Ungdoms levekår

Tor Morten Normann (red.)

Statistisk sentralbyrå • Statistics Norway
Oslo–Kongsvinger

Statistiske analyser I denne serien publiseres analyser av statistikk om sosiale, demografiske og økonomiske forhold til en bredere leserkrets. Fremstillingsformen er slik at publikasjonene kan leses også av personer uten spesialkunnskaper om statistikk eller bearbeidingsmetoder.

Statistical Analyses In this series, Statistics Norway publishes analyses of social, demographic and economic statistics, aimed at a wider circle of readers. These publications can be read without any special knowledge of statistics and statistical methods.

© Statistisk sentralbyrå, desember 2007
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen, vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-7271-4 Trykt versjon
ISBN 82-537-7272-1 Elektronisk versjon
ISSN 0804-3221

Emnegruppe
00.02 Levekår

Omslag: Siri Boquist
Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpige tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	l
Rettet siden forrige utgave	r

Forord

Denne publikasjonen beskriver ulike sider ved levekårene til unge personer i alderen 16-30 år i Norge. Hovedformålet med publikasjonen er å gi en beskrivelse av levekårene med fokus på unge marginaliserte. Marginalisering betyr at man befinner seg i utkanten eller utenfor en gruppe eller sammenheng og kan defineres på ulike måter. I denne publikasjonen fokuserer vi på ulike ting som marginalisering fra utdanning og arbeid, helsemarginalisering, kriminalitet, sosial og økonomisk marginalisering. Etter innledning starter vi med kapitler om demografi og utdanning. Så fortsetter vi med kapitler om yrkestilknytning, arbeidsmarginalisering og levekårsproblemer. Så har vi et omfattende kapittel om helse, to kapitler om kriminalitet, ett om sosial kontakt og ensomhet, før vi til slutt har to kapitler om økonomisk utsatte grupper, nemlig sosialhjelpsmottakere og enslige forsørgere.

De viktigste datakildene i denne publikasjonen er befolkningsstatistikk (kapittel 1), utdanningsstatistikk (kapittel 2), arbeidskraftsundersøkelsen, arbeidstakerregister, inntekts- og formuesundersøkelsen og levekårsundersøkelsen EU-SILC (kapitlene 3 og 4), de temaroterende levekårsundersøkelsene (kapitlene 5 og 8), kriminalitetsstatistikk (kapittel 6 og 7), samt forløpsdatabasen FD Trygd (kapitlene 5, 7, 9 og 10).

Publikasjonen er initiert og finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet og utarbeidet ved Seksjon for levekårsstatistikk. Tor Morten Normann har koordinert arbeidet. Minja Tea Dzamarija har skrevet kapitlene 1 og 2. Elisabeth Ugreninov har skrevet kapittel 3, og kapittel 4 sammen med Tor Morten Normann. Andreas Hedum og Arne Jensen har skrevet kapittel 5. Reid Jone Stene og Lotte Rustad har skrevet kapittel 6 og Torbjørn Skardhamar har skrevet kapittel 7. Kapittel 8 er skrevet av Tor Morten Normann. Kapittel 9 er skrevet av Grethe Dahl. Sandra Lien har skrevet kapittel 10 sammen med Laila Kleven.

Statistisk sentralbyrå
Oslo/Kongsvinger, 26. november 2007

Øystein Olsen

Innhold

Innledning – marginalisert ungdom i faresonen **7**

1. Ungdom og unge voksne, demografi **11**

2. Ungdom og unge voksne i utdanningssystemet **37**

3. Yrkestilknytning **48**

4. Arbeidsmarginalisering og levekårsproblemer **63**

5. Marginalisert ungdom og helse – dårligere helse, mer usunne levevaner **80**

6. Ungdomskriminalitet og straff i endring **106**

7. Oppvekstkår og registrert kriminalitet **146**

8. Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom **158**

9. Sosialhjelp blant unge **172**

10. Unge enslige forsørgere **182**

11. Sammendrag **195**

Figurregister **209**

Tabellregister **211**

Ungdoms levekår

Innledning – marginalisert ungdom i faresonen

Flertallet av norsk ungdom gjennomfører utdanning, etablerer seg på arbeidsmarkedet og opplever objektivt sett gode levekår i løpet av tiden som ungdom og ung voksen. Et mindretall befinner seg imidlertid i randsonen av viktige samfunnsarenaer og er det vi kaller marginaliserte. Disse ungdommene har vi spesielt fokus på i denne publikasjonen. Gjennom å analysere sentrale trekk ved ungdoms levekår ønsker vi å finne hvor mange og hvem som ikke gjennomfører utdanning, har svak tilknytning til arbeidsmarkedet og opplever svekkede økonomiske, helsemessige og sosiale levekår. Gjennom ti kapitler skal vi ta for oss temaer som demografi, utdanning, yrkestilknytning og levekårsproblemer, helse, kriminalitet, sosial kontakt og trygdeytelser. Gjennom analyser av ungdoms levekår ønsker vi på denne måten å si noe om både årsaker til og effekten av marginalisering.

Ungdom er ikke en entydig betegnelse på en homogen gruppe. Vi har valgt å definere begrepet ungdom ganske vidt til å omfatte alle personer i alderen 16-30 år, og tar derfor for oss en heterogen gruppe hvor mange befinner seg i vidt forskjellige livsfaser. Denne innbyrdes forskjellen i livsfase og livsforløp er nettopp det som gjør denne gruppen interessant i vår sammenheng. I løpet av årene fra man fyller 16 til man fyller 30 år skjer det mye, og det er mange forventninger knyttet til denne fasen i livet. Man skal gjennom utdanning, frigjøre seg fra foreldre, etablere seg på arbeidsmarkedet og på boligmarkedet, kanskje etablere familie og få barn. Man går fra å være ungdom til å bli ung voksen. Forventninger kan være både kollektive og individuelle, og man kan oppleve at de ikke oppfylles. Noen opplever at de ikke fullt ut integreres på de samfunnsarenaene det er forventet av dem, de opplever å bli marginaliserte.

Selve begrepet marginalisering er flerdimensjonalt og defineres gjerne som prosesser som bidrar til at noen støtes ut til utkanten av en gruppe eller utenfor en gruppe eller sammenheng. Begrepet innebærer derfor ikke det samme som å være totalt utestengt. Det å være i utkanten omfatter en liten grad av deltakelse i gruppen eller sammenhengen vi snakker om. For aldersgruppen 16-30 år kan marginalisering være mer aktuelt enn utestenging. Personene vi her snakker om er fremdeles relativt unge, og de har fremdeles muligheter til integrering i en gruppe eller sammenheng.

Når vi bruker marginalisering som et overordnet begrep for vår publikasjon, er det likevel viktig å presisere at innholdsdefinisjonen er tilpasset underveis slik at den passer til de tema og data som analyseres. Vi opererer med marginalisering fra utdanning og arbeidsliv, vi ser på kriminalitet som et marginaliseringsfenomen, og vi

trekker inn helseaspekter i definisjonen. Vi kan også se på sosialhjelpsmottakere som en marginalisert gruppe, og vi kan se på unge enslige forsørgere som en gruppe som står i fare for å bli marginalisert på enkelte områder. Vi ønsker derfor først og fremst å si noe om hvem de marginaliserte unge er, og hvilke årsaker marginaliseringen kan ha.

På noen områder går vi imidlertid også mer i dybden når det gjelder effekter av marginalisering. Det gjelder spesielt kapittlene 4, 5 og 8 der vi tar for oss levekårsindikatorer som økonomi og boforhold, helse og sosial kontakt. Her ser vi også på hopning av problemer, altså at flere levekårsproblemer opptrer samtidig og dermed vanskeliggjør situasjonen ytterligere. Gjennom disse analysene viser vi at marginaliseringseffektene kan være selvforsterkende fordi effektene kan vanskeliggjøre senere integrering.

I kapittel 1 gir vi først en oversikt over ungdoms demografi og demografiske utvikling. Dette gir oss et bilde av hvem de er, og litt om hvordan gruppen er med hensyn til familie og flyttinger. Så går vi videre med en beskrivelse av utdanningsstatistikken for denne gruppen i kapittel 2. Her kommer vi også inn på avbrutt utdanning som det første tegnet på marginalisering. I kapittel 3 ser vi på den totale yrkesaktiviteten for gruppen, og i kapittel 4 går vi mer i detalj og ser på hvem som er arbeidsmarginaliserte. Da kommer vi også inn på hvilke effekter marginalisering fra utdanning og arbeidsliv har på levekårene. I kapittel 5 går vi videre i analyser av hvilke effekter marginalisering har og ser på helsen til arbeidsmarginaliserte. I tillegg ser vi på en annen marginalisert gruppe, nemlig de med nedsatt psykisk helse. I kapittel 6 og 7 tar vi for oss en tredje marginalisert gruppe, ungdom som begår kriminalitet. Det er vanskelig å si noe om hvilke levekårseffekter kriminalitet har. Vi fokuserer derfor på hvordan ulike oppvekstkår påvirker kriminaliteten og ser på hvor mange og hvilke unge som havner i rettssystemet. I kapittel 8 kommer vi igjen tilbake til effekter av marginalisering ved at vi ser på sosial kontakt og ensomhet blant ungdom med spesielt fokus på marginaliserte grupper. I de to siste kapitlene tar vi opp ytterligere to grupper som er marginaliserte eller i fare for å bli det. Den første gruppen er sosialhjelpsmottakere, som i utgangspunktet har levekårsproblemer, med fokus på hvilke ungdommer som er avhengige av slik støtte. Den andre gruppen er enslige forsørgere, som i utgangspunktet kanskje ikke er marginaliserte, men hvor vi ser trekk som tilsier at de er i større fare for å bli det enn andre.

Marginalisering gir levekårsproblemer

Våre analyser tyder på at det ikke er tilfeldig hvem som står i fare for å bli marginalisert på ulike områder. I et arbeidsmarked som i stor grad etterspør formell kompetanse, er utdanning ofte nøkkelen. Da kan det være grunn til bekymring når vi ser at andelen som avbryter videregående utdanning er økende. Vi ser at gutter avbryter oftere enn jenter, og at kvinner i høyere grad enn menn går over til høyere utdanning. Det er også grunn til å merke seg at sosial bakgrunn og ikke-vestlig innvandringsbakgrunn spiller inn for hvor store andeler som avbryter videregående. De ikke-vestlige innvandrerne finner vi igjen som en utsatt gruppe også når vi analyserer marginalisering fra arbeidsmarkedet. Her er det imidlertid ikke forskjeller mellom menn og kvinner, og andelen arbeidsmarginaliserte ligger mellom 2 og 8 prosent av alle ungdommer.

Mye tyder på at ungdom og unge voksne i langt større grad enn andre er involvert i lovbrudd, spesielt menn rundt myndighetsalderen er overrepresentert som gjerningspersoner og ofre. Langt flere blir tatt og straffet for forbrytelser nå sammenlignet med for 25 år siden. Det totale kriminalitetsbildet viser imidlertid at de yngste utgjør en mindre andel av siktede for forbrytelser enn de gjorde tidligere. Sosial bakgrunn er viktig også når vi ser på hvilke ungdommer som dukker opp i kriminalitetsstatistikken. Rundt en av ti ungdommer blir siktet for forbrytelser i ungdomstiden fram til fylte 22 år, og indikatorer på ufordelaktige levekår gir større risiko for å havne som siktet for lovbrudd. Foreldrenes utdanning, inntekt og kriminalitet er her viktige faktorer.

I sosialhjelpsstatistikken finner vi en generell overrepresentasjon av ungdom. Sosialhjelp ytes til de som ikke på annen måte kan sørge for sitt livsopphold, og indikerer en marginalisert tilstand. Her ser vi også at de med lav utdanning har større fare for å trenge sosialhjelp enn andre, og igjen finner vi også en overrepresentasjon av innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn.

Lav utdanning er også noe som kjennetegner unge enslige forsørgere, men her er det en relativt stor andel som er i gang med utdanning. Unge enslige forsørgere er i utgangspunktet ikke det vi kan kalle en marginalisert gruppe, men vi ser at forsørgerbyrden er en medvirkende årsak til lav yrkesdeltakelse. Når vi ser dette i lys av hvilke effekter arbeidsmarginalisering kan ha, er dette et faresignal.

Men hva er så farene forbundet med å være marginalisert som ung? Varigheten av tilstanden vil selvfølgelig være viktig når effektene vurderes. Men i våre analyser ser vi klare trekk til at marginalisert ungdom opplever flere og mer sammensatte levekårsproblemer enn andre. Vi har sett at de har økonomiske problemer, noe vi selvfølgelig finner igjen i andelen som mottar sosialhjelp. Inntekten hviler i større grad på overføringer fra det offentlige (trygder, stønader, sosialhjelp) for denne gruppen enn for andre. Svak økonomi er for de fleste en direkte effekt av manglende tilknytning til arbeidslivet og en åpenbar tolkning er at yrkesaktivitet vil kunne avhjelpe problemet. Da er det urovekkende å se at arbeidsmarginalisert ungdom også har større helseproblemer enn andre, og de sliter mer med sosial deltakelse og sosial kontakt. Dette kan bidra til at veien ut av en marginalisert tilstand blir vanskeligere. I så måte kan vi hevde at vi finner selvforsterkende marginaliseringseffekter.

Mer detaljerte beskrivelser og analyser finnes i de enkelte kapitlene. Til slutt i publikasjonen vil leseren finne et sammendrag som gir et raskt innblikk i innhold og hovedfunn fra hvert kapittel.

Minja Tea Dzamarija

1. Ungdom og unge voksne, demografi

- Ungdom og unge voksne utgjorde 19 prosent av hele befolkningen ved forrige årsskifte.
- Oslo var det fylket med høyest andel ungdom og unge voksne, med 22 prosent.
- Av alle personer i alderen 16-30 år var 11 prosent gift per 1. januar 2006. 32 prosent av innvandrerbefolkningen i samme alder var gift.
- 19 prosent av alle i aldersgruppen 16-30 år var foreldre til ett eller flere barn per 1. januar 2006.
- De som ble mødre for første gang i 2005, var i gjennomsnitt 28,1 år gamle.
- Personer i aldersgruppen 16-30 år sto for 46 prosent av flyttingene mellom landets kommuner i 2005.
- I 2005 flyttet 17 400 ungdom og unge voksne til Norge. 40 prosent av innvandringene kom fra land i Vest- Europa.
- Størst flytteoverskudd kom fra Polen med 1 200 ungdom og unge voksne i 2005.
- Ungdom og unge voksne utgjorde 25 prosent av innvandrerbefolkningen 1. januar 2006.
- Oslo hadde flest unge personer med innvandrerbakgrunn.

I dette kapitlet presenteres tall som belyser demografiske faktorer ved alle personer i aldersgruppen 16-30 år i Norge generelt, og unge i innvandrerbefolkningen spesielt. De siste 30 årene har Norges befolkning økt kraftig, fra 4,0 millioner i 1976 til 4,6 millioner i 2006. I det samme tidsrommet har antallet unge voksne (16-30 år) sunket med 65 000. Relativt lav fruktbarhet de siste årene er årsaken til denne utviklingen.

1.1. Synkende andel ungdom og unge voksne i befolkningen

Tall for folkemengde i Norge viser at 860 700 personer i alderen 16-30 år bodde i landet ved inngangen til 2006. Denne aldersgruppen, som vi velger å kalle ungdom og unge voksne, utgjorde dermed litt under en femtedel av befolkningen (19 prosent). I etterkrigsårene frem til 1953 var andelen ungdom og unge voksne i befolkningen høy, og holdt seg på mellom 20 og 26 prosent. Lavest

Tabell 1.1. Personer 16-30 år, etter kjønn. 1946-2006

	1946	1956	1966	1976	1986	1996	2006
Alle aldre	**3 107 269**	**3 445 673**	**3 737 726**	**4 017 101**	**4 159 187**	**4 369 959**	**4 640 219**
16-30 år	782 591	648 460	764 582	926 156	963 262	942 671	860 739
Av dette							
16-20 år	237 148	207 471	316 524	309 160	335 459	272 303	290 476
Menn	120 668	105 639	162 600	158 148	172 057	138 991	148 928
Kvinner	116 480	101 832	153 924	151 012	163 402	133 312	141 548
21-25 år	281 061	209 369	246 816	301 422	314 175	324 744	276 557
Menn	142 333	107 412	126 822	154 967	160 704	164 993	140 041
Kvinner	138 728	101 957	119 994	146 455	153 471	159 751	136 516
26-30 år	264 382	231 620	201 242	315 574	313 628	345 624	293 706
Menn	133 502	118 622	102 142	163 270	160 367	176 981	147 579
Kvinner	130 880	112 998	99 100	152 304	153 261	168 643	146 127

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

var andelen på slutten av 1950-tallet da aldersgruppen utgjorde 18 prosent av hele befolkningen. For 30 år siden utgjorde denne gruppen 23 prosent av hele befolkningen. Fra 1990 og fremover registrerer vi en synkende andel ungdom og unge voksne for hvert år (tabell 1.1).

Figur 1.1. Befolkningspyramide for hele befolkningen i Norge. 1. januar 2006

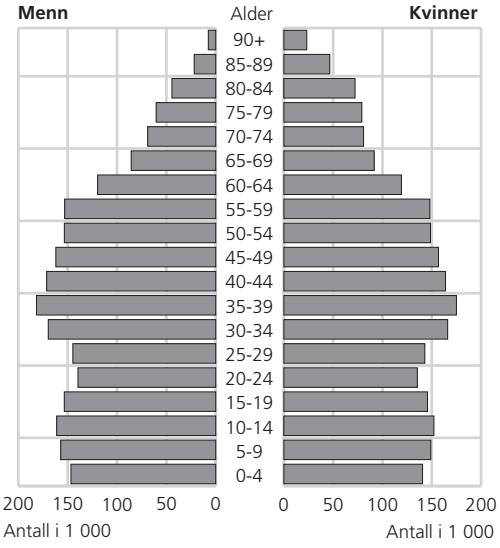

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I figur 1.1. fremgår det hvordan kjønns- og alderssammensetningen for hele befolkningen i Norge er. Dødeligheten har sunket kraftig de siste 100 årene i alle industrialiserte land, og fruktbarheten har gått ned. Så også i Norge – noe som har ført til en betydelig endring av den aldersmessige sammensetningen av befolkningen. I absolutte tall var det 65 400 færre unge voksne ved inngangen til 2006 enn det var for 30 år siden, til tross for en befolkningsvekst på 623 000 personer i perioden.

1.1.1. Mange kommuner med mannsoverskudd

Befolkningens kjønnsfordeling påvirkes av at det fødes flere gutter enn jenter. På den andre siden er dødeligheten større for menn enn for kvinner, slik at mannsoverskuddet minker med alderen. For 100 år siden var det prosentvis flere kvinner enn menn fra 20-årsalderen og oppover. Ved inngangen til 2006 viser befolkningspyramiden at det var 12 400 flere menn enn kvinner i aldersgruppen 16-30 år. Det vil si en kjønnsproporsjon på 97 kvinner per 100 menn.

Oslo var fylket med høyest andel unge kvinner per 1. januar 2006. Her finner vi 107 kvinner per 100 menn i aldersgruppen 16-30 år. De fleste fylkene hadde et lite mannsoverskudd. Ser vi på enkeltkommuner, blir forskjellene enda større: I noen kommuner er det opp til 130 menn per 100 kvinner i denne aldersgruppen, mens det i andre enden av skalaen finnes kommuner med bare vel 80 menn per 100 kvinner. Det er altså langt flere kommuner som har et mannsoverskudd enn det er kommuner med kvinneoverskudd i aldersgruppen 16-30 år. Dette henger sammen med menns og kvinners ulike flyttemønster: unge kvinner flytter, mens mennene oftere blir boende. Kvinnene flytter fra de minst sentrale kommunene til tettsteder og byer; noe som resulterer i et kvinneunderskudd i denne aldersgruppen i fraflyttingsområdene.

Figur 1.2. Antall menn per 100 kvinner. 1. januar 2006

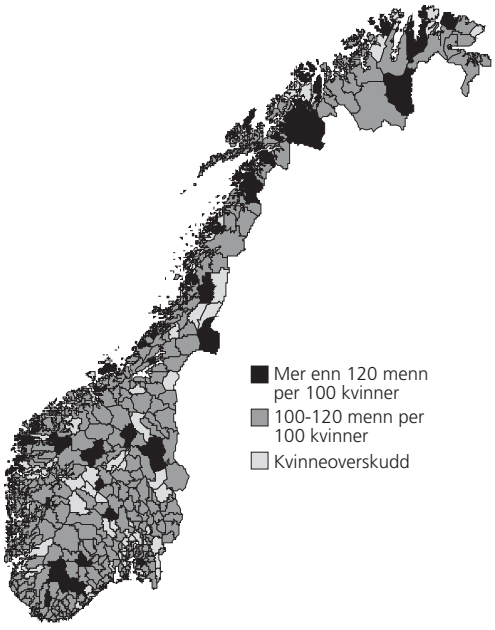

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

1.1.2. Fortsatt befolkningsvekst, men lavere andel unge voksne

Befolkningsfremskrivingen viser at folketallet vil fortsette å vokse frem til 2060, med mindre både innvandring og fødselstall avtar kraftig. Det samlede tallet for aldersgruppen 16-30 år vil øke med rundt 45 700 personer frem til 2010. I 2060 forventer Statistisk sentralbyrå at denne aldersgruppen vil telle omtrent 1 043 000 personer (tabell 1.7). Det betyr at andelen unge og unge voksne vil fortsatt synke, til om lag 17 prosent i 2060.

1.1.3. I by og bygd

Oslo hadde høyest andel unge voksne i aldersgruppen 16-30 år, drøye 22 prosent, etterfulgt av fylkene Rogaland og Hordaland hvor andelen lå på rundt 20 prosent. Hedmark og Oppland hadde den laveste andelen unge voksne med vel 16 prosent. Disse tallene bygger på hvor folk er registrert bosatt, det vil si deres formelle bosted. I denne gruppen er det mange ugifte studenter som formelt bor hos foreldrene, mens faktisk er bosatt i nærheten av studiestedet. Tallene underestimerer derfor andelen personer i denne aldersgruppen som bor i fylker med mange studenter.

Det var bare kommunene Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Bærum som hadde mer en 100 000 bosatte per 1. januar 2006. I disse kommunene var til sammen 243 300 personer i alderen 16-30 år, eller om lag 28 prosent. Tallet er i realiteten mye høyere da alle fem kommunene har et vesentlig antall borteboende studenter som er registrert på foreldrenes adresse i en annen kommune.

Norges befolkning er stort sett bosatt i tettsteder, og på landsbasis bodde fire av fem personer i alderen 16-30 år i tettbygde strøk per 1. januar 2006. Variasjonene

Figur 1.3. Personer 16-30 år i prosent av hele befolkningen i fylket. 1. januar 2006

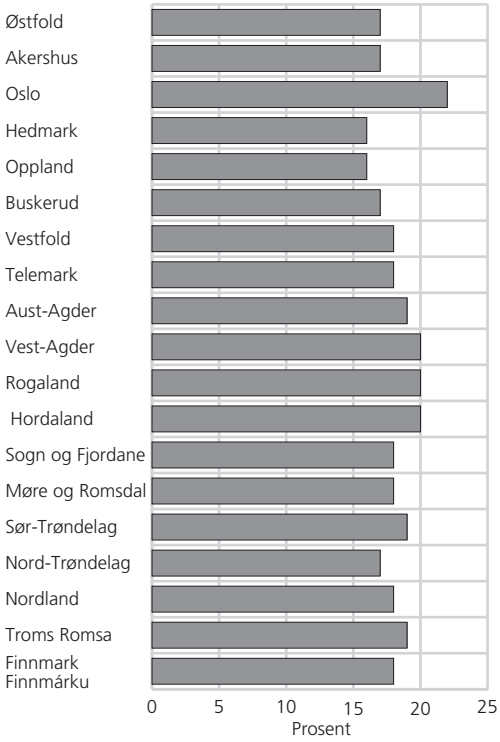

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

er store mellom fylkene. I Oslo bor nær 100 prosent ungdom og unge voksne i tettbygde strøk, mens i fylkene Hedmark og Oppland finner vi 44 prosent av samme aldersgruppen i spredtbygde strøk (tabell 1.4).

1.2. Vi lever lenger

I løpet av de siste 20 årene har den forventede levealderen i Norge økt med nesten fem år for menn og nesten tre år for kvinner. Beregnet gjenstående levetid i 2005 var 66,9 år for 16-årige jenter og 62,1 år for gutter i samme alderen. 30-årige kvinner kunne forvente å leve 53,1 år til og 30-årige menn 48,8 år. Levealderen har økt nesten uavbrutt de siste 30 årene for begge kjønn (tabell 1.5).

I 2005 ble det registrert 41 200 dødsfall i Norge, 20 100 menn og 21 100 kvinner. Aldersfordelingen i befolkningen, med flere eldre kvinner enn menn, er årsaken til at flere kvinner dør. I aldersgruppen 16-30 år var dødeligheten lav, og det var et overveldende flertall av menn som

Forventet levealder

SSB beregner forventet levealder årlig ut fra alderen på de som døde og de som overlevde forrige (kalender)år. Hvis dette mønsteret i dødelighet holdes uendret for årene fremover, kan det beregnes hvor gammelt et «gjennomsnittlig» nyfødt spedbarn vil bli ut fra denne forutsetningen. Forventet levealder beregnes i en dødelighetstabell ut fra de aldersavhengige dødssannsynligheter for et gitt år for hvert kjønn og for ulike aldersstrinn. Vi vet imidlertid at mønsteret i dødelighet vil endres. Hvis den gunstige utviklingen som påvirker levealderen fortsetter, vil den faktiske levetiden bli lengre enn den «forventede».

SSBs tettstedsdefinisjon

1. En hussamling skal registreres som et tettsted dersom det bor minst 200 personer der.
2. Avstanden mellom husene skal normalt ikke overstige 50 meter. Det er tillatt med et skjønnsmessig avvik utover 50 meter mellom husene i områder som ikke skal eller kan bebygges. Dette kan for eksempel være parker, idrettsanlegg, industriområder eller naturlige hindringer som elver eller dyrkbare områder. Husklynger som naturlig hører med til tettstedet tas med inntil en avstand på 400 meter fra tettstedskjernen. De inngår i tettstedet som en satellitt til selve tettstedskjernen.

Tettsteder er geografiske områder som har en dynamisk avgrensning, og antall tettsteder og deres yttergrenser vil endre seg over tid avhengig av byggeaktivitet og befolkningsutvikling. Tettstedene avgrenses uavhengig av de administrative grensene.

døde. 500 ungdommer og unge voksne døde i 2005, og 70 prosent av dem var menn (tabell 1.6).

1.2.1. Få gifte

Av alle personer i alderen 16-30 år var bare 11 prosent registrert gift per 1. januar 2006. Gifteandelen var naturlig høyest i aldersgruppen 26-30 år hvor 25 prosent var gift. I aldersgruppen 21-25 år var tilsvarende andel bare 7 prosent. Flere kvinner enn menn i aldersgruppen 16-30 år var gift. Ved inngangen til 2006 hadde 92 prosent unge menn og 84 prosent kvinner aldri vært gift. 30 år tidligere, i 1976, var tilsvarende andel ugifte på henholdsvis 64 og 49 prosent (figur 1.4). Denne utviklingen har sammenheng med at flere velger samboerskap fremfor tradisjonelt ekteskap, og at giftermålsalderen stiger. De som gifter seg er blitt stadig eldre. I dag er norske kvinner som gifter seg for første gang, i gjennomsnitt 30,4 år mens mennene er 33,2 år. Siden begynnelsen av 1970-tallet har giftermålsalderen for førstegangsgifte steget sakte, men sikkert. I løpet av de siste 20 årene steg gjennomsnittsalderen med henholdsvis 5,9 og 5,7 for førstegangsgifte menn og kvinner. At giftermålet kommer sent, betyr ikke nødvendigvis at samlivet starter sent. Den økte giftermålsalderen må som tidligere nevnt, ses i sammenheng med samboerskapets fremvekst. Et annet trekk ved utviklingen er at stadig flere tar høyere utdanning og lange studier og ønske om arbeidserfaring kan og trekke familieetableringer ut i tid.

Figur 1.4. Andel ugifte menn og kvinner i aldersgruppen 16-30 år. 1970-2006

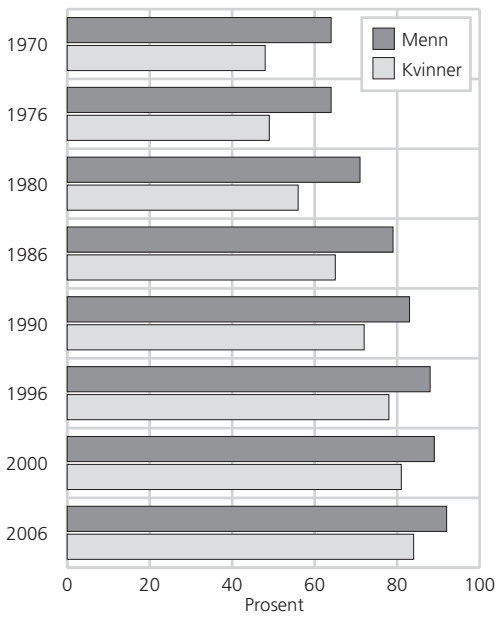

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

1.2.2. Få med barn

Vel 157 000, eller 19 prosent av alle i aldersgruppen 16-30 hadde ett eller flere barn per 1. januar 2006. Opp til 20-årsalder var det veldig få som hadde barn, mens halvparten av alle 29- og 30-åringer hadde ett eller flere barn per 1. januar 2006. I den eldste gruppen, blant 30-åringer, hadde 53 prosent to eller flere barn (tabell 1.9).

I 2005 ble det født 56 800 barn i Norge. Mødre fra aldersgruppen ungdom og unge voksne sto for 55 prosent av de fødslene. 30 år tidligere, i 1975, var andelen unge mødre 85 prosent.

Alderen for når kvinner får sitt første barn, er stadig økende. De som ble mødre for første gang i 2005, var i gjennomsnitt 28,1 år gamle, hele 2,6 år eldre enn de førstegangsfødende i 1990. Gjennomsnittsalder for førstegangsfødende har økt med 4,7 år fra begynnelsen av 1970-tallet og frem til 2005 (tabell 1.11).

At kvinner utsetter tidspunktet for når de blir mødre for første gang, er en generell

trend i hele landet. Samtidig er det fortsatt en gruppe kvinner som får barn i ung alder, selv om denne gruppen har vært synkende i forhold til tidligere generasjoner. Denne gruppen har de senere årene imidlertid vært relativt stabil, mens de kvinnene som velger å bli mødre senere i livsløpet, utsetter stadig lenger (Lappegård 1999). Det har vært en dramatisk nedgang i andelen av de aller yngste som får barn. I 1975 var godt over halvparten av mødrene 25 år eller yngre. I 2005 var det bare en av fem kvinner som fikk barn i så ung alder.

Tallene for fødte utenfor ekteskap har også steget jevnt de siste årene. Nærmere halvparten, 48 prosent, av barna som ble født i 2005 hadde gifte foreldre. I 1975 var andelen barn født i ekteskap rundt 90 prosent.

Figur 1.5. Gjennomsnittlig fødealder for førstegangsfødende. 1987-2005

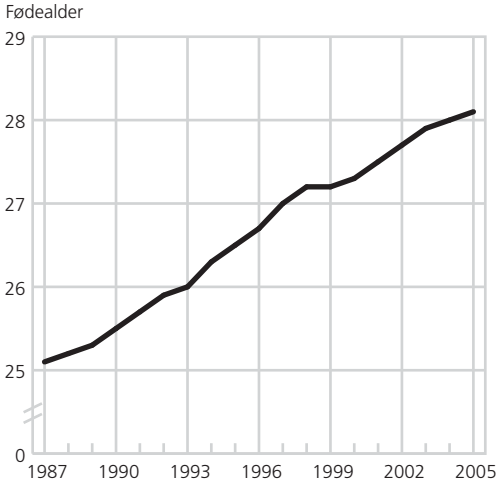

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

1.3. Høy mobilitet blant ungdom og unge voksne

I løpet av 2005 ble det registrert 193 600 flyttinger mellom landets kommuner. Personer i aldersgruppen 16-30 år sto for 46 prosent av disse, og flest blant 21-25 åringer. Uansett om man flytter innenfor kommunen, til nabokommunene eller til en annen landsdel, er det høyest andel som flytter i 20-årene. Mobiliteten synker i 30-årsalderen. At flere unge kvinner enn unge menn er på flyttefot, har blant annet sammenheng med at kvinner er yngre når de danner familie. Yngre flytter oftere enn eldre til en ny kommune fordi de er mindre etablerte enn eldre både sosialt og økonomisk.

Oslo hadde den største nettoinnflyttingen av ungdom og unge voksne med 6 800 personer, mens Nordland fylke opplevde den største nettoutflyttingen i denne aldersgruppen med 1 100 personer. Sør-Trøndelag og Hordaland hadde som Oslo stor nettoinnflytting av ungdom og unge voksne, med henholdsvis 900 og 500 (tabell 1.12). 15 av 19 fylker hadde større utflytting enn innflytting i den aktuelle aldersgruppen.

Befolkningsstatistikken gir ikke et fullstendig bilde av hvor mange eller hvem som oppholder seg i Oslo eller i de andre mest sentrale kommunene. I tillegg kommer store grupper studenter, arbeidsinnvandrere med midlertidig opphold og pendlere. Som tidligere antydet er det mange studenter som faktisk bor i de største byene, men er manntallsført i en annen kommune.

1.4. Mange innvandringer fra Vest-Europa

I 2005 ble det registrert 17 400 innvandringer og 9 300 utvandringer i aldersgruppen 16-30 år. Dette ga et inn-

flyttingsoverskudd fra utlandet på 8 100 unge voksne. Denne aldersgruppen sto for omtrent 43 prosent av alle innvandringene i 2005. Høyest nettoinnvandring hadde fylkene Oslo og Akershus med henholdsvis 2 000 og 900 personer. Sogn og Fjordane hadde lavest nettoinnvandring av ungdom og unge voksne med 100 personer (tabell 1.13).

Den høyeste andelen av innvandringene i den aktuelle aldersgruppen var fra land i Vest-Europa, 40 prosent. Spesielt fra våre naboland Sverige og Danmark ble det registrert mange innvandringer, henholdsvis 2 500 og 1 700. Det var også et betydelig antall innvandringer av ungdom og unge voksne fra Øst-Europa, 3 600 eller 20 prosent av alle de registrerte innvandringene av unge i 2005. Flere unge kvinner enn menn innvandret til Norge.

I 2005 flyttet 9 300 ungdom og unge voksne ut fra Norge. To av tre utflyttere flyttet til et europeisk land, mens en av 20 flyttet til Nord-Amerika og Oseania. Blant de europeiske landene er det Sverige, Danmark og Storbritannia som var mest populære utflyttingsland for unge i 2005. Flere unge menn enn kvinner utvandret fra Norge (tabell 1.14).

1.4.1. Størst nettoinnvandring fra Polen

I 2005 var det registrert en nettoinnvandring av ungdom og unge voksne på 8 100. Den største nettoinnvandringen kom fra Polen med 1 200. Deretter fulgte Tyskland og Sverige med en nettoinnvandring på rundt 600 unge personer. Stort innvandringsoverskudd var det også fra Russland, Thailand og Filippinene med 450-500 personer. Norge hadde i 2005 et flyttetap av unge til Danmark og Storbritannia med henholdsvis 200 og 100 personer.

Nettoinnflytting
Differansen mellom innflyttinger og utflyttinger.
Nettoinnvandring
Differansen mellom innvandringer og utvandringer.

Figur 1.6. Nettoinnvandring av ungdom og unge voksne. 2005

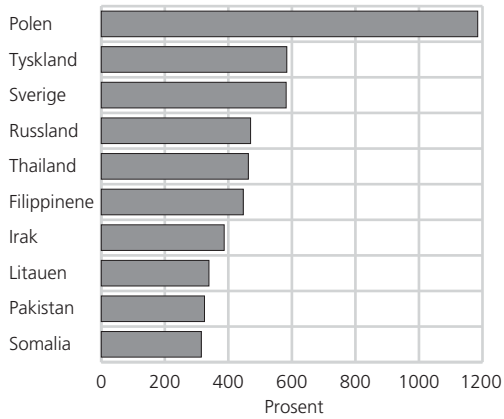

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Blant de seks landene med størst nettoinnvandring av unge voksne finner vi et nytt medlemsland i EØS, Polen og ytterligere to land fra EØS hvor det er ingen eller få hindre mot deres deltakelse i arbeidsmarkedet, Sverige og Tyskland. Vi kan med andre ord konkludere med at i 2005 har innvandringen vært dominert av arbeidsinnvandring. Vi finner også to land (Filippinene og Thailand) hvorfra mange av de unge kvinnene giftet seg med norske menn uten innvandrerbakgrunn. På listen er det færre flyktningland enn tidligere. Blant de seks landene med høyest nettoinnvandring av unge i 2005 er også Russland, hvor både flukt og ekteskap er viktig.

1.4.2. Mange unge i innvandrerbefolkningen

Ved inngangen til 2006 talte innvandrerbefolkningen i Norge 386 700 personer. En fjerdedel av disse var unge i alderen 16-30 år. Til sammenligning var andelen unge i totalbefolkningen 19 prosent. Befolkningspyramide for hele befolkningen og innvandrerbefolkningen viser at personer med innvandrerbakgrunn er yngre enn gjennomsnittet i resten av befolkningen. De største forskjellene har vi blant unge voksne i aldersgruppen 26-30 år og de gamle. I befolkningen i Norge er det 6 prosent i de to femårsgruppene 21-30 år for både menn og kvinner. Blant innvandrerbefolkningen i disse gruppene ligger tallene på 8 til 11 prosent.

Det var omtrent like mange kvinner og menn i både innvandrerbefolkningen og resten av befolkningen per 1. januar 2006. Blant personer med innvandrerbakgrunn i aldersgruppen 16-30 år var det 6 prosent flere kvinner enn menn, mens det i hele befolkningen er mannsoverskudd på 2 prosent i denne aldersgruppen.

Figur 1.7. Befolkningspyramide for hele befolkningen i Norge og innvandrerbefolkningen. 1. januar 2006

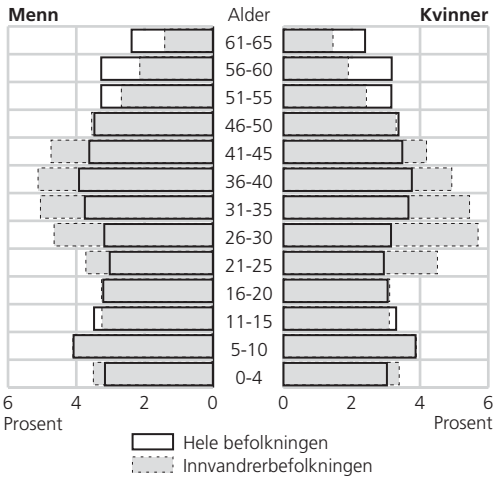

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

1.4.3. Ikke-vestlig bakgrunn dominerer sterkt

87 prosent av ungdom og unge voksne i innvandrerbefolkningen ble født i utlandet, mens de resterende 13 prosent hadde Norge som sitt fødeland. De fem største gruppene førstegenerasjonsinnvandrere i aldersgruppen 16-30 år er fra Irak, Sverige, Somalia, Pakistan og Bosnia-Hercegovina. De ovennevnte ikke-vestlige gruppene tilhører 1990-tallets innvandringsgrupper. Blant unge personer født i Norge med to utenlandsfødte foreldre er det flest med bakgrunn fra Pakistan, Vietnam, Tyrkia, India og Marokko (tabell 1.16).

Personer 16-30 år fra ikke-vestlige land sto for 83 prosent av alle personer med innvandrerbakgrunn i den aktuelle aldersgruppen. Unge med bakgrunn fra land i tredje verden utgjorde 63 prosent av alle unge med innvandrerbakgrunn i Norge.

Flest unge 16-30 år er det fra enkeltlandene Sverige blant de nordiske, Tyskland

Figur 1.8. Innvandrerbefolkningen 16-30 år, etter landbakgrunn (gruppert i regioner). 1. januar 2006

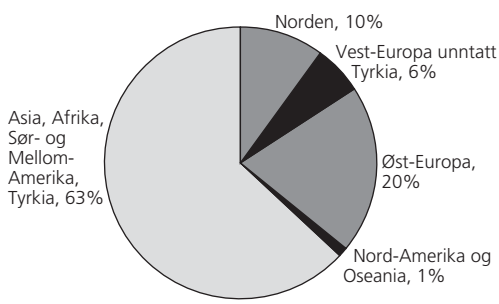

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

blant de vesteuropeiske, Bosnia-Hercegovina blant de østeuropeiske, og Pakistan, Irak og Somalia blant tredjeverdensland.

1.4.4. De fleste unge med innvandrerbakgrunn bor i Oslo

Oslo hadde klart flest unge personer med innvandrerbakgrunn. 33 700 av Oslos befolkning tilhørte den unge innvandrerbefolkningen i aldersgruppen 16-30 år. Oslo er helt spesiell blant norske fylker når det gjelder innvandrerbefolkningen, for ingen andre fylker har tilnærmelsesvis så mange personer med innvandrerbakgrunn verken i absolutte tall eller i forhold til folkemengden. Det finnes bydeler i hovedstaden med en høy konsentrasjon av unge med innvandrerbakgrunn. Stovner og Søndre Nordstrand hadde den høyeste andelen ungdom og unge voksne med innvandrerbakgrunn, 51 prosent. Bydelene Nordstrand, Ullern og Vestre Aker hadde den laveste andelen med rundt 16 prosent om vi holder Marka utenom (tabell 1.17).

1.4.5. Flere gifte i innvandrerbefolkningen enn majoritetsbefolkningen

Av alle personer 16- 30 år i den norske befolkningen var 11 prosent gift per 1. januar 2006. I innvandrerbefolkningen i den samme aldersgruppen, var hele 32 prosent gift per samme dato (tabell 1.18). Gifteandelen er med andre ord en del høyere i den unge delen av innvandrerbefolkningen enn for hele befolkningen i aldersgruppen 16-30 år. Andelen gifte varierer etter landbakgrunnen. Andelen gifte unge i de ulike innvandrergruppene indikerer at personer med ikke-vestlig bakgrunn gifter seg tidligere enn innvandrerbefolkning fra vestlige land og personer uten innvandrerbakgrunn. Mens kun 10 prosent unge med bakgrunn fra

Figur 1.9. Andel gifte i alderen 16-30 år, blant personer uten innvandrerbakgrunn, personer med vestlig innvandrerbakgrunn og personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. 1. januar 2006

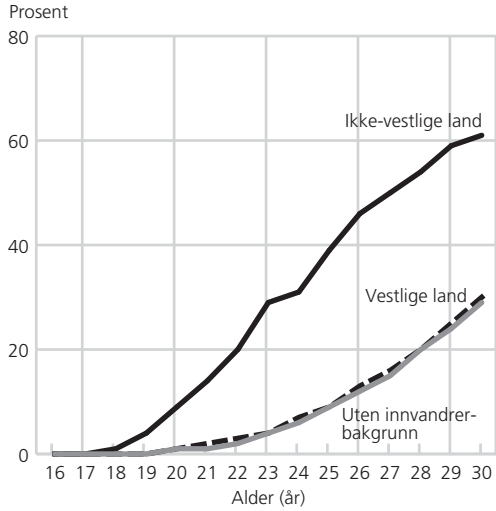

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sverige var gift per 1. januar 2006, gjaldt dette hele 53 prosent unge med bakgrunn fra Tyrkia. Figur 1.9 viser andeler som er gift blant innvandrerbefolkning fra vestlige og ikke-vestlige land samt personer uten innvandrerbakgrunn. I en alder av 27 år var halvparten personer med ikke-vestlig bakgrunn gift, mens i de to andre gruppene var andelen langt lavere, rundt 16 prosent.

Innvandrerbefolkningen

Statistisk sentralbyrå definerer innvandrerbefolkningen som personer som enten selv har innvandret til Norge eller er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrerbefolkningen deles inn i gruppene førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. De med en av foreldrene født i Norge inngår dermed ikke i innvandrerbefolkningen. Det samme gjelder adopterte fra utlandet, og de som er født i utlandet av norskfødte foreldre.

1.5. Oppsummering

Ved bruk av Statistisk sentralbyrås befolkningsstatistikk har vi i dette kapitlet vist at vi i mange år har hatt en generell befolkningsvekst, men unge og unge voksne utgjør en stadig mindre andel av befolkningen. Vi har også sett at vi har en stadig økende giftealder og alder for førstegangsfødende, men at innvandrerungdom gifter seg i yngre alder sammenlignet med andre. Unge er også en gruppe med høy mobilitet og de flytter hyppigere enn resten av befolkningen, og gjerne til sentrale strøk. Dette er en medvirkende årsak til at andelen unge i befolkningen er størst i de store byene. Når det gjelder innvandring har vi sett at vi har innflyttingsoverskudd blant unge voksne, og at Polen er det enkeltlandet det kommer flest fra. Innvandrerbefolkningen er dessuten «yngre» enn befolkningen ellers, og blant unge og unge voksne innvandrere utgjør de med ikke-vestlig bakgrunn størst andel.

Tabell 1.2. Personer 16-30 år, etter kjønn og ettårig alder. 1. januar 2006

	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Hele befolkningen	**4 640 219**	**2 301 981**	**2 338 238**
16-30 år	860 739	436 548	424 191
16 år	61 946	31 807	30 139
17 »	60 309	30 961	29 348
18 »	57 236	29 205	28 031
19 »	56 022	28 844	27 178
20 »	54 963	28 111	26 852
21 »	54 352	27 636	26 716
22 »	54 340	27 785	26 555
23 »	55 837	28 328	27 509
24 »	55 516	27 728	27 788
25 »	56 512	28 564	27 948
26 »	57 184	28 661	28 523
27 »	57 572	29 052	28 520
28 »	57 017	28 571	28 446
29 »	59 526	29 942	29 584
30 »	62 407	31 353	31 054

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Lappegård, Trude (1999): Geografi og kjærlighet*, Samfunnsspeilet*, 2, 1999. Statistisk sentralbyrå.

Befolkningsstatistikk: http://www.ssb.no/emner/02/

Tabell 1.3. Personer 16-30 år, etter fylke, alder og kjønn. 1. januar 2006

	16-20 år			21-25 år			26-30 år		
	Begge kjønn	Menn	Kvinner	Begge kjønn	Menn	Kvinner	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Hele landet	**290 476**	**148 928**	**141 548**	**276 557**	**140 041**	**136 516**	**293 706**	**147 579**	**146 127**
Østfold	15 701	8 083	7 618	14 243	7 164	7 079	14 659	7 410	7 249
Akershus	31 461	16 298	15 163	25 315	12 817	12 498	26 106	12 649	13 457
Oslo	26 166	12 980	13 186	36 408	17 002	19 406	56 403	27 229	29 174
Hedmark	11 382	5 847	5 535	9 822	5 098	4 724	9 413	4 849	4 564
Oppland	10 974	5 669	5 305	9 908	5 090	4 818	9 328	4 813	4 515
Buskerud	15 047	7 729	7 318	13 575	6 881	6 694	14 005	6 997	7 008
Vestfold	14 384	7 307	7 077	12 450	6 374	6 076	12 078	5 990	6 088
Telemark	10 726	5 527	5 199	9 458	4 886	4 572	9 099	4 636	4 463
Aust-Agder	6 960	3 536	3 424	6 439	3 347	3 092	5 952	3 062	2 890
Vest-Agder	11 095	5 749	5 346	10 633	5 559	5 074	10 040	5 070	4 970
Rogaland	27 346	13 960	13 386	25 845	13 143	12 702	26 688	13 634	13 054
Hordaland	29 367	15 111	14 256	29 042	14 780	14 262	30 236	15 370	14 866
Sogn og Fjordane	7 456	3 869	3 587	6 402	3 326	3 076	5 457	2 786	2 671
Møre og Romsdal	16 414	8522	7892	14 971	7759	7212	13 129	6787	6342
Sør-Trøndelag	17 109	8 599	8 510	17 530	8 925	8 605	18 763	9 730	9 033
Nord-Trøndelag	8 785	4 528	4 257	7 330	3 732	3 598	6 321	3 198	3 123
Nordland	15 642	8 150	7 492	13 710	7 125	6 585	12 386	6 399	5 987
Troms Romsa	9 745	5 030	4 715	9 404	4 934	4 470	9 366	4 748	4 618
Finnmark Finnmárku	4 716	2 434	2 282	4 072	2 099	1 973	4 277	2 222	2 055
Utvalgte kommuner									
Oslo	26 166	12 980	13 186	36 408	17 002	19 406	56 403	27 229	29 174
Bærum	6 673	3 450	3 223	5 161	2 606	2 555	5 349	2 494	2 855
Bergen	14 646	7 534	7 112	16 330	8 114	8 216	18 533	9 530	9 003
Stavanger	7 060	3 523	3 537	7 647	3 820	3 827	9 321	4 773	4 548
Trondheim	9 446	4 673	4 773	11 180	5 579	5 601	12 989	6 823	6 166

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.4. Personer 16-30 år, etter fylke og bostedsstrøk. 1. januar 2006

	Alle aldere	16-20 år	21-25 år	26-30 år
Hele landet				
Tettbygd strøk	3 607 813	222 077	220 193	242 832
Spredtbygd strøk	1 016 736	67 596	55 604	50 039
Uspesifisert strøk	15 670	803	760	835
01 Østfold				
Tettbygd strøk	216 667	12 919	11 880	12 474
Spredtbygd strøk	43 564	2 773	2 359	2 179
Uspesifisert strøk	158	9	4	6
02 Akershus				
Tettbygd strøk	443 377	27 927	22 382	23 123
Spredtbygd strøk	57 306	3 520	2 912	2 944
Uspesifisert strøk	442	14	21	39
03 Oslo				
Tettbygd strøk	535 916	26 048	36 309	56 267
Spredtbygd strøk	1 623	101	63	64
Uspesifisert strøk	872	17	36	72
04 Hedmark				
Tettbygd strøk	102 099	6 163	5 555	5 327
Spredtbygd strøk	85 097	5 153	4 207	4 011
Uspesifisert strøk	1 315	66	60	75
05 Oppland				
Tettbygd strøk	100 191	5 904	5 617	5 346
Spredtbygd strøk	82 054	5 025	4 238	3 927
Uspesifisert strøk	959	45	53	55
06 Buskerud				
Tettbygd strøk	192 136	11 810	10 901	11 493
Spredtbygd strøk	52 473	3 200	2 643	2 489
Uspesifisert strøk	616	37	31	23
07 Vestfold				
Tettbygd strøk	185 917	12 006	10 482	10 084
Spredtbygd strøk	36 130	2 377	1 964	1 989
Uspesifisert strøk	57	1	4	5
08 Telemark				
Tettbygd strøk	124 358	7 945	7 178	6 990
Spredtbygd strøk	41 247	2 751	2 256	2 081
Uspesifisert strøk	535	30	24	28
09 Aust-Agder				
Tettbygd strøk	70 581	4 684	4 438	4 082
Spredtbygd strøk	32 874	2 236	1 963	1 841
Uspesifisert strøk	629	40	38	29
10 Vest-Agder				
Tettbygd strøk	127 436	8 608	8 524	8 075
Spredtbygd strøk	34 351	2 456	2 080	1 930
Uspesifisert strøk	530	31	29	35

Tabell 1.4 (forts.). **Personer 16-30 år, etter fylke og bostedsstrøk. 1. januar 2006**

	Alle aldere	16-20 år	21-25 år	26-30 år
11 Rogaland				
Tettbygd strøk	336 353	22 871	22 141	23 392
Spredtbygd strøk	60 766	4 452	3 674	3 263
Uspesifisert strøk	475	23	30	33
12 Hordaland				
Tettbygd strøk	353 981	22 383	23 224	24 963
Spredtbygd strøk	97 622	6 922	5 746	5 215
Uspesifisert strøk	1 008	62	72	58
14 Sogn og Fjordane				
Tettbygd strøk	58 646	4 019	3 649	3 276
Spredtbygd strøk	46 968	3 389	2 694	2 128
Uspesifisert strøk	1 036	48	59	53
15 Møre og Romsdal				
Tettbygd strøk	165 268	10 944	10 350	9 392
Spredtbygd strøk	78 360	5 404	4 563	3 675
Uspesifisert strøk	1 350	66	58	62
16 Sør-Trøndelag				
Tettbygd strøk	210 115	12 809	14 084	15 695
Spredtbygd strøk	64 335	4 252	3 409	3 015
Uspesifisert strøk	953	48	37	53
17 Nord-Trøndelag				
Tettbygd strøk	71 876	4 862	4 251	3 734
Spredtbygd strøk	56 174	3 884	3 045	2 559
Uspesifisert strøk	644	39	34	28
18 Nordland				
Tettbygd strøk	159 477	10 417	9 744	9 072
Spredtbygd strøk	73 981	5 067	3 856	3 200
Uspesifisert strøk	2 799	158	110	114
19 Troms Romsa				
Tettbygd strøk	100 496	6 325	6 493	6 831
Spredtbygd strøk	51 885	3 352	2 853	2 472
Uspesifisert strøk	1 204	68	58	63
20 Finnmark Finnmárku				
Tettbygd strøk	52 923	3 433	2 991	3 216
Spredtbygd strøk	19 926	1 282	1 079	1 057
Uspesifisert strøk	88	1	2	4

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.5. Forventet gjenstående levetid, etter alder og kjønn. 1990-2005

	1990		1995		2000		2005	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
16 år	58,38	64,51	59,41	65,25	60,47	65,84	62,16	66,88
17 »	57,42	63,52	58,45	64,27	59,52	64,86	61,19	65,89
18 »	56,46	62,54	57,50	63,29	58,55	63,89	60,23	64,90
19 »	55,52	61,56	56,55	62,31	57,61	62,90	59,26	63,92
20 »	54,58	60,58	55,60	61,33	56,68	61,91	58,30	62,94
21 »	53,64	59,60	54,66	60,35	55,75	60,95	57,37	61,97
22 »	52,69	58,61	53,70	59,37	54,81	59,96	56,43	61,00
23 »	51,74	57,63	52,75	58,39	53,89	58,98	55,49	60,02
24 »	50,78	56,64	51,80	57,40	52,94	58,00	54,53	59,03
25 »	49,83	55,66	50,85	56,42	51,98	57,02	53,58	58,06
26 »	48,88	54,68	49,89	55,43	51,04	56,03	52,62	57,08
27 »	47,92	53,71	48,94	54,44	50,10	55,06	51,65	56,10
28 »	46,97	52,73	47,98	53,46	49,17	54,08	50,70	55,13
29 »	46,02	51,76	47,02	52,47	48,22	53,10	49,75	54,14
30 »	45,07	50,78	46,06	51,49	47,28	52,12	48,80	53,16

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.6. Døde, etter kjønn. 2005

	Alle aldere			16-30 år		
	Begge kjønn	Menn	Kvinner	Begge kjønn	Menn	Kvinner
Absolutte tall	41 232	20 113	21 119	503	353	150
Prosent	100	48,8	51,2	100	70,2	29,8

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.7. Framskriving av folkemengden, etter kjønn og alder. 2010-2060[1]

	2010	2020	2030	2040	2050	2060[1]
Menn						
16-30 år	460 590	503 940	489 672	503 684	528 210	530 755
16 år	32 173	31 350	31 090	33 745	33 776	34 141
17 »	33 108	30 880	31 124	33 836	34 075	34 276
18 »	33 434	31 645	31 204	33 877	34 367	34 422
19 »	33 278	32 946	31 237	33 770	34 544	34 476
20 »	32 511	33 090	31 353	33 650	34 730	34 571
21 »	31 624	32 724	31 548	33 522	34 917	34 703
22 »	29 887	33 700	31 979	33 373	35 076	34 846
23 »	29 596	34 471	32 502	33 274	35 260	35 056
24 »	28 976	34 278	33 076	33 208	35 435	35 301
25 »	28 683	34 231	33 286	33 219	35 633	35 613
26 »	28 929	34 086	33 460	33 314	35 845	35 981
27 »	29 515	34 970	33 092	33 405	35 973	36 305
28 »	29 072	35 359	33 904	33 592	36 114	36 677
29 »	29 843	35 358	35 262	33 808	36 198	37 020
30 »	29 961	34 852	35 555	34 091	36 267	37 367
Kvinner						
16-30 år	445 847	485 843	474 362	486 949	509 525	511 941
16 år	30 788	29 935	29 590	32 090	32 105	32 442
17 »	30 902	29 685	29 569	32 120	32 331	32 511
18 »	31 447	30 185	29 593	32 102	32 549	32 590
19 »	31 758	31 439	29 831	32 202	32 918	32 847
20 »	30 978	31 662	30 075	32 212	33 215	33 063
21 »	30 277	31 496	30 318	32 141	33 432	33 233
22 »	29 104	32 247	30 838	32 117	33 688	33 479
23 »	28 382	32 984	31 449	32 149	33 979	33 798
24 »	28 158	32 925	32 119	32 230	34 280	34 166
25 »	28 201	33 127	32 522	32 396	34 618	34 612
26 »	28 144	33 407	32 795	32 593	34 923	35 062
27 »	29 030	33 696	32 791	32 796	35 161	35 481
28 »	29 387	34 366	33 438	33 007	35 329	35 862
29 »	29 442	34 662	34 580	33 259	35 460	36 231
30 »	29 849	34 027	34 854	33 535	35 537	36 564

[1] Alternativ MMMM kombinerer middels fruktbarhet med middels levealder, middels sentralisering og middels innvandring.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.8. Folkemengde, etter kjønn, alder og sivilstand. 1. januar 2006.

	I alt	Sivilstand								
		Ugifte	Gifte	Enker/-enkemenn	Separerte	Skilte	Registrerte partnere	Gjenlevende partnere	Separerte partnere	Skilte partnere
Begge kjønn										
i alt	**4 640 219**	**2 290 123**	**1 684 489**	**262 906**	**65 944**	**332 892**	**3 084**	**57**	**242**	**482**
16-30 år	860 739	756 452	93 043	280	4 970	5 487	402	1	54	50
16-20 »	290 476	289 155	1 271	2	38	5	4	-	1	-
21-25 »	276 557	254 690	19 807	64	1 140	739	91	-	17	9
26-30 »	293 706	212 607	71 965	214	3 792	4 743	307	1	36	41
Menn										
i alt	**2 301 981**	**1 224 698**	**844 710**	**50 292**	**32 478**	**147 566**	**1 799**	**46**	**136**	**256**
16-30 år	436 548	399 774	33 265	59	1 591	1 577	222	1	31	28
16-20 »	148 928	148 747	172	1	3	1	4	-	-	-
21-25 »	140 041	133 830	5 719	12	262	152	52	-	9	5
26-30 »	147 579	117 197	27 374	46	1 326	1 424	166	1	22	23
Kvinner										
i alt	**2 338 238**	**1 065 425**	**839 779**	**212 614**	**33 466**	**185 326**	**1 285**	**11**	**106**	**226**
16-30 år	424 191	356 678	59 778	221	3 379	3 910	180	-	23	22
16-20 »	141 548	140 408	1 099	1	35	4	-	-	1	-
21-25 »	136 516	120 860	14 088	52	878	587	39	-	8	4
26-30 »	146 127	95 410	44 591	168	2 466	3 319	141	-	14	18

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.9. Personer 16-30 år, etter alder og antall barn

	I alt	Antall barn			
		0 barn	1 barn	2 barn	3 eller flere barn
I alt	**860 739**	**703 597**	**96 180**	**49 098**	**11 864**
16 år	61 946	61 914	32	-	-
17 »	60 309	60 163	146	-	-
18 »	57 236	56 828	398	10	-
19 »	56 022	55 042	931	47	2
20 »	54 963	53 018	1 815	123	7
21 »	54 352	51 103	2 909	317	23
22 »	54 340	49 424	4 161	688	67
23 »	55 837	48 668	5 807	1 236	126
24 »	55 516	46 174	7 018	2 085	239
25 »	56 512	44 334	8 550	3 134	494
26 »	57 184	41 649	10 242	4 406	887
27 »	57 572	38 837	11 541	5 927	1 267
28 »	57 017	34 653	12 714	7 703	1 947
29 »	59 526	32 050	14 456	10 162	2 858
30 »	62 407	29 740	15 460	13 260	3 947

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.10. Fødte, etter mors alder ved fødselen. 1975-2005

	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Alle	**56 345**	**51 039**	**51 134**	**60 939**	**60 292**	**59 234**	**56 696**	**55 434**	**56 458**	**56 951**	**56 756**
16-20 år ...	9 204	6 152	4 968	4 620	3 207	2 668	2 498	2 332	2 141	2 057	2 086
21-25 »	21 117	18 217	16 454	17 877	14 877	11 225	10 291	9 693	9 725	9 874	9 738
26-30 »	17 605	16 496	18 128	21 963	22 655	22 392	21 063	20 237	20 255	19 889	19 451

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.11. Gjennomsnittlig fødealder. 1946-2005

	Observert fødealder[1]	
	Gjennomsnittsalder ved første fødsel	
	Alle første-fødsler	Førstefødsler i ekteskap
1946-1950 ...	..	26,9
1951-1955 ...	..	26,1
1956-1960 ...	..	25,3
1961-1965 ...	..	24,1
1966-1970 ...	..	23,6
1971-1975 ...	..	23,4
1976-1980 ...	..	24,8
1981-1985 ...	..	25,8
1986-1990 ...	25,2	26,6
1991-1995 ...	26,1	27,7
1996-2000 ...	27,1	28,6
2001-2005 ...	27,8	29,0
1987	25,1	26,4
1988	25,2	26,6
1989	25,3	26,8
1990	25,5	27,0
1991	25,7	27,3
1992	25,9	27,5
1993	26,0	27,7
1994	26,3	28,0
1995	26,5	28,0
1996	26,7	28,3
1997	27,0	28,5
1998	27,2	28,8
1999	27,2	28,6
2000	27,3	28,7
2001	27,5	28,9
2002	27,7	29,0
2003	27,9	29,0
2004	28,0	29,1
2005	28,1	29,2

[1] Observert fødealder er gjennomsnittsalder til mor basert på faktiske fødsler i perioden.
Kilde: RAPP Kohort- og periodefruktbarhet i Norge 1820-1993 Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.12. Innenlandske flyttinger, etter alder og fylke[1]. 2005

	Innflytting					Utflytting				
	Alle aldere	16-30 år	Av dette			Alle aldere	16-30 år	Av dette		
			16-20 år	21-25 år	26-30 år			16-20 år	21-25 år	26-30 år
Hele landet	**193 615**	**89 041**	**18 596**	**36 438**	**34 007**	**193 615**	**89 041**	**18 596**	**36 438**	**34 007**
01 Østfold	12 115	4 677	1 244	1 843	1 590	11 194	5 086	1 300	2 110	1 676
02 Akershus	29 550	10 884	2 208	4 055	4 621	27 001	11 652	2 518	4 723	4 411
03 Oslo	23 832	15 149	2 221	6 432	6 496	22 478	8 311	1 054	2 756	4 501
04 Hedmark	7 725	3 062	757	1 243	1 062	7 754	3 670	881	1 494	1 295
05 Oppland	6 910	2 886	686	1 153	1 047	7 452	3 486	765	1 454	1 267
06 Buskerud	11 697	4 846	1 099	1 913	1 834	11 186	4 970	1 142	2 048	1 780
07 Vestfold	10 895	4 515	1 181	1 770	1 564	10 535	5 069	1 307	2 119	1 643
08 Telemark	6 098	2 547	694	953	900	6 637	3 189	757	1 269	1 163
09 Aust-Agder	3 957	1 600	436	617	547	4 000	1 972	523	804	645
10 Vest-Agder	5 951	2 973	693	1 285	995	6 179	3 197	696	1 437	1 064
11 Rogaland	16 438	8 145	1 671	3 494	2 980	16 277	8 121	1 627	3 573	2 921
12 Hordaland	15 595	8 048	1 542	3 495	3 011	15 619	7 562	1 404	3 100	3 058
14 Sogn og Fjordane	2 825	1 268	234	547	487	3 867	2 032	364	926	742
15 Møre og Romsdal	7 563	3 360	705	1 323	1 332	8 705	4 447	854	1 910	1 683
16 Sør-Trøndelag	11 354	6 089	1 175	2 712	2 202	10 612	5 233	957	2 147	2 129
17 Nord-Trøndelag	4 247	1 788	447	722	619	4 631	2 353	552	1 033	768
18 Nordland	7 649	3 202	759	1 330	1 113	9 208	4 346	974	1 872	1 500
19 Troms Romsa	6 099	2 789	601	1 101	1 087	6 577	2 944	626	1 198	1 120
20 Finnmark Finnmárku	3 115	1 213	243	450	520	3 703	1 401	295	465	641

Tabell 1.12 (forts.). **Innenlandske flyttinger, etter alder og fylke[1]. 2005**

	Alle aldere	16-30 år	Nettoinnflytting		
			Av dette		
			16-20 år	21-25 år	26-30 år
Hele landet	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**
01 Østfold	921	-409	-56	-267	-86
02 Akershus	2 549	-768	-310	-668	210
03 Oslo	1 354	6 838	1 167	3 676	1 995
04 Hedmark	-29	-608	-124	-251	-233
05 Oppland	-542	-600	-79	-301	-220
06 Buskerud	511	-124	-43	-135	54
07 Vestfold	360	-554	-126	-349	-79
08 Telemark	-539	-642	-63	-316	-263
09 Aust-Agder	-43	-372	-87	-187	-98
10 Vest-Agder	-228	-224	-3	-152	-69
11 Rogaland	161	24	44	-79	59
12 Hordaland	-24	486	138	395	-47
14 Sogn og Fjordane	-1 042	-764	-130	-379	-255
15 Møre og Romsdal	-1 142	-1 087	-149	-587	-351
16 Sør-Trøndelag	742	856	218	565	73
17 Nord-Trøndelag	-384	-565	-105	-311	-149
18 Nordland	-1 559	-1 144	-215	-542	-387
19 Troms Romsa	-478	-155	-25	-97	-33
20 Finnmark Finnmárku	-588	-188	-52	-15	-121

[1] Tallene omfatter også flyttinger mellom kommunene i fylkene.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.13. Flytting til og fra utlandet[1], etter fylke. 2005

	Innvandring					Utvandring				
	Alle aldere	16-30 år	Av dette			Alle aldere	16-30 år	Av dette		
			16-20 år	21-25 år	26-30 år			16-20 år	21-25 år	26-30 år
Hele landet	**40 148**	**17 443**	**3 327**	**6 889**	**7 227**	**21 709**	**9 352**	**1 733**	**3 955**	**3 664**
01 Østfold	1 841	715	154	276	285	1 044	378	100	135	143
02 Akershus	4 551	1 995	415	750	830	2 694	1 047	229	421	397
03 Oslo	9 527	4 833	794	2 008	2 031	6 526	2 833	378	1 182	1 273
04 Hedmark	1 043	397	97	147	153	454	192	52	77	63
05 Oppland	1 122	418	103	145	170	355	180	40	81	59
06 Buskerud	1 814	764	159	302	303	1 025	452	86	216	150
07 Vestfold	1 619	620	132	258	230	889	345	93	137	115
08 Telemark	926	375	88	142	145	401	215	47	104	64
09 Aust-Agder	734	280	66	112	102	283	138	41	57	40
10 Vest-Agder	1 276	491	116	192	183	490	255	51	119	85
11 Rogaland	3 547	1 340	233	484	623	1 786	594	118	231	245
12 Hordaland	3 629	1 601	235	633	733	1 624	717	101	321	295
14 Sogn og Fjordane	726	309	97	110	102	350	207	85	68	54
15 Møre og Romsdal	1 601	652	114	262	276	797	343	52	142	149
16 Sør-Trøndelag	2 339	1 106	176	481	449	1 284	685	92	320	273
17 Nord-Trøndelag	643	233	64	82	87	231	116	38	51	27
18 Nordland	1 373	520	126	195	199	588	284	65	132	87
19 Troms Romsa	1 352	585	106	228	251	589	266	44	111	111
20 Finnmark Finnmárku	485	209	52	82	75	299	105	21	50	34

Tabell 1.13 (forts.). **Flytting til og fra utlandet[1] , etter fylke. 2005**

	Nettoinnvandring				
	Alle aldere	16-30 år	Av dette		
			16-20 år	21-25 år	26-30 år
Hele landet	18 439	8 091	1 594	2 934	3 563
01 Østfold	797	337	54	141	142
02 Akershus	1 857	948	186	329	433
03 Oslo	3 001	2 000	416	826	758
04 Hedmark	589	205	45	70	90
05 Oppland	767	238	63	64	111
06 Buskerud	789	312	73	86	153
07 Vestfold	730	275	39	121	115
08 Telemark	525	160	41	38	81
09 Aust-Agder	451	142	25	55	62
10 Vest-Agder	786	236	65	73	98
11 Rogaland	1 761	746	115	253	378
12 Hordaland	2 005	884	134	312	438
14 Sogn og Fjordane	376	102	12	42	48
15 Møre og Romsdal	804	309	62	120	127
16 Sør-Trøndelag	1 055	421	84	161	176
17 Nord-Trøndelag	412	117	26	31	60
18 Nordland	785	236	61	63	112
19 Troms Romsa	763	319	62	117	140
20 Finnmark Finnmárku	186	104	31	32	41

[1] Omfatter både norske og utenlandske statsborgere.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.14. Innvandring, etter fraflyttingsland og utvandring, etter tilflyttingsland. 2005

Fra land/ til land	Innvandring				Utvandring				Nettoinnvandring			
	Alle aldere		16-30 år		Alle aldere		16-30 år		Alle aldere		16-30 år	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
I alt	**20 147**	**20 001**	**7 724**	**9 719**	**11 100**	**10 609**	**4 192**	**5 160**	**9 047**	**9 392**	**3 532**	**4 559**
Europa i alt	**12 494**	**10 613**	**5 046**	**5 461**	**6 821**	**6 889**	**2 716**	**3 560**	**5 673**	**3 724**	**2 330**	1 901
Sverige	2 416	2 195	1 202	1 305	2 255	2 067	896	1 029	161	128	306	276
Polen	2 487	784	887	424	114	127	40	86	2 373	657	847	338
Danmark[1]	1 424	1 473	708	960	1 364	1 577	759	1 123	60	-104	-51	-163
Tyskland	1 175	926	443	459	328	328	134	184	847	598	309	275
Storbritannia	843	694	227	198	795	801	222	302	48	-107	5	-104
Russland	490	908	162	371	57	76	23	40	433	832	139	331
Nederland	425	384	111	87	114	110	36	46	311	274	75	41
Litauen	452	331	198	210	48	54	27	42	404	277	171	168
Spania	401	352	110	89	314	275	69	68	87	77	41	21
Finland	292	302	134	159	360	407	125	175	-68	-105	9	-16
Island	160	133	74	62	232	225	80	78	-72	-92	-6	-16
Frankrike	328	251	140	89	225	199	60	64	103	52	80	25
Afrika i alt	**2 049**	**1 961**	**765**	**889**	**435**	**335**	**126**	**114**	**1 614**	**1 626**	**639**	**775**
Somalia	420	483	144	203	55	44	16	16	365	439	128	187
Etiopia	263	243	83	105	52	41	10	6	211	202	73	99
Eritrea	184	148	72	55	8	3	3	1	176	145	69	54
Burundi	115	97	48	52	1	1	1	-	114	96	47	52
Marokko	75	108	24	62	32	19	6	2	43	89	18	60
Zambia	86	89	28	27	7	3	2	2	79	86	26	25
Kongo	90	75	18	23	1	-	-	-	89	75	18	23
Kenya	79	79	33	46	29	24	13	12	50	55	20	34
Ghana	90	61	44	37	31	15	12	10	59	46	32	27
Tanzania	68	72	25	24	33	26	5	8	35	46	20	16
Uganda	62	57	29	35	22	21	10	12	40	36	19	23
Sør-Afrika	58	49	16	19	17	24	5	4	41	25	11	15
Asia i alt	**3 706**	**5 524**	**1 253**	**2 590**	**993**	**898**	**215**	**299**	**2 713**	**4 626**	**1 038**	**2 291**
Thailand	331	1 022	48	472	138	89	19	38	193	933	29	434
Irak	633	526	182	238	50	43	17	16	583	483	165	222
Kina	256	627	117	197	110	88	35	41	146	539	82	156
Filippinene	175	657	33	452	60	86	2	36	115	571	31	416
Pakistan	352	403	174	193	84	95	18	24	268	308	156	169
Afghanistan	321	393	65	138	11	3	4	-	310	390	61	138
Tyrkia	265	201	162	106	53	35	22	15	212	166	140	91
Iran	157	196	67	95	35	30	11	7	122	166	56	88
India	188	159	105	81	44	43	16	13	144	116	89	68
Vietnam	92	219	36	142	19	28	6	10	73	191	30	132
Singapore	62	74	10	36	54	35	2	10	8	39	8	26
De forente arabiske emirater	44	41	1	7	42	36	5	4	2	5	-4	3

Tabell 1.14 (forts.). **Innvandring, etter fraflyttingsland og utvandring, etter tilflyttingsland. 2005**

Fra land/ til land	Innvandring				Utvandring				Nettoinnvandring			
	Alle aldere		16-30 år		Alle aldere		16-30 år		Alle aldere		16-30 år	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Amerika i alt	**1 303**	**1 602**	**407**	**650**	**861**	**803**	**252**	**280**	**442**	**799**	**155**	**370**
Nord- og Mellom-Amerika	977	1 037	303	351	735	670	209	218	242	367	94	133
Canada	104	120	30	43	100	91	27	30	4	29	3	13
USA	749	755	223	223	596	533	169	160	153	222	54	63
Sør-Amerika	326	565	104	299	126	133	43	62	200	432	61	237
Brasil	94	230	31	139	63	52	18	30	31	178	13	109
Chile	77	82	30	36	23	29	4	8	54	53	26	28
Colombia	61	84	11	31	5	10	3	5	56	74	8	26
Oseania i alt	**181**	**145**	**98**	**77**	**133**	**148**	**48**	**71**	**48**	**-3**	**50**	**6**
Australia	157	126	89	68	110	130	45	59	47	-4	44	9
Uoppgitt	414	156	155	52	1 857	1 536	835	836	-1 443	-1 380	-680	-784

[1] Færøyene og Grønland er ikke medregnet.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.15. Personer 16-30 år, etter innvandringskategori og bostedsfylke. 1. januar 2006

	Uten innvandrings-kategori		Førstegenerasjonsinnvandrer uten norsk bakgrunn		Person født i Norge av to utenlandsfødte foreldre	
	Alle aldere	16-30 år	Alle aldere	16-30 år	Alle aldere	16-30 år
Hele landet	**4 011 560**	**708 432**	**318 514**	**83 656**	**68 185**	**12 819**
01 Østfold	223 290	36 492	18 085	4 314	3 963	655
02 Akershus	415 606	64 533	39 795	9 193	8 569	1 680
03 Oslo	369 913	74 177	93 507	26 953	30 384	6 735
04 Hedmark	172 819	27 215	7 658	1 713	1 013	113
05 Oppland	169 339	27 024	7 322	1 836	940	124
06 Buskerud	209 730	34 156	18 208	4 618	4 523	1 063
07 Vestfold	193 938	32 797	12 856	2 970	2 217	257
08 Telemark	148 299	25 111	9 154	2 300	1 511	165
09 Aust-Agder	92 096	16 800	5 320	1 135	692	75
10 Vest-Agder	138 427	26 359	10 939	2 745	1 847	253
11 Rogaland	347 371	67 743	24 684	6 165	4 436	666
12 Hordaland	404 517	76 552	23 248	6 276	3 556	570
14 Sogn og Fjordane	99 209	17 465	4 133	1 089	384	30
15 Møre og Romsdal	227 309	40 222	8 657	2 354	936	82
16 Sør-Trøndelag	250 797	46 765	13 057	3 925	1 782	224
17 Nord-Trøndelag	121 179	20 634	3 564	941	284	25
18 Nordland	221 020	37 902	7 824	2 186	509	33
19 Troms Romsa	141 144	25 229	6 586	1 945	441	40
20 Finnmark Finnmárku	65 557	11 256	3 917	998	198	29

	Utenlandsadoptert eller født i utlandet av norske foreldre		Utenlandsfødt med én norskfødt forelder		Norskfødt med én utenlandsfødt forelder	
	Alle aldere	16-30 år	Alle aldere	16-30 år	Alle aldere	16-30 år
Hele landet	**34 558**	**9 397**	**27 295**	**6 558**	**180 107**	**39 877**
01 Østfold	1 783	487	1 722	372	11 546	2 283
02 Akershus	4 987	1 085	4 212	862	27 956	5 529
03 Oslo	5 610	1 590	5 200	1 312	33 797	8 210
04 Hedmark	959	247	871	220	5 191	1 109
05 Oppland	815	238	562	128	4 226	860
06 Buskerud	1 474	372	1 412	348	9 878	2 070
07 Vestfold	1 577	406	1 662	410	9 854	2 072
08 Telemark	964	295	807	195	5 405	1 217
09 Aust-Agder	963	215	722	166	4 291	960
10 Vest-Agder	2 075	367	1 185	263	7 844	1 781
11 Rogaland	3 717	1 107	2 311	581	15 075	3 617
12 Hordaland	3 361	979	2 299	599	15 630	3 669
14 Sogn og Fjordane	482	162	250	75	2 192	494
15 Møre og Romsdal	1 404	456	874	227	5 798	1 173
16 Sør-Trøndelag	1 467	469	1 123	292	7 177	1 727
17 Nord-Trøndelag	640	225	409	97	2 618	514
18 Nordland	1 157	365	756	184	4 991	1 068
19 Troms Romsa	851	248	626	138	3 937	915
20 Finnmark Finnmárku	272	84	292	89	2 701	609

Kilde: Befolkningsstatistikk,Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.16. Innvandrerbefolkningen, etter alder og landbakgrunn. 1. januar 2006

	Førstegenerasjons-innvandrer uten to utenlandsfødte foreldre		Person født i Norge av norsk bakgrunn	
	Alle aldere	16-30 år	Alle aldere	16-30 år
Hele landet	**318 514**	**83 656**	**68 185**	**12 819**
Sverige	22 472	5 320	1 017	146
Danmark	17 779	2 053	1 400	284
Irak	16 494	5 444	3 582	25
Pakistan	15 482	4 270	12 193	4 720
Somalia	13 712	5 222	4 303	52
Bosnia-Hercegovina	12 718	3 659	2 104	60
Vietnam	12 245	3 573	6 088	1 217
Iran	12 148	3 554	2 214	142
Tyskland	12 035	2 036	865	103
Polen	10 938	2 955	926	272
Storbritannia	10 429	874	602	147
Serbia og Montenegro	10 042	3 245	2 863	170
Russland	9 813	3 173	538	5
Tyrkia	9 337	3 243	4 747	1 108
Sri Lanka	8 104	1 978	4 456	235
Filippinene	7 556	2 116	1 005	287
Thailand	7 553	2 479	235	21
USA	6 639	790	245	61
Finland	5 982	857	452	102
Afghanistan	5 956	2 309	583	6
Chile	5 696	1 549	1 388	389
India	4 722	996	2 432	853
Kina	4 478	1 328	858	111
Marokko	4 418	1 079	2 613	661
Nederland	4 283	462	540	146
Island	3 259	704	330	76
Etiopia	2 670	995	515	27
Kroatia	2 566	582	449	123
Frankrike	2 475	522	160	26
Makedonia	2 079	658	825	160
Eritrea	1 947	505	706	91
Litauen	1 903	979	44	-
Romania	1 628	652	125	11
Brasil	1 486	538	49	5
Spania	1 405	251	101	27
Libanon	1 396	369	628	41
Ukraina	1 389	598	60	3
Ungarn	1 318	155	381	56
Italia	1 284	180	78	14
Ghana	1 256	422	405	30
Canada	1 195	205	38	9
Bulgaria	1 121	322	71	3
Syria	1 052	335	408	18
Andre	36 054	10 120	4 563	776

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.17. Innvandrerbefolkningen 16- 30 år, etter bydel i Oslo. 1. januar 2006

	Alle 16-30 år	Innvandrer-befolkningen 16-30 år	Prosent
I alt	**118 977**	**33 688**	**28,3**
12 Alna	9 004	4 340	48,2
15 Søndre Nordstrand	7 051	3 585	50,8
01 Gamle Oslo	10 366	3 355	32,4
02 Grünerløkka	12 214	3 222	26,4
11 Stovner	5 260	2 674	50,8
05 Frogner	13 115	2 402	18,3
10 Grorud	4 758	2 093	44,0
09 Bjerke	4 742	1 939	40,9
13 Østensjø	7 172	1 783	24,9
08 Nordre Aker	7 659	1 752	22,9
03 Sagene	8 814	1 729	19,6
04 St. Hanshaugen	9 488	1 661	17,5
07 Vestre Aker	7 024	1 111	15,8
14 Nordstrand	7 191	1 103	15,3
06 Ullern	4 345	685	15,8
16 Sentrum	269	125	46,5
17 Marka	260	20	7,7
Uoppgitt, uten fast bopel	245	109	44,5

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.18. Innvandrerbefolkningen 16-30 år, etter landbakgrunn og sivilstand. 1. januar 2006

	Førstegenerasjonsinnvandrer uten norsk bakgrunn			Person født i Norge av to utenlandsfødte foreldre		
	Alle 16-30 år	Gifte	Ugifte	Alle	Gifte 16-30 år	Ugifte
Hele landet	**83 656**	**28 712**	**51 005**	**12 819**	**1 924**	**10 662**
Irak	5 444	2 141	3 077	25	0	25
Sverige	5 320	536	4 736	146	10	135
Somalia	5 222	1 608	3 156	52	0	52
Pakistan	4 270	2 448	1 603	4 720	1 122	3 456
Bosnia-Hercegovina	3 659	915	2 659	60	10	50
Vietnam	3 573	1 254	2 089	1 217	22	1 187
Iran	3 554	864	2 516	142	0	142
Serbia og Montenegro	3 245	1 281	1 815	170	26	142
Tyrkia	3 243	2 011	938	1 108	297	782
Russland	3 173	1 137	1 911	5	0	5
Polen	2 955	994	1 880	272	9	262
Thailand	2 479	1 431	844	21	0	21
Afghanistan	2 309	749	1 528	6	0	6
Filippinene	2 116	926	1 073	287	16	270
Danmark	2 053	303	1 717	284	33	250
Tyskland	2 036	293	1 718	103	7	94
Sri Lanka	1 978	941	978	235	14	221
Chile	1 549	277	1 194	389	13	376
Andre	25 478	8 603	15 573	3 577	345	3 186

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.19. Flyktninger, etter alder, landbakgrunn og sivilstand . 1. januar 2006

	Alle aldere			16-30 år		
	Alle	Gifte	Ugifte	Alle	Gifte	Ugifte
Hele landet	**117 231**	**56 050**	**47 012**	**35 353**	**11 266**	**22 355**
Menn	62 974	29 497	27 596	18 000	3 969	13 498
Kvinner	54 257	26 553	19 416	17 353	7 297	8 857
Av dette						
Øst-Europa	29 435	14 793	11 543	8 629	2 743	5 626
Menn	14 931	7 390	6 445	4 316	1 008	3 203
Kvinner	14 504	7 403	5 098	4 313	1 735	2 423
Asia, Afrika, Sør-og Mellom-Amerika, Tyrkia, statsløse og uoppgitt	87 247	41 050	35 210	26 601	8 491	16 644
Menn	47 767	22 012	21 009	13 632	2 955	10 253
Kvinner	39 480	19 038	14 201	12 969	5 536	6 391

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Minja Tea Dzamarija

2. Ungdom og unge voksne i utdannings-systemet

- 91 prosent av alle 16-18-åringer i Norge var registrert som elever eller lærlinger i videregående opplæring høsten 2005.
- 44 prosent av alle elevene i videregående opplæring valgte allmenne, økonomiske og administrative fag.
- 67 prosent av elevene som startet på grunnkurs for første gang i 2000, fullførte utdanningen på fem år.
- 223 600 studenter var i gang med høyere utdanning høsten 2005.
- I aldersgruppen 25-29 år har 48 prosent av kvinnene og 31 prosent av mennene høyere utdanning.

2.1. «Alle» tar videregående

Det var til sammen over 213 000 elever og lærlinger i videregående opplæring høsten 2005. 76 prosent av disse elevene var i alderen 16-18 år. 50 500 personer, eller 24 prosent av alle elevene var eldre enn 18 år.

I tillegg var det 24 800 personer som deltok i videregående opplæring på fagskoler, folkehøgskoler, arbeidsmarkedskurs eller annen videregående utdanning. Nesten alle av disse var i alderen 18 år og eldre (tabell 2.1).

Et stort flertall av ungdommene velger videregående opplæring. Nesten 91 prosent av alle 16-18-åringer i Norge var registrert som elev eller lærling i videregående opplæring per 1. oktober 2005. Andelen var noe høyere for jenter enn for gutter, med henholdsvis 91 og 90 prosent. Denne andelen har holdt seg ganske stabil siden innføringen av Reform 94. Tilsvarende andel for elever og lærlinger med innvandrerbakgrunn var lavere, 76 prosent. Deltakelsen i videregående opplæring var mye høyere for personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre enn for førstegenerasjonsinnvandrere. 88 prosent av norskfødte barn med innvandrerbakgrunn i aldersgruppen 16-18 år var registrert i videregående opplæring høsten 2005, mot 71 prosent for førstegenerasjonsinnvandrere (tabell 2.2).

Fagskoleutdanning
Lov om fagskoleutdanning (fagskoleloven) ble vedtatt i 2003. Skoler som er godkjent etter denne loven, har rett til å kalle seg fagskoler. Med fagskoleutdanning menes korte yrkesrettede utdanninger som bygger på videregående opplæring eller tilsvarende realkompetanse, og som har et omfang på minimum et halvt år og maksimum to år.

Tabell 2.1. Elever, lærlinger, studenter og deltakere i videregående utdanning, etter alder, utdanningsinstitusjon og kjønn. 1. oktober 2005

Utdanningsinstitusjon og kjønn	I alt	Alder					
		-15	16-18	19-24	25-29	30-34	35-
I alt	**237 941**	**428**	**163 447**	**51 601**	**7 069**	**5 049**	**10 347**
Videregående opplæring							
Vidergående skoler, elever	181 800	411	154 318	18 757	2 333	1 949	4 032
Lærebedrifter, lærlinger	31 316	-	7 839	19 936	1 737	848	956
Fagskoleutdanning							
Tekniske fagskoler, studenter	3 299	-	5	1 491	598	473	732
Andre fagskoler, studenter	116	-	1	69	22	8	16
Folkehøgskoler, elever	6 258	-	845	5 254	69	19	71
Arbeidsmarkedskurs, deltakere	5 595	-	19	764	827	963	3 022
Annen videregående utdanning, elever	9 557	17	420	5 330	1 483	789	1 518
Menn	**122 858**	**148**	**83 263**	**29 155**	**3 725**	**2 317**	**4 250**
Videregående opplæring							
Vidergående skoler, elever	88 687	143	76 755	9 078	928	652	1 131
Lærebedrifter, lærlinger	22 343	-	5 882	14 293	1 137	512	519
Fagskoleutdanning							
Tekniske fagskoler, studenter	3 119	-	2	1 412	561	452	692
Andre fagskoler, studenter	36		-	19	12	3	2
Folkehøgskoler, elever	2 395	-	421	1 885	43	7	39
Arbeidsmarkedskurs, deltakere	2 654	-	11	479	395	398	1 371
Annen videregående utdanning, elever	3 624	5	192	1 989	649	293	496
Kvinner	**115 083**	**280**	**80 184**	**22 446**	**3 344**	**2 732**	**6 097**
Videregående opplæring							
Vidergående skoler, elever	93 113	268	77 563	9 679	1 405	1 297	2 901
Lærebedrifter, lærlinger	8 973	-	1 957	5 643	600	336	437
Fagskoleutdanning							
Tekniske fagskoler, studenter	180	-	3	79	37	21	40
Andre fagskoler, studenter	80		1	50	10	5	14
Folkehøgskoler, elever	3 863	-	424	3 369	26	12	32
Arbeidsmarkedskurs, deltakere	2 941	-	8	285	432	565	1 651
Annen videregående utdanning, elever	5 933	12	228	3 341	834	496	1 022

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2. Elever og lærlinger i videregående opplæring i prosent av registrert årskull 16-18 år, etter innvandrerbakgrunn, innvandringskategori og kjønn. 1. oktober 2005

	Elever og lærlinger i alt	Innvandringskategori		
		Elever og lærlinger med innvandrerbakgrunn i alt	Førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn	Norskfødte med to utenlandske foreldre
I alt	**90,5**	**76,1**	**70,7**	**87,9**
Menn	89,9	75,2	69,7	87,7
Kvinner	91,0	77,1	71,8	88,1

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

2.1.1. Allmennfaglig studieretning mest populært

Av studieretningene var allmenne, økonomiske og administrative fag de studieretningene som hadde flest elever. Til sammen 44 prosent av elevene i videregående opplæring valgte denne retningen. Deretter fulgte helse- og sosialfag og formgivingsfag med henholdsvis 10 og 7 prosent av elevmassen.

Tabell 2.3. Elever og lærlinger i videregående opplæring, etter studieretning. Andel kvinner. 1. oktober 2005

Studieretning	Elever		Lærlinger	
	I alt	Andel kvinner i prosent	I alt	Andel kvinner i prosent
I alt	**181 800**	**51,2**	**31 316**	**28,7**
Allmennfaglige studieretninger	95 458	54,0	701	3,9
Allmenne, økonomiske og administrative fag	80 842	54,1	701	3,9
Musikk, dans og drama	5 658	71,2	-	0,0
Idrettsfag	8 958	41,6	-	0,0
Yrkesfaglige studieretninger	86 342	48,2	30 615	29,2
Helse- og sosialfag	18 821	89,0	2 990	88,4
Naturbruk	4 277	56,5	699	36,8
Formgivingsfag	13 035	86,1	2 617	95,9
Hotell- og næringsmiddelfag	6 628	54,6	2 645	54,1
Byggfag	7 845	2,3	6 026	1,2
Tekniske byggfag	2 307	9,8	1 933	5,9
Elektrofag	8 848	3,7	5 355	3,6
Mekaniske fag	12 387	6,0	5 830	6,4
Kjemi- og prosessfag	888	26,9	244	33,2
Medier og kommunikasjon	5 457	52,6	304	48,0
Salg og service	5 311	54,8	1 570	66,8
Trearbeidsfag	538	15,1	402	18,4

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Antall lærlinger per 1. oktober 2005 var om lag 31 300, 2 300 flere enn i 2004. Studieretningene byggfag, mekaniske fag og elektrofag hadde flest lærlinger høsten 2005, henholdsvis 6 000, 5 800 og 5 400. Om lag 29 prosent av lærlingene var jenter (tabell 2.3).

2.1.2. To av tre fullførte videregående

Andelen elever og lærlinger som fullfører videregående opplæring har gått ned. 67 prosent av elevene som startet på grunnkurs for første gang i 2000, fullførte utdanningen på fem år. Tilsvarende tall for 1999-kullet var 70 prosent.

Både jentene og guttene i 2000-kullet hadde en lavere fullføringsprosent enn 1999-kullet. Det er fortsatt stor forskjell på gjennomføringsgraden mellom kjønnene. Mens bare halvparten av guttene fullførte på normert tid, var tilsvarende tall for jentene 64 prosent. Fem år etter at elevene startet på et grunnkurs i videregående opplæring, hadde 62 prosent av guttene og 74 prosent av jentene fullført utdanningen. 7 prosent av guttene og 5 prosent av jentene var fortsatt i videregående opplæring (tabell 2.4).

Tabell 2.4. Elever som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring[1] i løpet av fem år, kjønn og hjemstedsfylke ved 16 år. Prosent

Kjønn og hjemstedsfylke ved 16 år	1999					2000				
	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring
I alt	**51 300**	**59**	**11**	**5**	**24**	**51 950**	**56**	**11**	**6**	**26**
Østfold	2 721	57	11	5	27	2 789	52	12	6	30
Akershus	5 145	62	9	5	25	5 333	59	9	5	27
Oslo	3 933	59	9	4	27	4 074	59	8	5	27
Hedmark	2 132	60	10	5	25	2 104	55	11	6	28
Oppland	2 031	61	13	4	22	2 050	60	11	4	25
Buskerud	2 606	62	10	4	24	2 705	58	11	4	27
Vestfold	2 535	64	9	4	23	2 506	54	13	6	27
Telemark	1 938	59	12	5	24	1 948	55	14	5	27
Aust-Agder	1 303	58	13	6	23	1 400	57	10	7	26
Vest-Agder	2 046	65	11	5	19	2 014	60	13	5	22
Rogaland	4 821	58	13	6	23	4 823	58	11	7	24
Hordaland	5 288	60	12	6	22	5 275	58	12	7	24
Sogn og Fjordane	1 406	62	11	6	21	1 439	61	11	8	20
Møre og Romsdal	3 213	59	13	6	22	3 227	57	15	6	22
Sør-Trøndelag	3 010	62	12	5	21	3 016	60	13	5	21
Nord- Trøndelag	1 602	58	13	6	22	1 654	58	13	6	23
Nordland	2 918	51	13	7	29	2 963	46	12	8	33
Troms Romsa	1 761	53	10	6	32	1 800	46	11	9	34
Finnmark Finnmárku	856	38	14	10	39	802	35	14	11	40
Utlandet eller uoppgitt	35	60	3	3	34	28	29	7	11	54
Menn	**26 278**	**53**	**13**	**6**	**29**	**26 495**	**49**	**13**	**7**	**31**
Østfold	1 351	50	14	5	31	1 406	43	13	7	36
Akershus	2 639	54	10	6	29	2 777	52	11	7	31
Oslo	2 030	54	10	5	32	2 033	53	9	7	31
Hedmark	1 113	52	12	6	31	1 058	46	11	7	36
Oppland	1 062	53	15	5	27	1 058	51	12	4	32
Buskerud	1 343	55	11	6	28	1 391	49	13	5	32
Vestfold	1 333	58	10	4	28	1 241	46	15	7	33
Telemark	952	52	15	6	27	1 030	49	15	5	31
Aust-Agder	652	53	14	8	25	717	50	10	8	32
Vest-Agder	1 069	59	12	7	22	1 058	54	14	6	26
Rogaland	2 452	51	14	6	28	2 440	51	13	7	29
Hordaland	2 762	56	13	7	25	2 686	52	13	8	28
Sogn og Fjordane	705	54	13	7	26	714	52	15	9	24
Møre og Romsdal	1 633	52	14	7	27	1 652	49	17	7	27
Sør-Trøndelag	1 578	57	13	6	25	1 573	52	14	7	27
Nord-Trøndelag	786	52	15	8	24	833	52	15	7	26
Nordland	1 459	45	14	7	34	1 492	41	12	9	38
Troms Romsa	898	47	10	6	37	931	40	11	10	39
Finnmark Finnmárku	445	30	13	10	47	391	28	11	12	50
Utlandet eller uoppgitt	16	63	0	6	31	14	29	7	21	43

Tabell 2.4. Elever som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videre- (forts.). **gående opplæring[1] i løpet av fem år, kjønn og hjemstedsfylke ved 16 år. Prosent**

Kjønn og hjemstedsfylke ved 16 år	1999					2000				
	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring
Kvinner	**25 022**	**66**	**10**	**5**	**20**	**25 455**	**64**	**10**	**5**	**21**
Østfold	1 370	65	8	4	23	1 383	62	10	5	23
Akershus	2 506	69	7	4	20	2 556	66	8	4	22
Oslo	1 903	66	9	4	22	2 041	66	8	3	23
Hedmark	1 019	69	9	4	18	1 046	65	11	4	20
Oppland	969	69	10	4	17	992	68	9	4	18
Buskerud	1 263	69	8	3	20	1 314	67	9	3	21
Vestfold	1 202	71	9	3	18	1 265	62	10	5	22
Telemark	986	67	9	5	20	918	61	12	5	22
Aust-Agder	651	63	11	4	21	683	64	11	6	20
Vest-Agder	977	71	9	4	17	956	66	12	4	18
Rogaland	2 369	66	11	5	18	2 383	66	9	6	19
Hordaland	2 526	66	11	5	19	2 589	64	11	5	20
Sogn og Fjordane	701	70	9	5	16	725	69	8	8	16
Møre og Romsdal	1 580	66	12	5	17	1 575	66	12	5	17
Sør-Trøndelag	1 432	69	11	5	15	1 443	69	12	4	15
Nord- Trøndelag	816	64	11	4	20	821	65	11	5	20
Nordland	1 459	58	11	7	24	1 471	52	13	8	28
Troms Romsa	863	59	10	5	26	869	52	11	8	30
Finnmark Finnmárku	411	46	15	9	29	411	41	17	10	31
Utlandet eller uoppgitt	19	58	5	0	37	14	29	7	0	64

[1] Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Andelen elever og lærlinger som avbrøt videregående opplæring, økte i de fleste fylkene når en sammenlikner 2000-kullet med 1999-kullet. Som for tidligere elevkull, er det store forskjeller mellom fylkene når det gjelder andelen elever og lærlinger som fullfører opplæringen. Sør-Trøndelag og Vest-Agder hadde best resultat for elevene som startet på grunnkurs i 2000. 73 prosent av elevene og lærlingene i disse fylkene fullførte videregående opplæring, målt fem år etter at de startet på grunnkurs for første gang. De tre nordligste fylkene kom dårligst ut.

Det er stor forskjell i gjennomføringsgraden for elever/lærlinger på allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger. Nesten 40 prosent av elever på yrkesfaglige studieretninger, som startet i grunnkurs første gang 2000, sluttet underveis i utdanningsløpet. Til sammenlikning var det 15 prosent av elevene på allmennfaglige studieretninger som sluttet.

Tabell 2.5. Elever som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring[1] i løpet av fem år, studieretning og kjønn. Prosent

Studieretning i grunnkurset og kjønn	1999					2000				
	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring
Allmennfaglig studieretning	27 097	76	8	3	14	26878	73	8	3	15
Menn	12 782	73	7	3	17	12581	69	8	4	19
Kvinner	14 315	79	8	2	11	14297	77	8	3	12
Yrkesfaglig studieretning	24 203	40	15	8	36	25072	38	15	9	38
Menn	13 496	34	18	9	40	13914	31	17	9	43
Kvinner	10 707	49	12	8	31	11158	46	13	8	33

[1] Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Sosial bakgrunn betyr mye. Elever/lærlinger med høyt utdannede foreldre fullfører i større grad enn ungdom med foreldre med lav utdanning. Over halvparten av guttene som startet på grunnkurs for første gang i 1999, og som har foreldre med kun grunnskoleutdanning, avbrøt utdanningen. Til sammenlikning avbrøt bare 12 prosent av guttene med foreldre med lang høyere utdanning (mer enn fire år). Tilsvarende tall for jentene i det samme kullet var henholdsvis 39 og 6 prosent.

Elever og lærlinger med innvandrerbakgrunn har høyere frafall, målt i prosentpoeng, enn alle elevene totalt. Om lag 43 prosent av elevene med innvandrerbakgrunn som startet i videregående opplæring i 2000, fullførte på normert tid; 55 prosent hadde fullført på fem år, og 39 prosent hadde avbrutt utdanningen. Resten var fortsatt i opplæring fem år etter at de startet på grunnkurs for første gang. Også for disse ungdommene var gjennomstrømningen dårligere for 2000-kullet enn for 1999-kullet (tabell 2.7).

2.2. Seks av ti studenter er kvinner

Drøyt 223 600 studenter var i gang med høyere utdanning høsten 2005. Det var registrert 43 200 flere kvinner enn menn i høyere utdanning. Trenden med kvinnelig flertall i høyere utdanning har holdt seg de siste 20 årene, og i 2005 utgjorde kvinneandelen 60 prosent av det totale studenttallet (tabell 2.8).

Fire av ti studenter var registrert ved et av landets universiteter eller vitenskapelige høgskoler. Over halvparten var i gang med studier ved en høgskole og drøyt 5 prosent studerte i utlandet.

2.2.1. Halvparten av studentene mellom 19 og 24 år gamle

Av de registrerte studentene høsten 2005 var nesten halvparten i alderen 19-24 år. Mennene i aldersgruppen 25-29 år utgjorde 24 prosent av alle mannlige studentene, mens tilsvarende andel blant kvinner var 20 prosent.

Det er forskjell på aldersfordelingen ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene og de øvrige høgskolene. Ved

Tabell 2.6. Elever som startet på grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring[1] i løpet av fem år, kjønn og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

Kjønn og foreldrenes utdanningsnivå	1999					2000				
	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring
I alt	**51 300**	**59**	**11**	**5**	**24**	**51 950**	**56**	**11**	**6**	**26**
Lang høyere utdanning	5 102	80	9	2	9	5 197	78	9	2	10
Kort høyere utdanning	13 635	72	10	4	14	14 184	69	11	5	16
Videregående utdanning	29 121	53	12	6	29	29 257	49	12	7	31
Grunnskole-utdanning	2 782	34	11	8	46	2 457	30	12	8	50
Uoppgitt	660	27	12	6	55	855	28	12	6	53
Menn	**26 278**	**53**	**13**	**6**	**29**	**26 495**	**49**	**13**	**7**	**31**
Lang høyere utdanning	2 684	78	8	2	12	2 676	74	9	3	14
Kort høyere utdanning	6 964	66	12	5	18	7 227	62	12	6	21
Videregående utdanning	14 929	45	14	7	34	14 906	41	14	8	37
Grunnskole-utdanning	1 387	28	12	8	53	1 219	24	12	9	55
Uoppgitt	314	19	11	7	64	467	22	10	7	61
Kvinner	**25 022**	**66**	**10**	**5**	**20**	**25 455**	**64**	**10**	**5**	**21**
Lang høyere utdanning	2 418	83	9	2	6	2 521	83	9	2	6
Kort høyere utdanning	6 671	78	9	3	11	6 957	76	9	3	11
Videregående utdanning	14 192	61	10	6	23	14 351	57	11	6	26
Grunnskole-utdanning	1 395	41	11	9	39	1 238	37	11	8	44
Uoppgitt	346	35	13	5	47	388	36	14	6	44

[1] Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

høgskolene, statlige og private er det flere eldre studenter enn ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene. 23 prosent av alle studentene ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene var eldre enn 30 år mot 38 prosent ved de øvrige høgskolene.

2.2.2. Flest med høyere utdanning i aldersgruppen 25-29 år

Utdanningsnivået i Norge stiger stadig, og per 1. oktober 2005 hadde 25 prosent av den norske befolkningen i aldersgruppen 16 år og over en utdanning på universitets- og høgskolenivå. Andelen med

Tabell 2.7. Elever med innvandringsbakgrunn som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring[1] i løpet av fem år, kjønn og landbakgrunn. Prosent

Kjønn og landbakgrunn	1999					2000				
	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring	I alt	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2004	Avbrutt videregående opplæring
I alt	**2 958**	**46**	**11**	**5**	**38**	**3 345**	**43**	**12**	**6**	**39**
Europa unntatt Tyrkia	765	55	10	3	33	901	47	11	5	37
Asia med Tyrkia og Oseaina	1 648	47	11	6	37	1 777	46	12	6	37
Afrika	389	30	13	7	51	490	29	14	8	49
Sør-og Mellom-Amerika	144	35	11	10	44	160	35	11	11	44
Nord-Amerika	12	75	8	0	17	17	47	6	12	35
Menn	**1 534**	**39**	**10**	**6**	**46**	**1 747**	**36**	**11**	**7**	**46**
Europa unntatt Tyrkia	379	47	11	3	39	469	41	9	6	45
Asia med Tyrkia og Oseaina	850	40	9	6	44	907	38	11	7	44
Afrika	225	24	8	8	60	277	24	12	9	55
Sør-og Mellom-Amerika	75	23	9	11	57	85	28	12	9	51
Nord-Amerika	5	80	0	0	20	9	33	0	11	56
Kvinner	**1 424**	**54**	**12**	**5**	**29**	**1 598**	**52**	**13**	**5**	**31**
Europa unntatt Tyrkia	386	61	10	3	26	432	55	12	4	29
Asia med Tyrkia og Oseaina	798	54	12	5	29	870	55	12	4	29
Afrika	164	37	18	5	39	213	37	16	6	41
Sør-og Mellom-Amerika	69	48	13	10	29	75	43	9	12	36
Nord-Amerika	7	71	14	0	14	8	63	13	13	13

[1] Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

høyere utdanning er høyest i aldersgruppen 25-29 år, 39 prosent.

Om lag 20 prosent av den norske befolkningen i denne aldersgruppen har en utdanning på grunnskolenivå mens 40 prosent har en utdanning på videregående nivå (tabell 2.9).

Vi finner fremdeles kjønnsforskjeller når det gjelder andelen med lang høyere utdanning. Det er flere menn enn kvinner i nesten alle aldersgrupper som har fullført en høyere utdanning på mer enn fire år. Dersom vi ser på andelen med kort høyere utdanning, fire år eller mindre, er

Tabell 2.8. Studenter i høyere utdanning i Norge og norske studenter i utlandet, etter alder og skoleslag. 1. oktober 2005. Absolutte tall og prosent

	Absolutte tall					Prosent				
	I alt	Universiteteter og vitenskapelige høgskoler	Statlige høgskoler	Andre høgskoler[1]	Norske studenter i utlandet	I alt	Universiteteter og vitenskapelige høgskoler	Statlige høgskoler	Andre høgskoler[1]	Norske studenter i utlandet
I alt	**223 607**	**88 105**	**92 443**	**30 716**	**12 343**	**100**	**39,4**	**41,3**	**13,7**	**5,5**
Under 19 år	324	118	116	48	42	100	36,4	35,8	14,8	13,0
19 år	9 039	3 839	3 660	1 047	493	100	42,5	40,5	11,6	5,5
20 «	17 820	7 619	6 871	2 393	937	100	42,8	38,6	13,4	5,3
21 «	21 024	8 531	8 447	2 806	1 240	100	40,6	40,2	13,3	5,9
22 «	20 796	8 341	8 068	2 815	1 572	100	40,1	38,8	13,5	7,6
23 «	19 958	8 570	7 136	2 497	1 755	100	42,9	35,8	12,5	8,8
24 «	17 179	7 967	5 673	1 906	1 633	100	46,4	33,0	11,1	9,5
25 «	14 415	6 978	4 579	1 498	1 360	100	48,4	31,8	10,4	9,4
26 «	11 334	5 500	3 623	1 194	1 017	100	48,5	32,0	10,5	9,0
27 «	9 195	4 438	3 050	1 011	696	100	48,3	33,2	11,0	7,6
28 «	7 330	3 411	2 568	892	459	100	46,5	35,0	12,2	6,3
29 «	6 123	2 685	2 291	858	289	100	43,9	37,4	14,0	4,7
30-34 år	22 194	8 218	10 028	3 350	598	100	37,0	45,2	15,1	2,7
35-39 år	16 564	4 380	9 121	2 915	148	100	26,4	55,1	17,6	0,9
40-44 år	12 706	2 900	7 245	2 509	52	100	22,8	57,0	19,7	0,4
45-49 år	9 199	2 106	5 382	1 682	29	100	22,9	58,5	18,3	0,3
50 år og over	8 407	2 504	4 585	1 295	23	100	29,8	54,5	15,4	0,3
Menn	**90 196**	**38 955**	**32 998**	**13 014**	**5 229**	**100**	**43,2**	**36,6**	**14,4**	**5,8**
Under 19 år	134	36	71	17	10	100	26,9	53,0	12,7	7,5
19 år	3 002	1 399	1 047	402	154	100	46,6	34,9	13,4	5,1
20 «	6 928	3 160	2 445	989	334	100	45,6	35,3	14,3	4,8
21 «	8 475	3 724	3 080	1 225	446	100	43,9	36,3	14,5	5,3
22 «	8 921	3 815	3 128	1 389	589	100	42,8	35,1	15,6	6,6
23 «	8 826	4 041	2 893	1 174	718	100	45,8	32,8	13,3	8,1
24 «	7 749	3 712	2 363	930	744	100	47,9	30,5	12,0	9,6
25 «	6 667	3 330	1 976	738	623	100	49,9	29,6	11,1	9,3
26 «	5 185	2 584	1 583	552	466	100	49,8	30,5	10,6	9,0
27 «	4 221	2 145	1 273	484	319	100	50,8	30,2	11,5	7,6
28 «	3 307	1 621	1 048	409	229	100	49,0	31,7	12,4	6,9
29 «	2 717	1 286	892	389	150	100	47,3	32,8	14,3	5,5
30-34 år	8 952	3 753	3 469	1 408	322	100	41,9	38,8	15,7	3,6
35-39 år	5 637	1 746	2 722	1 090	79	100	31,0	48,3	19,3	1,4
40-44 år	3 860	1 022	1 970	842	26	100	26,5	51,0	21,8	0,7
45-49 år	2 637	660	1 454	509	14	100	25,0	55,1	19,3	0,5
50 år og over	2 978	921	1 584	467	6	100	30,9	53,2	15,7	0,2

Tabell 2.8. Studenter i høyere utdanning i Norge og norske studenter i utlandet, etter alder og skoleslag. 1. oktober 2005. Absolutte tall og prosent (forts.)

	Absolutte tall					Prosent				
	I alt	Universiteteter og vitenskapelige høgskoler	Statlige høgskoler	Andre høgskoler[1]	Norske studenter i utlandet	I alt	Universiteteter og vitenskapelige høgskoler	Statlige høgskoler	Andre høgskoler[1]	Norske studenter i utlandet
Kvinner	**133 411**	**49 150**	**59 445**	**17 702**	**7 114**	**100**	**36,8**	**44,6**	**13,3**	**5,3**
Under 19 år	190	82	45	31	32	100	43,2	23,7	16,3	16,8
19 år	6 037	2 440	2 613	645	339	100	40,4	43,3	10,7	5,6
20 «	10 892	4 459	4 426	1 404	603	100	40,9	40,6	12,9	5,5
21 «	12 549	4 807	5 367	1 581	794	100	38,3	42,8	12,6	6,3
22 «	11 875	4 526	4 940	1 426	983	100	38,1	41,6	12,0	8,3
23 «	11 132	4 529	4 243	1 323	1 037	100	40,7	38,1	11,9	9,3
24 «	9 430	4 255	3 310	976	889	100	45,1	35,1	10,3	9,4
25 «	7 748	3 648	2 603	760	737	100	47,1	33,6	9,8	9,5
26 «	6 149	2 916	2 040	642	551	100	47,4	33,2	10,4	9,0
27 «	4 974	2 293	1 777	527	377	100	46,1	35,7	10,6	7,6
28 «	4 023	1 790	1 520	483	230	100	44,5	37,8	12,0	5,7
29 «	3 406	1 399	1 399	469	139	100	41,1	41,1	13,8	4,1
30-34 år	13 242	4 465	6 559	1 942	276	100	33,7	49,5	14,7	2,1
35-39 år	10 927	2 634	6 399	1 825	69	100	24,1	58,6	16,7	0,6
40-44 år	8 846	1 878	5 275	1 667	26	100	21,2	59,6	18,8	0,3
45-49 år	6 562	1 446	3 928	1 173	15	100	22,0	59,9	17,9	0,2
50 år og over	5 429	1 583	3 001	828	17	100	29,2	55,3	15,3	0,3

[1] Andre høgskoler inkluderer militære høgskoler, Kunsthøgskolen i Oslo, Kunsthøgskolen i Bergen, Politihøgskolen og private høgskoler.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

derimot andelen kvinner klart størst i alle aldersgrupper. I aldersgruppen 25-29 år har 41 prosent av kvinnene en kort høyere utdanning. Tilsvarende tall for menn er bare 25 prosent. Dette har sammenheng med at kvinner og menn velger ulike fag. Mange kvinner har lærerutdanning eller en utdanning innenfor helsefag og sosiale fag, mens mennene oftest velger naturvitenskapelige og tekniske fag, altså en utdanning på mer enn 4 år.

Tabell 2.9. Personer 16 år og over, etter utdanningsnivå, kjønn og alder. 1. oktober 2005. Prosent

	I alt	Høyeste fullførte utdanning[1]			
		Grunn-skolenivå	Videregående skole-nivå[2]	Universitets- og høgskolenivå, kort[3]	Universitets- og høgskolenivå, lang[4]
I alt	**3 675 874**	**31,6**	**43,7**	**19,2**	**5,6**
16-19 år	235 155	88,4	11,6	-	-
20-24 «	274 230	30,0	54,4	15,4	0,2
25-29 «	286 727	20,0	40,7	32,3	7,0
30-39 «	691 352	18,8	43,6	28,4	9,2
40-49 «	654 075	25,8	44,1	23,3	6,9
50-59 «	603 877	21,8	51,4	20,3	6,5
60-66 «	315 913	28,9	49,6	15,8	5,7
67 år og eldre	614 545	46,5	41,6	8,9	3,0
Menn	**1 807 411**	**30,2**	**46,1**	**16,3**	**7,4**
16-19 år	120 691	90,7	9,3	-	-
20-24 «	139 246	35,1	54,5	10,3	0,2
25-29 «	144 300	22,5	46,1	24,2	7,2
30-39 «	350 504	19,6	47,9	22,5	10,0
40-49 «	333 180	24,6	48,0	18,7	8,6
50-59 «	306 747	20,3	51,9	18,3	9,4
60-66 «	157 409	25,8	49,8	15,5	9,0
67 år og eldre	255 334	39,2	44,7	9,9	6,1
Kvinner	**1 868 463**	**32,9**	**41,4**	**22,0**	**3,8**
16-19 år	114 464	86,0	14,0	-	-
20-24 «	134 984	24,7	54,2	20,7	0,3
25-29 «	142 427	17,5	35,1	40,7	6,8
30-39 «	340 848	18,0	39,2	34,4	8,4
40-49 «	320 895	26,9	40,0	28,0	5,0
50-59 «	297 130	23,2	50,9	22,3	3,6
60-66 «	158 504	32,0	49,4	16,2	2,4
67 år og eldre	359 211	51,6	39,5	8,1	0,8

[1] Ikke medregnet personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning.
[2] Inkludert nivået "Påbygging til videregående utdanning" som omfatter utdanninger som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.
[3] Universitets- og høgskolenivå kort, omfatter høyere utdanning t.o.m. 4 år.
[4] Universitets- og høgskolenivå lang, omfatter utdanninger på mer enn 4 år, samt forskerutdanning.
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Kilder fra Statistisk sentralbyrå på ssb.no

Utdanning, temaside: http://www.ssb.no/emner/04/utdanning_tema/

Utdanningsstatistikk. Videregående opplæring og annen videregående utdanning: http://www.ssb.no/emner/04/02/30/vgu/

Utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i videregående opplæring: http://www.ssb.no/emner/04/02/30/vgogjen/

Utdanningsstatistikk. Befolkningens utdanningsnivå: http://www.ssb.no/emner/04/01/utniv/

Elisabeth Ugreninov

3. Yrkestilknytning

- Yrkesdeltagelsen blant ungdom varierer forholdsvis mye etter konjunktursvingningene i arbeidsmarkedet.
- Fra 1994 til 2005 har det vært en økning i yrkesdeltagelsen blant unge voksne.
- Unge menn er mer yrkesaktive enn unge kvinner, og kjønnsforskjellene øker med alderen.
- Familiesituasjon har stor betydning for yrkesaktiviteten, hvor enslige forsørgere og enslige menn og kvinner har høyere sannsynlighet for å stå utenfor sammenlignet med gifte eller samboende personer.
- Tidligere yrkeserfaring og høyere utdanningsnivå beskytter mot arbeidsledighet.

Kampen mot arbeidsledighet har lenge vært høyt prioritert av ulike regjeringer, og ungdom har vært en høyt prioritert gruppe i den aktive arbeidsmarkedspolitikken. Ungdom er i en spesielt utsatt situasjon på arbeidsmarkedet, og er lettere utsatt for arbeidsledighet når konjunkturene peker nedover. Vi skal i dette kapitlet ta for oss hvorfor det er slik, og analysere unges deltagelse i arbeidsmarkedet for å se hvordan det varierer mellom ulike grupper av unge. Vi vil også se på yrkesaktivitet i kombinasjon med andre aktiviteter, og til slutt skal vi analysere hvilke kjennetegn som har betydning for unges yrkestilknytning.

3.1. Tiltak for å redusere ungdomsledigheten – med god grunn

Fra slutten av 1980-tallet og til midten av 1990-tallet, var ungdomsledigheten forholdsvis høy. For å få bukt med dette problemet ble det en økning i antall skoleplasser i videregående opplæring og studieplasser på universiteter og høgskoler. For unge i aldersspennet 16-19 år har det særlig vært satset på formidling til ordinær utdanning og opplæring gjennom arbeid. I 1979 ble det satt i gang et særskilt tiltak for de yngste, 16-19 år, nemlig ungdomsgarantien. Ungdomsgarantien skulle sørge for at unge i aldersspennet 16-19 år skulle få tilbud om arbeidsmarkedstiltak dersom det ikke var mulig å finne passende skoleplass eller jobb. Formålet med ungdomsgarantien var å få unge som verken er under utdanning eller i arbeid til aktiv jobbsøking og jobbtrening via arbeidsmarkedstiltak. I perioden 1995-1998 ble det foretatt en utvidelse av ungdomsgarantien for å inkludere unge i aldersspennet 20-24 år. Tiltaket gikk ut på at ungdom i alderen 20-24 år

som hadde vært registrert ledige i minst seks måneder, skulle være sikret et tilbud om arbeid, utdanning eller tiltaksplass. Reform 94 er også et tiltak som er med på å motvirke passivitet blant unge. I henhold til opplæringsloven paragraf 3-1 har ungdom med fullført grunnskole eller tilsvarende, rett til inntak i treårig videregående opplæring, fra og med skoleåret 1994. Videre forpliktet fylkene seg til å innføre en oppfølgingstjeneste for alle med rett til treårig videregående opplæring, men som av ulike grunner verken går på skole eller er i arbeid. Endringer som nevnt over, er noen av tiltakene som har blitt gjort for å få ned arbeidsledigheten blant unge.

Rundt midten av 1990-tallet gikk også arbeidsledigheten blant ungdom ned. Nedgangen kan til en viss grad skyldes en betydelig økning i skjult arbeidsledighet. Mange ønsket nok fortsatt å komme ut i arbeidslivet, men på grunn av manglende tilbud ble utdanning sett på som et alternativ fremfor arbeidsledighet. Andre forhold som antas å øke den skjulte arbeidsledigheten hos ungdom, er at mange unge ikke har opparbeidet seg inntektsnivået som gir grunnlag for arbeidsledighetstrygd. På grunn av manglende rettigheter til arbeidsledighetstrygd vil mange ungdommer ikke ha motivasjon for å melde seg arbeidssøkende på arbeidsformidlingen. De som likevel ønsker seg ut i arbeidslivet, vil ofte være periodiske sosialklienter eller bli forsørget av familien (Halvorsen 1994:200).

3.1.1. Ungdomsledighet har negative effekter

En særskilt satsing på unge arbeidsledige viser seg også å være en god samfunnsøkonomisk investering i fremtiden. Tidligere norsk og internasjonal forskning viser at arbeidsledighet i ung alder kan gi varige effekter for senere tilknytning til arbeidsmarkedet. Selv om arbeidsledighet ikke nødvendigvis fører til en varig utestegning fra arbeidsmarkedet, er det forholdsvis godt dokumentert at arbeidsledighet kan føre til langtidsledighet (Heckman og Borjas 1980, Røed og Zhang 2003) og da spesielt for ungdom som opplever arbeidsledighet (Røed og Raaum 2002). En nyere norsk studie gjennomført av Raaum og Røed (2006) viser at ungdom som møter arbeidsledighet ved inntreden til arbeidslivet, kan oppleve langtidsledighet eller gjentatte ledighetsperioder langt inn i voksen alder. Uheldige erfaringer fra arbeidsmarkedet, som arbeidsledighet, kan også gi den enkelte dårlige opplevelser som for noen kan være avgjørende for å oppnå og holde på en jobb i fremtiden (Goldsmith og Darity 1992). I avhengighetsteoriene antas det at arbeidsledige ønsker lønnsarbeid, men at de har mistet troen på egne muligheter og evner i forhold til arbeidsmarkedet. I enkelte sammenhenger har mennesker som ikke har mulighet for å oppnå et gode, for eksempel videre utdanning eller en jobb, en tendens til å nedvurdere godet (Elster 1983; Bourdieu 1995). Dette kan føre til at verdsettingen av lønnsarbeid reduseres for å beholde troen på seg selv. Den enkelte ser lønnsarbeid som noe ønskelig, men uoppnåelig (Gallie, White, Cheng og Tomlinson 1998).

3.2. Hvorfor er ungdom så utsatt for arbeidsledighet?

Den teknologiske utviklingen har ført til at det i mindre grad enn tidligere er behov for unge uten formell kompetanse i arbeidslivet. På 1960- og 1970-tallet var det lettere for unge å gå rett ut i jobb etter obligatorisk skolegang. De siste 20 årene har det blitt en vridning fra utdan-

Datagrunnlaget – arbeidskraftundersøkelsen
Hovedkilden til avsnittet om deltagelse i arbeidsmarkedet er tall fra arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Tallene i AKU er en tverrsnittsundersøkelse som er basert på intervju med et utvalg av befolkningen (24 000 personer i kvartalet). På dette grunnlaget beregnes tallet på yrkesaktive for hele befolkningen i alderen 16 til 74 år. Dette medfører at resultatene er noe usikre på grunn av tilfeldigheter og skjevheter i utvalget (grunntabeller 2005).

Sysselsatte i arbeidskraftundersøkelsen
Sysselsatte er personer i alderen 16-74 år som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuken, samt personer som har et slikt arbeid, men som var midlertidig fraværende på grunn av sykdom, ferie, lønnet permisjon eller lignende. Gruppen sysselsatte består altså av sysselsatte i inntektsgivende arbeid (som faktisk utførte slikt arbeid i undersøkelsesuken) og sysselsatte midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid. Personer som er inne til førstegangs militær- eller siviltjeneste regnes som sysselsatte. Personer på sysselsettingstiltak med lønn fra arbeidsgiver klassifiseres også som sysselsatte, til forskjell fra personer på andre typer tiltak (kvalifiseringstiltak), hvor det bare utbetales en kursstønad eller lignende.

ning i bedriftene til utdanning via skolebenken. Tidligere tok bedriftene inn unge ufaglærte for å lære dem opp, i dag har skolene i større grad tatt over dette ansvaret. I dagens samfunn vil det av den grunn være vanskelig for unge uten utdanning å søke seg ut i arbeidslivet. Hovedsakelig skyldes dette at de mangler den formelle kompetansen som etterspørres i arbeidsmarkedet (Hammer 1996, Halvorsen 1994). Unge vil oftere enn eldre arbeidskraft mangle nødvendig utdanning og arbeidserfaring, samtidig som arbeidsgivere er usikre på deres stabilitet og produktivitet. På bakgrunn av slike forhold, vil ungdom ofte befinne seg i en situasjon som preges av *«sist inn og først ut»* (Schröder 2000:28-29).

Disse forholdene gjør at ungdoms tilknytning til arbeidsmarkedet i større grad enn for andre grupper vil være avhengig av etterspørselen etter arbeidskraft. I høykonjunkturer hvor etterspørselen etter arbeidskraft er høy, åpner arbeidsmarkedet for personer med lavere formell kompetanse. Likevel vil det primære arbeidsmarkedet som består av jobber med gode ansettelsesforhold og høye lønninger, være forbeholdt de med utdanning og arbeidserfaring. De som mangler arbeidserfaring og utdanning vil i større grad få tilgang på jobber med dårligere lønn, utrygge ansettelsesforhold og lavere sannsynlighet for opprykk. Dette kan igjen føre til hyppig jobbskifte blant mange unge i håp om å finne noe de trives med (Halvorsen 1994:199).

3.3. Deltagelse i arbeidsmarkedet

Vi skal i dette avsnittet se på ungdom og unge voksnes yrkesdeltagelse fra 1989 til 2005. For å gi en oversikt over utviklingen av yrkesdeltagelse tar vi utgangspunkt i personer i alderen 16-29 år for årene 1989, 1992, 1994, 1999, 2002 og 2005. Det skilles gjennomgående mellom menn og kvinner og aldersgruppene 16-19, 20-24 og 25-29 år. Datakilden som benyttes er AKU.

3.3.1. En økning i sysselsetting blant unge voksne

Andelen sysselsatte menn og kvinner i alderen 16-29 år var 66 og 65 prosent i 1989. Etter 1994 økte andelen sysselsatte til rundt 70 prosent, og holdt seg stabil frem til og med 2005. Blant menn, med

Figur 3.1. Sysselsatte i alt, etter kjønn. Årsgjennomsnitt. Prosent av alle personer i hver gruppe

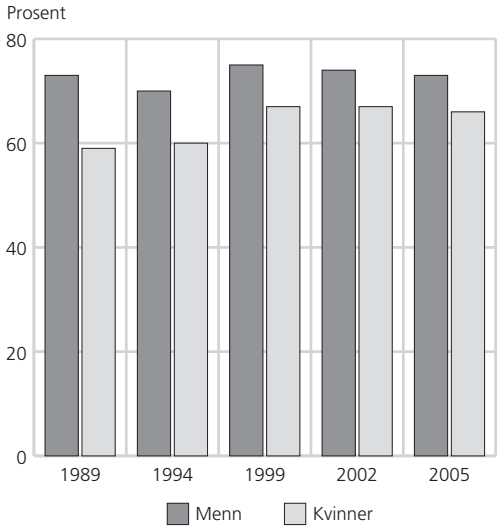

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU), Statistisk sentralbyrå.

unntak av 1994, ligger andelen sysselsatte under 30 år i intervallet 73 til 75 prosent. For kvinner under 30 år finner vi derimot en svak økning i sysselsettingen fra 1989-2005. Funnene viser at unge kvinners inntog i yrkeslivet forklarer økningen i total sysselsetting blant unge voksne fra 1989-2005.

3.3.2. Sysselsettingen øker etter alderen

Naturlig nok er personer i alderspennet 25-29 år mer yrkesaktive enn personer under 25 år. Det som er av større interesse, er svingningene i sysselsettingsmønsteret og spesielt blant den yngste aldersgruppen. I 1994 var arbeidsledigheten høy noe som ga stort utslag i lav sysselsetting for både menn og kvinner i alle aldersgrupper, men spesielt blant de yngre. Sysselsettingsnivået for samtlige aldersgrupper nådde en bunn rundt 1994 for siden å stige med om lag 10 prosentpoeng.

3.3.3. Ustabilt sysselsettingsmønster blant 16-19 åringer

Yrkesdeltagelsen blant den yngste aldersgruppen varierer forholdsvis mye mellom de ulike årene. Knappe 40 prosent av

Figur 3.2. Sysselsatte i alt, etter alder og kjønn. Årsgjennomsnitt. Prosent av alle personer i hver gruppe

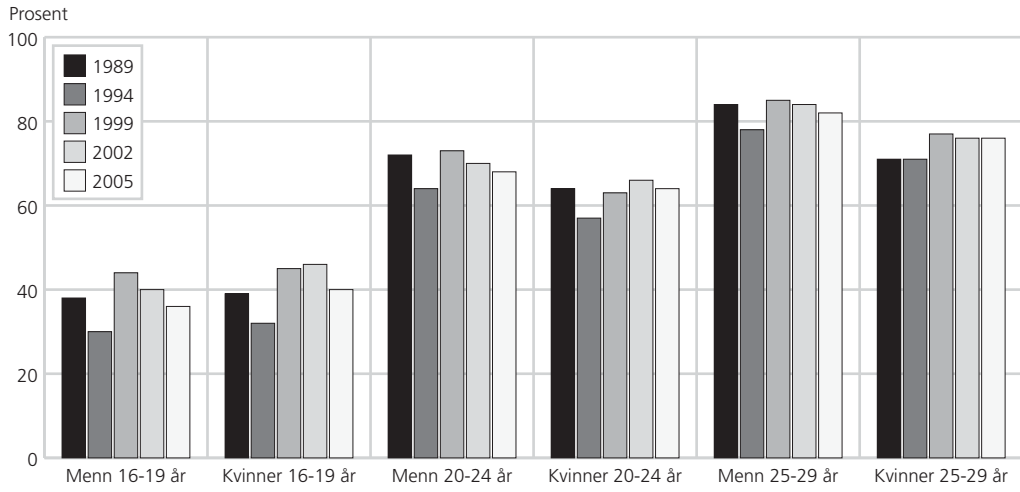

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU), Statistisk sentralbyrå.

menn og kvinner i alderen 16-19 år var sysselsatte i 1989. I 1994 var det langt vanskeligere å få seg jobb for denne aldersgruppen, bare tre av ti var sysselsatte. I 1999 var arbeidsmarkedet langt bedre for om lag 45 prosent av menn og kvinner i alderen 16-19 år var sysselsatte. Fra 1989 til 1999 finner vi bare små og ikke signifikante forskjeller mellom menn og kvinner, dette mønsteret endrer seg imidlertid for 2002 og 2005. I 2002 var sysselsettingen for menn i aldersgruppen 16-19 år 4 prosentpoeng lavere enn i 1999, blant kvinner i samme aldersgruppe var det derimot ingen endring i sysselsettingen. Andelen sysselsatte menn i alderen 16-19 år var ytterligere 4 prosentpoeng lavere i 2005 sammenlignet med 2002. Blant kvinner i samme aldersgruppe var andelen sysselsatte 6 prosentpoeng lavere i 2005 sammenlignet med 2002, men altså likevel 4 prosentpoeng høyere enn blant menn. Det er viktig å poengtere at yrkesdeltagelse stort sett ikke er hovedaktiviteten til denne aldersgruppen. De fleste har en jobb i tillegg til videregående opplæring. Som nevnt tidligere, defineres sysselsetting ut ifra hvorvidt personen utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuken, eller har et slikt arbeid, men var midlertidig fraværende på grunn av sykdom, ferie, lønnet permisjon eller lignende.

3.3.4. Kjønnsforskjellene øker med alderen

Sysselsettingen blant personer i alderen 20-24 år ligger om lag 30 prosentpoeng høyere enn for den yngre aldersgruppen, og er gjennomgående høyere for menn enn kvinner. Dette skyldes i stor grad at menn i vernepliktjeneste regnes som sysselsatte. Vi finner også for denne aldersgruppen en variasjon i sysselsetting mellom årene. Hvis vi ser bort fra 1994, er forskjellene imidlertid noe mindre. I 1989 var 72 prosent av mennene i alderen 20-24 år sysselsatt, tilsvarende for menn i samme aldersgruppe var 64 prosent i 1994. I 1999 var andelen sysselsatte menn i alderen 20-24 år på samme nivå som 1989. I 2002 og 2005 holder sysselsettingsnivået seg rundt 70 prosent for menn i alderen 20-24 år. Blant kvinner i alderen 20-24 år har sysselsettingsmønsteret vært mer stabilt sammenlignet med menn. Sysselsettingen blant kvinner i alderen 20-24 år holdt seg forholdsvis stabil mellom 63 og 66 prosent, med unntak av 1994 hvor 57 prosent var sysselsatt.

Høyest sysselsetting finner vi i aldersgruppen 25-29 år. Sysselsettingen blant menn i alderen 25-29 år var 84 prosent i 1989 og 78 prosent i 1994. I 1999 var sysselsettingen for menn i alderen 25-29 år 85 prosent, og prosenten holdt seg rundt dette nivået for menn i samme aldersgruppe i 2003 og 2004. Sysselsettingsnivået i 1989 og 1994 blant kvinner i samme aldersgruppe, lå uforandret på 71 prosent. Kvinner i aldersgruppen 25-29 år hadde om lag 5 prosentpoeng høyere sysselsetting i årene 1999, 2002 og 2004.

3.4. Store forskjeller i hovedaktivitet

I forrige avsnitt viste vi til andelen sysselsatte ved hjelp av tall fra arbeidskraftundersøkelsen. Kravet for å bli definert som sysselsatt var her at personen hadde utført inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i forrige uke. Dette betyr at mange studenter og personer med en marginal tilknytning til arbeidsmarkedet inkluderes blant de sysselsatte. For å gi et mer nyansert bilde av hovedaktiviteten til ungdom og unge voksne, skal vi nå bruke registeropplysninger for inntekt og overføringer, og dele inn etter yrkesaktivitet,

utdanning, uførhet og annet. For å bli definert som yrkesaktiv må yrkesinntekten være høyere enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister. Datakilden som benyttes er inntekts- og formuesundersøkelsen, for nærmere beskrivelse av datakilde og defineringer se boks. På grunn av ulik definisjon i forhold til AKU, vil det være langt færre sysselsatte i denne analysen, og spesielt blant ungdom.

I analysen har vi valgt å skille mellom ungdom i alderen 16-19 år og unge voksne i alderen 20-30 år. Hovedsakelig skyldes dette at ungdom i stor grad er under videre utdanning og vil av den grunn skille seg ut fra unge voksne som er ferdige med videregående utdanning. Et annet aspekt er at det er av stor interesse å kartlegge ungdom som ikke befinner seg i videregående opplæring, samt hvem som «velger» andre alternativer enn videre utdanning eller yrkesaktivitet.

Definisjoner

Yrkesaktive: Yrkesaktive er personer med yrkesinntekt høyere enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister. (2001: 2002: 2003).

Under utdanning: Personer som er registrert som elever eller studenter ved skole, universitet eller høgskole, tilhører kategorien under utdanning, med unntak av hvis elevene eller studentene har en yrkesinntekt høyere enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister, hvorav personen kategoriseres som yrkesaktiv.

Uføre: Uføre består av personer som ut fra registeropplysninger er mottakere av uførestønad.

Annet: Kategorien annet består av personer som verken studerer eller er yrkesaktive og ikke mottar uførestønad. Dette kan for eksempel være hjemmeværende med barn, personer som er ferdig med en utdanning og venter på å komme ut i jobb, arbeidsledige som ikke har krav på dagpenger.

Ungdom: Personer som er mellom 16 og19 år i 2001.

Unge voksne: Personer som er mellom 20 og 30 år i 2001.

Datagrunnlaget – inntekts- og formuesundersøkelsen

Hovedkilden til avsnittet om hovedaktivitet er registeropplysninger for inntekt og økonomiske overføringer. Dataene lages ved å koble sammen ulike administrative og statistiske datakilder for hele befolkningen per 31.12. i inntektsåret. Datasamlingen er tilrettelagt som en forløpsfil, det vil si at utvalgte årganger (2001-2003) er koblet sammen på individnivå. Dette gjør det mulig å følge inntektssammensetning og -nivå for de samme individene over tid. Utvalget består av alle 16-30-åringer som var bosatte i Norge per 31.12.2000. Av den grunn er det ingen utvalgsfeil i datamaterialet. Imidlertid kan det oppstå feil i registreringen av inntektene som mottas fra skattemyndighetene og trygdeetaten. Ved konsistenskontroller er det ikke oppdaget systematiske feil ved de ulike inntektskomponentene.
For nærmere informasjon og dokumentasjon: http://www.ssb.no/mikrodata/

3.4.1. Hovedaktivitet blant ungdom

I dette avsnittet skal vi se nærmere på ungdoms hovedaktivitet og følge de samme ungdommene over en treårsperiode. I figur 3.3 har vi utelatt uføre, dette skyldes at det er under 1 prosent uføre i alderen 16-19 år i perioden 2001-2003. Detaljer finnes i tabell 3.2 bakerst i dette kapitlet.

De fleste ungdommene er under utdanning

Flere enn åtte av ti ungdommer i alderen 16-19 år er under utdanning. I 2001 var bare 9 prosent yrkesaktive, og 6 prosent falt inn under kategorien «annet». Andelen uføre var også svært lav og lå på 0,2 prosent. I 2002 og 2003 endrer mønsteret

Figur 3.3. Hovedaktivtitet for ungdom i alderen 16-19 år. 2001, 2002 og 2003. Prosent

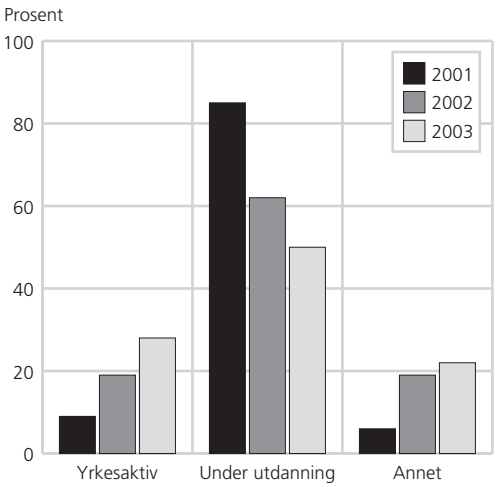

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

seg. Ettersom ungdommene blir eldre og slutter i videregående utdanning øker andelen yrkesaktive fra 9 prosent i 2001 til 28 prosent i 2003. Vi finner også en klar økning av ungdom som ikke studerer og har en yrkesinntekt lavere enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister. I 2001 befant 6 prosent av ungdommene seg i kategorien «annet» mens i 2003 var det langt flere, 22 prosent, som verken studerte eller jobbet. Alder har naturlig nok betydning for hvilken hovedaktivitet ungdommene har. Yrkesaktiviteten øker med alderen, mens andelen som er under utdanning, avtar med økt alder. Vi finner også at andelen uføre holder seg på det samme nivået for aldersgruppene uavhengig av aldersko-hort. Andelen ungdom som verken er yrkesaktive eller i utdanning, når et toppunkt rundt 19-20-årsalderen. Dette skyldes nok i stor grad at mange ungdommer har et opphold mellom videregående utdanning og videre studier eller yrkeskarriere, samt avtjener verneplikt.

Overgangen fra elev til student er høyere blant kvinner enn menn

I og med at de fleste ungdommene er i videregående utdanning i 2001, finner vi bare små og ikke signifikante forskjeller mellom menn og kvinner. Imidlertid endres dette når ungdommene begynner å bli ferdige med videregående utdanning. Når vi ser på yrkesdeltagelse og uførhet, finner vi bare små og ikke signifikante forskjeller mellom menn og kvinner i årene 2001-2003. Derimot finner vi at kvinner i større grad enn menn går over til videre utdanning, mens menn går over til andre gjøremål. Forskjellene mellom menn og kvinner som befinner seg under utdanning, er relativt små i 2001, men øker klart de to påfølgende årene. I 2001 var det bare 4 prosentpoeng flere kvinner enn menn som var under utdanning, i motsetning til 14 prosentpoeng i 2003. Det at menn i større grad enn kvinner går over til andre gjøremål, kan i stor grad skyldes at menn avtjener verneplikt, og mange av dem vil ha lavere inntekt enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister og vil av den grunn komme inn under kategorien «annet».

Betydningen av innvandringsbakgrunn for hovedaktivitet avtar med alderen

Innvandringskategori ser ut til å ha en viss betydning for det å være under utdanning eller andre gjøremål. 86 prosent av ungdom uten innvandringsbakgrunn var i 2001 under utdanning, mens tilsvarende var 76 og 69 prosent for henholdsvis ungdom med vestlig og ikke-vestlig innvandringsbakgrunn. I kategorien annet fant vi i 2001 store forskjeller mellom personer med ulik innvandringsbakgrunn. Blant personer uten innvandringsbakgrunn er det bare 4 prosent som befinner seg i kategorien annet. Dette er klart lavere enn for vestlige- og ikke-

vestlige innvandrere hvor andelene henholdsvis er 17 og 24 prosent. Selv om vi finner de samme tendensene i 2002 og 2003, ser vi at forskjellene mellom personer med ulik innvandringsbakgrunn blir klart mindre når ungdommene blir ett og to år eldre.

3.4.2. Hovedaktivitet blant unge voksne

I dette avsnittet skal vi se nærmere på unge voksnes hovedaktivitet. I figur 3.4 har vi bare tatt med hovedaktiviteten for alle personer som var 20-30 år i 2001. Detaljer finnes i tabell 3.3 bakerst i dette kapitlet.

Hovedtyngden av unge voksne, knappe 70 prosent, var yrkesaktive i perioden 2001-2003. Etter yrkesaktivitet er det om lag 15 prosent som er under utdanning eller har annet som hovedaktivitet i perioden 2001-2003. Andelen uføre er lav, men stigende. I 2001 var 1,4 prosent uføre i motsetning til 2 prosent i 2003.

Figur 3.4. Hovedaktivitet for unge voksne i alderen 20-30 år. 2001, 2002 og 2003. Prosent

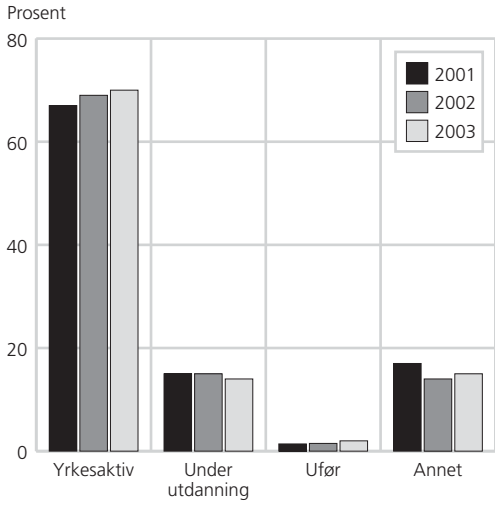

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Unge menn er mer yrkesaktive enn unge kvinner

I hele analyseperioden er det om lag 10 prosentpoeng høyere yrkesaktivitet blant menn enn kvinner. I 2001 var 72 prosent av mennene yrkesaktive, mens tilsvarende for kvinner var 61 prosent. Både menn og kvinner har en marginal økning i yrkesaktiviteten fra 2001 til 2003. Andelen unge voksne som var under utdanning, er gjennomgående noe høyere for kvinner enn menn. Andelen menn og kvinner som var under utdanning holdt seg relativt stabilt i perioden. I 2001 var 13 prosent av mennene under utdanning i motsetning til 18 prosent av kvinnene, i 2003 var andelene henholdsvis 12 og 15 prosent.

Alder og innvandringsbakgrunn har stor betydning for yrkesaktiviteten

Yrkesaktivitet vil som nevnt tidligere, i stor grad avhenge av alder. I 2001 var 44 prosent av 20-åringene yrkesaktive, mens 81 prosent av 30-åringene var yrkesaktive. Hvis vi følger den enkelte fødselskohort, ser vi også at yrkesaktiviteten stiger i perioden 2001-2003. Økningen i yrkesdeltagelsen er relativt sterkere for de yngre alderskohortene og avtar eller stopper opp for de eldste fødselskohortene.

Unge voksne med vestlig innvandringsbakgrunn har gjennomgående høyest yrkesaktivitet. Andelen yrkesaktive for denne gruppen er om lag 75 prosent i perioden 2001-2003, mens yrkesandelen blant unge voksne uten innvandringsbakgrunn var om lag 70 prosent i samme periode. Unge voksne med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn har gjennomgående lavest yrkesdeltagelse. I 2001 var 52

Logistisk regresjon
Forhold som kan ha betydning for tilknytning til arbeidslivet er analysert ved hjelp av logistisk regresjon. Logistisk regresjon er en multivariat analysemetode som benyttes for å studere nettoeffekten av flere forklaringsvariabler på en avhengig variabel. Metoden er velegnet når den avhengige variabelen er dikotom som betyr at den har to uavhengige verdier. I denne analysen ser vi hvorvidt personene er tilknyttet arbeidslivet eller ikke.

Hvor mye høyere sannsynligheten er for at en begivenhet skal inntreffe ved en bestemt verdi på forklaringsvariabelen i forhold til en annen verdi (referansekategorien), når de øvrige bakgrunnsfaktorene i modellen holdes konstant, beregnes ved å ta forholdet antilogaritmen til parameterestimatene til de to verdiene på forklaringsvariabelen. Dette kalles oddsforholdet. Oddsen øker vesentlig mer enn andelen så det er viktig å ikke blande sammen de to effektmålene.

Det innbyrdes styrkeforholdet mellom de enkelte forklaringsvariablene kan bedømmes ved å sammenligne størrelsen på kji-kvadratene til variablene. Jo større kji-kvadratet er, jo sterkere er effekten av forklaringsvariabelen på den avhengige variabelen. For nærmere utdypning, se for eksempel Ringdal (2001).

prosent av ikke-vestlige innvandrere yrkesaktive, og andelen holdt seg stabil de påfølgende år.

3.5. Hva kjennetegner de som er tilknyttet arbeidsmarkedet?

Fra å se på hvor mange som er tilknyttet arbeidsmarkedet og hvordan dette endrer seg over tid, skal vi nå se nærmere på hvilke forhold som kan ha betydning for tilknytningen. Vi tar utgangspunkt i tilknytningen i 2003, men vi bruker informasjon fra årene 2001 og 2002 i analysen. Videre har vi tatt ut personer som er under utdanning i 2003, da disse er uaktuelle for arbeid dette året. Personene i analysen kan enten være tilknyttet eller marginalisert fra arbeidsmarkedet.

Beskrivelse av variabler i tabell 3.1:
Tilknytning til arbeidsmarkedet (avhengig): Personer som er tilknyttet arbeidsmarkedet har en yrkesinntekt høyere enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister i 2003. Personer uten tilknytning til arbeidsmarkedet har enten en lavere yrkesinntekt enn folketrygdens minsteytelse til alders- og uførepensjonister eller uføre.
Referansegruppe analyse 1: Ugifte menn uten innvandringsbakgrunn i alderen 16-19 år med videregående utdanning, bosatt i Oslo eller Akershus.
Referansegruppe analyse 2: Ugifte menn uten innvandringsbakgrunn i alderen 16-19 år med videregående utdanning, bosatt i Oslo eller Akershus, ingen barn eller tidligere yrkeserfaring.
Uavhengige:
Kjønn: (1) Mann, (2) kvinne
Alder: (1) 16-19 år, (2) 20-24 år, (3) 25-30 år
Utdanning: (1) Grunnskole, (2) videregående skole, (3) lavere universitet/høgskole, (4) høyere utdanning.
Innvandringskategori: (1) Ingen, (2) vestlig, (3) ikke-vestlig.
Bokommune: (1) Oslo/Akershus, (2) Trondheim, Bergen, Stavanger, (3) resten av landet.
Sivilstatus: (1) Ugift, (2) gift eller registrert partner, (3) skilt, separert, enke.
Tidligere yrkesaktivitet: (1) Yrkesaktiv i 2001, (2) yrkesaktiv i 2002.
Tidligere marginalisert: (1) Marginalisert i 2001, (2) marginalisert i 2002.
Barn: (1) Har ingen barn i 2003, (2) Har barn i 2003.

Tabell 3.1. Logistisk regresjonsanalyse av kjennetegn ved tilknytning til arbeidslivet

Variabel	Analyse 1			Analyse 2		
	kji-kvadrat	sign	Oddsratio	kji-kvadrat	sign	Oddsratio
Referansegruppe	441,4	<.0001		10,8	0.0010	
Kjønn						
Kvinne	5 832,8	<.0001	0,60	445,9	<.0001	0,84
Alder 2001						
20-24 år	17 013,2	<.0001	3,33	2 485,6	<.0001	1,89
25-30 år	27 378,3	<.0001	4,61	2 032,1	<.0001	1,92
Utdanningsnivå 2003						
Grunnskole	5 216,3	<.0001	0,48	948,3	<.0001	0,65
Lavere utdanning universitet/høgskole	6 985,2	<.0001	2,39	4 348,9	<.0001	2,32
Høyere utdanning universitet/høgskole	1 454,6	<.0001	2,18	1 751,2	<.0001	2,71
Innvandringskategori						
Vestlig	65,3	<.0001	1,23	1,3	0.2617	0,96
Ikke-vestlig	3 939,5	<.0001	0,45	543,4	<.0001	0,68
Sivilstatus 2003						
Gift eller registrert partner	655,9	<.0001	1,27	240,7	<.0001	1,21
Skilt, separert eller enke(-mann)	190,4	<.0001	0,77	75,2	<.0001	0,80
Bokommune 2003						
Trondheim, Bergen eller Stavanger	521,3	<.0001	0,77	59,5	<.0001	0,89
Resten av landet	462,2	<.0001	0,84	15,6	<.0001	0,96
Tidligere yrkesaktivitet						
Yrkesaktiv 2001				223,3	<.0001	1,20
Yrkesaktiv 2002				34 838,1	<.0001	8,65
Tidligere marginalisert						
Marginalisert 2001				6 255,9	<.0001	0,37
Marginalisert 2002				4 763,6	<.0001	0,46
Barn						
Har barn i 2003				1 702,3	<.0001	0,70

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

I og med at den avhengige variabelen, eller det vi ønsker å måle, er dikotom, er det hensiktsmessig å benytte en logistisk regresjon (se boks). Forklaring av variablene vi benytter er beskrevet i en egen boks.

3.5.1. Barn og familiesituasjon er avgjørende for yrkestilknytning

I tabell 3.1 har vi presentert resultatene fra to relativt like logistiske regresjoner. I den første analysen bruker vi forklaringsvariablene kjønn, alder, utdanning, innvandringskategori, sivilstatus og bostedskommune. I den andre analysen har vi i tillegg kontrollert for tidligere yrkesaktivitet, tidligere marginalisering og om man har barn eller ikke.

Når vi ser på analyse en, finner vi store forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder sannsynligheten for å være

tilknyttet arbeidsmarkedet. Kvinner har 40 prosent lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet enn menn. Forskjellene kan til en viss grad forklares ut fra at kvinner i større grad enn menn er hjemme med barn, for når vi trekker inn betydningen av det å ha barn i analysen (analyse to), ser vi at forskjellene mellom menn og kvinner reduseres. Fortsatt har imidlertid kvinner 16 prosent lavere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet enn menn. Dette kan skyldes at det er flere uføre kvinner enn menn, eller at de oftere enn menn jobber deltid slik at yrkesinntekten blir lavere enn kravet vi har satt for å være tilknyttet arbeidsmarkedet.

Vi ser også at sivilstatus har betydning for tilknytningen til arbeidsmarkedet. Unge voksne som er gifte eller registrerte partnere kommer helt klart best ut uavhengig av om vi ser på analyse en eller to. Ut fra analyse to ser vi at gifte og registrerte partnere har 20 prosent høyere sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet enn ugifte og hele 40 prosent høyere sannsynlighet enn unge voksne som er skilte, separerte eller enker/enkemenn.

3.5.2. Tidligere yrkeserfaring er svært avgjørende for yrkesdeltagelse

Som forventet finner vi at eldre er mer yrkesaktive enn yngre. Personer i alderen 16-19 år har lavest sannsynlighet for en tilknytning til arbeidsmarkedet. Denne aldersgruppen er liten i og med at personer som er under utdanning er tatt ut av analysen. Gruppen vil nok også være nokså selektert siden vi kan anta at det ikke er tilfeldig hvem som velger å slutte utdanningen før de har fullført videregående opplæring. I analyse en finner vi at personer i alderen 20-24 år har mer enn tre ganger så høy sannsynlighet for å være i arbeid sammenlignet med referansegruppen (personer i alderen 16-19 år), mens tilsvarende for personer i alderen 25-30 år er om lag fire og en halv gang så høy sannsynlighet. Når vi i analyse to kontrollerer for betydningen av tidligere yrkeserfaring og det å ha barn, ser vi at aldersforskjellene reduseres betydelig. Personer over 20 år har fremdeles i underkant av dobbelt så høy sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet sammenlignet med referansegruppen, men det er ingen signifikant forskjell mellom personer i alderen 20-24 år og 25-30 år.

Den viktigste enkeltfaktoren for yrkesdeltagelse i 2003 er likevel det å ha vært yrkesaktiv i 2002. I analyse to ser vi at personer som var yrkesaktive i 2002 hadde mer enn åtte og en halv gang så høy sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet i 2003 enn de uten yrkestilknytning i 2002. Sannsynligheten for yrkesdeltagelse er også 20 prosent høyere for de som var yrkesaktive i 2001, enn de som ikke var det.

Geografisk tilknytning blant ungdom og unge voksne ser derimot ut til å ha liten betydning for yrkesdeltagelsen. Analyse to viser at personer fra Trondheim, Bergen og Stavanger har 11 prosent lavere sannsynlighet for yrkesdeltagelse enn personer fra Oslo og Akershus. Tilsvarende for resten av landet er 4 prosent lavere sannsynlighet.

3.5.3. Utdanning av lavere eller høyere grad har stor betydning for yrkesdeltagelsen

Utdanningskategoriene viser til høyeste fullførte utdanningsnivå, og vi skal konsentrere oss om analyse to når vi ser på effekten av utdanning. Vi ser da først at personer med bare grunnskole har

Innvandrerdefinisjon
Ifølge SSBs definisjon er en innvandrer enten en person bosatt i landet, men som er født i utlandet med to utenlandsfødte foreldre, eller en person bosatt i landet som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

35 prosent lavere sannsynlighet for å være yrkesaktive sammenlignet med personer med videregående utdanning. Det er imidlertid få personer med bare grunnskoleutdanning så denne forskjellen er noe usikker. Dette vil også være en svært selektert gruppe.

Av større interesse er det at vi finner klare forskjeller mellom personer som har videregående utdanningsnivå og høgskole eller universitetsutdanning. Personer med lavere grad har 2,3 ganger så høy sannsynlighet for å være tilknyttet arbeidsmarkedet sammenlignet med de som har videregående utdanning.
Sannsynligheten er enda noe høyere blant de med høyere grad (2,7). Om man har lavere eller høyere grad fra høgskole eller universitet, ser derimot ut til å ha mindre betydning. Den avgjørende forskjellen ligger i om personene har høyere eller lavere utdanning enn videregående utdanningsnivå.

Tidligere har vi vist at ikke-vestlig innvandringsbakgrunn (se boks) har betydning for tilknytningen til arbeidsmarkedet. I analyse to ser vi at for menn med likt utdanningsnivå og ingen tilknytning til arbeidsmarkedet i 2001 eller 2002 har ikke-vestlige innvandrere 32 prosent lavere sannsynlighet for å være i arbeid enn personer uten innvandringsbakgrunn. Vi finner ingen signifikante forskjeller mellom vestlige innvandrere og personer uten innvandringsbakgrunn.

2.6. Oppsummering

I løpet av de siste 30 årene har det vært iverksatt flere tiltak for å bekjempe ungdomsledigheten, ikke minst fordi en vet at ledighet i ung alder kan føre til negative effekter for senere tilknytning til arbeidsmarkedet. Ungdom er dessuten en spesielt utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, ikke minst på grunn av at arbeidsmarkedet nå i større grad enn for noen tiår tilbake etterspør formell kompetanse og er mindre åpent for unge som ikke har det. I vår gjennomgang har vi sett at andelen sysselsatte, målt ved hjelp av arbeidskraftundersøkelsen, blant unge i alderen 16-29 år har økt i løpet av perioden 1989-2005, og at dette i stor grad kan forklares av unge kvinners inntog i arbeidsmarkedet. Naturlig nok er sysselsettingen veldig avhengig av alder, og blant 16-19-åringene er vi et ustabilt sysselsettingsmønster, mens sysselsettingen er gjennomgående høyere blant 20-24-åringene og i enda større grad blant 25-30-åringene. Vi så også at tendensen til høyere sysselsettingsandel blant menn sammenlignet med kvinner er økende med alder.

Når vi bruker inntekts- og formuesundersøkelsen for å se på hovedaktivitet, ser vi at de aller fleste unge i alderen 16-19 år er under utdanning, og når vi følger dem over tre år ser vi at andelen yrkesaktive naturlig nok øker. Vi ser også at andelen som verken er under utdanning eller yrkesaktive øker, mest blant menn hvor en av fire havner i denne gruppen i 2003. Kvinner går raskere over fra elev til student. Vi ser også at innvandringsbakgrunn har betydning for hovedaktivitet, og en større andel innvandrerungdommer står utenfor utdanning og arbeid i 2001 sammenlignet med ungdom uten innvandringsbakgrunn. Tre år senere er

imidlertid denne forskjellen betydelig redusert.

Til slutt når vi analyserer hvilke forhold som spiller inn på yrkestilknytningen i 2003, er det utdanning og tidligere yrkeserfaring som skiller seg ut som de viktigste forklaringsfaktorene. Utdanning og arbeidserfaring er dermed de sikreste kjennetegnene når man skal forklare tilknytning til arbeidslivet. Vi finner også at kjønn og familiesituasjon har betydning, men i noe mindre grad.

Referanser

Bourdieu, P (1995): *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften,* Oslo: Pax forlag.

Elster, J (1983): *Sour grapes: studies in the subversion of rationality,* Cambridge: Cambridge University press.

Goldsmith, A.H, og W. Darity (1992): «Social psychology, unemployment exposure and equilibrium unemployment», *Journal of Economic Psychology,* vol. 13, 449-471.

Halvorsen, K (1994): *Virker velferdsstaten?: Arbeidsmarginalisering og levekår,* Høgskolen i Oslo.

Gallie, D, M. White, Y. Cheng og M. Tomlinson (1998): *Restrukting the Employment Relationships,* Oxford: Oxford University Press.

Ringdal, K (2001): *Enhet og mangfold*, Fagbokforlaget.

Røed, K og O. Raaum (2002): «Do Business Cycle Conditions at the Time of Labour Market Entry Affect Future Unemployment». Memorandum No. 12/2002, Department of Economics, University of Oslo.

Røed, K. og T. Zhang (2003): «Does Unemployment Compensation Affect Unemployment Duration?» *Economic Journal,* vol. 113, 190-206.

Heckman, J.J og G.J. Borjas (1980): «Does unemployment Cause Future Employment? Definitions, Questions and Answers from Continuous Time Model of Hetrogeneity and State dependence», i *Economica,* vol. 47:247-283.

Hammer, T. (1996): «Gjentatte ledighetsperioder hos ungdom», i *Søkelys på arbeidsmarkedet,* Årgang 13, 127-135.

Raaum, Oddbjørn og Knut Røed(2002): *Do Business Cycle Conditions at the Time of Labour Market Entry Affect Future Unemployment?* Memorandum 12/2002

Schröder, L. (2000): *Ungdomsarbetslösheten i ett internationellt perspektiv.* Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

Tabell 3.2. Hovedaktivtitet for ungdom i alderen 16-19 år. 2001, 2002 og 2003. Prosent

	Hovedaktivitet 2001				Hovedaktivitet 2002				Hovedaktivitet 2003			
	Yrkes-aktiv	Under utdan-ning	Ufør	Annet	Yrkes-aktiv	Under utdan-ning	Ufør	Annet	Yrkes-aktiv	Under utdan-ning	Ufør	Annet
Alle	**9**	**85**	**0,2**	**6**	**19**	**62**	**0,4**	**19**	**28**	**50**	**0,6**	**22**
Kjønn												
Mann	11	83	0,3	6	22	57	0,5	21	31	43	0,7	25
Kvinne	7	87	0,2	6	16	67	0,4	16	24	57	0,6	19
Alder i 2001												
16 år	0	100	0	0	1	91	0	8	4	84	0,5	11
17 år	1	92	0	7	5	83	0,4	12	23	42	0,6	34
18 år	6	86	0,4	7	26	41	0,6	33	40	37	0,7	23
19 år	28	63	0,6	9	43	33	0,7	23	44	36	0,8	19
Innvandrings-kategori												
Ingen	9	86	0,3	4	19	62	0,4	18	28	50	0,7	21
Vestlig	6	76	0	17	16	58	0,2	25	22	49	0,6	29
Ikke-vestlig	8	69	0,2	24	16	57	0,4	27	23	49	0,6	28
Geografisk tilknytning												
Oslo og Akershus	9	83	0,2	7	19	60	0,4	21	28	48	0,5	24
Stavanger, Trondheim og Bergen	8	86	0,2	6	17	62	0,4	21	25	51	0,6	24
Resten	9	86	0,3	5	19	62	0,4	18	28	50	0,7	21

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3.3. Hovedaktivtitet for unge voksne i alderen 20-30 år, 2001, 2002 og 2003. Prosent

	Hovedaktivitet 2001				Hovedaktivitet 2002				Hovedaktivitet 2003			
	Yrkes-aktiv	Under utdan-ning	Ufør	Annet	Yrkes-aktiv	Under utdan-ning	Ufør	Annet	Yrkes-aktiv	Under utdan-ning	Ufør	Annet
Alle	**67**	**15**	**1,4**	**17**	**69**	**15**	**1,5**	**14**	**70**	**14**	**2**	**15**
Kjønn												
Mann	72	13	1,4	14	74	13	1,6	11	74	12	1,8	12
Kvinne	61	18	1,3	20	64	17	1,5	17	65	15	1,7	18
Alder i 2001												
20	44	30	0,7	25	47	33	0,8	18	47	35	1,0	17
21	48	30	0,7	22	51	33	0,8	16	52	31	1,0	16
22	52	27	0,9	19	56	28	1,0	15	58	25	1,3	16
23	57	24	1,0	18	61	23	1,2	15	64	19	1,4	16
24	62	20	1,2	17	66	18	1,3	15	69	14	1,6	15
25	68	15	1,3	16	72	13	1,5	14	74	10	1,7	15
26	73	11	1,5	15	76	9	1,6	14	76	7	1,9	14
27	77	8	1,6	14	78	6	1,8	13	78	6	2,0	14
28	79	6	1,7	14	80	5	1,9	13	80	4	2,2	14
29	81	4	1,8	13	81	4	2,0	13	80	4	2,3	14
30	81	4	2,1	13	81	3	2,4	13	81	3	2,6	13
Innvandrings-kategori												
Ingen	70	15	1,6	3	70	15	1,6	13	71	14	1,8	13
Vestlig	75	8	0,3	17	75	8	0,3	17	73	9	0,4	18
Ikke-vestlig	52	12	0,8	35	52	12	0,8	35	52	12	1,0	35
Geografisk tilknytning												
Oslo og Akershus	69	13	0,9	17	72	14	1,0	14	73	12	1,1	14
Stavanger, Trondheim og Bergen	63	19	1,1	17	67	18	1,2	14	69	16	1,4	14
Resten	66	15	1,6	17	68	15	1,8	15	69	14	2,1	15

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tor Morten Normann og Elisabeth Ugreninov

4. Arbeidsmarginalisering og levekårsproblemer

- 2 prosent av ungdommer i alderen 16-19 år er utenfor utdanning og arbeidsliv i treårsperioden 2001-2003, 8 prosent av unge voksne i alderen 20-30 år.
- Andelen marginaliserte øker med alder.
- Ikke-vestlige innvandrere er betydelig mer utsatt for marginalisering enn andre.
- Størst behov for økonomiske støtteordninger blant marginaliserte.
- Marginalisert ungdom opplever oftere enn andre betalingsproblemer og mangel på goder.
- Marginalisert ungdom har dårligere helse enn andre.
- Mangel på yrkesinntekt er viktigste årsak til vedvarende lavinntekt.

Tema for dette kapitlet er arbeidsmarginalisering, og hopning av levekårsproblemer. Bakgrunnen for dette kapitlet er tanken om at en stabil tilknytning til arbeidsmarked og utdanning har stor betydning både for levekår på det individuelle plan og for samfunnet som helhet. I første del av kapitlet vil vi bruke en ganske streng definering av arbeidsmarginalisering. Ved hjelp av data fra inntekts- og formuesundersøkelsen skal vi følge personer over en periode på tre år for å se hvor mange som faller inn under definisjonen. I andre del av kapitlet vil vi benytte en litt løsere definisjon av arbeidsmarginalisering for så å bruke data fra levekårsundersøkelsen til å se nærmere på i hvilken grad marginaliserte unge opplever levekårsproblemer hyppigere enn andre, og om problemene har en tendens til å hope seg opp.

4.1. Definering og måling av arbeidsmarginalisering

Når vi skal definere og studere arbeidsmarginalisering, er det sentrale å se på marginalisering både fra utdanning og arbeidsmarked. I utgangspunktet kan vi se marginalisering fra to sider; personens og samfunnets side. Et problem når marginalisering skal defineres, er å skille mellom betydningen av individuelle preferanser og normene i samfunnet. Er det slik at normene i samfunnet alltid bør ha forrang ved en definering av å være marginalisert? Og kan vi definere personer som marginaliserte hvis de ikke ønsker en integrering? Vi kan ikke se bort fra at noen velger å stå utenfor studie- eller arbeidsmarkedet i perioder av livet. Dette kan være såkalt «shop around» og personer som ønsker å bruke litt tid på å

reise. Spørsmålet er om disse i realiteten er marginaliserte? De velger selv en slik tilknytning, og i mange tilfeller vil de også fortsette å studere eller gå ut i jobb på et senere tidspunkt. Fra samfunnets side er det imidlertid forholdsvis klare forventninger om at ungdom og unge voksne etter endt utdanning fortsetter å studere eller går over i en jobb. Det er dermed et skille mellom ufrivillig og frivillig marginalisering, men dette skillet er komplisert, og vi mangler godt nok datamateriale til å kunne gjøre det.

Ufrivillig marginalisering omfatter i stor grad personer som tidligere har hatt en tilknytning til arbeidsmarkedet, men som nå har problemer med å få seg arbeid. Uføretrygdede og langtidssykemeldte kan være i en slik situasjon. Personer som er født arbeidsuføre eller blir arbeidsuføre på varig basis, vil også falle inn under gruppen ufrivillig marginaliserte. Skjult arbeidsledighet kan til en viss grad vise til ufrivillig marginalisering, og spesielt blant ungdom. Skjult arbeidsledighet består av personer som ønsker arbeid, men velger å ikke registrere seg arbeidsledig. En årsak til at de ikke registrerer seg kan være at de ikke oppfyller kravene for å motta dagpenger under arbeidsledighet. For eksempel kan studenter og hjemmeværende med barn være skjult arbeidsledige. De har valgt andre alternativer enn arbeid, men valgene behøver ikke nødvendigvis å være frivillige.

Frivillig marginalisering er relatert til personer som ikke ønsker å arbeide. Dette kan for eksempel være mødre som ønsker å være hjemme med barn, eller personer som av eget ønske ikke vil arbeide. Johannesen (1997:8) mener at førtidspensjonister og hjemmearbeidende er arbeidsuaktuelle, og dermed ekskluderte fra arbeidsmarkedet. Det forventes ingen yrkesdeltagelse og valgene er frivillige. En slik definisjon kan være litt snever. Vi vet at førtidspensjonering kan være et alternativ til å miste jobben på grunn av nedskjæringer, og at noen velger å være hjemmeværende på grunn av manglende jobbtilbud. Halvorsen (1995:61-62) mener også at disse personene er ekskluderte, men åpner for at valgene ikke bare styres av individuelle preferanser. Valgene som tas i forhold til å studere eller jobbe, vil i stor grad avhenge av situasjonen i arbeidsmarkedet. Ved nedgangstider hvor det er vanskelig å få arbeid, kan personer bli tvunget til å studere eller være hjemmeværende.

4.1.1. Hvordan måle arbeidsmarginalisering?

Vårt formål er å kartlegge unge personers marginalisering i perioden 2001-2003. Dette gjør vi ved å velge ut den gitte aldersgruppen i 2001, og så følge disse personene over en treårsperiode ved hjelp av data fra inntekts og formuesundersøkelsen (se boks om datagrunnlaget). Vi skiller ikke mellom personer som er på vei ut eller inn av en marginaliseringssituasjon. Grunnen til dette er at tidsperspektivet er for kort og at det er vanskelig å finne klare skiller i datamaterialet.[1]

Vi har her valgt å skille mellom ungdom (16-19 år) og unge voksne (20-30 år) når vi kartlegger marginalisering fra arbeidsmarkedet eller studier. Hovedgrunnen for dette er at den yngste aldersgruppen i stor grad befinner seg i videregående opplæring. Som nevnt tidligere, er marginalisering et forholdsvis diffust begrep hvor ulike kriterier blir lagt til grunn i forhold til hva man ønsker å studere.

Datagrunnlaget – inntekts- og formuesundersøkelsen
Hovedkilden til avsnittet om hovedaktivitet er registeropplysninger for inntekt og økonomiske overføringer. Dataene lages ved å koble sammen ulike administrative og statistiske datakilder for hele befolkningen per 31.12. i inntektsåret. Datasamlingen er tilrettelagt ved at utvalgte årganger (2001-2003) er koblet sammen på individnivå. Dette gjør det mulig å følge inntektssammensetning og -nivå for de samme individene over tid. Utvalget består av alle 16-30-åringer som var bosatte i Norge per 31.12.2000. Av den grunn er det ingen utvalgsfeil i datamaterialet. Imidlertid kan det oppstå feil i registreringen av inntektene som mottas fra skattemyndighetene og trygdeetaten. Ved konsistenskontroller er det ikke oppdaget systematiske feil ved de ulike inntektskomponentene.
For nærmere informasjon og dokumentasjon: http://www.ssb.no/mikrodata/

For å finne en mulig løsning på problemet mellom frivillig og ufrivillig marginalisering har vi valgt å gradere definisjonen ut fra et tidsaspekt. Personene kan være borte fra studier eller arbeid i enkelte år, eller i hele analyseperioden fra 2001-2003. Personer som er borte fra studier eller arbeidsmarkedet i ett år, vil ikke bli karakterisert som marginaliserte her. Sannsynligheten for å velge videre studier eller en tilknytning til arbeidsmarkedet er stor, og innslaget av frivillighet kan være betydelig. Denne gruppen har vi derfor valgt å kalle *delvis* marginalisert. Derimot har personer som av ulike årsaker har vært borte fra studier eller arbeidsmarkedet tre år på rad, lavere sannsynlighet for en senere integrering, og her kan vi anta at det i større grad er snakk om en ufrivillig utestenging. Disse personene vil derfor bli definert som marginaliserte i første del av dette kapitlet.

4.1.2. Marginalisering – 2 prosent av ungdommene, 8 prosent av de unge voksne

6 prosent av ungdommene i alderen 16-19 år sto utenfor utdannings- og arbeidsmarkedet i 2001 og var det vi definerer som *delvis* marginaliserte. Andelen i den samme gruppen av ungdommer steg relativt mye fram til 2003 da 23 prosent sto utenfor. De hadde da blitt to år eldre og var i alderen 18-20 år, og økningen kan skyldes at mange sluttfører videregående utdanning i denne alderen. På tross av denne klare økningen i *delvis* marginaliserte blant disse ungdommene fra 2001 til 2003, er det bare 2 prosent av dem som verken er i utdanning eller jobb alle de tre årene vår analyseperiode dekker. Disse 2 prosentene er da det vi har definert som marginaliserte.

I 2001 finner vi ingen kjønnsforskjeller, andelen er her 6 prosent for både gutter og jenter. Andelen som står utenfor arbeidsmarkedet, øker mer for gutter enn jenter etter 2001. Andelen gutter som står utenfor arbeidsmarkedet de påfølgende årene, er henholdsvis 21 og 26 prosent. Tilsvarende for jenter er 17 og 19 prosent. Men selv om gutter i større grad enn jenter står utenfor arbeidsmarkedet når vi ser på enkelte år og dermed er *delvis* marginaliserte, finner vi ingen kjønnsforskjeller blant de som er utenfor arbeidsmarkedet i tre påfølgende år og dermed er definert som marginaliserte. For både jenter og gutter finner vi at 2 prosent var marginaliserte i perioden 2001-2003.

I motsetning til blant ungdom finner vi at andelen unge voksne som verken studerte eller var i arbeid i perioden 2001-2003, holder seg stabil fra 16 til 18 prosent. Det er ingen signifikant endring i løpet av den tidsperioden vi følger denne gruppen av

Tabell 4.1. Marginalisert ungdom, 16-19 år. 2001-2003. Prosent

	2001	2002	2003	2001-2003
Alle	**6**	**19**	**23**	**2**
Kjønn				
Mann	6	21	26	2
Kvinne	6	17	19	2
Alder i 2001				
16 år	0	8	12	0
17 »	7	12	35	2
18 »	7	33	24	3
19 »	10	23	20	4
Innvandringsbakgrunn				
Ingen	5	19	22	2
Vestlig	17	26	29	6
Ikke-vestlig	24	27	28	7
Geografisk tilknytning				
Oslo og Akershus	8	21	24	3
Stavanger, Trondheim og Bergen	6	21	24	2
Resten	5	18	22	2

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.2. Marginaliserte unge voksne, 20-30 år. 2001-2003. Prosent

	2001	2002	2003	2001-2003
Alle	**18**	**16**	**17**	**8**
Kjønn				
Mann	15	13	14	6
Kvinne	21	19	19	10
Alder i 2001				
20 år	26	19	18	6
21 »	22	17	17	6
22 »	20	16	17	7
23 »	19	16	17	7
24 »	19	16	17	8
25 »	17	16	17	8
26 »	17	16	16	8
27 »	16	15	16	8
28 »	15	15	16	8
29 »	15	15	16	9
30 »	15	15	16	9
Innvandringsbakgrunn				
Ingen	16	15	15	7
Vestlig	23	17	18	9
Ikke-vestlig	42	36	36	21
Geografisk tilknytning				
Oslo og Akershus	18	15	15	7
Stavanger, Trondheim og Bergen	18	16	16	7
Resten	18	17	17	8

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

unge voksne. Andelen unge voksne som er marginaliserte i hele perioden, er imidlertid høyere enn blant ungdom og ligger på 8 prosent. For unge voksne finner vi at kvinner i noe større grad er marginaliserte enn menn. Vi ser altså en motsatt tendens i forhold til kjønnsforskjellen blant ungdom. For enkeltårene er det om lag 6 prosentpoeng færre marginaliserte menn enn kvinner blant unge voksne. Når vi ser på marginaliserte for hele perioden 2001-2003, er forskjellen mellom menn og kvinner noe mindre. 6 prosent av mennene var marginaliserte i hele perioden, mens tilsvarende for kvinner var 10 prosent.

For å se på betydningen av alder for utviklingen av marginalisering kan vi se på de ulike fødselskohortene blant ungdom og unge voksne (se tabell 4.1 og 4.2). Med unntak av noen avvik er det en tendens til at andelen som verken studerer eller jobber, øker med alderen fram til personene er 19-20 år, deretter synker andelen med økt alder. Selv om andelen *delvis* marginaliserte går ned når alderen runder 19-20 år, øker andelen marginaliserte med alder. Mens ingen i 1985-kohorten (16 år i 2001) er marginaliserte i perioden 2001-2003, er andelen noe høyere for 1982-kohorten og ligger på 4 prosent. Dette kan ha sammenheng med at de yngste fremdeles er i videregående utdanning.

Ser vi på alderskohorter blant unge voksne født i perioden fra 1971 til 1981 (20-30 år i 2001), finner vi at andelen *delvis* marginaliserte avtar med økt alder, og stabiliserer seg rundt 16-17 prosent for samtlige alderskohorter. Derimot finner vi en svak tendens til at andelen marginaliserte i hele analyseperioden øker med økt alder. 6 prosent av den yngste alderskohorten var marginaliserte i perioden 2001-2003, mens andelen var 9 prosent blant de eldste alderskohortene. Selv om stigningen er svak, synes vi likevel at det er interessant å legge merke til at andelen marginaliserte øker med alderen.

4.1.3. Innvandrere er i større fare for å være marginalisert

Innvandringsbakgrunn definert som innvandret fra et vestlig eller ikke-vestlig land har forholdsvis stor betydning for å stå utenfor arbeidsmarkedet eller studier i de enkelte år, samt det å være marginalisert. Hvis vi først tar for oss ungdom (tabell 4.1) ser vi at andelen *delvis* marginaliserte øker i perioden 2001-2003, uavhengig av innvandringsbakgrunn. Imidlertid ser vi at andelen er klart høyere blant personer med innvandringsbakgrunn enn personer uten. Blant personer uten innvandringsbakgrunn var 5 prosent *delvis* marginalisert i 2001, tilsvarende for personer med henholdsvis vestlig og ikke-vestlig innvandringsbakgrunn var 17 og 24 prosent. Fra 2001 til 2002 økte andelen relativt mer blant personer uten innvandringsbakgrunn og vestlige innvandrere, mens økningen blant ikke-vestlige innvandrere er klart mindre. Fra 2002 til 2003 avtok økningen for samtlige grupper og endte på 22 prosent for personer uten innvandringsbakgrunn, 29 prosent for vestlige innvandrere og 28 prosent for ikke-vestlige innvandrere. Forskjellene for de enkelte årene gjenspeiles blant de marginaliserte. 2 prosent av personene uten innvandringsbakgrunn var marginaliserte i perioden 2001-2003, mens tilsvarende for personer med henholdsvis vestlig og ikke-vestlig innvandringsbakgrunn var 6 og 7 prosent.

Innvandrerdefinisjon
Ifølge SSBs definisjon er en innvandrer enten en person bosatt i landet, men som er født i utlandet med to utenlandsfødte foreldre eller en person bosatt i landet som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Innvandringsbakgrunn har større betydning for å være marginalisert blant unge voksne enn blant ungdom. Dette gjelder både *delvis* marginaliserte og marginaliserte (tabell 4.1 og 4.2). I 2001 var 16 prosent av unge voksne uten innvandringsbakgrunn delvis marginaliserte, dette var 7 prosentpoeng lavere enn unge voksne med vestlig innvandringsbakgrunn, og hele 26 prosentpoeng lavere enn unge voksne med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn. I 2002 og 2003 ble forskjellene redusert mellom gruppene, spesielt for unge voksne uten innvandringsbakgrunn og med vestlig innvandringsbakgrunn. Blant personer med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn sank andelen delvis marginaliserte noe fra 2001 til 2002 og 2003, og forskjellen i forhold til personer uten innvandringsbakgrunn ble derfor redusert noe. Likevel var den rundt 20 prosentpoeng i 2002 og 2003. Vi finner også klare forskjeller blant marginaliserte i hele perioden 2001-2003 når vi tar hensyn til innvandringsbakgrunn. Blant unge voksne uten innvandringsbakgrunn og med vestlig innvandringsbakgrunn finner vi ingen signifikante forskjeller, henholdsvis 7 og 9 prosent. Andelen marginaliserte blant ikke-vestlige innvandrere var imidlertid betydelig høyere og lå på 21 prosent.

4.2. Marginaliserte opplever hyppigere og flere levekårsproblemer

Til nå har vi fokusert på arbeidsmarginalisering i et treårsperspektiv og sett på hvor store andeler unge som kan defineres som delvis og helt marginaliserte ut fra dette. I det videre skal vi nå fokusere på hvordan marginalisering ut fra ulik tilknytning til arbeidsmarked og utdanning kan påvirke hopning av levekårsproblemer. Formålet er å kartlegge om personer som står utenfor arbeidsliv og utdanning og som vi definerer som marginalisert, er mer utsatt for å oppleve flere levekårsproblemer enn andre. Vi skal også undersøke om personer som opplever ett levekårsproblem også har lettere for å bli utsatt for andre levekårsproblemer samtidig. Vi kan for eksempel tenke oss at en person som står utenfor arbeidsmarkedet også har dårlig inntekt, at dette igjen påvirker boforholdene og mulighetene til å skaffe seg vanlige forbruksgoder. Det kan også påvirke den allmenne helsetilstanden. Årsaksretningen vil imidlertid ikke alltid være like lett å kartlegge. Vi kan for eksempel tenke oss at svekket helse påvirker muligheten til en fast tilknytning til arbeidsmarkedet, mens en løs tilknytning til arbeidsmarkedet også kan påvirke helsen i negativ retning. For de aller fleste er også yrkesinntekt den viktigste kilden til inntekt og livsopphold. Svak tilknytning til arbeidslivet vil ofte medføre lav inntekt, noe som igjen kan medføre vanskeligheter på andre områder. Spesielt kan dette være problematisk dersom det varer over tid. Til slutt i dette kapitlet skal vi derfor se litt nærmere på gruppen av ungdom som er utsatt for det vi kaller vedvarende lavinntekt.

Datagrunnlaget

EU-SILC (Survey on Income and Living Conditions) er en europeisk samordnet utvalgsundersøkelse om inntekt og levekår. Norge startet undersøkelsen i 2003 sammen med seks andre land. Etter hvert deltar 25 europeiske land. Undersøkelsen er årlig og har et bruttoutvalg på cirka 8 600 personer. Populasjonen er personer 16 år og over bosatt i Norge utenfor institusjon. Husholdningen til den uttrukne personen registreres og det er derfor mulig å lage husholdningsstatistikk på grunnlag av undersøkelsen. Utvalget er lagt opp som et roterende panel der hver person deltar i åtte år. Undersøkelsen gir opplysninger om husholdningens økonomi, herunder også en del subjektive oppfatninger av økonomien. Videre opplysninger om boforhold og boligøkonomi, opplysninger om arbeidssituasjon og arbeid siste kalenderår får en for alle voksne i husholdningen. Endelig er det noen få opplysninger om helsesituasjonen. Til undersøkelsen knyttes også en rekke opplysninger fra registre, blant annet om inntekt og utdanning. For nærmere beskrivelse av undersøkelsen, se Andersen mfl. (2006).

Definisjoner

Inndelingen er basert på spørsmål om hovedaktivitet hver måned foregående år, og definisjonen er:

Yrkesaktiv: Personer som svarer heltidsansatt, deltidsansatt eller selvstendig næringsdrivende (heltid eller deltid) for alle 12 måneder.

Student: Personer som svarer skoleelev, student eller i verneplikt- eller sivilarbeidertjeneste for alle 12 måneder.

Marginaliserte: Personer som svarer arbeidsledig, uføretrygdet eller annen ikke-yrkesaktivitet for mer enn seks måneder av foregående år.

Andre: Personer som ikke fanges opp av noen av de foregående definisjoner.

Datagrunnlaget i denne delen av kapitlet er levekårsundersøkelsen EU-SILC (se faktaboks), og definisjonen av ulik tilknytning til arbeidslivet, og dermed hvilke grupper vi regner som marginaliserte i denne sammenhengen, må i noen grad tilpasses datagrunnlaget.[2] Definisjonen av marginalisering vil dermed avvike noe fra det som er brukt tidligere i dette kapitlet ved at den bare tar hensyn til ett år. Ut fra den opprinnelige definisjonen i dette kapitlet ville disse bare kvalifisere som delvis marginaliserte (se faktaboks for definisjon).

4.2.1. Hvem er de unge?

Når vi skal analysere denne gruppen av ungdom med utgangspunkt i hvilken tilknytning de har til arbeidsmarked og utdanning, må vi først ta opp noen forhold som kompliserer analysen. Mange av levekårsindikatorene vi ser på, er på husholdningsnivå. Det gjelder både bolig, boligøkonomi og økonomiske vanskeligheter. Blant unge er det en stor andel som bor sammen med foreldre, og deres levekår vil på mange områder reflektere foreldres levekår. I hele gruppen 16-30 år gjelder dette en av tre, men andelen er selvfølgelig høyest blant de yngste. I aldersgruppen 16-20 år bor åtte av ti sammen med foreldre. I denne gruppen er det også en merkbar tendens til at andelen synker med alder, noe som igjen har sammenheng med utdanningsløpet. I aldersgruppen 21-25 år bor drøyt to av ti sammen med foreldre. Blant personer i alderen 26-30 år gjelder dette bare knapt 4 prosent. I tillegg er 35 prosent av de unge vi ser på her, klassifisert som studenter. Man vil på flere måter forvente at studenter har dårligere levekår enn befolkningen ellers, blant annet med hensyn til økonomisk romslighet og boligstandard. Dette vil i stor grad være akseptert fordi det forventes å være midlertidig

Tabell 4.3. Kjennetegn for ulike grupper, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning, 2005. Prosent

	Ungdom 16-30 år				
	Yrkesaktive	Studenter	Marginaliserte	Andre	Alle
Andel av personer i alderen 16-30 år	42	35	7	17	.
Andel som bor sammen med en eller to foreldre	16	57	21	31	33
Andel personer som bor alene	32	25	19	30	28
Kjønn					
Mann	59	50	40	55	54
Kvinne	41	50	60	45	46
Bosted					
Andel som bor i storby	12	18	14	16	15
Andel innvandrere	8	5	14	6	7
Alder					
16-20 år	10	60	14	26	30
21-25 år	31	30	34	49	34
26-30 år	59	10	52	25	36
Gjennomsnittlig alder	26	20	25	23	23
Antall svar i alt	599	486	101	237	1 423

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC, Statistisk sentralbyrå.

og avgrenset til den tiden man er i studier. På samme måte kan man forvente at levekår for unge som bor sammen med foreldre vil endre seg idet de etablerer seg utenfor foreldrehjemmet. Med dette i bakhodet vil vi likevel analysere levekårene for de som bor sammen med foreldre og for studenter på samme måte som for alle andre ut fra tanken om at levekårene som oppleves er reelle når de oppleves, og dermed vil påvirke de individene som opplever dem.

I tabell 4.3 har vi delt personene inn etter status i forhold til arbeidsmarkedet og utdanning (se tidligere boks for definisjoner). Tabellen viser at andelen som bor sammen med foreldre, naturlig nok er høyest blant studenter. Dette har sammenheng med at elever i videregående skole er inkludert her, noe som da også gjenspeiles i at denne gruppen har lavest gjennomsnittsalder.[3] Også en del av de yrkesaktive bor sammen med foreldre (16 prosent), men her ser vi av aldersfordelingen at disse er noe eldre enn studentene. Det er også i størst grad de yngste yrkesaktive som bor sammen med foreldre. I gruppen som vi i denne sammenhengen kan se på som marginaliserte, de som har vært arbeidsledige, pensjonister eller ikke-yrkesaktive i mer enn seks måneder, finner vi også at to av ti bor sammen med foreldre, og aldersfordelingen er ikke så veldig forskjellig fra den blant yrkesaktive. Gruppen «andre» i tabellen fortjener også en viss utdypning. Dette er personer som ikke passer inn i definisjonen av de andre gruppene, og den består stort sett av personer som har vært vekselvis yrkesaktive og studenter i løpet av året, et overveiende flertall har enten vært yrkesaktive eller studenter i minst halvparten av foregående år, men vi kan også finne noen som har status utenfor både arbeidsmarked og studier, og på den måten kan sies å være i en slags delvis marginalisert tilstand. Noen har også vært arbeidsledige eller ikke-yrkesaktive i løpet av året, men denne statusen har de ikke hatt i mer enn seks måneder.

Kjønnsfordelingen i de ulike gruppene vi ser på her, varierer også en del.[4] I likhet med hva vi så i tabell 4.2 er kvinner overrepresentert blant marginaliserte. Kvinner er også i noen grad overrepresentert blant studenter, mens menn er overrepresentert blant yrkesaktive. Vi ser også en viss variasjon i andelen som bor i storby (Trondheim, Bergen, Stavanger og Oslo), med høyest andel blant studenter og lavest andel blant yrkesaktive. Tidligere analyser har pekt på at aleneboende generelt sett har noe vanskeligere levekår enn befolkningen ellers (Mørk 2006), og andelen aleneboende varierer også en del mellom de gruppene vi ser på her. Vi ser at andelen aleneboende er minst blant dem vi her regner som marginaliserte, mens den er høyest blant yrkesaktive. Andelen innvandrere varierer også noe mellom de ulike gruppene. Vi finner 14 prosent innvandrere blant de marginaliserte, mens denne gruppen bare utgjør 7 prosent totalt. Tidligere i dette kapitlet har vi da også vist at unge med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn i større grad enn andre er marginaliserte.

4.2.2. Inntekt og behov for økonomisk støtte

Når vi ser på inntekt, har vi valgt å inkludere lån fra Statens lånekasse for utdanning (Lånekassen). Det er ikke vanlig i andre analyser ut fra den begrunnelse at studielån ikke kan regnes som inntekt siden det skal betales tilbake. Når vi likevel har inkludert dette, er det fordi det inngår som en del av et disponibelt beløp, og derfor bidrar til å opprettholde

Tabell 4.4. Økonomiske forhold blant ungdom, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning, 2005. Prosent

	Ungdom 16-30 år				
	Yrkesaktive	Studenter	Marginaliserte	Andre	Alle
Andel personer som					
Mottar sosialhjelp	3	2	25	8	5
Mottar bostøtte	2	2	11	4	3
Mottar uførestønad	1	0	6	1	1
Mottar regelmessige bidrag fra andre husholdninger	2	12	12	8	7
Husholdningsinntekt, inklusive lån fra SLU					
Andel i laveste tidel, decil	3	14	15	16	10
Andel i laveste femtedel, kvintil	8	30	20	29	20
Husholdninger med betalingsproblemer					
Husleie	6	8	19	9	8
Boliglån	2	3	5	1	2
Elektrisitet og kommunale avgifter	8	7	23	10	9
Andre lån	6	3	21	6	6
Disponerer ikke PC pga. økonomi	8	5	19	6	7
Disponerer ikke privaltbil pga. økonomi	11	24	24	18	17
Husholdninger som ikke har råd til					
En ukes ferie	8	14	40	17	14
Spise kjøtt eller fisk annen hver dag	4	6	16	6	6
Holde boligen varm	1	1	13	2	2
Antall svar i alt	599	486	101	237	1 423

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC, Statistisk sentralbyrå.

levestandard for studenter i den tiden de er i en studiesituasjon. Inkludering av dette kan dermed gi et mer realistisk bilde av økonomien til hele gruppen under ett og studenter spesielt. Denne måten å definere studenters inntekt på samsvarer med det som gjøres i analyser av studenters levekår (Løwe og Sæther 2007).

Ser vi på husholdningens ekvivalensinntekt (se boks og tabell 4.4) og hvor store andeler som befinner seg i laveste tidel og femtedel av inntektsfordelingen i ungdomsgruppen generelt, finner vi at studentene kommer dårligst ut sammen med gruppen andre, selv om vi altså inkluderer lån fra Lånekassen. Årsakene til at andre kommer dårligere ut, kan skyldes at mange her er i en overgangsfase med lave yrkesinntekter og lite støtte fra Lånekassen. Marginaliserte kommer ikke så dårlig ut som man kunne forvente, men dette kan skyldes at de mottar økonomiske overføringer som bidrar til å opprettholde en minimumsinntekt. Blant annet er sosialhjelp, bostøtte og

Ekvivalensinntekt

Denne inntektsberegningen tar høyde for stordriftsfordeler ved at flere personer bor i samme husholdning. Vi bruker her den såkalte EU-skalaen der første voksne i husholdningen tillegges vekten 1, andre voksne får vekten 0,5 og barn får vekten 0,3. En husholdning med to voksne og to barn trenger dermed en inntekt som er 2,1 ganger så høy som for en enslig voksen for å ha samme velferdsnivå.

dagpenger ved arbeidsledighet regnet som del av inntekten. Mot slutten av dette kapitlet skal vi komme nærmere inn på inntektssammensetningen for de ulike gruppene. Yrkesaktive kommer naturlig nok best ut, noe som bare styrker forutsetningen om at stabil tilknytning til arbeidsmarkedet er avgjørende for den økonomiske velferden.

Når vi fokuserer på økonomisk støtte, finner vi trekk som gjenspeiler inntektsforholdene. Vi har valgt å fokusere på fire former for økonomisk støtte; sosialhjelp, bostøtte, uførestønad og private overføringer fra andre husholdninger. Høyest andel mottakere for alle støtteformer finner vi blant de marginaliserte. Private overføringer forekommer imidlertid like ofte blant studenter, og levekårsundersøkelser blant studenter har vist at dette er en viktig kilde til livsopphold for denne gruppen sammen med studielån og yrkesinntekt (Løwe og Sæther 2007). Hele en av fire blant de marginaliserte har mottatt sosialhjelp, og dette indikerer at mange har problemer med den daglige økonomien. Behovet og mottatt beløp varierer noe. Gjennomsnittlig mottatt beløp blant de som får støtte er i overkant av 33 000 kroner for ett år. En av fire sosialhjelpsmottakere bor dessuten i en husholdning der minst en person til har mottatt sosialhjelp i løpet av året. Også i gruppen andre mottar 8 prosent sosialhjelp, noe som kan skyldes at en del i denne gruppen har økonomiske vansker i overgangen mellom utdanning og arbeidsliv.

Også bostøtte, som er forholdsvis sjeldent forekommende blant unge, mottas av i overkant av en av ti marginaliserte unge. Dette tyder på problemer med å klare løpende boutgifter, noe vi også vil se tegn til under boligøkonomi. Det følger av definisjonen av de ulike gruppene at andelen med uførestønad vil være størst i den gruppen vi her har definert som marginalisert, mens det knapt forekommer i de andre gruppene.

4.2.3. Fire av ti marginaliserte unge har betalingsproblemer

Det at ungdom utenfor arbeidsmarked og utdanning i større grad enn andre mottar økonomisk støtte tyder på en vanskelig økonomi for mange. Dette inntrykket forsterkes når vi går videre til å se på ulike betalingsproblemer (tabell 4.4). For unge generelt er ikke andelen med betalingsproblemer så veldig ulik det vi finner i befolkningen ellers (SSB 2007), men en forholdsvis stor andel marginaliserte unge opplever problemer. Betalingsproblemer sier ikke nødvendigvis noe om den økonomiske romsligheten i en husholdning. De fleste avpasser forbruket etter inntekten, og så lenge man har en stabil inntekt er det lettere å planlegge økonomien. Det som kjennetegner de marginaliserte unge er at de ikke har noen fast status i forhold til arbeidsmarkedet, bortsett fra den lille andelen som er uføretrygdet. Dette kan medføre større utfordringer i mestring av løpende utgifter. For hvert av problemområdene vi ser på her, er det rundt en av fem marginaliserte som opplever det. Unntaket er boliglån, men det skyldes at andelen eiere som i tillegg har lån, bare er 38 prosent. Tilsvarende andel i hele befolkningen er 65 prosent (ibid.). Hele fire av ti marginali-serte unge opplever minst ett av disse problemene, mens det gjelder knapt en av seks blant alle unge. Ser vi på hopning av betalingsproblemer, finner vi også at de marginaliserte unge er mest utsatt. 13 prosent opplever to betalingsproblemer, mens 8 prosent opplever tre. De tilsvar-ende andelene blant alle unge er 5 og 2 prosent.

Noe av det samme ser vi når det gjelder andelen som ikke disponerer PC og privatbil, samt det å ikke ha råd til vanlige forbruksgoder – de marginaliserte har større problemer enn andre unge. Når det gjelder privatbil, er riktignok andelen som ikke har råd like stor blant studenter, men dette er da også en gruppe med relativt lave inntekter når man ser det i forhold til et så vidt kostnadskrevende gode som privatbil. Det å kunne spise kjøtt eller fisk annen hver dag og det å kunne holde boligen passe varm, må kunne regnes som grunnleggende goder i det norske samfunnet. Da er det verdt å merke seg at henholdsvis 16 og 13 prosent av de vi har definert som marginaliserte i denne sammenhengen, ikke har råd til disse godene. En ukes ferie borte fra hjemmet er kanskje mer sekundært, men så mange som fire av ti marginaliserte har heller ikke råd til dette. Også her kan vi se at hopning er et problem. 13 prosent av de marginaliserte unge har ikke råd til to av disse godene, 7 prosent har ikke råd til noen av de tre. Det er høyere andeler enn blant yrkesaktive, studenter og andre, der det varierer mellom 2 og 4 prosent som ikke har råd til to goder, fra 0 til 1 prosent som ikke har råd til noen av de tre.

4.2.4. Marginaliserte har dårligere bomiljø

Andelene som bor i enebolig og i husholdning som eier boligen, varierer lite mellom de ulike gruppene av unge, men er lavere enn i befolkningen ellers. Dette henger naturlig sammen med etablering på boligmarkedet. Store andeler av de unge som bor i enebolig og i husholdninger som eier boligen, bor dessuten sammen med foreldre.

Utgifter til bolig utgjør en stor andel av de totale utgifter for mange

Tabell 4.5. Bolig, boligøkonomi og boforhold blant ungdom, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. 2005. Prosent

	Ungdom 16-30 år				
	Yrkesaktive	Studenter	Marginaliserte	Andre	Alle
Bolig og boligøkonomi					
Andel personer som bor i enebolig/våningshus	47	53	49	54	50
Andel personer som bor i husholdning som eier boligen	63	61	49	46	59
Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning	33	46	38	49	40
Andel husholdninger med lav boutgiftsbelastning	16	21	20	16	18
Boligareal per husholdning. Kvm	91	97	97	88	93
Boligareal per person. Kvm	43	40	38	43	42
Boligstandard, andel personer som					
Bor i bolig med råte eller fukt	9	7	14	11	9
Bor i bolig som er utsatt for støy	15	15	27	13	16
Bor i bolig som er utsatt for forurensning	10	7	16	9	9
Bor i område med kriminalitet, vold og hærverk	5	7	11	3	6
Mangler bad eller WC	0	1	0	0	0
Bor trangt	9	17	19	16	17
Bor svært romslig	16	18	13	15	13
Antall svar i alt	599	486	101	237	1 423

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC, Statistisk sentralbyrå.

husholdninger, og vi har også her sett på hvor stor andel av husholdningens totale inntekt etter skatt summen av renter og avdrag og husleie utgjør. Er den over 25 prosent definerer vi belastningen som høy, er den under 10 prosent defineres den som lav. Med denne definisjonen finner vi at det er studenter og de i gruppen andre som har de høyeste andelene med høy boutgiftsbelastning, henholdsvis 46 og 49 prosent.

Går vi fra økonomi og over til å se på boligens standard, kan vi observere at størrelsen på boligen ikke varierer mye mellom de ulike gruppene av ungdommer. Ser vi på antall kvadratmeter per person, har riktig nok de marginaliserte minst plass, men forskjellene er ikke større enn fem kvadratmeter i forhold til de som har mest. I beregningen av hvor stor andel som bor trangt eller romslig, tar vi ikke hensyn til kvadratmeter, men ser bare på antall rom husholdningen har til disposisjon. Bor en person på ett rom, eller det er flere personer enn det er rom i boligen, regner vi det som trangt. Dersom husholdningen har minst tre rom mer enn antallet personer, regner vi det som svært romslig.[5] På grunnlag av denne definisjonen finner vi at de yrkesaktive i noe mindre grad enn andre unge bor trangt, det gjelder 9 prosent mot 16-19 prosent i de andre gruppene. Ellers er heller ikke her forskjellene veldig store.

Vi har ikke mye informasjon om boligens tekniske stand, men respondentene har blitt bedt om å svare på om de har problemer med råte eller fukt i boligen, og ut fra dette finner vi en variasjon fra 7 til 14 prosent blant de ulike gruppene. De marginaliserte kommer dårligst ut, mens de yrkesaktive kommer best ut. På spørsmål om de mangler bad eller WC, er det knapt noen som svarer bekreftende. Ser vi på bomiljø finner vi imidlertid større forskjeller. De marginaliserte skiller seg ut ved å være mer plaget av støy enn de andre gruppene, 27 prosent rapporterer dette, mot 13-15 prosent i de andre gruppene. Støy kan henge sammen med forurensning, og vi ser da også at andelen som er plaget av dette, er høyest blant de marginaliserte. Også for den siste indikatoren for bomiljø, område med kriminalitet, vold og hærverk, er det de marginaliserte som er mest utsatt.

Dersom vi ser boligforholdene under ett, kan vi på bakgrunn av våre tall si at det ikke er store forskjeller i romslighet og standard på boligene for de ulike gruppene av ungdom. Det vi imidlertid kan observere, er at de marginaliserte unge bor i områder med dårligere bomiljø enn andre.

4.2.5. Marginaliserte unge sliter med helsen

Våre data gir begrenset informasjon om helse, og for en mer inngående analyse av helseforhold viser vi til kapittel 5 om unge marginalisertes helse. Vi vil likevel vise til noen egenrapporterte generelle spørsmål som viser at de unge som står utenfor arbeidsliv og studier har dårligere helse enn andre (tabell 4.6). Bare 62 prosent av de marginaliserte rapporterer svært god eller god helse generelt, og det er en betydelig forskjell i forhold til de andre gruppene, der andelene er fra 84 til 91 prosent. Det er også en stor andel med kronisk syke, 44 prosent. I gruppen andre er andelen 22 prosent, mens 16 prosent av yrkesaktive og studenter har en kronisk sykdom. Forskjellene mellom marginaliserte på den ene siden og studenter og yrkesaktive på den andre er statistisk sikre. Den samme tendensen ser vi i forhold til andeler med sterkt eller noe nedsatt funksjonsevne – de

Tabell 4.6. Helseforhold blant ungdom, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. 2005. Prosent

	Ungdom 16-30 år				
	Yrkesaktive	Studenter	Marginaliserte	Andre	Alle
Helse					
Egenvurdering av helse					
Andel med svært god eller god helse	88	91	62	84	87
Andel med dårlig eller svært dårlig helse	2	1	13	3	3
Andel med kronisk sykdom	16	16	44	22	19
Nedsatt funksjonsevne					
Andel med sterkt nedsatt funksjonsevne	1	2	16	3	3
Andel med noe nedsatt funksjonevne	6	6	15	6	6
Andel med udekket behov for medisinsk hjelp	2	1	8	3	2
Andel med udekket behov for tannlegehjelp	11	11	33	14	13
Andel med økonomiske grunner til udekket behov for tannlegehjelp	6	6	27	11	8
Antall svar i alt	599	486	101	237	1 423

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC, SSB.

marginaliserte er mest utsatt. Om det er helseproblemer som skaper marginalisering eller om ekskluderingen fra arbeidsliv og utdanning bidrar til å svekke helsen, kan vi ikke si noe sikkert om på bakgrunn av en analyse av tverrsnittsdata. Sannsynligvis går påvirkningen begge veier.
Det er ikke veldig store andeler som har udekkede behov for medisinsk hjelp, men også her er andelen høyest blant de marginaliserte. Større andeler har udekket behov for tannlegehjelp, blant marginaliserte er det så mange som en av tre, og for de aller fleste er det økonomiske årsaker til det udekkede behovet.

Ekvivalensskala og vedvarende lavinntekt

For å sammenligne inntektene til forskjellige typer husholdninger er det vanlig å bruke såkalte ekvivalensskalaer, eller beregne inntekten per forbruksenhet. Slike skalaer tar hensyn til stordriftsfordeler ved at flere bor sammen. Det finnes flere slike skalaer, og det er ingen objektiv enighet om hvilken som er best. I dette kapitlet bruker vi EU-skalaen. Denne skalaen gir første voksne i husholdningen vekt 1, andre voksne vekt 0,5 og vekten 0,3 for hvert barn. En familie med to voksne og to barn vil da få vekten 2,1. Skal denne familien ha samme økonomiske velferdsnivå som en enslig med 100 000 kroner i inntekt, må de ha en samlet inntekt på 210 000 kroner.

I definisjonen av lavinntekt har vi brukt EUs ekvivalensskala for å beregne inntekt over tre år. Vi tar da husholdningens samlede inntekt og deler på ekvivalensvekt for hvert av de tre årene 2002, 2003 og 2004. Disse regnes om til 2004-kroner, summeres og deles på tre for å finne samlet ekvivalensinntekt. Husholdninger som har mindre en 60 prosent av medianen av denne ekvivalensinntekten, regnes i gruppen med vedvarende lavinntekt.

På grunn av at vi måler inntekt over tre år og utvalget til EU-SILC trekkes blant personer i alderen 16 år og over, vil de yngste i tabellen som viser vedvarende lavinntekt være 18 år.

4.3. Marginalisering og vedvarende lavinntekt

Mange av levekårsindikatorene vi ser på henger nøye sammen med økonomiske forhold og vil dermed påvirkes av inntekt. Her kommer deltagelse i yrkeslivet inn som en viktig faktor siden yrkesinntekt er den viktigste kilden til inntekt for store deler av befolkningen. Slik vi har definert inntekt her, vil imidlertid også studielån være viktig for mange. Skillet mellom yrkesaktive, studenter, marginaliserte og andre er derfor også interessant med hensyn til inntekt, og ikke minst inntekt over tid, og vi skal nå se litt på hvem som havner i gruppen med vedvarende lavinntekt.

Vi har tidligere sett at yrkesaktive kommer best ut når vi ser på inntektsfordelingen i gruppen 16-30 år. Det er også interessant å se på hvordan dette slår ut dersom vi anlegger et lenger perspektiv. Er det slik at de marginaliserte har lavere inntekt over tid, noe vi antar vil ha større negativ innvirkning på levekårene enn lav inntekt ett gitt år? I tabell 4.7 har vi sett på hvor stor andel av de ulike gruppene som bor i husholdninger som kan sies å ha vedvarende lavinntekt ut fra EUs definisjon (se boks for definisjoner).

Av tabell 4.7 ser vi at totalt 18 prosent av alle i aldersgruppen 18-30 år faller under grensen for vedvarende lavinntekt. Til sammenligning kan vi nevne at andelen med lavinntekt i hele befolkningen ligger et sted mellom 11,7 og 9,6 prosent avhengig av hvilken datakilde som brukes (SSB 2007:99).[6] Ser vi nærmere på personer i gruppen 18-30 år og deler de inn etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning (som i tabell 4.3, se tidligere boks for definisjon), finner vi ikke overraskende i tabell 4.7 at andelen med vedvarende lavinntekt er lavest blant de yrkesaktive, mens den er høyest blant studenter og marginaliserte. Blant dem vi har definert som i en overgangsfase, altså andre, er også andelen relativt høy.

For å si noe nærmere om hvorfor mange har lav inntekt, er det nyttig å se på inntektssammensetningen, og da finner vi interessante forskjeller mellom gruppene (tabell 4.8). Ser vi først på alle yrkesaktive, utgjør yrkesinntekt 91 prosent av inntekten før skatt, mens blant yrkesaktive med lavinntekt er denne andelen sunket til 77 prosent. Blant studenter blir denne differansen enda større. Studenter generelt henter 68 prosent av sin inntekt fra yrkesaktivitet, mens tilsvarende andel for studenter som befinner seg i lavinntektsgruppen er 35. Blant studenter er det også slik at de som befinner seg i lavinntektsgruppen, henter over halvparten av sin inntekt i form av stipend og lån fra Lånekassen. Dette viser at stipend og lån alene ikke kan bidra til at de kommer

Tabell 4.7. Andel personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt, etter alder. 2003-2005. Prosent

	18-20 år	21-25 år	26-30 år	Alle 18-30 år	Over 30 år	Alle
Vedvarende lavinntekt	19	25	11	18	9	10
Vedvarende lavinntekt, eksklusive studenter	21	23	10	16	8	10
Antall svar i alt	186	334	371	891	3 346	4 237
Antall svar, eksklusive studenter	89	199	325	613	3 253	3 866

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.8. Inntektsforhold, andel personer 18-30 år i husholdninger, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. Prosent

	Ungdom 16-30 år				
	Yrkesaktive	Studenter	Marginaliserte	Andre	Alle
Andel med vedvarende lavinntekt, inklusive studielån	11	26	27	22	18
Andeler av total inntekt 2004 for alle, ulike kilder					
Yrkesinntekt	91	68	61	74	81
Kapitalinntekter	2	5	1	4	3
Stipend fra SLU	1	8	1	4	3
Lån fra SLU	1	11	1	6	4
Ytelser fra folketrygden	2	4	15	4	3
Arbeidsledighetstrygd	1	1	6	3	2
Barnetrygd	1	2	4	1	1
Bostøtte	0	0	1	0	0
Sosialhjelp	0	0	4	1	1
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0
Kontantstøtte	0	0	2	0	1
Andeler av total inntekt 2004 for vedvarende fattige, ulike kilder					
Yrkesinntekt	77	35	36	59	54
Kapitalinntekter	0	0	0	1	0
Stipend fra SLU	2	25	2	9	11
Lån fra SLU	3	31	1	14	15
Ytelser fra folketrygden	4	7	15	6	7
Arbeidsledighetstrygd	4	0	3	2	2
Barnetrygd	1	1	5	0	1
Bostøtte	1	0	1	2	1
Sosialhjelp	6	1	25	6	6
Grunn- og hjelpestønad	0	0	0	0	0
Kontantstøtte	0	0	3	0	0
Antal svar vedvarende fattige	43	60	16	34	153
Antall svar i alt	440	228	67	156	891

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC, Statistisk sentralbyrå.

seg ut av lavinntektsgruppen. Situasjonen blant de marginaliserte ligner mye på den blant studenter med hensyn til yrkesinntekt, men skiller seg fra når det gjelder andre inntektskilder. For alle marginaliserte utgjør ytelser fra folketrygden en betydelig andel av inntekten, 15 prosent, uavhengig av om de befinner seg i lavinntektsgruppen eller ikke.[7] Den store forskjellen i forhold til andre finner vi blant marginaliserte med lavinntekt, hvor hele 25 prosent av inntekten utgjøres av sosialhjelp. For de som befinner seg i gruppen andre finner vi det samme generelle trekket med hensyn til yrkesinntekt som i de andre gruppene, inntektsandelen som utgjøres av yrkesinntekt er lavere i lavinntektsgruppen enn blant de andre generelt, men andelsmessig befinner de seg i en mellomposisjon i forhold til yrkesaktive og studenter/marginaliserte. Vi ser også at lån fra Lånekassen utgjør en andel på 14 prosent blant andre med lavinntekt, noe som illustrerer at dette er en gruppe hvor de fleste befinner seg i en overgangsfase. I forhold til tabell 4.8 må

vi imidlertid påpeke at antallet personer som ligger til grunn for analysen av lavinntektsgruppen er relativt lite, og at usikkerheten knyttet til de enkelte tallene dermed er nokså stor.

4.3.1. Yrkesaktivitet virker mot lavinntekt

Inntektsnivå og inntektssammensetning viser at de marginaliserte har større problemer i forhold til å ha stabile inntekter som bidrar til at de kommer over nivået for lavinntekt. Sosialhjelp og ytelser fra folketrygden kan vanskelig erstatte en stabil yrkesinntekt. Vi ser også at studenter som har liten yrkesinntekt også har lett for å havne i lavinntektsgruppen, selv om de mottar lån og stipend. Dette kan imidlertid forventes å være av en mer midlertidig karakter, og representerer ikke et levekårsproblem i samme grad som det å være avhengig av ulike overføringer for å opprettholde levekårene på et visst nivå. Alt dette er med på å understreke poenget med at yrkesaktivitet er den viktigste kilden til inntekt, og illustrerer noe av poenget med arbeidslinja som er omtalt i kapittel 3 i denne publikasjonen. Selv om personer utenfor arbeidslivet også kan ha inntekt på et akseptabelt nivå, er yrkesinntekt den sikreste måten å bedre sine økonomiske levekår på.

4.4. Oppsummering

Marginalisering kan defineres på ulike måter, men ett sentralt problem vil likevel være forholdet mellom frivillig og ufrivillig marginalisering. Det har ikke vi mulighet til å finne ut av, så i første del av kapitlet har vi tatt for oss en gruppe ungdommer og unge voksne som vi har fulgt over en periode på tre år. For disse har vi brukt data fra inntekts- og formuesundersøkelsen for å se på marginalisering i form av at man ikke er i utdanning eller yrkesaktivitet i løpet av denne treårsperioden. De som er utenfor ett år har vi definert som delvis marginaliserte, mens de som er utenfor alle tre årene er definert som marginaliserte. Vi så da at for ungdommene (16-19 år) var tendensen at andelen delvis marginaliserte økte med alder, mens tendensen for de unge voksne (20-30 år) var motsatt. Imidlertid var andelen marginaliserte, altså de som er utenfor utdanning og arbeidsliv alle tre årene høyere blant unge voksne enn blant ungdommer, og andelen virker å stige med alder. Vi så også at andelen marginaliserte var høyere blant kvinner enn blant menn blant de unge voksne, og at ikke-vestlige innvandrere er mer utsatt for marginalisering enn andre.

I andre del av kapitlet har vi, med en noen annen og løsere definisjon av marginalisering, sett at marginaliserte har dårligere levekår på de fleste områder og at de oftere opplever flere problemer samtidig. Mange av problemene er relatert til økonomi, som mangel på en del sentrale goder og avhengighet av offentlige og private overføringer. Vi har også sett at marginaliserte har noe dårligere bomiljø. De tydeligste forskjellene er imidlertid i forhold til helse, der de marginaliserte kommer betydelig dårligere ut enn andre. Også studentene har svekkede levekår på en del områder. Vi tolker det som mindre problematisk siden det i mange tilfeller kan forventes at levekårene bedrer seg etter endt utdanning dersom studentene kommer i arbeid. For, som vi har sett, er yrkesaktivitet helt sentralt for de økonomiske levekårene og stabil yrkesinntekt over tid den sikreste måten å unngå lavinntekt på.

Noter

[1] I vår analyse opererer vi ikke med kategorien «ekskludert». Begrepet brukes i andre sammenhenger om personer med svært liten sannsynlighet for å kunne komme tilbake til utdanning eller arbeid. I og med at personene vi analyserer er forholdsvis unge, vil marginaliserte personer i denne gruppen ha en forholdsvis høy sannsynlighet for en senere integrering i arbeidsmarke det.

[2] Det er knyttet en viss usikkerhet til alle data fra utvalgsundersøkelser, og usikkerheten øker når antallet personer i grupper som sammenlignes blir mindre. Mange av de forskjellene som kommer fram her vil dermed ikke være statistisk sikre innenfor et 95 prosentnivå. Vi vil komme inn på dette enkelte steder underveis.

[3] Blant studenter på universiteter og høgskoler bor knapt en av ti i foreldrehjemmet (Løwe og Sæther 2007:45).

[4] Nettoutvalget (alle personer som er intervjuet) i den aktuelle aldersgruppen er noe skjevt med hensyn til kjønn. Dette skyldes skjevt frafall i undersøkelsen. Menn er noe overrepresentert i nettoutvalget, mens kvinner er noe underrepresentert. Skjevheten består selv om vi har vektet etter ulike kjennemerker, deriblant kjønn, for å rette opp for slike skjevheter.

[5] Her regner vi bare med oppholdsrom på 6 kvadratmeter eller mer, og regner ikke med kjøkken, bad/WC eller gang.

[6] Her er det også viktig å merke seg at definisjonen av inntekt avviker, siden de andre prosentandelene er beregnet ut fra inntekt der studielån ikke er medregnet.

[7] Kan være uførepensjon, rehabiliteringspenger og attføringsstønader og overgangsstønad (enslige forsørgerere).

Referanser

Johannesen, A. (1997): *Marginalisering og ekskludering -samme eller forskjellige fenomener?* Høgskolen i Oslo.

Halvorsen, K. (1995): *Virker velferdsstaten?: Arbeidsmarginalisering og levekår*, Høgskolen i Oslo.

Andersen, Arne, Tor M. Normann og Elisabeth Ugreninov (2006): Intermediate Quality Report EU-SILC 2004. Norway. Documents 2006/13, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2007): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006,* Rapporter 2007/8.

Løwe, Torkild og Jan Petter Sæther (2007): *Studenters inntekt, økonomi og boforhold. Studenters levekår 2005,* Rapporter 2007/2, Statistisk sentralbyrå.

Mørk, Eiliv (red.) (2006): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Arne Jensen og Andreas Hedum

5. Marginalisert ungdom og helse – dårligere helse, mer usunne levevaner

- Marginalisert ungdom har dårligere helse og mer usunne levevaner enn andre på samme alder.
- Uføre, attføringsmottakere og sosialhjelpsmottakere er verst stilt blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning.
- Unge med psykiske helseproblemer erfarer stor opphopning av levekårsproblemer.
- Foruten unge med psykiske helseproblemer er det særlig unge som mottar økonomisk sosialhjelp eller attføringspenger som rapporterer flere psykiske plager.
- Langvarig sykdom er langt mer utbredt blant unge marginaliserte og da spesielt blant unge marginaliserte kvinner.
- Unge marginaliserte kvinner rapporterer flere symptomer på psykiske lidelser.
- Dårlige levevaner er mer utbredt blant unge marginaliserte menn enn blant unge marginaliserte kvinner.
- Blant unge marginaliserte menn er det flere som bor alene og flere som har få å støtte seg til enn det er blant unge marginaliserte kvinner.

Selv om helsetilstanden og levekårene i Norge kan sies å være gode, viser Statistisk sentralbyrås helse- og levekårsundersøkelse at det er kjønnsmessige og aldersrelaterte helseforskjeller (Ramm 2006). Undersøkelser har også vist at det er helseulikheter og levekårsforskjeller i befolkningen som er mer sosialt betinget (Ramm, Jensen og Borgan 2006). De som stiller på sidelinjen sosialt, utdanningsmessig eller i arbeidsmarkedet, har gjerne større helserelaterte problemer enn befolkningen generelt. Samtidig er det tendenser til at de ikke bruker de kvalitativt beste helsetjenestene (Finnvold 2006).

I denne artikkelen belyses helseforskjeller mellom ulike grupper av unge i alderen 16-30 år. Mer spesielt er det fokusert på marginalisert ungdom og hvordan disse har det i forhold til unge i befolkningen generelt, etter noen viktige parametere for å vurdere helseforhold. De to hovedgruppene av marginalisert ungdom, *unge med svak arbeidsmarkedstilknytning* og *unge med psykiske helseproblemer*, er definert langs to ulike dimensjoner (se boks 1). Intensjonen er å belyse eventuelle tendenser til at marginalisert ungdom har flere og større helseproblemer.

Boks 1. Levekårsmarginalisering

Marginalisering innebærer en glidning og en bevegelse bort fra samfunnets sentrum i retning av samfunnets rand eller utkant (periferi) (www.leksikon.org). Begrepet om levekårsmarginalisering som er brukt i denne artikkelen er innholdsbestemt langs to dimensjoner.

For det første har levekårsmarginalisering en økonomisk dimensjon som inkluderer personer som mottar en offentlig inntektssikring og/eller ikke deltar i arbeidsliv eller utdanning. Denne hovedgruppen blir her omtalt som *unge med svak arbeidsmarkedstilknytning*, og inkluderer personer i aldersgruppen 16-30 år som er sosialhjelpsmottakere, attføringsmottakere, arbeidsledige med og uten dagpenger, enslige forsørgere og uføre. Når det gjelder gruppen uføre, inkluderer denne alle 16-30-åringer med en uføregrad satt til 50 prosent eller mer.

For det andre har levekårsmarginalisering en helsedimensjon som inkluderer personer med svekket helse. Det er utfordrende å finne objektive mål på helseproblemer. I denne artikkelen blir The Hopkins Symptoms Checklist-25 (HSCL-25) brukt som mål på psykiske helseproblemer blant personer i aldersgruppen 16-30 år. Unge som gjennom HSCL-25 rapporterer et visst omfang av symptomer på psykiske lidelser, utgjør en egen gruppe. Denne hovedgruppen blir her omtalt som *unge med psykiske helseproblemer*.

Datagrunnlagets begrensninger med hensyn til å oppnå statistisk sikre (signifikante) resultater om forskjeller mellom unge marginaliserte kvinner og menn, gjør det vanskelig å bruke kjønnsdimensjonen i kartleggingen av de ulike gruppene av marginalisert ungdom. Men når marginalisert ungdom omtales samlet mot slutten av artikkelen, bidrar blant annet størrelsen på gruppen til at det er mulig og hensiktsmessig å belyse mer kjønnsrelaterte forskjeller. Den samlete gruppen av marginalisert ungdom, som består av 16-30-åringer i levekårsutvalget og som er innenfor minst én av de marginaliserte gruppene, omtales som *unge marginaliserte*.

5.1. Tilnærming til marginalisert ungdom og helse

Helsetilstanden i befolkningen kan innholdsbestemmes og måles på ulike måter. Statistisk sentralbyrås helse- og levekårsundersøkelse søker for eksempel å belyse ulike sider ved den norske befolkningens helsetilstand gjennom å stille spørsmål innen flere temaområder. I tillegg til spørsmål som går direkte på respondentenes helse, omfatter undersøkelsen blant annet spørsmål om levevaner, omsorg og sosial kontakt. Disse spørsmålene er inkludert som følge av antakelsen om at det er en sammenheng mellom helse, levevaner og øvrige sosiale forhold.

Opplysningene fra helse- og levekårsundersøkelsen som er brukt i forbindelse med kartleggingen av marginalisert ungdom, er data som omhandler temaområdene sykelighet, symptomer, bruk av helsetjenester, funksjonsevne, levevaner og sosial kontakt. Sammenligningsgrunnlaget er 16-30-åringer som deltok i utval-

Tabell 5.1. Personer i alderen 16-30 år i helse- og levekårsundersøkelsen, etter gruppe og år. 1998, 2002 og 2005

Gruppe	1998	2002	2005
Sosialhjelpsmottakere	26	63	34
Enslige forsørgere	24	56	28
Attføringsmottakere	19	50	34
Arbeidsledige med dagpenger	33	127	47
Arbeidsledige uten dagpenger	43	..	60
Uføre	22	10	10
Unge med psykiske helseproblemer	109	113	109

Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsene 1998, 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

Boks 2. Helse- og levekårsundersøkelsene som utvalgs- og datakilde
Levekårsundersøkelsene er temaroterende spørreskjema-/intervjuundersøkelser som SSB gjennomfører hvert år. Levekårsundersøkelsene med helse som tema (helse- og levekårsundersøkelsen) gjennomføres hvert tredje år og senest i 2005. Det er 16-30-åringer i utvalget til helse- og levekårsundersøkelsene for henholdsvis 1998, 2002 og 2005 som er enhetene i analysen. Informasjonen om enhetene er framkommet enten gjennom deres egenrapporterte opplysninger i helse- og levekårsundersøkelsen de respektive årene, eller gjennom koblinger mot administrative registre (se for eksempel Roll-Hansen 1999, Hougen 2004 og 2006 for mer informasjon om helse- og levekårsundersøkelsen).

I en undersøkelse av ulike grupper av marginalisert ungdom er det naturlig å regne med både økt frafall til intervju og mulige utvalgsproblemer i form av langt høyere varians enn vanlig for delutvalg av denne størrelsen. Levekårsundersøkelsens utvalgsplaner og trekkrutiner er ikke lagt opp for å gjenspeile spesielt utsatte grupper, og det er ikke gjennomført noen særskilt analyse av frafallet i aldersgruppen 16-30 år. Andelen marginaliserte i befolkningen kan være større, samtidig som marginaliserte i befolkningen kan ha større levekårsproblemer enn marginaliserte i utvalget. Prosentandelene gir imidlertid gode indikasjoner på problemer. Dessuten gir forskjellene i respondentenes svar på spørsmål i henholdsvis spørreskjema og intervju generelt grunn til å tro at den faktiske forekomsten er større i befolkningen enn i utvalgene.

Fisher's exact test er den statistiske metoden som er brukt for å teste hvor stor grad av sikkerhet som er knyttet til å generalisere resultatene fra 16-30-åringer i utvalgene til 16-30-åringer i hele befolkningen (Hellevik 1997). I korte trekk består Fisher's exact test av hypoteseprøving, og i alle tabeller er det gjort tester for alle indikatorer og alle marginaliserte grupper (se for eksempel Everitt 1992 for mer informasjon om Fisher's exact test).

I tabellene er signifikante resultater markert med én eller to stjerner. Stjernene indikerer signifikansnivået. Alle resultater markert med stjerner er statistisk signifikante på det nivået stjernene indikerer. Logikken er at desto flere stjerner desto mer sikkert er det at forskjellene mellom marginaliserte og ikke-marginaliserte 16-30-åringer i utvalget også er å finne i befolkningen. Dersom det enkelte resultat ikke er markert med noen stjerne, betyr det at det er knyttet stor usikkerhet til om forskjellene mellom marginaliserte og ikke-marginaliserte 16-30-åringer i utvalget også er å finne i befolkningen.

Signifikansnivåene som brukes i tabellene er: *: $P<0.05$ **: $P<0.01$ (se for eksempel Hellevik 1997 for mer informasjon om signifikansnivå).

get til helse- og levekårsundersøkelsen i henholdsvis 1998, 2002 og 2005, heretter omtalt som levekårsutvalget generelt (jf. boks 2). Blant de som har deltatt i helse- og levekårsundersøkelsen de respektive årene, varierer imidlertid de ulike gruppene av marginalisert ungdom i størrelse.

Det er relativt få personer innenfor hver av gruppene de ulike årene, og det er ganske store forskjeller mellom de ulike gruppene når det gjelder størrelse. I 2005 var det for eksempel 144 personer i gruppen unge med psykiske helseproblemer mens det var ti personer i gruppen uføre. I tillegg varierer gruppene i størrelse fra ett år til et annet, og var i all hovedsak størst i 2002. Dette skyldes blant annet måten registeropplysninger er koblet på levekårsutvalgene de enkelte årene. For 2002 er det innhentet registeropplysninger for hele året, mens det for

Boks 3. Opplysninger fra administrative registre (registerdata)
Det er personene i alderen 16-30 år i utvalget til helse- og levekårsundersøkelsene for 1998, 2002 og 2005 som er analyseenhetene. Opplysninger fra administrative registre om disse personene er innhentet noe annerledes i 2002 enn i 1998 og 2005. For 2002 er det brukt årsfiler. Det vil i praksis si at alle opplysninger om trygdeforhold i hele 2002 har blitt koblet på utvalget. For 1998 og 2005 er det brukt tverrsnitt fra september, som var den siste hele måneden før intervjuene med personene i levekårsutvalget ble satt i gang de respektive årene. I praksis vil det si at alle eventuelle opplysninger om trygdeforhold i september i henholdsvis 1998 og 2005 er koblet på. Innhenting av registerdata fra 1998 og 2005 ble gjort ved hjelp av Forløpsdatabasen Trygd (FD-Trygd). Dataene i FD-Trygd bygger på opplysninger i administrative registre og statistikkregistre som er dannet på grunnlag av registerdata (Dahl 1999).

1998 og 2005 er innhentet registeropplysninger fra september de respektive årene (jf. boks 3).

For å ha rett til ytelser fra folketrygden må blant annet vilkår om opptjening av rettigheter være oppfylt. I praksis innebærer det at mange unge i aldersgruppen 16-30 år (og da særlig de yngste) ikke har tilstrekkelig opptjeningstid til å fremme krav om denne typen ytelser. Følgelig er det heller ikke uventet at gruppene er relativt små.

Det er nødvendig å understreke at de to hovedgruppene av levekårsmarginalisert ungdom som er definert, henholdsvis unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og unge med psykiske helseproblemer, ikke er gjensidig utelukkende. For eksempel kan en ungdoms rett til attføringspenger utløses av psykiske helseproblemer og hun eller han vil derfor kunne gjenfinnes i begge hovedgruppene av levekårsmarginalisert ungdom som er valgt ut. Dette er noe av årsaken til at det er identifisert en egen gruppe som inkluderer ungdom i alderen 16-30 år som kommer inn under minst én av de nærmere definerte gruppene av marginalisert ungdom.

5.2. Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning

Det er få land som har en høyere yrkesdeltakelse enn Norge. På samme tid er det få land som har en større andel av sin potensielle arbeidsstyrke på trygd (Røed 2006). Personer som har rett til inntektssikring gjennom offentlige velferdsordninger, utløser denne retten fordi de av ulike grunner ikke kan forsørge seg selv. Svak arbeidsmarkedstilknytning i form av arbeidsledighet og/eller mottak av trygdeytelser eller sosiale stønader, er det ene av to mål som her blir brukt på om en person er marginalisert (jf. boks 4).

Ungdom i alderen 16-30 år som er arbeidsledige og/eller mottar en eller annen form for sosial stønad eller trygdeytelse som inntektssikring, har i utgangspunktet en svak tilknytning til arbeidslivet og/eller utdanningssystemet. En svak tilknytning til arbeidsliv og utdanning kan skyldes helseproblemer slik tilfelle er for personer som gjennomfører yrkesrettet attføring og mottar attføringspenger. På den annen side kan det være at mangelen på jobb eller ordinære utdanningsaktiviteter skaper og forsterker problemer av helsemessig art.

I denne artikkelen tas det ikke ytterligere stilling til hvilken sammenheng det er mellom den enkelte ytelse og helsetilstanden. Det overordnete formålet er snarere

Boks 4. Sosiale stønader og trygdeytelser

Økonomisk sosialhjelp skal sikre at alle har nok midler til livsopphold. Alle som oppholder seg lovlig i landet, har krav på økonomisk sosialhjelp hvis de ikke kan besørge sitt eget livsopphold og ikke har krav på økonomisk hjelp fra andre støtteordninger. Sosialtjenesten er kommunenes ansvarsområde. I forbindelse med omorganiseringen av arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) vil sosialtjenesten etter hvert bli samordnet med tjenester som tidligere ble utført av Aetat og trygdeetaten.

Uføreytelser kan innvilges personer som er mellom 18 og 67 år, har vært medlem av folketrygden de siste tre årene og har nedsatt inntektsevne på grunn av «langvarig sykdom, skade eller lyte». Inntektsevnen må være nedsatt med minst 50 prosent. Uføreytelser er delt inn i tidsbegrenset uførestønad og uførepensjon. Tidsbegrenset uførestønad ble innført 1. januar 2004. NAV forvalter uføreytelsene.

Attføringsytelser er rettet mot personer i alderen 16-67 år. For å ha rett til attføringsytelser må inntektsevnen være nedsatt med minst 50 prosent på grunn av «sykdom, skade eller lyte». Størrelsen på attføringsytelsene er blant annet avhengig av tidligere inntekt og forsørgeransvar for barn. Retten til attføringsytelser er i de fleste tilfeller avhengig av deltakelse i tiltak med sikte på å komme i arbeid. NAV forvalter attføringsytelsene.

Arbeidsledige uten dagpenger er personer som har registrert seg som arbeidssøkere ved sitt lokale NAV-kontor, men som ikke oppfyller vilkår for rett til dagpenger. *Arbeidsledige med dagpenger* er arbeidssøkere som blant annet oppfyller vilkår om minimum 50 prosent nedsatt arbeidstid og vilkår om å være reell arbeidssøker. Størrelsen på dagpengene er blant annet avhengig av tidligere arbeidsinntekt. NAV forvalter dagpenger ved arbeidsledighet.

Overgangsstønad er stønad til livsopphold som gis dersom en person er midlertidig ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid på grunn av omsorgen for barn. Det samme gjelder dersom en person har omsorgen for barn og først etter endt utdanningstid eller omstillingstid etter skilsmisse, separasjon eller samlivsbrudd kan få arbeid. NAV forvalter overgangsstønad, og dette er en stønad som ytes til enslige forsørgere. For denne artikkelens formål er enslige forsørgere definert på bakgrunn av opplysninger om husholdningen som respondentene har gitt i helse- og levekårsundersøkelsene i henholdsvis 1998, 2002 og 2005.

å belyse om unge med svak arbeidsmarkedstilknytning har flere helseproblemer enn levekårsutvalget generelt. Til tross for at det ikke er tilknytningen til forskjellige velferdsordninger som i seg selv marginaliserer, er det sannsynlig at de som har en slik tilknytning også opplever levekårsproblemer i større grad.

Personer som her faller inn under betegnelsen unge med svak arbeidsmarkedstilknytning er ikke ensartede. Mottakere av attføringspenger kan for eksempel ha veldig forskjellige sykdomshistorier og derfor ulike attføringsbehov. Samtidig er helsemessige forhold direkte årsak til at det utløses rettigheter til attføringspenger, mens disse forholdene har en mer indirekte betydning for mottak av andre ytelser.

På bakgrunn av dette kan det sies å være naturlig at unge med svak arbeidsmarkedstilknytning har større helseproblemer enn befolkningen generelt. Det er likevel av interesse å kartlegge hvor store problemene er, om problemene tar form som opphopning av helseproblemer og om det

er større forskjeller mellom ulike velferdsordninger.

5.2.1. Dårligere egenvurdert helse og mer langvarig sykdom

Egenvurdert helse er et generelt mål for hvordan den enkelte bedømmer sin egen helse. Målet er fristilt fra om personene i undersøkelsen faktisk har en «sykdom, skade eller lyte» etter mer objektive kriterier. Dette medfører at personer kan vurdere sin egen helse som god til tross for at de har en (langvarig) sykdom. Helse- og levekårsundersøkelsens spørsmål om egenvurdert helse lyder «Hvordan vurderer du din egen helse sånn i alminnelighet. Vil du si at den er meget god, god, verken god eller dårlig, dårlig eller meget dårlig?»

Det er færre som vurderer helsen som meget god eller god blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning enn blant unge i levekårsutvalget generelt. Videre er andelen som vurderer helsen som meget dårlig eller dårlig vesentlig høyere i noen av de marginaliserte gruppene.

Det er blant gruppene uføre og attføringsmottakere det er flest som oppgir å ha dårlig helse, og det er disse to gruppene som skiller seg klarest fra levekårsutvalget generelt i aldersgruppen 16-30 år. Blant uføre var det 30 prosent som vurderte helsen som meget dårlig eller dårlig i 2005, mens den tilsvarende andelen var 18 prosent blant attføringsmottakere. Til sammenligning var denne andelen 2 prosent i levekårsutvalget generelt i 2005.

På bakgrunn av forutsetningene for å motta attføringspenger, er det ikke overraskende at én av fem i denne gruppen vurderer helsen som meget dårlig eller dårlig (se boks 4). Det er også relativt mange blant uføre som vurderer helsen som meget dårlig eller dårlig. Mer overraskende er det kanskje at én av ti som mottar økonomisk sosialhjelp, en stønad som i utgangspunktet gis til de som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller gjennom å gjøre gjeldende økonomiske rettigheter (sosialhjelpsloven § 5-1), vurderer egen helse så dårlig.

Grunnlagsmaterialet viser for øvrig at langvarig sykdom forekommer mer blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning enn i levekårsutvalget generelt. Andelene som rapporterer å ha langvarig sykdom, er høye i alle gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning. De høyeste andelene med langvarig sykdom

Tabell 5.2. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 1998, 2002 og 2005. Prosent

Gruppe	1998		2002		2005	
	Meget god eller god	Meget dårlig eller dårlig	Meget god eller god	Meget god eller god	Meget dårlig eller dårlig	Meget god eller god
Levekårsutvalget generelt	9	12	91	1	91	2
Sosialhjelpsmottakere	55 **	27 **	75 **	10 **	82	9 *
Enslige forsørgere	96	-	93	2	86	-
Attføringsmottakere	40 **	30 **	50 **	20 **	71 **	18 **
Arbeidsledige med dagpenger	94	-	86	1	89	-
Arbeidsledige uten dagpenger	84	5	..	..	82	2
Uføre	55 **	36 **	80	-	40 **	30 **

* = Angir signifikansnivået.

Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsene 1998, 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

Boks 5. The Hopkins Symptoms Checklist-25 (HSCL-25)
Hopkins Symptoms Checklist (HSCL-25) er et velkjent og hyppig brukt screeninginstrument som ble utviklet på Johns Hopkins University på 1950-tallet. HSCL-25 er en symptomliste som måler symptomer på angst og depresjon. HSCL består av 25 spørsmål.

Del I av HSCL-25 har ti spørsmål om angstsymptomer mens del II har 15 spørsmål om depresjonssymptomer. Skalaen for hvert av spørsmålene inkluderer fire svarkategorier (ikke plaget=1, litt plaget=2, ganske mye plaget=3 og veldig mye plaget=4). Det blir beregnet to ulike summer: totalsummen er gjennomsnittsscoren på alle de 25 spørsmålene, mens depresjonsscoren er gjennomsnittet av de 15 depresjonsspørsmålene. I denne artikkelen blir ungdom som oppnår en totalsum på 1,75 eller mer inkludert i gruppen unge med psykiske helseproblemer.

I mange tilfeller er det vist at totalsummen korrelerer sterkt med en alvorlig følelsesmessig lidelse med en uspesifisert diagnose, mens depresjonsscoren korrelerer sterkt med tyngre depresjon slik den defineres av the Diagnostic and Statistical Manual of the American Psychiatric Association, IV Version (DSM-IV) (www.hprt-cambridge.org).

var i 2005 å finne blant attføringsmottakere og uføre, henholdsvis 82 prosent og 80 prosent. I levekårsutvalget generelt var den tilsvarende andelen 41 prosent samme år.

5.2.2. Flere med psykiske helseplager

Symptomer på sykdom og helsemessige plager kan være av fysisk og/eller psykisk karakter. I denne sammenhengen er det symptomer på svekket psykisk helse som er belyst. Det er vanskelig å finne ett mål for å vurdere den psykiske helsetilstanden, men Hopkins Symptoms Checklist-25 (HSCL-25) er et anerkjent verktøy i litteraturen (jf. boks 5). Personer som har 1,75 eller høyere på skalaen, regnes som å ha symptomer på psykiske problemer. Utover HSCL-25 er dimensjonene nedstemt eller deprimert, irritabel eller aggressiv, konsentrasjonsvansker og søvnproblemer belyst.

Andelen som oppgir å ha de utvalgte psykiske plagene, er høyere i gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning enn i levekårsutvalget generelt i 2005, men det er variasjon også mellom de marginaliserte ungdomsgruppene.

Når det gjelder andelen som scorer 1,75 eller høyere på HSCL-25-dimensjonen er denne høyest blant attføringsmottakere og sosialhjelpsmottakere. Blant

Tabell 5.3. Symptomer. Et utvalg psykiske plager blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt siste tre måneder, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Nedstemt eller deprimert	Irritabel eller aggressiv	Konsentrasjons-vansker	Søvn-problemer	HSCL-25
Levekårsutvalget generelt	8	8	9	10	10
Sosialhjelpsmottakere	32 **	21 **	21 *	24 *	33 *
Enslige forsørgere	14	21 *	14	7	24
Attføringsmottakere	27 **	15	29 **	18	38 **
Arbeidsledige med dagpenger	17	13	15	23 **	11
Arbeidsledige uten dagpenger	20 **	18 *	12	18 *	18
Uføre	20	20	30	20	29

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.4. Bruk av helsetjenester. Bruk av utvalgte helsetjenester siste tolv måneder blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Konsultert allmennlege	Konsultert spesialist på sykehus	Vært hos psykiater	Konsultert psykolog
Levekårsutvalget generelt	64	15	1	5
Sosialhjelpsmottakere	62	18	-	15 *
Enslige forsørgere	68	29	-	14 *
Attføringsmottakere	68	38 **	3	27 **
Arbeidsledige med dagpenger	70	19	-	-
Arbeidsledige uten dagpenger	68	12	-	3
Uføre	70	40 *	20 **	30 **

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

attføringsmottakere er det 38 prosent som scorer 1,75 eller høyere, mens den tilsvarende andelen er 33 prosent blant sosialhjelpsmottakere.

Tendensen til at attføringsmottakere og sosialhjelpsmottakere er de gruppene med dårligst psykisk helsetilstand, gjenspeiler seg også delvis langs de øvrige dimensjonene. Eksempelvis er andelen av attføringsmottakere som oppgir å ha konsentrasjonsvansker de siste tre månedene 29 prosent. Blant sosialhjelpsmottakere er det for eksempel 32 prosent som rapporterer å ha vært nedstemt eller deprimert de siste tre månedene.

Sammenlignet med levekårsutvalget generelt er andelen som rapporterer symptomer på psykiske problemer blant gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning to til tre ganger høyere. Grunnlagsmaterialet viser relativt stabile forskjeller mellom unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt når det gjelder rapporteringen av symptomer på psykiske problemer.

5.2.3. Høyere forbruk av helsetjenester, særlig spesialisthelsetjenester

Det er gjerne helsemessige problemer som utløser rett til trygdeytelser og sosiale stønader. Det er derfor naturlig å forvente at disse gruppene også er de som har mest kontakt med helsetjenesten på ulike nivåer. Det er likevel nyttig å kartlegge om det eksisterer noen forskjeller og om det er noen av gruppene som skiller seg ut med hensyn til bruk av henholdsvis primærhelsetjenester og spesialisthelsetjenester (jf. boks 6). Bruk av primærhelsetjenester er her målt som konsultasjoner med allmennlege de siste tolv månedene, mens bruk av spesialisthelsetjenester er målt som konsultasjoner med legespesialist på sykehus, psykiater og psykolog de siste tolv månedene.

Boks 6. Primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten

Primærhelsetjenesten er den delen av helsetjenesten som faller inn under kommunenes ansvarsområde, som for eksempel fastleger, legevakt, helsestasjoner og skolehelsetjeneste.

Spesialisthelsetjenesten er den delen av helsetjenesten som faller inn under statens og de regionale helseforetakenes ansvarsområde, og omfatter sykehus (helseforetak), poliklinikker, legespesialister og ambulansetjenesten.

Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning bruker i all hovedsak de utvalgte primær- og spesialisthelsetjenestene mer enn levekårsutvalget generelt. Samtidig er det noen av gruppene som skiller seg mer ut fra levekårsutvalget generelt, og dette skillet er større når det gjelder bruk av spesialisthelsetjenester enn bruk av primærhelsetjenester.

Det er blant arbeidsledige med dagpenger og uføre bruken av primærhelsetjenester er størst. I begge disse gruppene er det 70 prosent som oppgir å ha konsultert allmennlege de siste tolv månedene. Til sammenligning er denne andelen 64 prosent i levekårsutvalget generelt. I de øvrige gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning er andelen som har konsultert allmennlege noe høyere enn i levekårsutvalget generelt. Unntaket er sosialhjelpsmottakere.

Andelen som bruker de utvalgte spesialisthelsetjenestene er høyest blant uføre og attføringsmottakere. I disse gruppene er det for eksempel om lag 40 prosent som har konsultert legespesialist på sykehus og om lag 30 prosent som har konsultert psykolog. Til sammenligning er andelen som har konsultert legespesialist på sykehus 15 prosent og andelen som har konsultert psykolog 5 prosent i levekårsutvalget generelt.

Grunnlagsmaterialet viser at forskjellene i bruk av helsetjenester mellom unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt, har vedvart. Både helse- og levekårsundersøkelsen i 1998 og 2002 viser at andelene som bruker primær- og spesialisthelsetjenester er større blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning.

5.2.4. Større deltakelsesvansker, spesielt i forbindelse med fritids- og foreningsaktiviteter

I vurderingen av om en person har nedsatt funksjonsevne, blir det som oftest tatt hensyn til både funksjonsvansker og deltakelsesvansker. I denne kartleggingen er det deltakelsesvanskene som er satt i fokus, siden disse vanskene sier noe mer om en persons sosiale funksjonsevne.

I helse- og levekårsundersøkelsen er det personer som oppgir at de har varig sykdom eller funksjonshemming som får spørsmålet «Har du på grunn av varige helseproblemer eller funksjonshemming vansker med å bevege deg ut av boligen på egen hånd? Vil du si at det ikke er mulig, at det er svært vanskelig, at det er noe vanskelig eller at det ikke er vanske-

Tabell 5.5. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Vansker med å bevege seg ut av boligen på egen hånd	Vansker med å bruke offentlig transport	Vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter	Vansker med sosial kontakt
Levekårsutvalget generelt	1	1	4	1
Sosialhjelpsmottakere	-	-	14	-
Enslige forsørgere	-	-	8	-
Attføringsmottakere	8	8	23 **	8
Arbeidsledige med dagpenger	-	-	-	-
Arbeidsledige uten dagpenger	-	7 *	15 *	-
Uføre	-	40 **	40 *	20

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

lig?» Spørsmålet gjentas for flere aktiviteter hvorav et utvalg aktiviteter er representert i tabell 5.6. Personer som svarer at de har vansker med noen av disse aktivitetene, og som i tillegg oppgir at de har helseplager som påvirker hverdagen i ganske stor eller stor grad, anses å ha vansker med deltakelse.

Der det rapporteres deltakelsesvansker blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning, er disse vanskene større enn i levekårsutvalget generelt. Videre er det vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter som gjør seg mest gjeldende både blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt.

Andelen med nedsatt funksjonsevne i form av deltakelsesvansker er størst i gruppene uføre og attføringsmottakere. Blant uføre er det 40 prosent som rapporterer vansker med å bruke offentlig transport og vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter, mens det er 20 prosent som rapporterer vansker med sosial kontakt. Blant attføringsmottakere er det 23 prosent som oppgir å ha vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter, mens det er 8 prosent som oppgir å ha vansker langs de øvrige tre målene for deltakelsesvansker.

De øvrige gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning har lave eller ingen rapporteringer om deltakelsesvansker. Unntaket er rapporteringen av vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter. De øvrige gruppene skiller seg med andre ord ikke betydelig fra levekårsutvalget generelt i aldersgruppen 16-30 år når det gjelder å bevege seg ut av boligen på egen hånd, bruke offentlig transport og sosial kontakt.

Selv om andelene i de ulike gruppene som rapporterer om deltakelsesvansker avtar noe, viser grunnlagsmaterialet at det er forskjeller mellom unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt over tid. Dette gjelder spesielt i forbindelse med rapporteringen av vansker med fritids- og foreningsaktiviteter.

5.2.5. Mer usunne levevaner

I helse- og levekårsundersøkelsen omfatter temaområdet levevaner blant annet informasjon om alkohol- og tobakksbruk samt opplysninger om mosjon og kroppsmasseindeks (BMI). Livsstil og levevaner

Tabell 5.6. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år	Røyker daglig	Mosjonerer aldri	Har fedme
Levekårsutvalget generelt	9	22	11	5
Sosialhjelpsmottakere	8	41 *	27 **	15
Enslige forsørgere	.	64 **	14	7
Attføringsmottakere	14	35	18	12
Arbeidsledige med dagpenger	11	43 **	19	11
Arbeidsledige uten dagpenger	6	38 **	20 *	8
Uføre	29	70 **	30	10

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

kan ha betydning for hvilken helserisiko en person løper gjennom livet. I litteraturen trekkes gjerne alkoholbruk, røyking, mangel på mosjon og overvekt fram som risikofaktorer for helseproblemer (Skjøtskift 2003).

I denne sammenhengen er det valgt ut fire mål på levevaner. De fire målene er andelen som har drukket to eller flere alkoholenheter per uke siste år, andelen som aldri mosjonerer, andelen som røyker daglig og andelen som har fedme (BMI $\geq$ 30). Det blir ikke tatt stilling til om personer med slike levevaner har helseproblemer eller ikke, eller om de har helseproblemer som kan relateres direkte til levevanene.

Det er forskjeller mellom unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt når det gjelder levevaner. Det er også forskjeller mellom de ulike gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning.

Uføre og attføringsmottakere skiller seg mest ut når det gjelder alkoholbruk. Blant gruppen uføre er det 29 prosent som oppgir å ha drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år, mens andelen er 14 prosent blant attføringsmottakere. Den tilsvarende andelen i levekårsutvalget generelt i aldersgruppen 16-30 år er 9 prosent.

Når det gjelder røyking, er det en betydelig større andel som røyker daglig blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning enn i levekårsutvalget generelt. Uføre og enslige forsørgere er de som røyker mest. Blant uføre er det 70 prosent som oppgir at de røyker daglig mens den tilsvarende andelen er 64 prosent blant enslige forsørgere. Til sammenligning er det i levekårsutvalget generelt 22 prosent som rapporterer at de røyker daglig.

Videre er det størst andel som aldri mosjonerer blant uføre og sosialhjelpsmottakere. Blant uføre er det 30 prosent som rapporterer at de aldri mosjonerer, mens andelen er 27 prosent blant sosialhjelpsmottakere. Disse andelene er om lag tre ganger høyere enn tilsvarende for levekårsutvalget generelt.

Når det gjelder fedme er dette vanligst blant sosialhjelpsmottakere. I denne gruppen er det 15 prosent som har fedme. Til sammenligning er det 5 prosent i levekårsutvalget generelt som har fedme. Også blant de øvrige gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning er andelen med fedme høyere enn i levekårsutvalget generelt.

Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning kommer dårligere ut enn levekårsutvalget generelt på alle de fire dimensjonene for levevaner. Uføre er den gruppen som skiller seg mest ut, både med hensyn til de øvrige marginaliserte gruppene og levekårsutvalget generelt. Blant sosialhjelpsmottakere er det også høye andeler langs alle dimensjonene. Det kan blant annet synes å være en sammenheng mellom lite mosjon og fedme blant sosialhjelpsmottakere. Dette er imidlertid ikke analysert nærmere.

Grunnlagsmaterialet viser for øvrig at forskjellene mellom unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt har vedvart også når det gjelder levevaner. Det kan imidlertid synes som om også unge med svak arbeidsmarkedstilknytning følger de mer generelle trendene for levevaner. Eksempelvis har det vært en nedgang i andelene som røyker daglig, selv om nedgangen

ikke synes å ha vært like stor som den har vært ellers i befolkningen.

5.2.6. Flere aleneboere og færre å gå til ved personlige problemer

Sosial kontakt er en dimensjon som blant annet sier noe om respondentens sivilstatus og husholdningsstørrelse. Det er viktig å understreke at en person ikke er definert som marginalisert fordi hun eller han kommer dårlig ut på de tre dimensjonene for sosial kontakt som er valgt ut. Det er likevel grunn til å tro at sosial kontakt er viktigere for yngre mennesker enn andre, og at en slik kontakt er enda viktigere for marginalisert ungdom.

For å kartlegge den sosiale kontakten blant marginalisert ungdom er det i denne sammenhengen valgt ut tre spørsmål fra helse- og levekårsundersøkelsen. Disse spørsmålene gir svar på om personen bor alene, om personen har en fortrolig venn og om personen har to eller færre personer å regne med ved personlige problemer.

Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning har i all hovedsak mindre sosial kontakt enn det levekårsutvalget generelt har langs alle de utvalgte dimensjonene. Forskjellene er størst når det gjelder å bo alene og med hensyn til antallet personer de kan regne med hvis de har personlige problemer.

Det er uføre som kommer dårligst ut langs alle dimensjonene for sosial kontakt. Blant uføre er det 60 prosent som rapporterer at de bor alene, 20 prosent som oppgir at de ikke har en fortrolig venn og 70 prosent som rapporterer at de har to eller færre personer de kan regne med hvis de har personlige problemer. Også blant sosialhjelpsmottakere er det relativt mange som rapporterer at de bor alene og at de ikke har en fortrolig venn. Andelene her er henholdsvis 47 prosent og 9 prosent. Grunnlagsmaterialet viser ellers at forskjellene mellom unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt har holdt seg relativt stabil over tid.

Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning har færre sosiale kontaktpunkter enn levekårsutvalget generelt. De største forskjellene er å finne i andelen aleneboere. Foruten de økonomiske utfordringene det er å være tilknyttet en

Tabell 5.7. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner av sosial kontakt blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Bor alene	Uten en fortrolig venn	Har 2 eller færre personer de kan regne med hvis personlige problemer
Levekårsutvalget generelt	29	2	17
Sosialhjelpsmottakere	47 *	9 *	21
Enslige forsørgere	.	7	32 *
Attføringsmottakere	44	3	26
Arbeidsledige med dagpenger	32	6 *	23
Arbeidsledige uten dagpenger	40	2	23
Uføre	60	20 *	70 **

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

velferdsordning og bo alene, viser litteraturen at aleneboere har dårligere helse og kortere levetid. Samtidig er aleneboere oftere uførepensjonert og har høyere uføregrad (Ramm, Jensen og Borgan 2006). Det er følgelig tendenser til en opphopning av levekårsproblemer blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning, og det ser ut til at både den økonomiske og helsemessige dimensjonen av begrepet om levekårsmarginalisering bidrar til dette.

5.3. Unge med psykiske helseproblemer

I Regjeringen Bondeviks forslag om opptrappingsplan for psykisk helse 1999-2006 av mai 1998 ble det blant annet vektlagt at prioriteringen av tilbudene på området må settes inn i et perspektiv som kan bidra til å øke forståelsen for psykiske lidelser, styrke mulighetene for integrering og dermed redusere faren for utstøting (St.prp. nr. 63 (1997-1998)). Unge i alderen 16-30 år med psykiske helseproblemer er den andre hovedgruppen av levekårsmarginalisert ungdom som er kartlagt i denne artikkelen.

Omfanget av psykiske vansker går ned i befolkningen totalt, men øker blant yngre kvinner. Det er også flere yngre kvinner som søker profesjonell hjelp for vanskene sine (Ramm 2006). Helse- og levekårsundersøkelsen gir grunnlag for å kartlegge unge med psykiske helseproblemer på bakgrunn av de egenrapporterte opplysningene som blir gitt gjennom survey og intervju, uavhengig av deres tilknytning til arbeidsliv, utdanningssystem eller velferdsordninger.

Unge med psykiske helseproblemer er i likhet med unge med svak arbeidsmarkedstilknytning en heterogen gruppe. Den består av personer med både ulike typer og forskjellige grader av symptomer på psykiske vansker og lidelser. I motsetning til unge med svak arbeidsmarkedstilknytning er unge med psykiske helseproblemer definert som levekårsmarginalisert fordi de har en lidelse eller symptomer på en lidelse, og ikke fordi de mottar en form for inntektssikring eller på annen måte omfattes av offentlige velferdsordninger i og for seg. Samtidig er det viktig å understreke at disse personene kan forekomme i begge gruppene.

Unge med psykiske helseproblemer som mottar en ytelse eller stønad fra folketrygden av helsemessige årsaker, har gjennomgått en medisinsk vurdering i forbindelse med innvilgelse av ytelsen. Dette gjelder blant annet unge som gjennomfører yrkesrettet attføring og mottar attføringspenger. Blant unge som har psykiske lidelser, men som ikke er omfattet av en slik ordning, kan det tenkes at det er flere som ikke blir fanget opp av helsevesenet for medisinsk utredning og oppfølging. Slik gruppen unge med psykiske helseproblemer er definert her, inkluderer den alle ungdommer med symptomer på psykiske lidelser (jf. boks 5).

Det kan være flere årsaker til at unge med psykiske helseproblemer ikke får medisinsk utredning og oppfølging. Blant annet kan det skyldes at den enkelte mangler kunnskap om egne rettigheter, og at det derfor er mer sosiale årsaker til at personen ikke blir fanget opp. Det kan også være at helsetjenesten ikke er godt nok utbygd og at personen derfor står uten tilbud. I tillegg kan det være at ungdom på grunn av lav alder ikke har rukket å tjene opp rettigheter til ytelser, og at de derfor ikke omfattes av den obligatoriske oppfølgingen som følger med velferdsordninger. Ett eksempel på en slik obligatorisk oppfølging er regel-

Tabell 5.8. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 1998, 2002 og 2005. Prosent

Gruppe	1998		2002		2005	
	Meget god eller god	Meget dårlig eller dårlig	Meget god eller god	Meget god eller god	Meget dårlig eller dårlig	Meget god eller god
Levekårsutvalget generelt	91	2	91	1	91	2
Unge med psykiske helseproblemer	70 **	4	81**	4*	78**	6**

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsene 1998, 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

verket på attføringsområdet som pålegger NAV å utarbeide personlige handlingsplaner for personer under yrkesrettet attføring.

5.3.1. Mange med langvarig sykdom

På samme måte som for personer som har en fysisk lidelse kan det være at personer med psykiske helseproblemer har lært seg å leve med og takle problemene i hverdagen. I denne sammenhengen betyr det at selv om ungdom har klare symptomer på psykiske lidelser kan det være at de vurderer egen helsetilstand som god eller til og med meget god. Samtidig kan det være vanskelig for den enkelte å vurdere om og i tilfelle hvordan helsetilstanden påvirkes av symptomer på psykiske lidelser.

Det er færre som vurderer egen helse som meget god eller god, og flere som vurderer egen helse som meget dårlig eller dårlig blant unge med psykiske helseproblemer enn det er i levekårsutvalget generelt. Forskjellene i egenvurdert helse mellom gruppene har vært relativt stabile over tid.

Blant unge med psykiske helseproblemer var det 78 prosent som vurderte egen helse som meget god eller god i 2005, mens den i levekårsutvalget generelt var 91 prosent samme år. Videre var det 6 prosent blant unge med psykiske helseproblemer som vurderte egen helse som meget dårlig eller dårlig i 2005. Den tilsvarende andelen i levekårsutvalget generelt var 2 prosent.

Sammenlignet med unge med svak arbeidsmarkedstilknytning vurderer unge med psykiske helseproblemer egen helse bedre enn attføringsmottakere og sosialhjelpsmottakere, omtrent likt med arbeidsledige uten dagpenger, og dårligere enn enslige forsørgere og arbeidsledige med dagpenger.

Grunnlagsmaterialet viser ellers at det blant unge med psykiske helseproblemer var 66 prosent som rapporterte å ha langvarig sykdom i 2005. Den tilsvarende andelen var 57 prosent i 2002 og 63 prosent i 1998. Sammenlignet med unge med svak arbeidsmarkedstilknytning var det bare blant attføringsmottakere og uføre at det var høyere andeler med langvarig sykdom i 2005.

Det er ikke tatt hensyn til hvilken sammenheng det er mellom psykiske helseproblemer og langvarig sykdom. Det kan tenkes at langvarig sykdom i seg selv påvirker hvordan unge med psykiske helseproblemer vurderer egen helsetilstand generelt. Det kan også tenkes at langvarig sykdom utløser psykiske lidelser eller at en gitt langvarig sykdom nettopp er en psykisk lidelse. På den

Tabell 5.9. Symptomer. Psykiske plager blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent

Gruppe	Nedstemt eller deprimert	Irritabel eller aggressiv	Konsentrasjons-vansker	Søvn-problemer	HSCL-25
Levekårsutvalget generelt	8	8	9	10	10
Unge med psykiske helseproblemer	43 **	28 **	31 **	28 **	100

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

annen side kan det være helt andre forklaringer som ligger til grunn for psykiske helseproblemer generelt og symptomer på slike lidelser spesielt.

I denne sammenhengen er det viktigste å fastslå at det blant unge med psykiske helseproblemer er flere som opplever egen helse som dårligere og flere som lider av langvarig sykdom enn det er blant unge i levekårsutvalget generelt.

5.3.2. Én plage genererer flere plager

Det er naturlig å forvente at unge med psykiske helseproblemer også rapporterer flere enkeltsymptomer på psykiske plager enn levekårsutvalget generelt. Det er likevel interessant å se om det er enkeltsymptomene som er spesielle for denne gruppen. Videre er det interessant å se om det er en tendens til opphopning av symptomer på psykiske plager. Det kan tenkes at ett symptom bidrar til andre og flere symptomer.

Ikke uventet er det flere blant unge med psykiske helseproblemer som rapporterer psykiske plager enn det er i levekårsutvalget generelt. Det er imidlertid verdt å merke seg at det også i levekårsutvalget generelt er relativt mange som rapporterer om psykiske plager.

Å være nedstemt eller deprimert er den psykiske plagen som rapporteres oftest blant unge med psykiske helseproblemer. Blant unge med psykiske helseproblemer er det 43 prosent som oppgir å ha vært nedstemt eller deprimert. I levekårsutvalget generelt er den tilsvarende andelen 8 prosent.

Grunnlagsmaterialet viser ellers at det blant unge med psykiske helseproblemer har vært en økning i forekomsten av alle de utvalgte plagene fra 1998 til 2005. Den største økningen fant sted fra 1998 til 2002, mens det fra 2002 til 2005 var en liten nedgang i forekomstene. For øvrig er symptomet nedstemt eller deprimert den eneste psykiske plagen som forekommer oftere blant unge med psykiske helseproblemer i 2005 enn i 2002. Og sammenlignet med unge med svak arbeidsmarkedstilknytning er det klart

Tabell 5.10. Bruk av helsetjenester. Bruk av et utvalg helsetjenester siste tolv måneder blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent

Gruppe	Konsultert allmennlege	Konsultert legespesialist på sykehus	Vært hos psykiater	Konsultert psykolog
Levekårsutvalget generelt	64	15	1	5
Unge med psykiske helseproblemer .	79 **	28 **	5 **	22 **

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

større forekomster av psykiske plager blant unge med psykiske helseproblemer.

Til tross for at psykiske plager også forekommer hos levekårsutvalget generelt, er andelen med plager blant unge med psykiske helseproblemer om lag tre ganger høyere på alle målene for psykiske plager. Det er med andre ord en tendens til at personer som opplever psykiske plager, gjerne opplever flere og mer sammensatte symptomer. Dette styrker også troen på at HSCL-25 er et relevant mål på psykiske helseproblemer.

5.3.3. Høyere forbruk av spesialisthelsetjenester

Helsetjenestetilbudet for personer med psykiske plager og lidelser omfatter alle nivåer i helsetjenesten. Tilbudet strekker seg fra ordinære legekonsultasjoner hos fastlege til egne institusjoner i spesialisthelsetjenesten. Opptrappingsplanen for psykisk helse inneholder tiltak for styrking av både kommunale helsetjenester (primærhelsetjenesten) og sykehustjenester (spesialisthelsetjenesten). Bruk av helsetjenester er belyst ved hjelp av fire ulike helsetjenester. Konsultasjoner med allmennlege representerer primærhelsetjenesten mens de øvrige tre er spesialisthelsetjenester.

Unge med psykiske helseproblemer bruker flere helsetjenester enn levekårsutvalget generelt, og forskjellene er størst når det gjelder bruk av spesialisthelsetjenester.

Når det gjelder bruk av primærhelsetjenester er det 79 prosent av unge med psykiske helseproblemer som har konsultert allmennlege de siste tolv månedene. Den tilsvarende andelen i levekårsutvalget generelt er 64 prosent. Grunnlagsmaterialet viser at det har vært en nedgang fra 1998 til 2005 på om lag 2 til 3 prosentpoeng når det gjelder legekonsultasjoner. Dette gjelder både blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt.

Med hensyn til bruk av spesialisthelsetjenester er det særlig psykologkonsultasjoner som skiller de to gruppene. Blant unge med psykiske helseproblemer er det 22 prosent som har konsultert psykolog de siste tolv månedene. I levekårsutvalget generelt er det 5 prosent som har konsultert psykolog i samme periode. Blant unge med psykiske helseproblemer har andelen som har konsultert psykolog, økt med om lag 10 prosentpoeng fra 1998 til 2005. Utviklingen kan være et resultat av at tilbudet på psykologtjenester har blitt bedre i perioden, for eksempel gjennom opptrappingsplanen, men det kan også tenkes at etterspørselen har økt som følge av et sterkere behov.

Det er betydelige forskjeller mellom gruppene i bruk av tjenester utført ved

Tabell 5.11. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent

Gruppe	Vansker med å bevege seg ut av boligen på egen hånd	Vansker med å bruke offentlig transport	Vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter	Vansker med sosial kontakt
Levekårsutvalget generelt	1	1	4	1
Unge med psykiske helseproblemer	.	4	14 **	8 **

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

sykehus. Dette gjelder både andelen som har konsultert legespesialist på sykehus og andelen som har vært hos psykiater de siste tolv månedene. Over tid har imidlertid bruken av disse spesialisthelsetjenestene avtatt. Blant annet er det en 10 prosentpoeng nedgang fra 1998 til 2005 i andelen blant unge med psykiske helseproblemer som oppgir å ha konsultert legespesialist på sykehus.

5.3.4. Vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter

Diskusjonen om funksjonsevne for unge med svak arbeidsmarkedstilknytning tok utgangspunkt i deltakelsesvansker. Tilsvarende avgrensning er gjort for unge med psykiske helseproblemer. Som nevnt over blir spørsmål om deltakelsesvansker stilt til personer som har en varig sykdom eller funksjonshemming. Det innebærer i denne sammenhengen at unge med psykiske helseproblemer enten vurderer sin psykiske lidelse som en varig sykdom eller at de har en annen varig sykdom eller funksjonshemming i tillegg til sine psykiske helseproblemer.

Unge med psykiske helseproblemer rapporterer flere deltakelsesvansker enn personer i levekårsutvalget generelt. Samtidig er andelene som rapporterer å ha nedsatt funksjonsevne i form av deltakelsesvansker relativt små i begge gruppene.

Den største forskjellen mellom unge med psykiske helseproblemer og levekårsutvalget generelt er å finne i rapporteringen av vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter. Blant unge med psykiske helseproblemer er det 14 prosent som oppgir å ha denne typen deltakelsesvansker mens den tilsvarende andelen i levekårsutvalget generelt er 4 prosent.

Blant unge med psykiske helseproblemer er det videre 8 prosent som har vansker med sosial kontakt mens andelen er 1 prosent i levekårsutvalget generelt. Andelen som oppgir å ha vansker med sosial kontakt, har økt noe blant unge med psykiske helseproblemer fra 1998 til 2005 mens den har holdt seg stabil for aldersgruppen 16-30 år i levekårsutvalget generelt. Når det gjelder vansker med å bruke offentlig transport er det 4 prosent blant unge med psykiske helseproblemer og 1 prosent i levekårsutvalget generelt som oppgir å ha slike vansker.

5.3.5. Røyker mer, trener mindre og har et høyere alkoholforbruk

Det blir hevdet at psykisk helsetilstand er en av faktorene som gjør det sannsynlig at noen adopterer og har større problemer med å kontrollere og endre usunne levevaner (Wilkinson og Marmot 2003). Det er med andre ord grunn til å tro at unge med psykiske helseproblemer har, eller i hvert fall er disponert for å ha, mer usunne levevaner enn øvrig ungdom.

Tabell 5.12. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent

Gruppe	Drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år	Røyker daglig	Mosjonerer aldri	Har fedme
Levekårsutvalget generelt	9	22	11	5
Unge med psykiske helseproblemer	18 **	25	13	10 **

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

Unge med psykiske helseproblemer kommer dårligere ut enn levekårsutvalget generelt på alle de utvalgte levevanene. Unge med psykiske helseproblemer har høyere alkoholforbruk, røyker mer og trener mindre enn levekårsutvalget generelt. Med unntak av alkoholbruk er forskjellene mellom gruppene målt i prosentpoeng relativt lik langs alle dimensjonene.

Når det gjelder alkoholforbruk, er andelen som har drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år 18 prosent blant unge med psykiske helseproblemer. Den tilsvarende andelen er 9 prosent i levekårsutvalget generelt. Grunnlagsmaterialet viser for øvrig at sammenlignet med resultatene fra 1998, har andelen blant unge med psykiske helseproblemer som har drukket alkohol to eller flere ganger siste uke, blitt fordoblet, mens andelen har holdt seg stabilt rundt 9 prosent i levekårsutvalget generelt.

Videre er det 10 prosent blant unge med psykiske helseproblemer som har fedme. Den tilsvarende andelen i levekårsutvalget generelt er 5 prosent. Andelen med fedme blant unge med psykiske helseproblemer har økt over tid. Andelen var om lag 3 prosent i 1998 og i overkant av 5 prosent i 2002.

Når det gjelder andelen som rapporterer å røyke daglig, er denne 25 prosent blant personer med psykiske helseproblemer og 22 prosent i levekårsutvalget generelt. Videre er andelen som oppgir at de aldri mosjonerer 13 prosent blant unge med psykiske helseproblemer. I levekårsutvalget generelt er denne andelen 11 prosent. Utviklingen over tid fra 1998 til 2005 viser ellers at andelene som aldri mosjonerer og andelene som røyker daglig er avtakende i begge gruppene.

Sammenlignet med unge med svak arbeidsmarkedstilknytning skiller ikke unge med psykiske helseproblemer seg ut på noen av målene for levevaner. Det eneste unntaket er alkoholbruk. Det er bare blant uføre det er en større andel som oppgir å ha drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år

5.3.6. Færre sosiale kontaktpunkter

I Opptrappingsplanen for psykisk helse 1999-2008 blir det understreket at rammene rundt den enkeltes tilværelse representerer grunnleggende behov (St.prp. nr. 63 (1997-1998), St.meld. nr. 25 (1996-1997)). Det å inngå i en sosial sammenheng med familie og venner og bryte sosial isolasjon er ett av fire aspekter som blir nevnt spesielt. En persons sosiale kontaktflater kan både påvirke og bli påvirket av personens psykiske helsetilstand. Samtidig kan sosial kontakt måles langs flere dimensjoner. Intensjonen her er å belyse forskjeller langs noen dimensjoner uten å ta stilling til årsak og virkning.

Tabell 5.13. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner for sosial kontakt blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent

Gruppe	Bor alene	Uten en fortrolig venn	Har 2 eller færre personer de kan regne med hvis personlige problemer
Levekårsutvalget generelt	29	2	17
Unge med psykiske helseproblemer ..	37	2	29 **

* = Angir signifikansnivået.
Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

På to av tre utvalgte dimensjoner for sosial kontakt kommer unge med psykiske helseproblemer dårligere ut enn levekårsutvalget generelt. Samtidig er det relativt høye andeler i begge gruppene langs to av dimensjonene.

Blant unge med psykiske helseproblemer er det 37 prosent som rapporterer at de bor alene. Den tilsvarende andelen er 29 prosent i levekårsutvalget generelt, altså en forskjell på 8 prosentpoeng. Når det gjelder andelen som oppgir at de har to eller færre personer de kan regne med hvis de får personlige problemer, er denne 29 prosent blant unge med psykiske helseproblemer. I levekårsutvalget generelt er denne andelen 17 prosent. Andelene som rapporterer at de ikke har noen fortrolig venn er for øvrig 2 prosent i begge grupper.

Både blant unge med psykiske helseproblemer, unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårsutvalget generelt er det en økning i andelene som bor alene. Dette stemmer overens med at gruppen av unge som bor alene over lang tid er liten, men øker relativt sett mest (Ramm, Jensen og Borgan 2006).

I begge hovedgruppene av marginalisert ungdom er andelene som bor alene høyere enn for levekårsutvalget generelt. Grunnlagsmaterialet viser også at økningen i andelen aleneboende fra 1998 til 2005 er større blant de marginaliserte ungdomsgruppene. I lys av indikasjonene på at aleneboere har flere helserelaterte problemer enn befolkningen generelt, kan det ikke utelukkes at det å bo alene gjør marginalisert ungdom enda mer utsatt.

Tabell 5.14. Unge marginaliserte, etter kjønn. 1998, 2002 og 2005. Antall

	1998	2002	2005
Kjønn, totalt	276	343	262
Kvinner	177	179	145
Menn	99	164	117

Kilde: Helse- og levekårsundersøkelsene 1998, 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

5.4. Unge marginaliserte

Kartleggingen ovenfor viser at unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og unge med psykiske helseproblemer kommer dårligere ut enn 16-30-åringer i levekårsutvalget generelt langs alle parametrene som her er brukt for å vurdere helseforholdene. Det er med andre ord forskjeller mellom marginaliserte ungdomsgrupper og øvrig ungdom når det gjelder sykelighet, symptomer, bruk av helsetjenester, funksjonsevne, levevaner og sosial kontakt. Dessuten har disse forskjellene i all hovedsak vært stabile over tid. Men hvilket bilde er det som tegnes hvis alle 16-30-åringer som er å finne i minst én av de marginaliserte gruppene slås sammen til én gruppe og vurderes i forhold til 16-30 åringene i levekårsutvalget generelt?

Ved å fokusere på én samlegruppe av marginalisert ungdom, heretter kalt unge marginaliserte, blir den økonomiske og helsemessige dimensjonen i begrepet om levekårsmarginalisering sett under ett. Videre blir gruppen unge marginaliserte større enn de tidligere omtalte hovedgruppene hver for seg. Samtidig som resultatene i forhold til levekårsutvalget generelt blir mer utsagnskraftige, åpner det for å belyse eventuelle kjønnsforskjeller.

Antallet unge marginaliserte varierer noe mellom 1998, 2002 og 2005, og gruppen er størst i 2002. Alle årene er det flest

kvinner blant unge marginaliserte, og den største skjevheten i antall er å finne i 1998.

Grunnlagsmaterialet viser at det er forskjeller mellom samlegruppen unge marginaliserte og levekårsutvalget generelt på alle temaområdene som er belyst tidligere, og testingen av dataene viser at alle forskjellene er statistisk sikre. Grunnlagsmaterialet viser også at det er forskjeller mellom unge marginaliserte kvinner og unge marginaliserte menn når det gjelder sykdom, symptomer, bruk av helsetjenester, funksjonsevne, levevaner og sosial kontakt.

5.4.1. Menn mer positive i vurderingen av egen helse – kvinner har mer langvarig sykdom

Det er færre blant unge marginaliserte som vurderer egen helse som meget god eller god og flere som vurderer den som meget dårlig eller dårlig sammenlignet med levekårsutvalget generelt. Det var 81 prosent blant unge marginaliserte som vurderte helsen som meget god eller god i 2005, mens det var 6 prosent som vurderte helsen som meget dårlig eller dårlig samme år. Tilsvarende andeler i levekårsutvalget generelt var henholdsvis 91 prosent og 2 prosent. Blant unge marginaliserte var egenvurdert helse omtrent på samme nivå i 1998 og 2002.

Unge marginaliserte menn er mer positive i vurderingen av egen helse enn unge marginaliserte kvinner. I 2005 var det 77 prosent blant unge marginaliserte kvinner som vurderte helsen som meget god eller god mens den tilsvarende andelen blant unge marginaliserte menn var 86 prosent.

Forekomsten av langvarig sykdom er høyere blant unge marginaliserte enn i levekårsutvalget generelt, og høyest blant unge marginaliserte kvinner. Blant unge marginaliserte var det 61 prosent mens det i levekårsutvalget generelt var 41 prosent som rapporterte å ha langvarig sykdom i 2005. Den tilsvarende andelen var 59 prosent i 1998 og 49 prosent i 2002. Rapporteringen av langvarig sykdom blant unge marginaliserte er mer utbredt blant kvinner enn menn. I 2005 var det 71 prosent av kvinnene og 49 prosent av mennene som oppga å ha en langvarig sykdom.

5.4.2. Kvinner rapporterer flere symptomer på psykiske lidelser

Der er flere blant unge marginaliserte som rapporterer psykiske vansker enn i levekårsutvalget generelt. Blant unge marginaliserte var det 58 prosent som hadde 1,75 eller høyere på HSCL-25 i 2005, mens den tilsvarende andelen var 10 prosent i levekårsutvalget generelt samme år. Sammenlignet med opplysningene fra 1998 har forskjellene mellom gruppene vært omtrent den samme over tid.

Grunnlagsmaterialet viser videre at det blant unge marginaliserte er flere kvinner enn menn som har 1,75 eller høyere på HSCL-25, henholdsvis 61 prosent og 52 prosent. Det er også flere kvinner enn menn blant unge marginaliserte som rapporterer psykiske plager som å være nedstemt eller deprimert, irritabel eller aggressiv, eller å ha konsentrasjonsvansker og søvnproblemer.

5.4.3. Kvinner har et høyere forbruk av helsetjenester

Både når det gjelder primærhelsetjenester og spesialisthelsetjenester er det høyere forbruk blant unge marginaliserte enn i levekårsutvalget generelt. Den største

forskjellen er å finne på spørsmålet om legespesialist på sykehus er konsultert de siste tolv månedene. Blant unge marginaliserte var denne andelen 24 prosent i 2005 mens den i levekårsutvalget generelt var 15 prosent samme år. Forskjellen mellom unge marginaliserte og levekårsutvalget generelt var for øvrig noe større i 1998 og noe mindre i 2002.

Blant unge marginaliserte har kvinner et høyere forbruk av helsetjenester enn menn. Unge marginaliserte kvinner rapporterer også et høyere forbruk av helsetjenester enn kvinner i levekårsutvalget gjør. Blant unge marginaliserte kvinner var det eksempelvis 31 prosent i 2005 som oppga å ha konsultert legespesialist på sykehus de siste tolv månedene. Blant unge marginaliserte menn var den tilsvarende andelen 16 prosent mens andelen var 18 prosent blant kvinner i levekårsutvalget generelt samme år.

5.4.4. Kvinner har større vansker med deltakelse i fritids- og foreningsaktiviteter, menn har større vansker med sosial kontakt

Det er flere som rapporterer om nedsatt funksjonsevne i form av deltakelsesvansker blant unge marginaliserte enn i levekårsutvalget generelt. I likhet med det som er tilfelle for hovedgruppene unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og unge med psykiske helseproblemer, er det særlig vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter som gjør seg gjeldende blant unge marginaliserte. Andelen som rapporterte denne typen vansker var 12 prosent blant unge marginaliserte mens den var 4 prosent i levekårsutvalget generelt i 2005. Forskjellen var for øvrig noe større i 1998 og noe mindre i 2002.

Blant unge marginaliserte er det litt flere kvinner enn menn som rapporterer vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter og vansker med å bruke offentlig transport, mens det er litt færre kvinner enn menn som rapporterer vansker med sosial kontakt og vansker med å bevege seg ut av boligen på egen hånd. Også blant unge marginaliserte er det deltakelse i fritids- og foreningsaktiviteter som skiller mest. Blant unge marginaliserte kvinner var det 13 prosent som rapporterte vansker med slik deltakelse i 2005. For unge marginaliserte menn var tilsvarende andel 11 prosent samme år.

5.4.5. Menn har dårligere levevaner enn kvinner

Unge marginaliserte kommer dårligere ut enn levekårsutvalget på alle levevanene som tidligere er belyst. Den største forskjellen er å finne når det gjelder dagligrøyking. I 2005 var det 35 prosent blant unge marginaliserte som rapporterte at de røyker daglig. Samme år var andelen 22 prosent i levekårsutvalget generelt. Grunnlagsmaterialet viser ellers at andelen dagligrøykere avtar over tid både blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt.

Blant unge marginaliserte kommer kvinner bedre ut enn menn på alle målene for levevaner. Unge marginaliserte kvinner hadde et lavere alkoholforbruk, røyket mindre, var mer aktive og hadde en lavere andel med fedme enn unge marginaliserte menn i 2005. Den største forskjellen mellom kvinner og menn i 2005 er å finne i rapporteringen av mosjon. Blant unge marginaliserte kvinner var det 11 prosent som oppga at de aldri mosjonerer mens den tilsvarende andelen var 27 prosent blant unge marginaliserte menn.

5.4.6. Menn har færre sosiale kontaktpunkter enn kvinner

Når det gjelder sosial kontakt, kommer unge marginaliserte dårligere ut enn levekårsutvalget på alle de utvalgte dimensjonene. Eksempelvis var det 27 prosent blant unge marginaliserte som i 2005 oppga å ha to eller færre personer de kan regne med hvis de har personlige problemer. Den tilsvarende andelen i levekårsutvalget generelt var 17 prosent. Forskjellen mellom gruppene var om lag den samme i 2002.

Unge marginaliserte kvinner kommer bedre ut enn unge marginaliserte menn på alle målene for sosial kontakt. Blant unge marginaliserte kvinner er det lavere andeler som bor alene, er uten en fortrolig venn og har to eller færre personer de kan regne med hvis de får personlige problemer. Blant unge marginaliserte kvinner var det for eksempel 30 prosent som oppga at de bodde alene i 2005. Blant unge marginaliserte menn var denne andelen 41 prosent.

5.5. Sterke tendenser til at levekårsproblemer hoper seg opp hos unge marginaliserte

Testingen av datamaterialet viser at forskjellene mellom unge marginaliserte og 16-30 åringene i levekårsutvalget generelt er statistisk sikre. Tesen om at unge marginaliserte har dårligere levekår enn unge i befolkningen generelt, er med andre ord styrket.

Kjønnsforskjellene blant unge marginaliserte er forbundet med mer usikkerhet. Det er likevel klare tendenser til at unge marginaliserte kvinner vurderer egen helse dårligere, har mer langvarig sykdom, har flere symptomer på sykdom og et høyere forbruk av helsetjenester enn unge marginaliserte menn. På den annen side er det klare tendenser til at unge marginaliserte menn har dårligere levevaner og mer problemer knyttet til sosial kontakt enn unge marginaliserte kvinner.

Mer generelt har kartleggingen vist at både den økonomiske og den helsemessige dimensjonen ved begrepet om levekårsmarginalisering bidrar til en opphopning av levekårsproblemer blant marginalisert ungdom. Både svak arbeidsmarkedstilknytning og psykiske helseproblemer ser ut til å være forbundet med dårligere levekår generelt og ytterligere svekket helse spesielt. Det er med andre ord tendenser til at ungdom som allerede befinner seg et stykke fra samfunnets sentrum som følge av svak arbeidsmarkedstilknytning og/eller dårlig psykisk helsetilstand, opprettholder og forsterker sin perifere posisjon med hensyn til levekår.

Referanser

Dahl, Grete (1999): FD-Trygd. Type prosjekt, organisering, forløpsdata og analysemuligheter, Notater 1999/24. Statistisk sentralbyrå.

Eriksen, Thomas Hylland (1997): *Flerkulturell forståelse*, Oslo: Tano Aschehoug.

Everitt, Brian S. (1992): *The Analysis of Contingency Tables, Second Edition*, London: Chapman & Hall/CRC.

Finnvold, Jon Erik (2006): Access to specialized health care for asthmatic children in Norway: The significance of parents' educational background and social network, *Social Science & Medicine*, Elsevier.

Hellevik, Ottar (1997): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap,* Oslo: Universitetsforlaget. 5. utgave, 5. opplag.

Hougen, Hanne Cecilie (2004): Samordnet levekårsundersøkelse 2002 – tverrsnittundersøkelsen, Dokumentasjonsrapport, Notater 2004/2, Statistisk sentralbyrå.

Johannessen, Asbjørn (1997): «Marginalisering og ekskludering – samme eller forskjellige fenomener?», HiO-notat. 1997:6.

NOU 1993:17: Levekår i Norge.

Ramm, Jorun (2006): «Flere unge kvinner til psykolog», http://www.ssb.no/vis/emner/03/00/helseund/art-2006-07-03-02.html, Statistisk sentralbyrå.

Ramm, Jorun, Arne Jensen, og Jens-Kristian Borgan (2006): «Helse og levevaner, uførhet og dødelighet» i Mørk, Eiliv (red.): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 2006/81, Statistisk sentralbyrå.

Roll-Hansen, Dag (1999): Samordnet levekårsundersøkelse 1998 – tverrsnittsundersøkelsen, Dokumentasjonsrapport, Notater 1999/40, Statistisk sentralbyrå.

Røed, Knut (2006): «Veier ut av arbeidslivet – og tilbake igjen» i *Arbeid, velferd og samfunn*, NAV, Rapport, 2006.

Skjøtskift, Svein (2003): Alkohol som medvirkende faktor i noen vanlige kliniske situasjoner, *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 123:185-7.

Statistisk sentralbyrå (1987): Helseundersøkelse 1985, Norges offisielle statistikk, B 692.

St.meld. nr. 50 (1998-1999): Om fordeling av inntekt og levekår i Noreg (Utjamningsmeldinga).

St.meld. nr. 25 (1996-1997): Åpenhet og helhet, om psykiske lidelser og tjenestetilbudet.

St.prp. nr. 63 (1997-1998): Om opptrappingsplanen for psykisk helse 1999-2006. Endringer i statsbudsjettet. Sosial- og helsedepartementet.

Wilkinson, Richard og Marmot Michael (2003): «Social determinants of health. The solid facts. Second edition», WHO.

www.leksikon.org

Tabell 5.15. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 1998, 2002 og 2005. Prosent

Gruppe	1998		2002		2005	
	Meget god eller god	Meget dårlig eller dårlig	Meget god eller god	Meget god eller god	Meget dårlig eller dårlig	Meget god eller god
Levekårsutvalget generelt	91	2	91	1	91	2
Unge marginaliserte	77**	5**	82**	4**	81**	5**

Kilde: Levekårsundersøkelsene om helse, omsorg og sosial kontakt, 1998, 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.16. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 1998, 2002 og 2005. Prosent

Gruppe	1998				2002				2005			
	Kvinner		Menn		Kvinner		Menn		Kvinner		Menn	
	Meget god eller dårlig	Meget dårlig eller god	Meget god eller dårlig	Meget dårlig eller god	Meget god eller dårlig	Meget dårlig eller god	Meget god eller dårlig	Meget dårlig eller god	Meget god eller dårlig	Meget dårlig eller god	Meget god eller dårlig	Meget dårlig eller god
Levekårsutvalget generelt	92	1	90	2	91	1	91	2	90	2	93	1
Unge marginaliserte ..	80**	3*	76**	9**	81**	5**	81**	6**	77**	6**	86**	5**

Kilde: Levekårsundersøkelsene om helse, omsorg og sosial kontakt, 1998, 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.17. Symptomer. Et utvalg psykiske plager blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Nedstemt eller deprimert	Irritabel eller aggressiv	Konsentrasjons-vansker	Søvn-problemer	HSCL-25
Levekårsutvalget generelt	8	8	9	10	10
Unge marginaliserte	27 **	19 **	22**	21**	58 **

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.18. Symptomer. Et utvalg psykiske plager blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Kvinner					Menn				
	Nedstemt eller deprimert	Irritabel eller aggressiv	Konsen-trasjons-vansker	Søvn-prob-lemer	HSCL-25	Nedstemt eller deprimert	Irritabel eller aggressiv	Konsen-trasjons-vansker	Søvn-prob-lemer	HSCL-25
Levekårs-utvalget generelt	12	11	10	14	13	5	6	9	7	8
Unge mar-ginaliserte ...	34**	23**	26**	28**	61**	18**	13**	18**	13*	52 **

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.19. Bruk av helsetjenester. Bruk av et utvalg helsetjenester siste 12 md. blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Konsultert allmennlege	Konsultert legespesialist på sykehus	Vært hos psykiater	Konsultert psykolog
Levekårsutvalget generelt	64	15	1	5
Unge marginaliserte	72*	23**	3*	12**

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005 Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.20. Bruk av helsetjenester. Bruk av et utvalg helsetjenester siste 12 md. blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Kvinner				Menn			
	Konsultert allmennlege	Konsultert legespesialist på sykehus	Vært hos psykiater	Konsultert psykolog	Konsultert allmennlege	Konsultert legespesialist på sykehus	Vært hos psykiater	Konsultert psykolog
Levekårsutvalget generelt	73	18	1	7	57	12	0	2
Unge marginaliserte	79*	31 **	3	17**	60	16	2	9**

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.21. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge marginaliserte og levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Vansker med å bevege seg ut av boligen på egen hånd	Vansker med å bruke offentlig transport	Vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter	Vansker med sosial kontakt
Levekårsutvalget generelt	1	1	4	1
Unge marginaliserte	-	4 **	12**	5 **

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.22. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge marginaliserte og levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Kvinner				Menn			
	Vansker med å bevege seg ut av boligen på egen hånd	Vansker med å bruke offentlig transport	Vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter	Vansker med sosial kontakt	Vansker med å bevege seg ut av boligen på egen hånd	Vansker med å bruke offentlig transport	Vansker med å delta i fritids- og foreningsaktiviteter	Vansker med sosial kontakt
Levekårsutvalget generelt	1	2	4	1	1	1	3	1
Unge marginaliserte	0	5	13**	5 *	2	4 *	11**	6*

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.23. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år	Røyker daglig	Mosjonerer aldri	Har fedme
Levekårsutvalget generelt	9	22	11	5
Unge marginaliserte	13*	35**	18**	9**

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.24. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Kvinner				Menn			
	Drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år	Røyker daglig	Mosjo-nerer aldri	Har fedme	Drukket alkohol to eller flere ganger per uke siste år	Røyker daglig	Mosjo-nerer aldri	Har fedme
Levekårsutvalget generelt	7	24	9	4	11	21	13	6
Unge marginaliserte	12	33**	11	6	15	38**	27**	13 **

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005. Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.25. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner av sosial kontakt blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Bor alene	Uten en fortrolig venn	Har 2 eller færre personer de kan regne med hvis personlige problemer
Levekårsutvalget generelt	29	2	17
Unge marginaliserte	35 *	4 **	27 **

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.26. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner av sosial kontakt blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent

Gruppe	Bor alene	Uten en fortrolig venn	Har 2 eller færre personer de kan regne med hvis personlige problemer	Bor alene	Uten en fortrolig venn	Har 2 eller færre personer de kan regne med hvis personlige problemer
Levekårsutvalget generelt	27	1	14	31	2	20
Unge marginaliserte	30	3*	25**	41*	4	31**

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Reid J. Stene og Lotte Rustad Thorsen

6. Ungdomskriminalitet og straff i endring

- Langt flere ungdommer blir siktet og straffet enn tidligere.
- Aldersfordelingen til de siktede og straffede er drastisk endret.
- Pengestraffer øker kraftig i omfang.
- Flere ubetingede fengselsdommer til eldre ungdom, men langt færre til mindreårige.
- Økning i narkotika- og voldslovbrudd, samt nedgang i vinningsforbrytelser blant de yngste, har hatt mye å si for utviklingen.

Ungdomskriminaliteten, ofte i bestemt form, er et veletablert begrep både i offentligheten og deler av kriminologien. Men hvem er egentlig ungdom – og hvilken kriminalitet tillegger vi å være særskilt for dem? Hvilke lovbrudd begår egentlig ungdom, og er det like mange som begår de samme lovbrudd som før? Ut fra aktiviteten i rettssystemet og intervjuundersøkelser er ungdom og unge voksne – i langt større grad enn andre – involvert i situasjoner hvor lovbrudd blir begått. Her presenteres utviklingen for ungdom som gjerningspersoner, ut fra statistikker over hvem som blir stilt til ansvar for lovbrudd i rettssystemet.

6.1. Siktede

6.1.1. Fra barn til ungdom

I 1965 ble over 1 700 personer, eller 7,2 per 1 000 innbygger, i aldersgruppen 10-13 år siktet for forbrytelser. I 2005 var de tilsvarende tallene under 800 personer og 3,1 per 1 000 innbygger. Ut fra kriminalstatistikkene i disse to årene ser det med andre ord ut til at antallet, og andelen, barn tatt for forbrytelser i Norge, er mer enn halvert i denne perioden.

Det er flere forhold som har betydning for hvor sammenliknbare disse kriminalstatistikkene er, og figur 6.1 bør derfor i større grad betraktes som en illustrasjon enn en tallfastsetting av sammenliknbare størrelser. En av de mest avgjørende endringene er nedkriminaliseringen av naskeri (fra forbrytelse til forseelse) på begynnelsen av 1970-tallet. Inkluderes naskeriene, er omfanget av siktede barn noenlunde det samme i dag som for 40 år siden. Det er også flere andre likheter mellom barnekriminaliteten i dag og på midten av 1960-tallet – blant annet at de aller fleste siktede under den straffbare alder er tatt for mindre alvorlige vinningslovbrudd og skadeverk (Etterforskede lovbrudd, Stene 2003a).

Figur 6.1. Siktede for forbrytelser, etter alder og kjønn. 1965 og 2005. Per 1 000 innbyggere

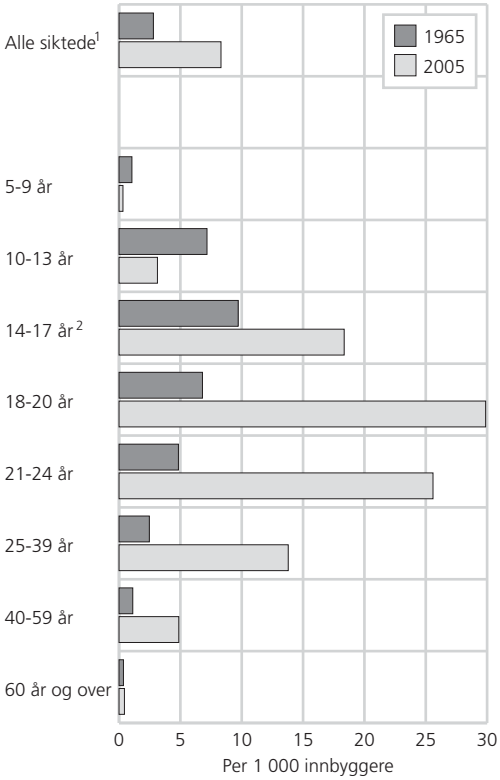

[1] Per 1 000 innbyggere 5 år og over.
[2] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: NOS Kriminalstatistikk 1965 (Hefte I), Etterforskede lovbrudd 2005, Statistisk sentralbyrå.

Om barn av i dag ikke fremstår så forskjellig fra hva vi kan lese ut av de eldre kriminalstatistikkene, er det samme ikke tilfellet for de eldre. Fra å utgjøre 22 prosent i 1965, er i dag kun 2 prosent av alle siktede for forbrytelser under 14 år. Den registrerte ungdomskriminaliteten, her forstått som lovbrudd begått av personer i alderen 15-29 år, har med andre ord endret seg i langt større grad enn barnekriminaliteten.

6.1.2. De eldre har økt mest

Ut fra hvem som blir registrert av politiet, har kriminalitetsutviklingen de 25 siste årene vært markant forskjellig for ungdom under 18 år – i forhold til eldre ungdom og voksne. Ut fra nivået på midten av 1980-tallet har det daværende antallet doblet seg hvert fjerde eller femte år for aldersgruppen 30 år og eldre, og i dag er antallet siktede for forbrytelser i denne alderen mer enn seks ganger så mange som i 1980.

Aldersgruppen 18-29 år har også hatt en betydelig økning, men ikke like mye og kontinuerlig som for de eldre: Antall ungdom over myndighetsalderen var relativt stabilt i løpet av store deler av 1980- og 1990-tallet, men økte mye på slutten av 1980-tallet og i årene rundt tusenårsskiftet. I 2005 ble 146 prosent flere 18-29-åringer siktet for forbrytelser enn i 1980.

Figur 6.2. Siktede for forbrytelser, etter aldersgrupper. 1980-2005. Antall

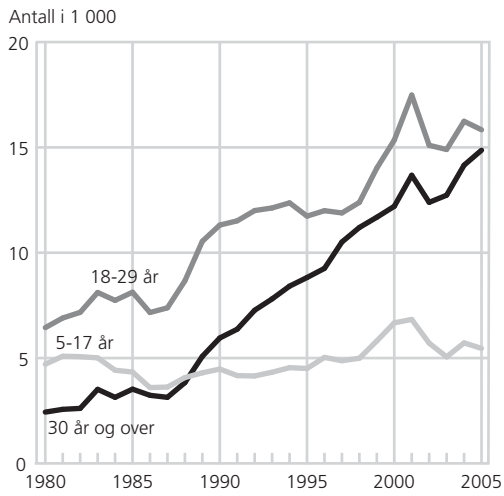

Kilde: Etterforskede lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Utvalg til beskrivelsen av siktede

Til analysen er datagrunnlaget til statistikken over etterforskede lovbrudd anvendt, med opplysninger om de siktede i perioden 1987-2005 (forbrytelser, fra og med 1992-2005 også forseelser). Standarder for gruppering av lovbrudd (i lovbruddsgruppe og type lovbrudd) følger versjon gjeldende for 2005-årgangen, og alder til de siktede i 1992 og 1993 er tillagt på nytt ut fra dagens beregningsmetoder. Enkelte tall som er publisert av Statistisk sentralbyrå tidligere vil derfor være noe ulike de statistikkene som er presentert i denne artikkelen. Statistikker fra før 1987 er hentet fra de årlige utgavene av NOS Kriminalstatistikk.

Endringer over tid

Det er mange ulike forhold som har påvirket innholdet i statistikkene over etterforskede lovbrudd og siktede de siste 20-30 årene. I tillegg til forhold som er tema for demografiske, juridiske, rettssosiologiske og kriminologiske studier, er også endringer av mer statistikkfaglig og teknisk art viktig for innholdet og fortolkninger av kriminalstatistikken: Innføringen og utviklingen av politiets elektroniske straffesaksregister i løpet av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet, samt klargjøringen av retningslinjene for registrering av lovbrudd på midten av 1990-tallet, har bidratt til at flere lovbrudd – og muligens også noe høyere antall siktede personer – har kommet med i statistikken (se blant annet Olaussen 2004). Bearbeidingen av datagrunnlaget i SSB kan også være av betydning, og endringer foretatt fra og med 2002-årgangen medførte et noe lavere antall siktede (om lag 2-3 prosent) enn tidligere. For mer informasjon om statistikken, se http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde/

Antallet siktede under 18 år har langt fra hatt den samme utviklingen som de eldre: I hele perioden mellom 1984 og 1995 var antallet siktede for forbrytelser på et lavere nivå enn tidligere, og først i 1999 ble antallet siktede under 18 år høyere enn i de første årene av 1980-tallet. Fra tusenårsskiftet og frem til i dag har antallet variert en del fra år til år, men i 2005 var det kun 16 prosent flere enn i 1980.

Figur 6.3. Siktede for forbrytelser, etter aldersgrupper. 1980-2005. Prosentandel[1]

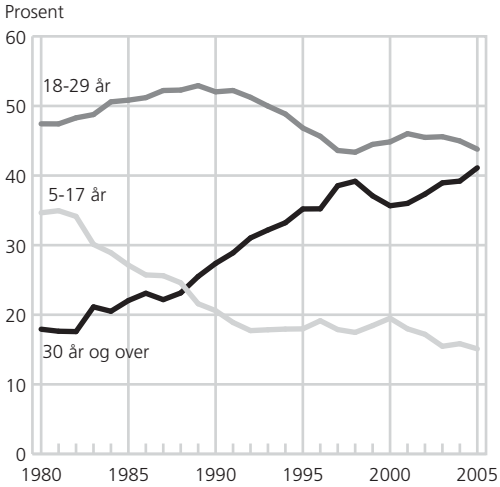

[1] Andel av alle med oppgitt alder.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Når vi ser tilbake på de siste 25 årenes utvikling i antallet personer tatt for forbrytelser innenfor de ulike aldersgruppene, er det med andre ord ikke ungdom, men de over 30 år, som relativt til sitt tidligere nivå har økt mest. En beskjeden økning blant de yngste, og en langt større økning blant de eldste, har ført til en stor endring i aldersfordelingen blant de som er tatt for forbrytelser: Gruppen under 18 år har i løpet av disse årene gått fra å utgjøre 35 prosent til 15 prosent av alle siktede, og de i alderen 30 år og over har tilsvarende gått fra å utgjøre 18 til 41 prosent (se figur 6.2 og 6.3). Ser vi hele ungdomsgruppen under ett, utgjorde de i alderen 15-29 år 70 prosent av alle

Sentrale begreper og definisjoner i statistikken over siktede
Lovbrudd er i kriminalstatistikken definert som de handlinger loven til enhver tid beskriver som straffbar, og regnes som ferdig etterforsket når lovbruddet er gitt en rettskraftig avgjørelse. *Lovbrudd*, *kriminalitet* og *straffbar handling* brukes som fellesbetegnelser for forseelser og forbrytelser. En *forbrytelse* er en straffbar handling som ut fra loven regnes å være av en grovere karakter enn en *forseelse*. Hvorvidt en straffbar handling er en forbrytelse, fremgår av lovene, og innebærer som hovedregel at handlingen har en strafferamme på mer enn tre måneders fengsel. En *rettskraftig avgjørelse* kan bli gitt av politi og påtalemyndighet eller av domstolene, og innebærer at lovbruddet anses som ferdig behandlet – og at videre etterforskning derfor ikke er aktuelt. *Siktede* er ut fra SSBs definisjon personer som har fått en rettskraftig avgjørelse mot seg. Det som er felles for alle de siktede, er at de av politi og påtalemyndighet er blitt ansett som gjerningspersoner ved avsluttet etterforskning. I og med at statistikken ikke omfatter alle som har hatt status som siktet, er SSBs bruk av begrepet «siktet» ikke synonymt med tilsvarende begrep i straffeprosessloven § 82. Statistikkene over siktede viser antall forskjellige personer (telles med andre ord kun en gang) som har vært siktet i løpet av statistikkåret.
Personer som blir siktet for flere lovbrudd i løpet av statistikkåret blir i tabellene gruppert ut fra det såkalte *hovedlovbruddet*, det vil si det av lovbruddene som ifølge *loven* kan straffes strengest. *Alder* beregnes ut fra fødselsdato og gjerningstidspunktet for lovbruddet. Hvis en person er siktet for flere lovbrudd i løpet av statistikkåret, fastsettes alder ut fra gjerningstidspunktet til hovedlovbruddet.

siktede for forbrytelser i 1984 og 54 prosent i 2005.

6.1.3. Ungdom fremdeles i flertall

Rundt 1 prosent av alle i alderen 15-29 år ble årlig tatt for forbrytelser på 1980-tallet, men i dag er det over 2 prosent. Andelen av ungdom tatt for forbrytelser har da økt noe mer enn for personer i 30-årene, som i samme periode økte fra om lag 0,3 til 1,2 prosent.

I de fire ungdomsgruppene vi vanligvis finner igjen i dagens statistikk over siktede for lovbrudd, er andelene høyere enn i alle andre aldersgrupper. Dette er tilfellet både blant de som er tatt for en eller flere forbrytelser og blant de som er tatt for kun forseelser (se figur 6.4). Som for de siste årene er det vanligst å bli tatt for lovbrudd i alderen 18-20 år, og i 2005 ble 6,4 prosent av alle i denne aldersgruppen tatt for ett eller flere lovbrudd. Tar vi også med de som får forenklet forelegg, blir andelen av ungdom tatt for lovbrudd betydelig høyere. I 2005 ble 8,8 prosent av befolkningen i alderen 15-29 år (13,7 prosent av den mannlige og 3,4 prosent av den kvinnelig) straffet en eller flere ganger (Straffereaksjoner).

Figur 6.4. Siktede, etter lovbruddskategori og alder. 2005. Per 1 000 innbyggere

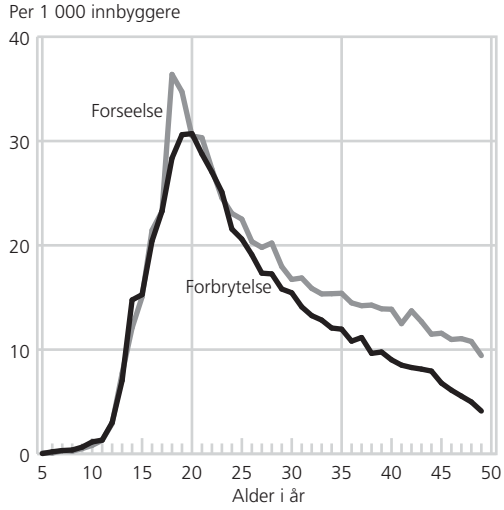

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Statistisk sentralbyrå.

6.1.4. Halvparten er ikke tatt for forbrytelser, men forseelser

Forseelser er straffbare handlinger som i utgangspunktet regnes som mindre alvorlige enn forbrytelser (se tekstboks). Mange blir imidlertid tatt for kun forseelser, og dette kan medføre betydelige konsekvenser og rettslige etterspill for disse. I 2005 var for eksempel 34 prosent av alle tiltalene i domstolene, og mer enn 20 prosent av alle nyinnsettelsene i fengsel, begrunnet i en forseelse. De som blir tatt for forseelser har også en høyere risiko for å bli tatt for fremtidige lovbrudd, sammenliknet med den ikke-siktede delen av befolkningen: 37 prosent av alle siktede med forseelse som hovedlovbrudd i 2000, hadde tilbakefall til minst ett nytt lovbrudd i løpet av den neste femårsperioden.

I 2005 hadde 21 000 siktede ungdommer i alderen 15-29 år en forseelse som sitt hovedlovbrudd, om lag det samme antallet som ti år tidligere. I og med at siktede for forbrytelser har økt, har andelen av de siktede ungdommene med kun forseelser blitt redusert fra 60 prosent i første halvdel av 1990-tallet, til 51 prosent i de siste årene.

6.1.5. Like fort og uten førerkort, men mindre promille og personskader

Trafikkriminalitet er den største hovedlovbruddsgruppen til siktede i alle aldersgrupper fra 18 år og over. I det første året med statistikk over forseelser (se tekstboks), var trafikklovbrudd også den største lovbruddsgruppen for siktede i alderen 15-17 år. Fra 1992 til 2000 ble imidlertid andelen nærmere halvert, og for de yngste ungdommene er ulike forseelser i veitrafikken nå den nest største lovbruddsgruppen.

Utviklingen av automatisk trafikkontroll, nå i form av digitaliserte fotobokser, har medført en kraftig økning i antall forenklede forelegg for ulovlig hastighet (se Straffereaksjoner). Hvis fartsforseelsen er alvorlig, vil den bli anmeldt og registrert i politiets straffesaksregister – hvorpå etterforskningen vil avgjøre om forseelsen ender med en siktelse og avgjort med forelegg eller annen reaksjon.

De mer alvorlige veitrafikkforseelsene har i løpet av de ti siste årene ikke økt på samme måte som de mindre alvorlige fartsovertredelsene som ender med forenklede forelegg: Antall siktede for ulovlig hastighet har vært relativt stabil, men et stadig økende antall i alle ungdomsgruppene blitt tatt for å kjørere uten gyldig førerkort. Antallet ungdommer med promillekjøring og trafikklovbrudd som har medført personskade, er imidlertid blitt betydelig færre – og antallet med disse som hovedlovbrudd er redusert med om lag 30 og 40 prosent når vi ser på de første og siste fire år i perioden 1992-2005. Til sammen ble 11 900, eller nesten 30 prosent av alle siktede i alderen 15-29 år, hovedsakelig tatt for lovbrudd i trafikken. Sammenliknet med ti år tidligere har det de siste fire årene vært over 20 prosent flere siktede for trafikkriminalitet i alderen 30 år og over, mens antallet ungdommer i alderen 15-29 år er blitt 14 prosent færre (se tabell 6.1).

Forseelser mot veitrafikkloven har også hatt en sentral betydning for ungdommers fengselserfaring: I løpet av 2005 ble 1 260 ungdommer satt i fengsel hovedsakelig på grunn av forseelser, hvorav 54 prosent for promillekjøring og 33 prosent på grunn av andre veitrafikkforseelser. Ingen under 18 år endte i fengsel kun på grunn av trafikkforseelser, men for 18-29-åringer var dette hovedlovbruddet bak 23

Tabell 6.1. Siktede for trafikkriminalitet, etter alder. 1992-2005. Antall[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
1992 ..	30 060	252	2 838	4 230	4 813	4 531	5 950	4 219	1 728	1 499	-
1993 ..	27 369	251	2 052	3 817	4 301	4 139	5 595	3 990	1 743	1 438	43
1994 ..	24 239	201	1 681	3 254	3 709	3 744	4 953	3 593	1 736	1 347	21
1995 ..	24 429	257	1 847	3 161	3 744	3 739	5 082	3 454	1 764	1 357	24
1996 ..	23 216	245	1 620	3 059	3 470	3 486	4 918	3 229	1 792	1 359	38
1997 ..	23 320	237	1 510	3 046	3 553	3 547	4 834	3 267	1 895	1 431	-
1998 ..	23 817	235	1 348	3 079	3 527	3 810	5 208	3 277	2 011	1 322	-
1999 ..	23 703	234	1 333	3 116	3 318	3 711	5 273	3 228	2 066	1 422	2
2000 ..	24 291	201	1 315	3 292	3 302	3 780	5 502	3 432	2 060	1 398	9
2001 ..	26 193	178	1 444	3 477	3 434	3 766	6 214	3 819	2 304	1 554	3
2002 ..	24 409	188	1 448	3 276	3 287	3 395	5 717	3 534	2 068	1 490	6
2003 ..	26 701	168	1 631	3 605	3 407	3 521	6 352	3 957	2 438	1 622	-
2004 ..	28 307	151	1 666	3 464	3 483	3 605	6 749	4 505	2 756	1 927	1
2005 ..	28 855	166	1 506	3 391	3 403	3 590	6 984	4 932	2 876	2 006	1

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

prosent (1 100 av 4 870) av alle innsettelsene (fengslinger).

6.1.6. Fylla er skylda for mange

I 2005 hadde nesten 7 400 ungdommer «annen kriminalitet» som hovedlovbruddsgruppe, det vil si 18 prosent av alle siktede i alderen 15-29 år. Sammenlikner vi antall siktede i fireårsperiodene 1992-1995 og 2002-2005, er det like mange i alderen 21-29 år – mens antallet i alderen 15-20 år har økt med 23 prosent. Denne uspesifiserte lovbruddsgruppen er nå den nest største lovbruddsgruppen blant ungdom i alderen 18-24 år – og den tredje største lovbruddsgruppen til de yngste og eldste ungdommene (se tabell 6.2 og 6.6).

Lovbruddsgruppen består av mange ulike former for lovbrudd, som i flere tilfeller ikke fremgår så tydelig ut fra kriminalstatistikkens inndelinger av type forbrytelser og forseelser. I tillegg vet vi at mange av de som siktes for forseelser i denne lovbruddsgruppen ender opp i statistikkene med et annet mer alvorlig hovedlovbrudd. Dette vanskeliggjør en mer detaljert beskrivelse av hvem som blir tatt for hva – noe som i enda større grad gjelder analysen av utviklingen over tid.

Vi vet imidlertid at 85 prosent av alle siktede ungdommer med denne hovedlovbruddsgruppen i 2005 kun var tatt for forseelser, og at mange av disse har begått ulike ordens- og eller rusrelaterte lovbrudd: Både politivedtektene, alkohol-, løsgjenger- og straffeloven har bestemmelser om ulovlig befatning med alkohol og andre alkoholrelaterte forseelser. Ut fra den mer detaljerte registreringen til politiet har minst 2 500 ungdommer en forseelse knyttet direkte til bruk av alkohol som sitt hovedlovbrudd i 2005. I tillegg var ulike ordensforstyrrelser som ofte blir gjort i beruset tilstand, hovedårsaken til at om lag 900 ungdommer ble siktede. Straffeloven og politivedtektene har også ulike bestemmelser om hvordan man skal forholde seg til offentlige tjenestemenn, og da særlig til politiets arbeid. I 2005 var denne form for stridigheter, blant annet manglende etterfølgelse av pålegg fra politiet, hovedlovbrudd til om lag 1 300 ungdommer.

Tabell 6.2. Siktede for annen kriminalitet, etter alder. 1992-2005. Antall[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
1992 ..	10 405	247	822	1 669	1 777	1 518	1 964	1 222	521	665	-
1993 ..	10 500	282	879	1 666	1 866	1 610	2 016	1 284	511	305	81
1994 ..	10 893	284	855	1 577	1 951	1 739	2 118	1 400	551	337	81
1995 ..	11 184	345	872	1 514	1 801	1 841	2 251	1 489	660	382	29
1996 ..	11 095	518	1 013	1 418	1 687	1 569	2 236	1 510	645	397	102
1997 ..	10 945	490	911	1 467	1 514	1 571	2 299	1 566	732	394	1
1998 ..	10 749	372	969	1 421	1 544	1 501	2 281	1 542	764	355	-
1999 ..	11 721	417	1 038	1 599	1 634	1 704	2 501	1 603	804	421	-
2000 ..	11 919	433	1 236	1 742	1 688	1 653	2 453	1 567	776	369	2
2001 ..	12 839	378	1 258	1 820	1 808	1 771	2 676	1 835	872	421	-
2002 ..	11 466	287	958	1 694	1 713	1 576	2 434	1 653	773	376	2
2003 ..	11 914	334	963	1 795	1 689	1 619	2 583	1 619	885	425	2
2004 ..	12 729	305	1 189	2 050	1 843	1 733	2 585	1 712	920	392	-
2005 ..	13 545	331	1 340	2 103	2 145	1 783	2 677	1 737	942	483	4

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er gode grunner til å tro at de som har de ovenfor beskrevne hovedlovbruddene, ikke er tatt for så mange andre lovbrudd i 2005. Ut fra dette kan det se ut til at alkoholrelaterte ordensforseelser er hovedårsaken til at 4-5 000 ungdommer årlig får en rettslig avgjørelse mot seg fra politi, påtalemyndighet eller domstolene. Legger vi til de 1 200 med promillekjøring, er 10-15 prosent av alle siktede i alderen 15-29 år først og fremst tatt for alkoholforseelser og andre rusforseelser. Og da er ikke narkotikaforbrytelsene medregnet (se tabell 6.9 og om narkotika senere i artikkelen).

Ut fra de ferdig etterforskede sakene i 2005 ble også drøyt 1 300 ungdommer siktede for det som kan betegnes som «løgnaktige» lovbrudd – det vil si ulike former for falske forklaringer og anklager, eller bruk av falske dokumenter eller opplysninger i situasjoner hvor sannferdighet er påkrevet. Ulovlig befatning med våpen, herunder kniv, inngår også i lovbruddsgruppen annen kriminalitet – og var hovedlovbruddet til noe over 300 siktede ungdommer.

6.1.7. Like mange tatt for butikktyveri, men langt færre grove tyverier

I 2005 hadde 8 200 ungdommer et vinningslovbrudd, hvorav 5 700 en vinningsforbrytelse, som hovedlovbrudd. Hvis vi sammenlikner fireårsperiodene 1992-1995 og 2002-2005, har antall ungdom med vinningskriminalitet som hovedlovbruddsgruppe blitt 18 prosent færre. Ser vi bort fra naskerier og andre vinningsforseelser var nedgangen enda større (24 prosent), og relativt til tidligere nivå var nedgangen i siktede for vinningsforbrytelser større blant de yngste (32 prosent) og de to nest yngste ungdomsgruppene (29 og 23 prosent) enn for de eldste ungdommene (9 prosent).

Vinningskriminalitet er i dag den største lovbrudds- og forbrytelsesgruppen til 15-17-åringer. Hvis naskeri og andre tyveriforseelser inkluderes, er de yngste også den aldersgruppen med høyest andel siktede for vinningskriminalitet: I 2005 ble 2 200, det vil si 1,2 prosent av alle 15-17-åringer, tatt for hovedsakelig vinningslovbrudd (se figur 6.5).

Selv om de i alderen 18-20 år også har hatt en stor prosentvis nedgang i løpet av de siste ti årene, har denne ikke vært like stabil og nedadgående som for de yngre. Mye av nedgangen kom i perioden 1994-1998, og etter dette har antallet siktede for vinningsforbrytelser i denne alderen vært svært varierende – men generelt sett på et lavere nivå enn tidligere. Det ser samlet sett også ut til ha blitt – i løpet av de siste ti årene – noen færre i alderen 21-24 år som blir tatt for vinningsforbrytelser. Dette til tross for at det var like mange siktede for vinningsforbrytelser i 2001 som i årene rundt 1990, og at mye av nedgangen fra midten av 1990-tallet sannsynligvis kan forklares med at narkotikalovbrudd har tatt over som hovedlovbrudd for en del av de som også ble tatt for tyverier.

I løpet av 1990-tallet økte antallet siktede for vinningsforbrytelser i slutten av 20-årene. De hadde med andre ord en motsatt utvikling enn de yngre ungdomsgruppene. Antallet siktede med tyverier og andre vinningsforbrytelser som hovedlovbrudd har imidlertid blitt 20 prosent færre i løpet av de siste fem årene, og de eldste ungdommene har da ikke hatt den samme økningen som de siktede i 30-årene.

I 2006 ble det anmeldt over 187 000 vinningslovbrudd, som da var om lag halvparten (47 prosent) av alle anmeldte lovbrudd i Norge. Naskerier og butikktyverier blir som regel oppklart når de oppdages og anmeldes. Andre vinningslovbrudd, for eksempel sykkeltyverier, har imidlertid en svært lav oppklaringsprosent – og statistikkene over gjerningspersoner vil derfor være mangelfulle i forhold til å beskrive hvem som har utført disse typene lovbrudd. Dette vil i enda større grad prege beskrivene av utviklingen, da både antallet anmeldelser og oppklaringsprosenten varierer over tid. En del av de som blir tatt for tyveri, blir også tatt for andre typer lovbrudd som i varierende omfang i forskjellige tidsperioder overtar som hovedlovbrudd (jf. senere om vold og narkotika). Selv om vi må ta klare forbehold på grunn av problemstillinger knyttet til oppklaring og endringer av hovedlovbrudd, ser det likevel ut

Tabell 6.3. Siktede for annen vinningskriminalitet, etter alder. 1992-2005. Antall[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
1992 ..	17 467	1 164	2 530	2 705	2 438	2 362	2 950	1 540	715	1 062	1
1993 ..	18 147	1 402	2 599	2 614	2 502	2 397	3 081	1 565	806	1 068	113
1994 ..	18 968	1 504	2 756	2 643	2 543	2 589	3 345	1 656	779	1 047	106
1995 ..	17 790	1 758	2 400	2 152	2 211	2 376	3 302	1 676	800	1 075	40
1996 ..	19 255	2 212	2 599	2 077	2 309	2 585	3 684	1 823	882	1 036	48
1997 ..	18 408	2 013	2 321	1 733	2 070	2 508	3 778	1 939	1 016	1 029	1
1998 ..	18 304	2 150	2 299	1 692	1 985	2 489	3 808	2 003	901	972	5
1999 ..	19 014	2 394	2 239	1 925	2 121	2 632	3 913	1 972	904	910	4
2000 ..	20 287	2 280	2 601	2 057	2 321	2 738	4 205	2 183	976	910	16
2001 ..	20 801	2 131	2 469	2 431	2 664	2 743	4 195	2 287	1 027	854	-
2002 ..	16 572	1 591	1 975	1 781	1 961	2 207	3 606	2 000	827	624	-
2003 ..	16 563	1 703	1 787	1 864	1 944	2 059	3 666	2 026	851	663	-
2004 ..	18 553	1 902	2 318	2 075	2 172	2 288	3 881	2 227	972	716	2
2005 ..	17 842	1 797	2 218	1 815	1 939	2 202	3 891	2 313	1 017	650	-

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

til at statistikkene over siktede sier oss noe om endringer i typer av vinningslovbrudd blant ungdom. Vi ser blant annet noen av de samme trendene i de ulike kriminalstatistikkene, og endringene er så store at noen av trendene ser ut til å ha en sammenheng med en faktisk endring i de ulike aldersgruppene.

I de siste årene har det vært et kraftig fall i antall anmeldte tilfeller av grove tyverier, og i de aller siste årene også tyveri av og fra biler (Anmeldte lovbrudd, Stene 2007). Selv om oppklaringsprosenten samtidig har økt noe, har antall siktede for disse typene tyverier også gått betydelig ned. Antall ungdommer med et grovt tyveri som hovedlovbrudd økte noe på slutten av 1980-tallet, men var rimelig stabilt i første halvdel av 1990-tallet. Etter dette er antallet ungdommer siktet for innbrudd og tyveri av større verdier fra både boliger og næringslokaler blitt langt færre: Sammenlikner vi fireårsperiodene 1992-1995 og 2002-2005 er antall ungdommer med grovt tyveri som hovedlovbrudd blitt mer enn halvert. Tilsvarende er antallet ungdommer siktet for brukstyveri av motorkjøretøy blitt redusert med 24 prosent i den samme perioden. I forhold til årene 1990 og 1991, da over 1 000 ungdommer hadde brukstyveri av motorkjøretøy som hovedlovbrudd, er nedgangen enda større.

Sammenliknet med slutten av 1980-tallet er den prosentvise nedgangen i antall siktede for grovt tyveri større blant de yngste (70 prosent) enn de nest yngste (59 prosent) og de eldre ungdomsgruppene (45 og 25 prosent). På slutten av 1980-tallet var det rundt 1 600 siktede for grovt tyveri og brukstyveri av motorkjøretøy i aldersgruppene 15-17 år, mens det i 2005 var knapt 600.

Til forskjell fra de grove tyveriene har antallet siktede ungdommer med simpelt tyveri eller naskeriforseelse som hovedlovbrudd økt noe i løpet av de siste 10-15 årene: Ut fra fireårsperioden på begynnelsen av 1990-tallet er det samlet sett 5 prosent flere siktede for disse lovbruddene i dag. I løpet av 2005 ble 2 400 ungdommer hovedsakelig siktet for naskeri eller simpelt butikktyveri. Av disse var mer enn 1 000, altså 42 prosent, i alderen 15-17 år. Av alle siktede i den yngste ungdomsgruppen har i dag 42 prosent simple tyverier eller naskeriforseelser som sitt hovedlovbrudd.

Det er imidlertid noen alvorlige former for tyveri hvor det har blitt flere siktede ungdommer: I perioden 2002-2005 ble gjennomsnittlig 281 ungdommer årlig siktet for utpressing og ran. Selv om antallet, sett i forhold til det totale antall ungdommer tatt for grove tyverier, er lavt, er det mer enn dobbelt så mange som på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet.

Selv om det finnes noen forbehold og variasjoner, kan vi samlet sett si at omfanget av ungdom tatt for de minst alvorlige tyveriene har vært stabil, samtidig som det er blitt langt færre siktede for de fleste former for grove tyverier – både fra privatpersoner og næringsdrivende – i løpet av de siste 10-15 årene (se tabell 6.7).

6.1.8. Vold og trusler har økt i alle aldersgrupper

Det er usikkert om det har vært en faktisk økning av vold og trusler i Norge i løpet av de siste 15-20 årene, og eventuelt hvilke grupper denne økningen kan ha kommet i. Vi vet imidlertid at det har vært en langvarig økning i antallet registrerte anmeldelser av voldskriminalitet, og

Figur 6.5. Siktede, etter utvalgte forbrytelses- og aldersgrupper. 1987-2005. Per 1 000 innbyggere

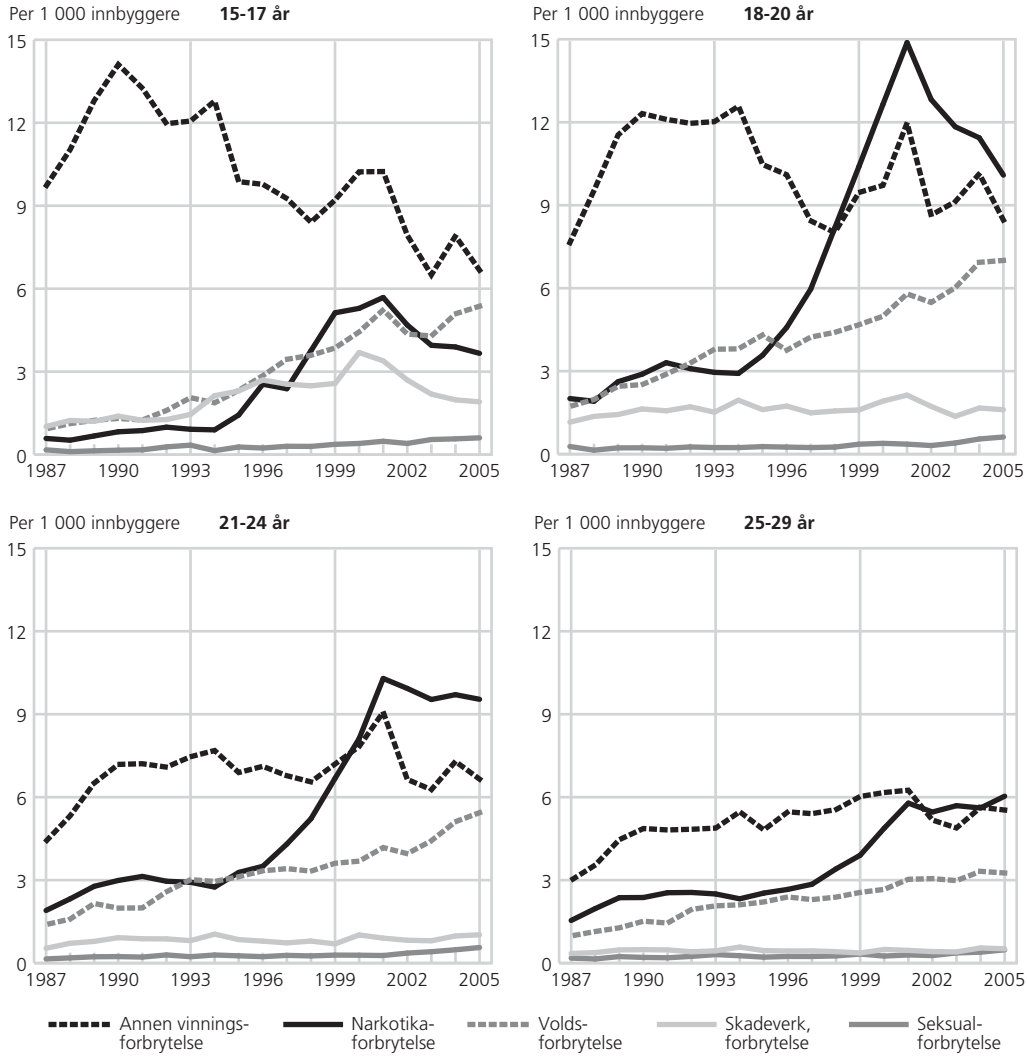

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Statistisk sentralbyrå.

at ungdom er svært overrepresentert både blant de som er utsatt og de som er tatt for voldslovbrudd (Stene 2007).

Som det fremgår av figur 6.5 er det de i alderen 18-20 år som har den største andelen siktede for voldslovbrudd, men den er i dag nesten like stor blant de yngste og blant de i alderen 21-24 år.

Utviklingen i det totale antallet siktede for voldskriminalitet viser også at alle aldersgrupper har hatt en stor og nesten kontinuerlig økning siden slutten av 1980-tallet (se tabell 6.4). Økningen har imidlertid vært noe ulik i omfang for de forskjellige typene voldslovbrudd og ungdomsgruppene i ulike perioder.

Tabell 6.4. Siktede for voldsforbrytelser, etter alder. 1987-2005. Antall[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
1987 ..	1 857	39	183	352	369	310	347	172	52	21	12
1988 ..	2 299	51	217	401	429	364	445	220	85	30	57
1989 ..	2 893	61	233	490	582	410	614	269	99	57	78
1990 ..	3 027	77	236	494	540	493	655	303	88	38	103
1991 ..	3 047	68	216	561	540	480	651	331	97	52	51
1992 ..	3 689	95	262	623	698	653	820	370	117	51	-
1993 ..	4 219	132	330	690	810	708	873	428	158	62	28
1994 ..	4 218	147	297	664	775	727	917	474	142	63	12
1995 ..	4 532	232	370	715	806	761	960	448	152	80	8
1996 ..	4 655	242	453	607	832	821	932	500	164	88	16
1997 ..	5 086	271	547	678	818	787	1 123	571	205	86	-
1998 ..	5 242	273	567	711	768	808	1 205	603	221	85	1
1999 ..	5 478	341	610	756	810	851	1 189	583	252	86	-
2000 ..	5 895	423	703	806	814	870	1 325	616	247	89	2
2001 ..	6 757	479	844	932	916	956	1 504	749	271	105	1
2002 ..	6 353	490	721	884	872	931	1 358	730	280	86	1
2003 ..	6 613	401	737	973	976	885	1 415	831	305	90	-
2004 ..	7 529	440	910	1 140	1 124	963	1 594	916	334	106	2
2005 ..	7 846	423	998	1 178	1 197	938	1 592	989	408	122	1

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Samlet sett ble antall ungdommer siktet for voldsforbrytelser doblet i perioden 1987-1993. I løpet av de første årene på 1990-tallet var det en spesielt stor økning i siktede for legemsbeskadigelser, hvorpå antall ungdommer med dette alvorlige voldslovbruddet holdt seg på et lavere eller tilsvarende nivå frem til tusenårsskiftet. I de aller siste to årene har imidlertid antallet siktede for legemsbeskadigelse vært betydelig høyere enn tidligere, og i 2005 hadde 1 100 ungdommer dette som sitt hovedlovbrudd. Antall siktede med trusler som hovedlovbrudd har hatt en jevnere økning i hele den siste 20-årsperioden, men ikke like mye som legemsbeskadigelsene i de aller siste årene. Legemsfornærmelser er den type voldslovbrudd med fleste siktede, og som i antall siktede har økt mest – både når vi ser hele perioden samlet og for de aller siste årene (se figur 6.6 og tabell 6.8).

Hvis vi sammenlikner periodene 1992-1995 og 2002-2005 er det totale antallet siktede ungdom med voldskriminalitet som hovedlovbrudd økt med 56 prosent.

Figur 6.6. Siktede 15-29 år, etter utvalgte typer voldsforbrytelser. 2005. Antall

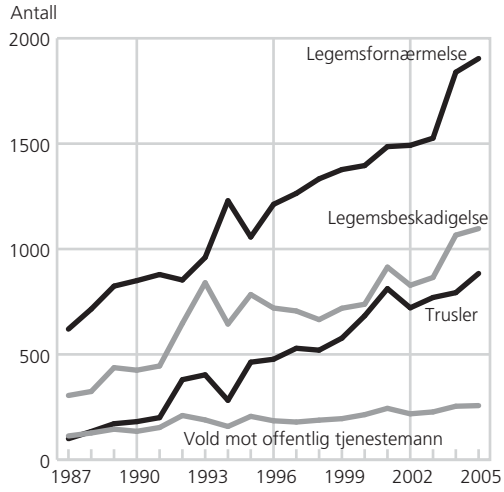

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Statistisk sentralbyrå.

Den prosentvise økningen er langt større for de aller yngste (167 prosent) enn for de nest yngste (55 prosent) – som igjen er større enn for de to eldste ungdomsgruppene (35 og 30 prosent).

De som lever i mellomtiden – fra å ha nådd straffbar alder og frem til å bli myndig – er samlet sett den ungdomsgruppen som i løpet av de siste 15-20 årene har økt minst i strafferettsapparatet. Samtidig med denne utviklingen er det altså denne gruppen som, relativt til sitt tidligere nivå, har økt mest når vi ser på hvem som er siktede for voldskriminalitet. Å anmelde ungdom i alderen 15-17 år for voldskriminalitet, var en heller sjelden hendelse på slutten av 1980-tallet, men andelen per 1 000 innbyggere økte fra 0,9 i 1987 til 5,4 i 2005. Denne økningen har medført at voldslovbrudd i de tre siste årene er den nest største forbrytelsesgruppen til 15-17-åringer.

Antallet siktede for voldslovbrudd var for aldersgruppen 21-24 år stabil i årene fra 1993 og frem til og med tusenårsskiftet, mens den i samme periode økte jevnt for de yngre og de eldre. I 2000 var det dermed like mange (800) siktede med voldskriminalitet som hovedlovbrudd i aldersgruppene 18-20 og 21-24 år. I løpet av de siste fem årene har disse aldersgruppene hatt en helt parallell utvikling med en økning på 50 prosent, og antallet i hver av gruppene ble om lag 1 200 i 2005. Andelen av 18-20-åringer (7,0 per 1 000 innbyggere) er imidlertid noe høyere enn blant 21-24- og 15-17-åringene (begge 5,4 per 1 000 innbyggere, se tabell 6.6).

I 2005 hadde 4 300 ungdommer en voldsforbrytelse som sitt hovedlovbrudd. Av disse var 44 prosent siktede for legemsfornærmelse, 25 prosent for legemsbeskadigelse, 6 prosent for vold mot offentlig tjenestemann og 21 prosent for trusler. Samme år var 48 ungdommer siktede for drap, drapsforsøk eller grov legemsbeskadigelse som hovedlovbrudd. Det er ikke grunn til å mene at ungdom av i dag begår disse svært grove voldsforbrytelsene mer enn ungdom gjorde for 20 år siden: Ut fra den siste fireårsperioden er det i dag noen færre siktede ungdommer for drap, drapsforsøk og grov legemsbeskadigelse enn det var på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet.

6.1.9. Narkotika er blitt den største forbrytelsesgruppen

I 2005 hadde 6 200 ungdommer et narkotikalovbrudd som hovedlovbrudd. Antallet tatt for befatning med narkotika har økt svært mye i løpet av de siste 15-20 årene: Ut fra fireårsperiodene 1987-1990 og 2002-2005 har antall ungdom med narkotikalovbrudd som hovedlovbruddsgruppe blitt 232 prosent flere. Sammenliknet med slutten av 1980-tallet er den prosentvise økningen aller størst blant de yngste (475 prosent) og de nest yngste (300 prosent), men også stor for de to eldste ungdomsgruppene (217 og 154 prosent).

Den mest drastiske økningen kom i perioden 1994-2001, hvor antall narkotikasiktede ungdommer gikk fra 2 200 til 7 400. I løpet av disse årene kom en betydelig økning for alle ungdomsgruppene, men i antall økte den mest dramatisk for 18-20-åringer og de i begynnelsen av 20 årene (Stene 2003b). Etter 2001 har det vært noe ulik utvikling for ungdomsgruppene, hvor det i 2005 er betydelig færre (28 prosent) siktede blant de i alderen 15-20 år – men ikke den samme nedgangen blant de i alderen 21-29 år (6 prosent, se tabell 6.5). Til tross for denne nedgangen, er narkotikalovbrudd nå blitt den

Tabell 6.5. Siktede for narkotikaforbrytelser, etter alder. 1987-2005. Antall[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
1987	1 936	4	115	410	504	486	352	33	7	-	25
1988 ..	2 324	8	101	388	626	628	467	50	7	1	48
1989 ..	3 057	7	127	523	750	760	697	90	14	4	85
1990 ..	3 333	3	149	568	812	772	786	112	11	8	112
1991 ..	3 577	2	150	642	848	843	925	134	21	4	8
1992 ..	3 620	4	163	585	801	860	1 021	160	18	8	-
1993 ..	3 563	15	147	538	784	855	995	193	24	11	1
1994 ..	3 451	13	142	509	722	802	1 022	209	24	6	2
1995 ..	3 963	18	228	593	846	871	1 081	291	30	2	3
1996 ..	4 520	36	404	740	873	915	1 189	312	41	8	2
1997 ..	5 245	37	378	956	1 031	977	1 328	468	59	11	-
1998 ..	6 550	43	593	1 321	1 205	1 154	1 574	580	67	13	-
1999 ..	8 050	88	811	1 680	1 499	1 298	1 838	730	82	24	-
2000 ..	9 252	75	838	2 045	1 792	1 592	1 949	801	137	23	-
2001 ..	10 850	54	916	2 393	2 256	1 825	2 247	991	153	15	-
2002 ..	9 951	62	775	2 067	2 189	1 665	2 120	930	126	16	1
2003 ..	9 819	47	679	1 914	2 102	1 689	2 210	1 013	149	14	2
2004 ..	9 921	48	696	1 880	2 134	1 628	2 266	1 048	194	26	1
2005 ..	9 902	57	681	1 697	2 099	1 737	2 215	1 162	227	26	1

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

største hovedforbrytelsesgruppen til ungdom i alderen 18-29 år (se figur 6.5).

I dagens lovgivning er straffebestemmelsene mot narkotika regulert i to ulike lover. Straffeloven inneholder et forbud mot de fleste former for befatning med narkotika, med unntak av bruk – som faller inn under legemiddelloven. I tillegg til forbudet mot bruk, inneholder også legemiddelloven forbud mot besittelse av mindre mengder narkotisk stoff.

De fleste som i dag blir tatt for befatning med narkotika, blir siktet for mindre alvorlige brudd på straffeloven, og årlig er det nå over 3 100 ungdommer som har dette som sitt hovedlovbrudd. I datagrunnlaget for kriminalstatistikkene er det ikke registrert hvilken befatning disse personene har hatt med narkotika, og det er heller ikke informasjon om mengde eller type narkotika. Kriminalstatistikkene kan med andre ord ikke forteller oss om økningen av dette lovbruddet skyldes at politiet tar flere personer for ulovlig omsetning, innførsel eller oppbevaring av narkotika. Ut fra statistikken over straffereaksjoner ser det imidlertid ut til at de fleste av disse personene er tatt for mindre alvorlige lovbrudd, først og fremst besittelse av mindre mengder stoff. I tillegg ble nesten 900 ungdommer siktet for ulovlig besittelse etter bestemmelsene i legemiddelloven. Når en person blir tatt med en viss mengde narkotika, gjøres det en avveining ut fra mengde og type om det er brudd på straffeloven eller legemiddelloven. Denne avveiningen gjøres i dag ut fra andre kriterier enn før, og som det fremgår av tabell 6.9, ble det frem til midten av 1990-tallet nesten ikke registrert noen siktede for brudd på legemiddellovens bestemmelser om besittelse. Selv om det har vært endringer i rettspraksis og registreringen er mangelfull, ser det ut til at økningen i antall siktede for narkotikalovbrudd har mest sammen-

heng med at politiet har tatt flere ungdommer for besittelse av en mindre mengde stoff.

Hvis en person både blir tatt for bruk av narkotika og andre typer lovbrudd i løpet av et år, vil hovedlovbruddet til denne personen svært sjelden bli bruken av narkotika. Kriminalstatistikken gir derfor en rimelig god oversikt over personer som kun blir tatt for sin narkotikabruk.

Å bli tatt for bruk var det vanligste narkotikalovbruddet til ungdom i årene rundt 1990. I første halvdel av 1990-årene ble det vanligere å bli tatt for besittelse og annen type ulovlig befatning med rusmidler, men antall ungdommer som kun ble tatt for bruk, steg drastisk sammen med de andre narkotikalovbruddene på slutten av tiåret. Rett etter tusenårsskiftet hadde rundt 2 000 ungdommer narkotikabruk som hovedlovbrudd, et antall som de siste årene er redusert til om lag 1 700. Men selv om nedgangen har vært betydelig i de aller siste årene, er det å bli tatt for bruk av narkotika langt vanligere i dag enn for ti år siden: Det er mer enn dobbelt så mange siktede ungdommer med dette som hovedlovbrudd i perioden 2002-2005, sammenliknet med årene 1992-1995. Det er fremdeles slik at det er vanligst å bli tatt for narkotikabruk blant 18-24-åringene, men relativt til tidligere nivå har økningen de siste ti årene vært størst blant de yngste (270 prosent) og de to nest yngste ungdomsgruppene (175 og 86 prosent) enn for de eldste ungdommene (23 prosent). For alle ungdomsgruppene har imidlertid økningen i antall siktede for besittelse og andre narkotikaforbrytelser vært enda høyere i den samme perioden (se tabell 6.9).

6.2. Straffet for forbrytelse

Utviklingen for ilagte straffereaksjoner har flere paralleller til beskrivelsen som er gitt for siktede i perioden 1980-2006. Tendensen er enda mer markant for straffereaksjoner, der antallet straffereaksjoner for forbrytelser er nærmest seksdoblet i perioden 1960-2006 og fra 1980-tallet og frem til i dag er antallet tredoblet. For hele ungdomsgruppen er

Utvalg til beskrivelsen av straffereaksjoner

Til analysen er datagrunnlaget til statistikken over straffereaksjoner anvendt med opplysninger om *straffereaksjoner for forbrytelser* i perioden 1980-2006.

Standarder for gruppering av lovbrudd (forbrytelsesgruppe) følger versjon gjeldene for det enkelte år. Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990. I årene 1980-1990 vil derfor den laveste aldersgruppen også inkludere 14-åringer.

Årgangene 1982 og 1983 er hentet fra årlige utgaver av NOS kriminalstatistikk. Opplysninger som tilsvarer figurene 6.14, 6.15, 6.16 og 6.17 er ikke tilgjengelig i NOS kriminalstatistikk og disse årgangene er dermed utelatt fra de nevnte figurene.

Om datagrunnlaget

Enheten i statistikken var frem til 1996 straffereaksjoner *avsagt* i løpet av statistikkåret. Fra 1997 er enheten i statistikken straffereaksjoner som er *registrert* i opprinnelsesregisteret. Alle straffereaksjoner som er med i utvalget til denne fremstillingen, er hentet fra Det sentrale straffe- og politiopplysningsregister (SSP). I årene 1987-1996 ble den årlige statistikken utgitt i form av foreløpige tall og i forbindelse med neste års statistikk ble tallene korrigert i de tabellene som hadde tidsserier. Det vil derfor være forskjeller mellom tall som presenteres her og de tallene som ble publisert i den årlige kriminalstatistikken (NOS), men ikke i forhold til de korrigerte tabellene i senere årganger.

For mer informasjon om statistikken, se http://www.ssb.no/kriminalitet/straff

Figur 6.7. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Antall

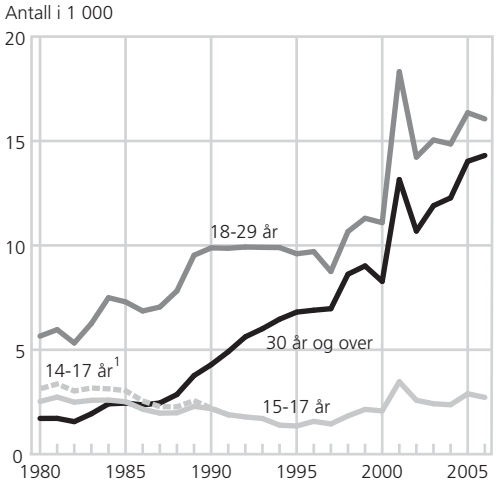

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.8. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Prosentandel[1]

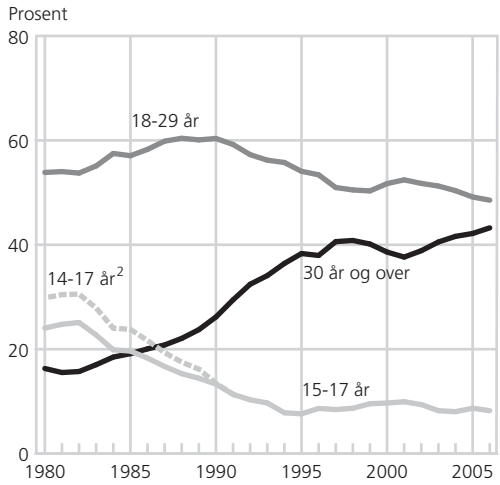

[1] Andel av alle med oppgitt alder.
[2] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Sentrale begreper og definisjoner i statistikken over straffereaksjoner

Den enkelte *straffereaksjon* er telleenheten i statistikken. I forbrytelsessaker kan en straffereaksjon være forelegg, betinget påtaleunnlatelse og endelig dom på samfunnsstraff, ubetinget eller betinget fengsel og/eller bot, samt dom på straffeutsettelse, forvaring, tvungent psykisk helsevern eller tvungen omsorg. Siden den enkelte reaksjon regnes som enhet, vil en person som er gitt reaksjon flere ganger i løpet av året, inngå i statistikken like mange ganger som personen har fått en reaksjon.

For beskrivelse av *lovbrudd, forbrytelse, hovedlovbrudd* og *alder* se tekstboks om begreper i statistikk over siktede.

Ubetinget fengsel innebærer at utmålt straff skal sones i fengsel.

Betinget fengsel innebærer at den dømte slipper å sone i fengsel, dersom de betingelser domstolen fastsetter blir overholdt.

Påtaleunnlatelse vil si at påtalemyndigheten ikke tiltaler en person, fordi omkostningene ved å tiltale ikke står i et rimelig forhold til hva det vil koste lovbryteren og samfunnet.

Samfunnstjeneste/samfunnsstraff: I 1991 ble samfunnstjeneste innført som et selvstendig reaksjonsalternativ. Samfunnstjeneste besto i at den dømte ble pålagt å utføre et visst antall timer ulønnet, samfunnsnyttig arbeid (maks 360 timer) og kunne brukes i saker som ellers ville innebære inntil ett års fengsel. 1. mars 2002 erstattet samfunnsstraff samfunnstjeneste og betinget dom med tilsyn. Samfunnsstraff kan idømmes for handlinger som har en strafferamme på fengsel i inntil seks år. Samfunnsstraffen kan bestå av samfunnsnyttig tjeneste (maks 420 timer), program, individuelle samtaler, behandling, megling i konfliktråd og andre tiltak som er relevante i forhold til den enkeltes kriminalitet. I spesielle tilfeller kan friomsorgen sette vilkår utover de som retten har satt, for eksempel rusforbud.

Overføring til barnevernsnemnd: Var frem til 1992 et særskilt rettsinstitutt som kunne brukes overfor lovbrytere som var under 18 år.

antallet straffereaksjoner mer enn doblet siden 1980, mens det for de over 30 år er gitt mer enn åtte ganger flere straffereaksjoner.

Som følge av svakere økning i antall straffereaksjoner mot unge under 30 år, har denne gruppens andel av totalen blitt stadig mindre over tid. Figur 6.8. viser at hele 84 prosent av alle straffereaksjonene var gitt til personer under 30 år på begynnelsen av 1980-tallet, mens den tilsvarende andelen i 2006 var sunket til 57 prosent. Spesielt reaksjoner ilagt unge under myndighetsalder har blitt færre og andelen av reaksjonene gitt til denne ungdomsgruppen har gått fra å utgjøre 30 prosent i 1980 til kun 8 prosent i 2006. Det var spesielt i perioden frem til midten av 1990-tallet hvor andelen straffereaksjoner gitt unge under 18 år dalte, og andelen har vært stabil de ti siste årene. I dag nærmer antallet reaksjoner ilagt personer over 30 år seg de under 30 år, og henholdsvis 14 300 reaksjoner var gitt personer over 30 år og 18 800 straffereaksjoner var gitt ungdom i 2006.

6.2.1. Ulik utvikling for ulike aldersgrupper

Det er de over 30 år som har bidratt mest til den samlede økningen i antallet straffereaksjoner de siste 27 årene, men det er også en forskjellig utvikling innenfor de ulike aldersgruppene blant ungdommene. Figur 6.9 viser at alle aldersgrupper har økt i perioden, men økningen har vært kraftigst de ti siste årene. Ser en nærmere på de ulike aldersgrupperingene viser statistikken at det også innenfor ungdomsgruppen er de eldste ungdommene som øker mest over tid.

Ungdom under myndighetsalder er de som skiller seg mest fra resten av ungdommene. Fra å være de som tidligere

Figur 6.9. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Per 1 000 innbyggere

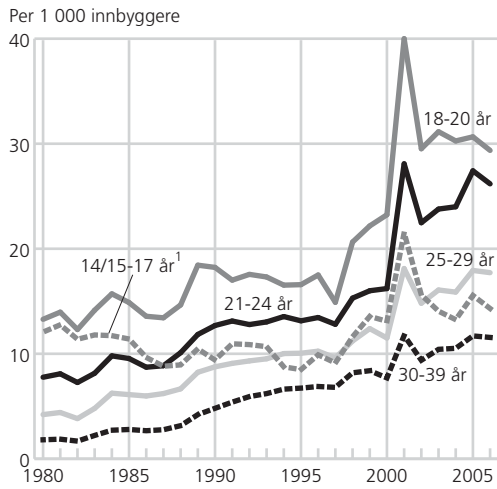

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

nest oftest ble ilagt en straffereaksjon på 1980-tallet, er det de siste årene gitt færrest straffereaksjoner blant ungdommene til unge under 18 år. Det er i dag gitt færre straffereaksjoner i antall til unge under 18 år enn det var i 1980. Men det må her tas hensyn til at den kriminelle lavalder var 14 år frem til 1990 og ser en bort fra 14 åringene er antallet straffereaksjoner gitt unge under myndighetsalder på samme nivå i dag som før – henholdsvis 2 500 i 1980 og 2 700 i 2006. Hvor ofte man har reagert strafferettslig overfor unge under myndighetsalder, har likevel ikke vært konstant i hele denne perioden. Frem til midten av 1990-tallet var det en fallende tendens og antallet straffereaksjoner gitt unge under 18 år var i 1995 halvparten av hva det var i 1980. Etter 1995 har antallet reaksjoner igjen økt for denne gruppen og er nå oppe på 1980-nivå.

Unge i alderen 18-20 år er klart mest overrepresentert i statistikken over

straffereaksjoner. Sett i forhold til befolkningsmengden ble det i 2006 ilagt 30 straffereaksjoner per 1 000 innbyggere i alderen 18-20 år, mot 5 straffereaksjoner per 1 000 innbyggere til voksne over 30 år. Denne aldersgruppen er størst, når en tar hensyn til befolkningssammensetningen, gjennom hele perioden som beskrives her. I 2006 ble 16 prosent av straffereaksjonene gitt unge i alderen 18-20 år, mens det til sammenlikning var 23 prosent av straffereaksjonene i 1980. Årsaken til at denne aldersgruppen står for mindre andel i dag i forhold til før, er at unge under 21 år har hatt en mindre økning i antall straffereaksjoner, sammenliknet med alle andre aldersgrupper. Straffereaksjoner gitt unge i alderen 18-20 år er doblet siden 1980- tallet, mens antallet reaksjoner til ungdom i alderen 21-24 år og 25-29 år har henholdsvis blitt 3 og 4 ganger høyere i samme periode. Det er i de ti siste årene at straffereaksjonene har økt. Frem til midten av 1990-tallet var det kun små svingninger fra år til år og antallet straffereaksjoner ilagt unge i alderen 18-20 år var i 1997 likt med 1980, henholdsvis 2 400 straffereaksjoner.

Ungdom i begynnelsen av 20-årene er i dag den aldersgruppen som er nest mest overrepresentert i reaksjonsstatistikken. Slik var det ikke på begynnelsen av 1980-tallet: I perioden 1980 og frem til 1987 var unge i alderen 14-17 år oftere straffet, men reaksjoner ilagt de yngste har ikke hatt den samme økningen som ungdom i alderen 21-24 år. På 1990-tallet og spesielt etter tusenårsskiftet har antallet reaksjoner ilagt unge i alderen 21-24 år økt betydelig, og antallet straffereaksjoner er 69 prosent høyere i 2006 sammenliknet med 1990. Justert for befolkningsmengden ble det ilagt 26 straffereaksjoner per 1 000 innbyggere i alderen 21-24 år i 2006, tilsvarende 13 i 1990 og 8 i 1980.

Straffereaksjoner ilagt de eldste ungdommene har økt mest over tid. I forhold til befolkningsmengden er denne aldersgruppen overrepresentert i statistikken, men ikke like mye som ungdom i alderen 18-24 år. Siden straffereaksjoner gitt disse ungdommene har økt mer over tid utgjør denne aldersgruppen, som eneste blant ungdommene, større andel i 2006 sammenliknet med tidligere. I 1980 ble 12 prosent av straffereaksjonene gitt unge i alderen 25-29 år, på midten av 1990-tallet var andelen oppe i 20 prosent, mens andelen i 2006 var på 16 prosent.

6.2.2. Aldersforskyvning

På begynnelsen av 1980-tallet var unge i alderen 15-20 år de mest overrepresenterte blant de som ble ilagt en straffereaksjon for en eller flere forbrytelser, og nesten halvparten av straffereaksjonene var gitt de yngste ungdommene. 18-åringene var det alderstrinnet som ble ilagt flest straffereaksjoner når en tar høyde for befolkningssammensetningen, mens 16 åringene ble ilagt flest reaksjoner i antall. Utover 1990- og 2000-tallet har det skjedd en aldersforskyvning der de mest overrepresenterte unge er noe eldre. I 2006 er det unge i alderen 18-23 år som er mest overrepresentert og 29 prosent av straffereaksjonene ble gitt ungdom i denne aldersgruppen. 20-åringene er i dag ilagt aller flest straffereaksjoner.

6.2.3. Pengestraffer tar over

Figur 6.10 viser hvordan man har reagert overfor ungdom i alderen 14/15-29 år over tid. Det mest påfallende med denne oversikten er den massive økningen i ilagte forelegg og bøter for forbrytelser.

Figur 6.10. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 14/15-29-åringer[1], etter type reaksjon. 1980-2006. Antall

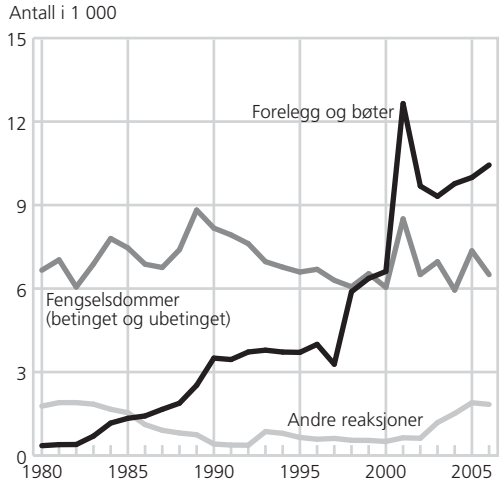

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Det samlede antallet straffereaksjoner gitt ungdom ble mer enn doblet, men tallet på pengestraffer er 30 ganger så høyt i 2006 som i 1980. Vi ser av figuren at det var en ganske kraftig økning i perioden 1980-1990, og i 1990 ble det gitt 3 500 forelegg og bøter mot 350 i 1980 til ungdom i alderen 14-29 år. På 1990-tallet var antallet stabilt på mellom 3 000 og 4 000, for så å øke kraftig fra slutten av 1990-tallet og i 2006 var ungdom ilagt 10 400 forelegg og bøter. Med denne kraftige økningen er pengestraffer gått fra å utgjøre kun 4 prosent på begynnelsen av 1980-tallet, til å være mer enn halvparten av de årlige straffereaksjonene som blir ilagt ungdom. I 2006 ble 60 prosent av pengestraffene gitt for narkotikaforbrytelser, 18 prosent for vinningsforbrytelser og 10 prosent for voldsforbrytelser.

Når det gjelder andre og mer alvorlige reaksjonstyper, er fengselsdommer på samme nivå i dag som på begynnelsen av 1980-tallet, men det har vært noen svingninger i løpet av perioden. Betingede og ubetingede dommer har tidligere utgjort halvparten hver av fengselsdommene, men de siste årene har ubetingede dommer økt mer i antall. I dag utgjør ubetingede dommer 60 prosent av alle fengselsdommene.

I 2006 ble det ilagt 1 800 andre typer reaksjoner enn de ovennevnte, noe som utgjorde 10 prosent av straffereaksjonene, samme andel som i 1980. Den største gruppen reaksjoner i denne kategorien er samfunnsstraff, og i 2006 ble det gitt 1 600 slike straffereaksjoner til ungdom. På begynnelsen av 1980-tallet var 1 700 straffereaksjoner, tilsvarende 93 prosent av «andre reaksjoner», overføring til barnevernsnemnd, en reaksjonstype som ble avviklet i 1992.

6.2.4. Alternative straffer til de umyndige

I perioden 1980 til i dag har sanksjonstypene man kan anvende endret seg noe, og da spesielt for de yngste. I 1990 ble også den kriminelle lavalder hevet fra 14 til 15 år, slik at det er et mindre årskull som er straffbare etter 1990.

I 1980 ble det ilagt 3 100 straffereaksjoner til unge i alderen 14-17 år, av disse var 53 prosent reaksjonen overføring til barnevernsnemnd, 35 prosent var betinget fengsel og 9 prosent var ubetinget fengselsdom. Dette reaksjonsbildet er betydelig endret over tid, fordi noen typer reaksjoner er avviklet og nye er kommet til. I 2006 var 57 prosent av straffereaksjonene forelegg og bøter, 14 prosent var samfunnsstraff, 17 prosent var betinget fengsel og kun 5 prosent var en ubetinget fengselsdom. Reaksjonstypen overføring til barnevernsnemnd ble

Figur 6.11. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 14/15-17-åringer[1], etter utvalgte typer reaksjoner. 1980-2006. Per 1 000 innbyggere

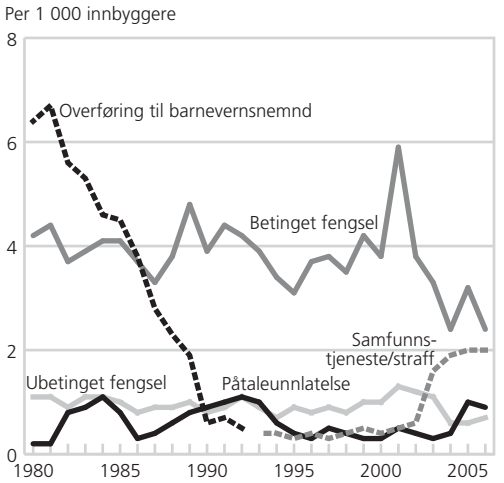

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

redusert i antall frem mot 1992 da ordningen ble avskaffet. I samme periode sank også det totale omfanget av straffereaksjoner gitt denne gruppen med nærmere 50 prosent, mye på grunn av bortfallet av denne typen reaksjon og hevingen av den kriminelle lavalder.

Betinget dom var tidligere den nest mest brukte straffereaksjonen overfor unge under 18 år, og denne reaksjonstypen utgjorde 38 prosent for 20 år siden. Denne andelen har vært stabil frem til 2002, men de siste 5 årene har antallet betingede dommer vært fallende. Det er likevel fremdeles den reaksjonstypen som anvendes nest mest overfor de yngste, etter forelegg og bøter.

Mye av årsaken til at det er gitt færre betingede dommer, er innføringen av samfunnsstraff i 2002 og mange unge får i dag samfunnsstraff i stedet for en betinget dom. Antallet reaksjoner som samfunnsstraff har bidratt sterkest til at det er ilagt mer enn dobbelt så mange straffereaksjoner i 2006 sammenliknet med 1995, hvis man ikke regner med forelegg og bøter.

6.2.5. Straffer til de myndige

Figur 6.12 viser hvordan det er blitt reagert overfor unge i alderen 18-29 år som er straffet for en eller flere forbrytelser. Ser vi på hele perioden under ett, er det samlede antallet straffereaksjoner ilagt denne ungdomsgruppen nærmere 3 ganger så høyt. Holder en forelegg og bøter utenfor, var det i 1980 ilagt 5 400 straffereaksjoner, i 2006 var det tilsvarende antallet økt til 7 200, en økning på 34 prosent. Det er i hovedsak flere ubetingede fengselsdommer og innføringen av samfunnstjeneste og senere samfunnsstraff som er årsaken til at antallet straffereaksjoner er økt i perioden. Betingede

Figur 6.12. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 18-29-åringer, etter utvalgte typer reaksjoner. 1980-2006. Per 1 000 innbyggere

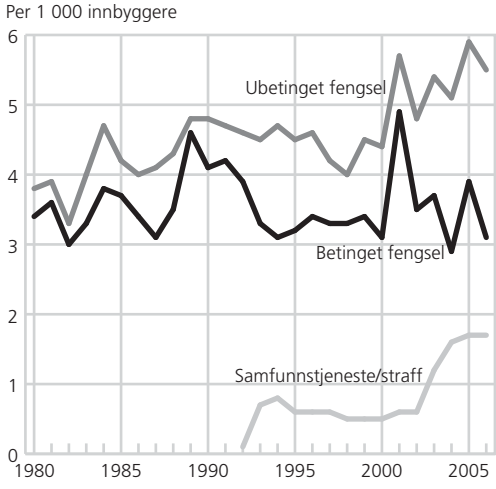

Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

dommer er i 2006 på et lavere nivå sammenliknet med 1980.

Fra begynnelsen av 1990-tallet og frem mot 2000-tallet var antallet fengselsdommer gitt unge i alderen 18-29 år på vei ned, og i 2000 var det ilagt 25 prosent færre fengselsdommer enn i 1990. I denne perioden var det de betingede dommene som hadde det største fallet med 34 prosent, mot 18 prosent for ubetingede dommer. Etter århundreskiftet har ubetingede dommer steget i antall og er i 2006 på sitt høyeste nivå på disse 27 årene. Samfunnstjeneste var i hele perioden frem til innføringen av samfunnsstraff på rundt 500 straffereaksjoner årlig. Etter innføringen av samfunnsstraff er det årlig ilagt flere slike straffereaksjoner og i 2006 ble det registrert 1 200 samfunnsstraffdommer til unge i alderen 18-29 år.

6.2.6. Unge til fengsel

Ubetingede fengselsdommer utgjør i dag rundt en fjerdedel av alle straffereaksjonene for forbrytelser, mot mellom 35 og 39 prosent på 1980-tallet og 1990-tallet. Selv om andelen fengselsdommer er lavere i dag enn tidligere, er antallet dommer stigende – og i dag er ubetingede fengselsdommer for alle aldere doblet i antall. Mens det i 1980 ble ilagt 3 800 dommer som ubetinget fengsel var antallet oppe i 8 000 i 2006. Denne utviklingen er likevel ikke lik for alle aldersgrupper. Ser en på hele ungdomsgruppen, slik det er definert i denne publikasjonen, er det ilagt 28 prosent flere ubetingede dommer i 2006 sammenliknet med 1980. Justert for befolkningsmengden er den tilsvarende økningen 46 prosent. Ubetingede dommer ilagt personer over 30 år har derimot økt med hele 410 prosent i samme periode, men noe mindre når man tar hensyn til befolkningsutviklingen (280 prosent).

Figur 6.13. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Antall

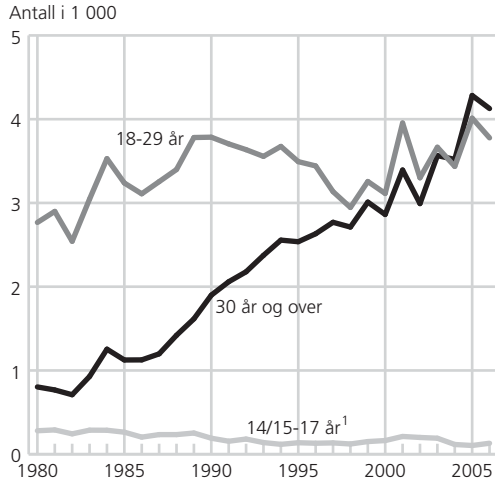

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Vi ser av figur 6.13 at selv om det er de eldste som har stått for den sterkeste økningen over tid, er det ungdom som er blitt ilagt flest ubetingede fengselsdommer i antall helt frem til 2004. Justert for befolkningssammensetningen er ungdom også overrepresentert. I 2006 var det ilagt 4,5 ubetingede dommer per 1 000 innbyggere i alderen 15-29 år, mens det tilsvarende tallet for personer i alderen 30-39 år var 3,5 per 1 000 innbyggere.

6.2.7. Få, men fremdeles noen, under 18 år til fengsel

Ubetinget fengsel er den mest omgripende straffereaksjon vi har, og det er et uttalt mål å begrense bruken av fengselsstraff til unge under 18 år (jf. St.meld. nr. 20 (2005-2006)). Likevel er det en del under myndighetsalder som idømmes ubetinget dom, selv om det er en mer

Figur 6.14. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 14/15-17-åringer[1], etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall[2]

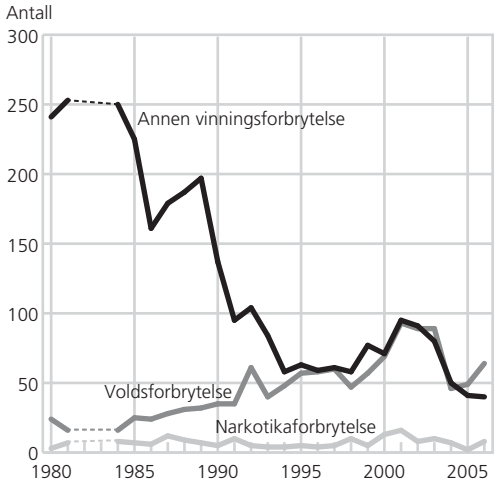

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
[2] Oppgave mangler for årene 1982 og 1983.
Kilde: Straffereaksjoner, Statistisk sentralbyrå.

utstrakt bruk av andre straffeformer overfor de helt unge lovbryterne.

Det er en relativt liten andel av unge under 18 år som blir straffet med ubetinget fengsel, og i 2006 var 5 prosent av straffereaksjonene ilagt denne aldersgruppen en ubetinget dom. Tidligere var det flere unge som fikk en ubetinget dom og antallet var mer enn dobbelt så høyt på begynnelsen av 1980-tallet. Det er likevel ikke så stor gruppe vi her snakker om: Antallet ubetingede fengselsdommer var 280 i 1980 mens det i 2006 var sunket til 131 dommer.

På begynnelsen av 1980-tallet hadde hele 86 prosent av alle ubetingede dommer gitt unge under 18 år vinning som hovedforbrytelse. I løpet av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet ble det gitt stadig færre fengselsdommer totalt til denne gruppen og mer eller mindre hele denne utviklingen skyldes færre ubetingede dommer for vinning. I 1995 var andelen vinning nede i 46 prosent, noe som var stabilt frem til tusenårsskiftet, hvor det deretter igjen er skjedd en nedgang. I dag utgjør vinning 31 prosent av de ubetingede fengselsdommene mot personer under myndighetsalder.

Antallet ubetingede dommer med vold som hovedforbrytelse har hatt en økning i perioden 1980-2003, mens de siste årene har vært en reduksjon i forhold til nivået på begynnelsen av århundreskiftet. Spesielt i perioden 1998-2002 var det mange fengselsdommer for voldsforbrytelser gitt unge under 18 år. I dag er det ilagt nærmere tre ganger flere ubetingede dommer for vold sammenliknet med begynnelsen av 1980-tallet – kun 24 i 1980 og 64 i 2006. I 2006 hadde halvparten av alle fengselsdommer gitt unge under myndighetsalder vold som hovedlovbrudd.

Figur 6.15. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 18-20-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall[1]

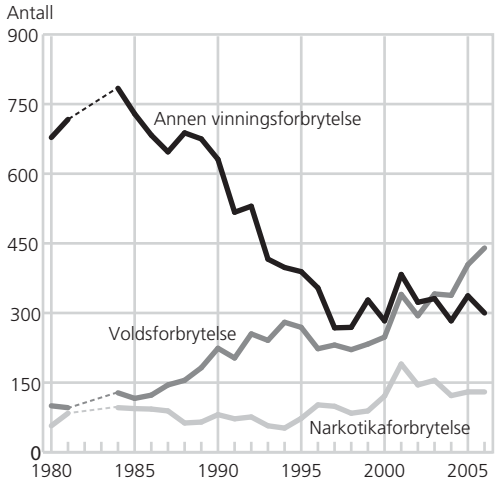

[1] Oppgave mangler for årene 1982 og 1983.
Kilde: Straffereaksjoner, Statistisk sentralbyrå.

6.2.8. Flere 18-20-åringer til fengsel for vold

20 prosent av straffereaksjonene ilagt unge i alderen 18-20 år var ubetinget dom i 2006, det vil si 1 000 dommer. Også for unge i alderen 18-20 år var det frem mot slutten av 1990-tallet en nedadgående tendens og i 1998 var det ilagt 37 prosent færre ubetingede dommer sammenliknet med 1980. I den siste tiårsperioden er igjen antallet fengselsdommer på vei oppover for unge i alderen 18-20 år og i 2006 var det ilagt 60 prosent flere ubetingede dommer sammenliknet med 1998 og antallet dommer er i dag på samme nivå som i 1980.

Unge i alderen 18-20 år er, som vist tidligere, mest overrepresentert i kriminalstatistikkene. På 1980-tallet ble flertallet som ble idømt en ubetinget fengselsstraff, dømt som følge av vinningsforbrytelse. Andelen dommer med denne typen hovedlovbrudd varierte mellom 69 og 59 prosent av de ubetingede dommene. På samme måte som for unge under 18 år var antallet 18-20-åringer som fikk fengselsstraff for vinning, sterkt synkende utover 1990-tallet og antallet ubetingede dommer med vinning var 60 prosent lavere i 1998 enn i 1980. Fra å være hovedlovbrudd i 69 prosent av de ubetingede dommene i 1980, er andelen nå 30 prosent. Vinning er ikke lenger den lovbruddstypen som oftest er hovedlovbrudd ved ubetingede dommer for ungdom i alderen 18-20 år.

Siden midten av 1990-tallet er det gitt et økende antall ubetingede fengselsdommer med narkotika som hovedlovbrudd og siden 1995 er antallet slike dommer nesten doblet i antall. Som det blir beskrevet senere, har det likevel ikke vært den samme økningen for unge i alderen 18-20 år som for de eldre ungdommene.

Betydelig flere har blitt ilagt ubetinget fengselsstraff for vold utover 1990- og 2000-tallet. I 1980 ble det ilagt 100, i 1990 224 og i 2006 ble det ilagt 440 ubetingede dommer for vold. Voldslovbrudd er dermed blitt den vanligste begrunnelsen for å ilegge ubetinget fengsel til ungdom i alderen 18-20 år og denne lovbruddstypen utgjør i dag 44 prosent, mot kun 10 prosent på begynnelsen av 1980-tallet.

6.2.9. Like ofte fengsel for vinning og vold til unge tidlig i 20-årene

Ubetinget fengselsdom utgjør 25 prosent av straffereaksjonene ilagt unge i alderen 21-24 år, det vil si 1 400 dommer i 2006. Det ble gitt 33 prosent flere fengselsdommer til ungdom i denne aldersgruppen i 2006 enn i 1980. Utviklingen er lik den som vi har beskrevet for unge under 20 år, altså langt færre dommer frem mot

Figur 6.16. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 21-24-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall[1]

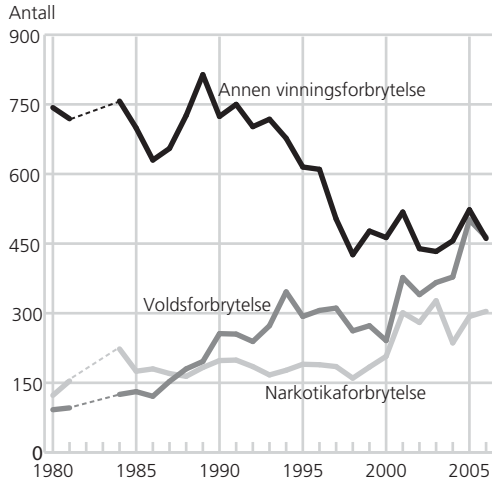

[1] Oppgave mangler for årene 1982 og 1983.
Kilde: Straffereaksjoner, Statistisk sentralbyrå.

slutten av 1990-tallet, men en økning de ti siste årene.

Det er også for unge i denne alderen det synkende antallet i ubetingede dommer med vinning som hovedlovbrudd som står bak nedgangen frem mot slutten av 1990-tallet. Vinning var hovedlovbrudd i mellom 69 og 58 prosent av fengselsdommene på 1980-tallet, mellom 54 og 44 prosent på 1990-tallet – og i dag utgjør vinning 32 prosent.

Samtidig som det er blitt færre som har vinning som begrunnelse for den ubetingede dommen, er det flere dommer på bakgrunn av volds- og narkotikaforbrytelser. For unge i alderen 21-24 år har antallet ubetingede dommer for vold økt gjennom hele perioden. Det er ilagt hele fem ganger flere ubetingede dommer for vold i 2006 sammenliknet med 1980 og vold utgjør i dag 33 prosent.

Frem mot årtusenskiftet var antallet ubetingede dommer med narkotika som hovedlovbrudd stabilt, med i underkant av 200 ubetingede dommer årlig for denne aldersgruppen. Etter årtusenskiftet er imidlertid flere unge i alderen 21-24 år ilagt en ubetinget fengselsdom som følge av narkotikakriminalitet, og antallet slike dommer var i 2006 oppe i 300. I 2006 hadde 21 prosent av fengselsdommene ilagt unge i denne aldersgruppen, narkotika som hovedlovbrudd.

6.2.10. Fremdeles mest vinning blant ungdommer i alderen 25-29 år

Blant de eldste ungdommene var 26 prosent (1 300 dommer) av straffereaksjonene en ubetinget fengselsdom i 2006. Det er dobbelt så mange som på 1980-tallet, men er likevel på samme nivå som for ti år siden. Det var i perioden 1980 til 1994 at ubetingede dommer ilagt ungdom i denne aldersgruppen hadde en betydelig økning, og antallet dommer steg fra 700 i 1980 til 1 500 i 1994.

Figur 6.17. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 25-29-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall[1]

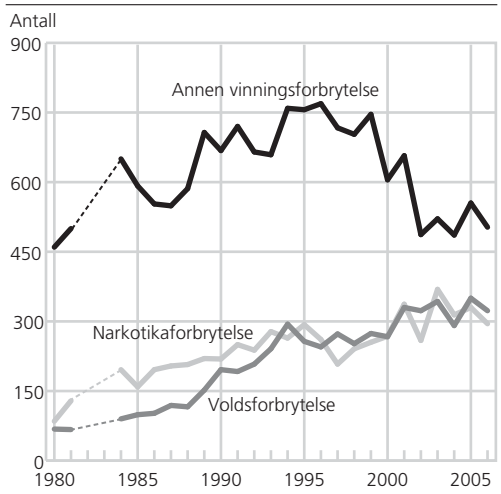

[1] Oppgave mangler for årene 1982 og 1983.
Kilde: Straffereaksjoner, Statistisk sentralbyrå.

Begrunnelsen for ilagte ubetingede fengselsdommer til ungdom i alderen 25-29 år har en noe annen utvikling over tid sammenliknet med de yngre ungdommene. I denne aldersgruppen er det ikke det samme fallet i antallet som har vinning som hovedlovbrudd ved ubetingede dommer. Fra 1980 til 1996 steg faktisk antallet ubetingede dommer for vinningslovbrudd fra 460 til 770. Fra midten av 1990-tallet er det likevel et markant fall i ubetingede dommer med vinning som hovedlovbrudd og i 2006 var det ilagt 35 prosent færre dommer for vinning sammenliknet med 1997. I motsetning til de yngre ungdommene er vinning også i dag oftest hovedlovbrudd ved en ubetinget fengselsdom, og vinning utgjorde 37 prosent av fengselsdommene i 2006.

Ubetingede dommer ilagt for voldsforbrytelser har også for de eldste ungdommene økt over tid og antallet er fem ganger så høyt i dag som i 1980. Fra å utgjøre 10 prosent i 1980 og 20 prosent i 1994, var andelen ubetingede dommer for vold 24 prosent i 2006 (320 fengselsdommer). Til forskjell fra ubetingede dommer ilagt yngre ungdommer har antallet dommer med narkotika som hovedforbrytelse økt i samme omfang som voldsforbrytelser. I 2006 er det nærmest like mange i alderen 25-29 år som har blitt ilagt en ubetinget fengselsdom for vold (323) som for narkotika (295).

6.3. Lovbruddsendringer preger alle generasjoner

Den årlige andelen av de enkelte ungdomskullene som blir tatt og straffet for lovbrudd, og da særlig de mer alvorlige forbrytelsene, er relativt liten. Det er med andre ord i seg selv en relativt sjelden og avvikende situasjon for en ungdom å bli satt under etterforskning av politiet – og i enda større grad bli konfrontert med sine handlinger og straffet i domstolene.

Det er likevel ungdom som oftest siktes og straffes, spesielt unge i alderen 18-24 år er overrepresentert i kriminalstatistikkene. Fremstillingen i dette kapittelet viser at flere ungdommer siktes og straffes nå enn før. Voksne har likevel hatt en sterkere vekst enn ungdom og de eldste ungdommene har sterkere vekst enn de yngste.

Vi har sett at det blant de siktede er de yngste som både har hatt størst nedgang i vinningskriminalitet og størst oppgang i volds- og narkotikaforbrytelser – relativt til sitt tidligere nivå. Dette har medført at det i dag ikke er betydelig flere under 18 år som er siktede eller ilagt straffereaksjon enn for 20 år siden. Endringen i lovbruddssammensetningen har bidratt til at flere 15-18-åringer får pengestraff, og færre får ubetinget fengselsstraff.

De eldre ungdomsgruppene har også hatt en liknende utvikling for de samme lovbruddsgruppene, men nedgangen i vinningslovbrudd og økningen i volds- og narkotikaforbrytelsene har samlet sett ført til at betydelig flere blir siktet og straffet.

Ungdomsgruppene over myndighetsalder har hatt noe ulik utvikling i løpet av 1990-tallet, og ungdom i slutten av 20-årene fikk en nedgang i vinningsforbrytelse først i de aller siste årene. Antall siktede og straffede for voldsforbrytelser har økt relativt jevnt i hele perioden for alle de eldste ungdomsgruppene. Den drastiske økningen for narkotikaforbrytelser fra midten av 1990-tallet og frem til 2001 kom også samtidig for alle ungdomsgruppene.

Samlet sett er det de siste 20 årene blitt langt flere siktede og flere eldre ungdommer som blir ilagt både pengestraffer og ubetinget fengsel. Vi har sett at narkotikaforbrytelser er den viktigste begrunnelsen for pengestraffer, og at vinning og vold er de typer lovbrudd som medfører at flest ungdom blir dømt til ubetinget fengsel. Vold er nå den største forbrytelsesgruppen til de i alderen 15-24 år som får ubetinget fengselsstraff, og fortsetter utviklingen slik den har vært de aller siste årene, vil dette også kunne bli den største forbrytelsesgruppen blant de siktede under 21 år.

Referanser

Olaussen, Leif Petter (2004): Oppklaringsprosenten – en indikator på hva?, Lov og rett, nr 7-8, 2004, s. 440-463.

Anmeldte lovbrudd, http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudda/

Etterforskede lovbrudd, http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde/

Fengslinger, http://www.ssb.no/kriminalitet/fengsling/

Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, http://www.ssb.no/kriminalitet /vold/

NOS Kriminalstatistikk, http://www.ssb.no/kriminalitet/nos_kriminal/

Ofre for lovbrudd anmeldt, http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbruddo/

Stene, Reid J. (2007): Ung, utsatt og tatt – men eldre enn før, *Samfunnsspeilet* 5-6, 2007, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200705/13/art-2007-12-12-01.html

Stene, Reid J. (2003a): Barn og unge inn i rettssystemet. Kriminalitet blant barn og unge, Del 1, Notater 2003/13, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/krim_bu/

Stene, Reid J. (2003b): Narkotika, kontroll og bruk, *Samfunnsspeilet* 1, 2003, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200301/03/art-2003-03-26-01.html

Straffereaksjoner, http://www.ssb.no/kriminalitet/straff/

St.meld.nr. 20 (2005-2006): *Alternative straffereaksjonar overfor unge lovbrytarar*. Det kongelige justis- og politidepartement.

Stene er fagansvarlig for statistikken over siktede (del 6.1) og Thorsen for statistikken over straffereaksjoner (del 6.2). Knut Strøm og Kari Onshus har gitt avgjørende bidrag til del 6.1.

Tabell 6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per 1 000 innbyggere[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
						Absolutte tall					
Lovbrudd											
1987	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1988	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1989	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1990	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1991	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1992	70 956	2 062	6 940	10 373	11 160	10 601	13 971	8 521	3 498	3 829	1
1993	70 004	2 448	6 363	9 827	10 837	10 477	14 013	8 694	3 767	3 200	378
1994	67 936	2 604	6 178	9 193	10 337	10 387	13 708	8 481	3 700	3 056	292
1995	68 262	3 154	6 224	8 617	10 016	10 367	14 104	8 541	3 944	3 150	145
1996	68 854	3 923	6 639	8 419	9 755	10 096	14 232	8 367	4 013	3 125	285
1997	68 966	3 770	6 226	8 300	9 544	10 058	14 617	8 820	4 442	3 187	2
1998	70 573	3 749	6 326	8 644	9 513	10 440	15 449	9 002	4 427	3 015	8
1999	74 306	4 338	6 648	9 557	9 855	10 911	16 072	9 112	4 695	3 111	7
2000	78 589	4 499	7 487	10 527	10 490	11 357	16 807	9 592	4 770	3 025	35
2001	84 407	4 153	7 735	11 687	11 627	11 796	18 277	10 708	5 229	3 190	5
2002	74 531	3 438	6 516	10 193	10 501	10 387	16 473	9 695	4 538	2 778	12
2003	77 455	3 289	6 399	10 604	10 635	10 393	17 549	10 382	5 181	3 018	5
2004	83 780	3 658	7 350	11 146	11 341	10 982	18 671	11 462	5 775	3 389	6
2005	84 701	3 462	7 331	10 730	11 414	10 977	18 866	12 314	6 075	3 523	9
Forbrytelse											
1987	14 404	1 053	2 569	2 850	2 435	2 100	2 129	662	224	121	261
1988	17 133	1 230	2 845	3 279	2 938	2 448	2 484	868	297	184	560
1989	20 767	1 127	3 172	3 871	3 586	3 086	3 276	1 168	367	270	844
1990	22 873	1 105	3 373	4 084	3 888	3 341	3 798	1 353	447	355	1 129
1991	22 403	1 089	3 077	4 158	3 930	3 426	4 062	1 542	464	301	354
1992	23 422	1 293	2 857	4 150	4 100	3 752	4 601	1 818	542	309	-
1993	24 410	1 428	2 900	4 001	4 212	3 913	4 767	2 081	643	317	148
1994	25 422	1 505	3 039	3 994	4 199	4 175	5 177	2 271	662	304	96
1995	25 106	1 717	2 788	3 594	4 079	4 065	5 292	2 466	741	324	40
1996	26 363	1 932	3 098	3 568	4 082	4 346	5 654	2 523	755	324	81
1997	27 272	1 836	3 037	3 461	4 044	4 384	6 221	2 918	1 015	355	1
1998	28 586	1 854	3 137	3 803	4 040	4 546	6 764	3 144	936	354	8
1999	31 519	2 237	3 575	4 542	4 487	4 989	6 987	3 284	1 065	349	4
2000	34 235	2 568	4 103	5 104	4 975	5 266	7 394	3 405	1 076	328	16
2001	37 995	2 430	4 403	5 996	5 842	5 646	8 151	3 969	1 230	327	1
2002	33 204	2 085	3 623	4 966	5 159	4 975	7 354	3 646	1 091	301	4
2003	32 690	1 816	3 241	4 953	5 123	4 824	7 448	3 833	1 131	318	3
2004	36 121	1 997	3 723	5 400	5 640	5 200	8 221	4 251	1 306	378	5
2005	36 169	1 819	3 641	5 026	5 631	5 179	8 336	4 569	1 554	408	6

Tabell 6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per (forts.). **1 000 innbyggere**[1]

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
						Absolutte tall					
Forseelse											
1987	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1988	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1989	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1990	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1991	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
1992	47 534	769	4 083	6 223	7 060	6 849	9 370	6 703	2 956	3 520	1
1993	45 594	1 020	3 463	5 826	6 625	6 564	9 246	6 613	3 124	2 883	230
1994	42 514	1 099	3 139	5 199	6 138	6 212	8 531	6 210	3 038	2 752	196
1995	43 156	1 437	3 436	5 023	5 937	6 302	8 812	6 075	3 203	2 826	105
1996	42 491	1 991	3 541	4 851	5 673	5 750	8 578	5 844	3 258	2 801	204
1997	41 694	1 934	3 189	4 839	5 500	5 674	8 396	5 902	3 427	2 832	1
1998	41 987	1 895	3 189	4 841	5 473	5 894	8 685	5 858	3 491	2 661	-
1999	42 787	2 101	3 073	5 015	5 368	5 922	9 085	5 828	3 630	2 762	3
2000	44 354	1 931	3 384	5 423	5 515	6 091	9 413	6 187	3 694	2 697	19
2001	46 412	1 723	3 332	5 691	5 785	6 150	10 126	6 739	3 999	2 863	4
2002	41 327	1 353	2 893	5 227	5 342	5 412	9 119	6 049	3 447	2 477	8
2003	44 765	1 473	3 158	5 651	5 512	5 569	10 101	6 549	4 050	2 700	2
2004	47 659	1 661	3 627	5 746	5 701	5 782	10 450	7 211	4 469	3 011	1
2005	48 532	1 643	3 690	5 704	5 783	5 798	10 530	7 745	4 521	3 115	3
						Per 1 000 innbyggere					
Forbrytelse											
1987	3,7	1,9	13,1	14,0	9,2	6,7	3,4	1,3	0,6	0,1	
1988	4,3	2,3	14,7	16,2	10,9	7,7	4,0	1,6	0,8	0,2	
1989	5,2	2,1	16,9	19,4	13,3	9,6	5,3	2,1	1,0	0,3	
1990	5,8	2,1	18,7	20,8	14,3	10,3	6,1	2,4	1,2	0,4	
1991	5,6	2,1	17,8	21,4	14,5	10,3	6,5	2,6	1,2	0,3	
1992	5,9	2,5	17,4	21,9	15,2	11,1	7,3	3,0	1,4	0,3	
1993	6,1	2,7	18,1	22,0	15,7	11,4	7,5	3,4	1,6	0,4	
1994	6,3	2,8	19,2	22,9	16,0	12,1	8,0	3,7	1,5	0,3	
1995	6,2	3,1	17,5	21,7	15,8	11,8	8,2	4,0	1,6	0,4	
1996	6,4	3,4	19,5	22,1	16,4	12,7	8,6	4,1	1,6	0,4	
1997	6,6	3,2	19,1	21,6	16,9	12,8	9,4	4,7	2,0	0,4	
1998	6,9	3,2	19,9	23,5	17,5	13,4	10,1	5,1	1,8	0,4	
1999	7,5	3,8	22,6	28,1	20,0	15,0	10,3	5,3	2,0	0,4	
2000	8,1	4,3	25,9	31,6	22,5	16,1	10,8	5,4	1,9	0,4	
2001	9,0	4,0	27,3	37,3	26,7	17,9	11,8	6,3	2,1	0,4	
2002	7,8	3,4	21,9	30,8	23,4	16,3	10,5	5,7	1,9	0,3	
2003	7,6	2,9	18,9	30,6	23,2	16,3	10,7	6,0	1,9	0,4	
2004	8,4	3,2	20,8	32,9	25,7	17,9	11,8	6,6	2,2	0,4	
2005	8,3	2,9	19,6	29,9	25,6	18,0	12,0	7,0	2,6	0,4	

Tabell 6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per 1 000 innbyggere[1] (forts.).

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
						Per 1 000 innbyggere					
Økonomisk forbrytelse											
1987	0,2	0,0	0,1	0,5	0,4	0,4	0,3	0,1	0,1	0,0	
1988	0,1	0,0	0,1	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	
1989	0,2	0,0	0,1	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,1	0,0	
1990	0,2	0,0	0,1	0,4	0,4	0,5	0,4	0,3	0,2	0,0	
1991	0,3	0,0	0,1	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,2	0,0	
1992	0,4	0,0	0,2	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6	0,3	0,0	
1993	0,4	0,0	0,2	0,5	0,5	0,7	0,8	0,8	0,4	0,1	
1994	0,4	0,0	0,1	0,4	0,5	0,7	0,8	0,7	0,3	0,0	
1995	0,5	0,0	0,2	0,6	0,6	0,9	0,9	0,9	0,4	0,1	
1996	0,4	0,0	0,1	0,6	0,7	0,8	0,9	0,7	0,3	0,1	
1997	0,4	0,0	0,2	0,4	0,7	0,7	0,7	0,7	0,3	0,0	
1998	0,4	0,0	0,2	0,4	0,5	0,7	0,8	0,6	0,3	0,0	
1999	0,4	0,0	0,3	0,6	0,6	0,8	0,8	0,6	0,3	0,0	
2000	0,4	0,1	0,4	0,7	0,7	0,8	0,8	0,6	0,3	0,0	
2001	0,5	0,1	0,5	0,9	0,8	0,9	0,8	0,7	0,3	0,0	
2002	0,4	0,0	0,4	0,6	0,7	0,8	0,7	0,5	0,2	0,0	
2003	0,4	0,0	0,3	0,5	0,7	0,9	0,8	0,6	0,3	0,0	
2004	0,5	0,0	0,2	0,6	0,8	1,2	1,1	0,7	0,3	0,0	
2005	0,5	0,0	0,2	0,6	0,9	1,0	1,1	0,8	0,4	0,0	
Annen vinningsforbrytelse											
1987	2,0	1,5	9,7	7,6	4,4	3,0	1,6	0,5	0,2	0,1	
1988	2,4	1,7	11,0	9,5	5,3	3,5	1,8	0,6	0,3	0,1	
1989	2,8	1,6	12,8	11,5	6,5	4,5	2,1	0,8	0,3	0,1	
1990	3,1	1,5	14,1	12,3	7,2	4,9	2,6	1,0	0,5	0,3	
1991	2,9	1,5	13,2	12,1	7,2	4,8	2,6	1,0	0,5	0,2	
1992	2,8	1,6	12,0	12,0	7,1	4,8	2,8	1,0	0,4	0,1	
1993	2,8	1,7	12,1	12,0	7,5	4,9	2,8	1,0	0,4	0,1	
1994	3,0	1,7	12,8	12,6	7,7	5,5	3,2	1,2	0,4	0,1	
1995	2,6	1,7	9,9	10,5	6,9	4,8	2,9	1,1	0,4	0,1	
1996	2,7	1,8	9,8	10,1	7,1	5,5	3,4	1,3	0,4	0,1	
1997	2,6	1,5	9,3	8,4	6,8	5,4	3,7	1,4	0,6	0,1	
1998	2,6	1,5	8,4	8,0	6,6	5,6	3,7	1,5	0,5	0,1	
1999	2,7	1,7	9,2	9,5	7,2	6,0	3,8	1,6	0,4	0,1	
2000	2,9	1,8	10,2	9,7	7,8	6,2	3,9	1,6	0,4	0,1	
2001	3,0	1,6	10,2	12,0	9,1	6,3	4,0	1,7	0,5	0,1	
2002	2,4	1,2	7,9	8,6	6,6	5,2	3,4	1,6	0,4	0,1	
2003	2,3	1,2	6,5	9,1	6,3	4,9	3,3	1,6	0,4	0,1	
2004	2,6	1,2	7,9	10,1	7,3	5,6	3,7	1,8	0,4	0,1	
2005	2,4	1,1	6,7	8,5	6,7	5,5	3,9	1,8	0,5	0,0	

Tabell 6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per 1 000 innbyggere[1] (forts.).

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
						Absolutte tall					
Voldsforbrytelse											
1987	0,5	0,1	0,9	1,7	1,4	1,0	0,6	0,3	0,1	0,0	
1988	0,6	0,1	1,1	2,0	1,6	1,1	0,7	0,4	0,2	0,0	
1989	0,7	0,1	1,2	2,5	2,2	1,3	1,0	0,5	0,3	0,1	
1990	0,8	0,1	1,3	2,5	2,0	1,5	1,0	0,5	0,2	0,0	
1991	0,8	0,1	1,3	2,9	2,0	1,4	1,0	0,6	0,3	0,1	
1992	0,9	0,2	1,6	3,3	2,6	1,9	1,3	0,6	0,3	0,1	
1993	1,0	0,2	2,1	3,8	3,0	2,1	1,4	0,7	0,4	0,1	
1994	1,0	0,3	1,9	3,8	3,0	2,1	1,4	0,8	0,3	0,1	
1995	1,1	0,4	2,3	4,3	3,1	2,2	1,5	0,7	0,3	0,1	
1996	1,1	0,4	2,9	3,8	3,3	2,4	1,4	0,8	0,3	0,1	
1997	1,2	0,5	3,4	4,2	3,4	2,3	1,7	0,9	0,4	0,1	
1998	1,3	0,5	3,6	4,4	3,3	2,4	1,8	1,0	0,4	0,1	
1999	1,3	0,6	3,9	4,7	3,6	2,6	1,8	0,9	0,5	0,1	
2000	1,4	0,7	4,4	5,0	3,7	2,7	1,9	1,0	0,4	0,1	
2001	1,6	0,8	5,2	5,8	4,2	3,0	2,2	1,2	0,5	0,1	
2002	1,5	0,8	4,4	5,5	4,0	3,1	1,9	1,2	0,5	0,1	
2003	1,5	0,6	4,3	6,0	4,4	3,0	2,0	1,3	0,5	0,1	
2004	1,7	0,7	5,1	6,9	5,1	3,3	2,3	1,4	0,6	0,1	
2005	1,8	0,7	5,4	7,0	5,4	3,3	2,3	1,5	0,7	0,1	
Seksualforbrytelse											
1987	0,1	0,0	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	
1988	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	
1989	0,1	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	
1990	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	
1991	0,1	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	
1992	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	
1993	0,2	0,0	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	
1994	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	
1995	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	
1996	0,1	0,0	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	
1997	0,2	0,0	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	
1998	0,2	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	
1999	0,2	0,0	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	
2000	0,2	0,1	0,4	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1	0,0	
2001	0,2	0,1	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	
2002	0,2	0,1	0,4	0,3	0,4	0,3	0,2	0,2	0,1	0,0	
2003	0,2	0,1	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,1	0,1	
2004	0,2	0,1	0,6	0,5	0,5	0,4	0,3	0,2	0,1	0,0	
2005	0,2	0,1	0,6	0,6	0,6	0,5	0,3	0,2	0,1	0,1	

Tabell 6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per 1 000 innbyggere[1] (forts.).

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
						Per 1 000 innbyggere					
Narkotikaforbrytelse											
1987	0,5	0,0	0,6	2,0	1,9	1,5	0,6	0,1	0,0	0,0	
1988	0,6	0,0	0,5	1,9	2,3	2,0	0,8	0,1	0,0	0,0	
1989	0,8	0,0	0,7	2,6	2,8	2,4	1,1	0,2	0,0	0,0	
1990	0,8	0,0	0,8	2,9	3,0	2,4	1,3	0,2	0,0	0,0	
1991	0,9	0,0	0,9	3,3	3,1	2,5	1,5	0,2	0,1	0,0	
1992	0,9	0,0	1,0	3,1	3,0	2,6	1,6	0,3	0,0	0,0	
1993	0,9	0,0	0,9	3,0	2,9	2,5	1,6	0,3	0,1	0,0	
1994	0,9	0,0	0,9	2,9	2,8	2,3	1,6	0,3	0,1	0,0	
1995	1,0	0,0	1,4	3,6	3,3	2,5	1,7	0,5	0,1	0,0	
1996	1,1	0,1	2,5	4,6	3,5	2,7	1,8	0,5	0,1	0,0	
1997	1,3	0,1	2,4	6,0	4,3	2,9	2,0	0,8	0,1	0,0	
1998	1,6	0,1	3,8	8,2	5,2	3,4	2,4	0,9	0,1	0,0	
1999	1,9	0,1	5,1	10,4	6,7	3,9	2,7	1,2	0,2	0,0	
2000	2,2	0,1	5,3	12,6	8,1	4,9	2,8	1,3	0,2	0,0	
2001	2,6	0,1	5,7	14,9	10,3	5,8	3,3	1,6	0,3	0,0	
2002	2,3	0,1	4,7	12,8	9,9	5,5	3,0	1,5	0,2	0,0	
2003	2,3	0,1	4,0	11,8	9,5	5,7	3,2	1,6	0,3	0,0	
2004	2,3	0,1	3,9	11,4	9,7	5,6	3,3	1,6	0,3	0,0	
2005	2,3	0,1	3,7	10,1	9,5	6,0	3,2	1,8	0,4	0,0	
Skadeverk, forbrytelse											
1987	0,3	0,3	1,0	1,2	0,5	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	
1988	0,3	0,3	1,2	1,4	0,7	0,4	0,2	0,1	0,0	0,0	
1989	0,3	0,4	1,2	1,4	0,8	0,5	0,2	0,1	0,1	0,0	
1990	0,4	0,3	1,4	1,6	0,9	0,5	0,3	0,1	0,0	0,0	
1991	0,4	0,3	1,2	1,6	0,9	0,5	0,3	0,1	0,1	0,0	
1992	0,4	0,5	1,3	1,7	0,9	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	
1993	0,4	0,6	1,5	1,5	0,8	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	
1994	0,5	0,7	2,1	1,9	1,0	0,6	0,3	0,1	0,1	0,0	
1995	0,4	0,8	2,3	1,6	0,8	0,5	0,3	0,2	0,1	0,0	
1996	0,5	1,1	2,7	1,7	0,8	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	
1997	0,5	1,1	2,5	1,5	0,7	0,4	0,3	0,1	0,0	0,0	
1998	0,5	1,0	2,5	1,6	0,8	0,4	0,3	0,2	0,1	0,0	
1999	0,5	1,2	2,6	1,6	0,7	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	
2000	0,6	1,5	3,7	1,9	1,0	0,5	0,3	0,1	0,1	0,0	
2001	0,6	1,2	3,4	2,1	0,9	0,5	0,3	0,2	0,1	0,0	
2002	0,5	1,1	2,7	1,7	0,8	0,4	0,3	0,1	0,1	0,0	
2003	0,4	0,8	2,2	1,4	0,8	0,4	0,2	0,1	0,1	0,0	
2004	0,5	1,0	2,0	1,7	1,0	0,5	0,2	0,2	0,1	0,0	
2005	0,4	0,9	1,9	1,6	1,0	0,5	0,2	0,2	0,1	0,0	

Tabell 6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per (forts.). **1 000 innbyggere[1]**

	Siktede i alt	5-14 år	15-17 år	18-20 år	21-24 år	25-29 år	30-39 år	40-49 år	50-59 år	60- år	Uoppgitt
						Per 1 000 innbyggere					
Annen forbrytelse[2]											
1987	0,2	0,0	0,6	0,7	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	
1988	0,2	0,1	0,7	0,9	0,5	0,3	0,2	0,1	0,1	0,0	
1989	0,2	0,1	0,7	0,8	0,5	0,4	0,3	0,2	0,1	0,0	
1990	0,3	0,1	0,9	0,8	0,6	0,4	0,3	0,1	0,1	0,0	
1991	0,3	0,1	0,9	1,0	0,6	0,4	0,3	0,2	0,1	0,0	
1992	0,3	0,1	1,1	1,1	0,8	0,5	0,4	0,2	0,1	0,0	
1993	0,3	0,1	1,1	0,9	0,7	0,6	0,4	0,3	0,1	0,0	
1994	0,4	0,1	1,2	1,0	0,8	0,6	0,5	0,4	0,2	0,0	
1995	0,4	0,1	1,2	0,9	0,8	0,7	0,6	0,5	0,2	0,0	
1996	0,4	0,1	1,3	1,0	0,7	0,7	0,7	0,5	0,3	0,0	
1997	0,5	0,1	1,0	0,8	0,7	0,8	0,8	0,6	0,4	0,1	
1998	0,5	0,1	1,2	0,8	0,8	0,7	0,8	0,7	0,3	0,1	
1999	0,5	0,1	1,2	1,1	0,9	1,0	0,8	0,7	0,4	0,1	
2000	0,5	0,1	1,5	1,2	0,9	0,9	0,8	0,6	0,3	0,1	
2001	0,6	0,1	1,8	1,3	1,1	1,1	1,0	0,8	0,4	0,0	
2002	0,6	0,1	1,5	1,3	1,0	1,1	0,9	0,6	0,4	0,1	
2003	0,5	0,1	1,1	1,4	1,0	1,1	0,8	0,6	0,3	0,1	
2004	0,6	0,1	1,1	1,5	1,2	1,3	1,0	0,6	0,3	0,1	
2005	0,6	0,1	1,1	1,5	1,5	1,2	1,0	0,7	0,4	0,1	

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
[2] Inkludert miljøforbrytelse.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.7. Siktede 15-29 år, etter utvalgte typer lovbrudd (vinningskriminalitet). 1987-2005. Antall[1]

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Tyveri	**4 707**	**5 652**	**6 616**	**7 338**	**6 940**	**6 474**	**6 474**	**6 626**	**5 236**	**5 252**
Simpelt tyveri	920	1 034	1 652	1 480	1 367	1 417	1 299	1 442	1 241	1 383
Fra bedrift, kontor og lager	206	146	223	157	138	103	94	121	101	107
Fra butikk	252	380	678	653	605	493	411	370	410	442
Fra leilighet, bolighus og hytte (simpelt)	67	88	102	85	75	99	89	110	96	107
Fra oppgang, loft, kjeller, garasje og uthus (simpelt)	15	16	14	14	18	21	25	36	13	19
Fra offentlig bygning og institusjon (simpelt)	10	19	35	22	25	56	71	71	50	74
Fra befordringsmiddel (simpelt)	131	143	189	181	160	196	196	258	137	159
Fra kafé og restaurant	33	26	35	43	32	55	26	44	35	45
Fra garderobe	17	12	21	23	11	26	13	17	24	17
Sykkeltyveri	11	7	18	50	82	103	105	89	113	112
Annet simpelt tyveri	178	197	337	252	221	265	269	326	262	301
Grovt tyveri	3 195	3 934	4 143	4 759	4 534	4 165	4 301	4 297	3 286	3 115
Fra forretning, bedrift, kontor og lager	1 978	2 348	2 364	2 379	2 116	1 703	1 701	1 560	1 222	1 106
Fra leilighet, bolighus og hytte (grovt)	382	498	588	715	815	710	778	839	633	644
Fra oppgang, loft, kjeller, garasje og uthus (grovt)	32	22	35	38	42	102	98	105	75	86
Fra offentlig bygning og institusjon (grovt)	65	105	140	207	211	279	262	353	256	227
Fra befordringsmiddel (grovt)	386	534	597	776	760	764	838	790	609	568
Annet grovt tyveri	352	427	419	644	590	607	624	650	491	484
Brukstyveri av motorkjøretøy	592	684	821	1 099	1 039	892	874	887	709	754
Bil	418	492	598	772	763	619	581	624	489	583
Motorsykkel	66	65	69	54	54	40	46	22	22	15
Annet, brukstyveri av motorkjøretøy	108	127	154	273	222	233	247	241	198	156
Utpressing og ran	97	107	145	141	129	129	127	144	137	111
Naskeri (forseelser)	..	..	..	..	..	1 736	1 853	1 990	1 943	2 273

Tabell 6.7. Siktede 15-29 år, etter utvalgte type lovbrudd (vinningskriminalitet). 1987-2005.
(forts.). **Antall**[1]

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Simpelt tyveri	1 507	1 396	1 687	2 019	1 999	1 470	1 395	1 615	1 478
Fra bedrift, kontor og lager	102	78	126	96	132	95	99	84	101
Fra butikk	424	555	614	841	781	491	443	488	436
Fra leilighet, bolighus og hytte (simpelt)	136	112	176	162	183	134	127	140	123
Fra oppgang, loft, kjeller, garasje og uthus (simpelt)	16	18	19	18	26	20	17	27	29
Fra offentlig bygning og institusjon (simpelt)	50	58	74	106	104	84	71	95	109
Fra befordringsmiddel (simpelt)	106	132	149	181	190	129	109	122	99
Fra kafé og restaurant	46	46	49	50	62	46	56	57	35
Fra garderobe	18	24	18	44	34	25	28	21	51
Sykkeltyveri	91	83	85	81	80	72	58	43	46
Annet simpelt tyveri	518	290	377	440	407	374	387	538	449
Grovt tyveri	2 592	2 403	2 554	2 539	2 493	1 815	1 691	2 068	1 784
Fra forretning, bedrift, kontor og lager	876	794	756	791	734	540	466	582	471
Fra leilighet, bolighus og hytte (grovt)	546	445	437	456	386	304	309	332	301
Fra oppgang, loft, kjeller, garasje og uthus (grovt)	61	69	66	54	73	47	42	51	62
Fra offentlig bygning og institusjon (grovt)	193	172	143	165	162	128	101	180	147
Fra befordringsmiddel (grovt)	445	458	692	557	633	380	328	338	277
Annet grovt tyveri	471	465	460	516	505	416	445	585	526
Brukstyveri av motorkjøretøy	675	583	650	632	739	587	610	743	612
Bil	482	425	520	457	568	450	439	554	448
Motorsykkel	17	14	17	26	29	29	20	25	25
Annet, brukstyveri av motorkjøretøy	176	144	113	149	142	108	151	164	139
Utpressing og ran	140	105	162	215	290	255	297	310	261
Naskeri (forseelser)	1 919	2 048	1 847	2 181	2 142	1 811	1 832	2 037	1 978

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.8. Siktede 15-29 år etter utvalgte typer lovbrudd (voldsforbrytelser). 1987-2005. Antall[1]

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Vold mot offentlig tjenestemann	113	127	145	135	153	210	189	158	206	185
Trusler	100	134	171	181	200	380	403	282	463	477
Forbrytelse mot liv, legeme og helbred	966	1 110	1 353	1 388	1 396	1 593	1 902	1 980	1 929	2 003
Legemsfornærmelse	620	715	824	850	879	853	960	1 229	1 057	1 212
Legemsbeskadigelse	305	324	437	425	445	647	840	644	784	720
Grov legemsbeskadigelse	5	15	18	18	13	22	26	32	17	7
Uaktsom legemsbeskadigelse	1	4	8	6	3	2	4	7	5	7
Drapsforsøk	9	12	14	34	20	19	26	16	15	9
Drap	17	28	28	33	16	25	22	24	16	16
Uaktsomt drap	3	4	9	13	7	17	16	13	21	17
Annet, forbrytelse mot liv, legeme og helbred	6	8	15	9	13	8	8	15	14	15

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vold mot offentlig tjeneste mann	179	188	195	214	244	218	227	254	257
Trusler	529	520	577	683	812	721	770	793	884
Forbrytelse mot liv, legeme og helbred	2 060	2 068	2 181	2 233	2 490	2 403	2 487	2 999	3 095
Legemsfornærmelse	1 264	1 333	1 377	1 396	1 486	1 492	1 526	1 839	1 904
Legemsbeskadigelse	706	665	719	738	914	828	865	1 066	1 097
Grov legemsbeskadigelse	15	16	14	15	11	7	8	4	7
Uaktsom legemsbeskadigelse	9	8	20	8	18	12	14	18	13
Drapsforsøk	15	11	5	14	15	12	27	16	17
Drap	13	8	12	18	14	11	16	27	24
Uaktsomt drap	23	19	27	27	24	33	27	25	24
Annet, forbrytelse mot liv, legeme og helbred	15	8	7	17	8	8	4	4	9

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.9. Siktede 15-29 år, etter utvalgte typer lovbrudd (narkotika- og alkoholrelaterte lovbrudd). 1987-2005. Antall[1]

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Narkotikaforbrytelse (straffeloven)	572	760	758	809	898	1 237	1 174	1 108	1 310	1 552
Grov narkotikaforbrytelse (straffeloven)	111	150	150	161	155	196	246	187	219	206
Forbrytelse mot lov om legemidler mv.	832	833	1 252	1 330	1 430	977	903	877	988	1 121
Narkotika, bruk	698	716	1 150	1 202	1 280	871	815	760	853	780
Narkotika, besittelse	86	58	38	60	69	24	21	10	49	299
Narkotika, diverse	48	59	64	68	81	82	67	107	86	42
Forbrytelse mot alkoholloven	..	..	..	..	2	19	1	57	63	61
Forseelse mot veitrafikkloven, promillekjøring	..	..	..	..	..	2 129	1 861	1 825	1 445	1 256
Forseelse mot løsgjengerloven	..	..	..	..	..	1 481	1 386	1 513	1 377	1 217
Forseelse mot politivedtektene	..	..	..	..	..	1 186	1 314	1 197	1 078	1 029
Forseelse mot alkoholloven	..	..	..	..	..	412	469	428	478	430

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Narkotikaforbrytelse (straffeloven)	1 849	2 257	2 729	3 243	3 739	3 307	3 156	3 167	3 134
Grov narkotikaforbrytelse (straffeloven)	217	222	270	262	283	254	351	383	409
Forbrytelse mot lov om legemidler mv.	1 235	1 747	2 258	2 717	3 296	3 061	2 806	2 698	2 552
Narkotika, bruk	770	1 108	1 437	1 711	2 119	1 905	1 719	1 755	1 674
Narkotika, besittelse	443	621	785	982	1 156	1 142	1 079	939	875
Narkotika, diverse	22	18	36	24	21	14	8	4	3
Forbrytelse mot alkoholloven	73	81	43	42	28	27	15	19	11
Forseelse mot veitrafikkloven, promillekjøring	1 160	1 235	1 287	1 310	1 378	1 408	1 296	1 185	1 172
Forseelse mot løsgjengerloven	1 047	999	1 158	1 285	1 387	1 364	1 253	1 385	1 454
Forseelse mot politivedtektene	922	925	951	861	884	836	872	937	1 191
Forseelse mot alkoholloven	632	822	948	1 037	1 073	813	922	1 035	1 267

[1] Alder til siktede i 1992 og 1993 beregnet med nyere metode og avviker derfor fra NOS Kriminalstatistikk.
Kilde: Etterforskede lovbrudd, Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.10. Straffereaksjoner for forbrytelser i alt, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall

	I alt	Overføring til barnevernsnemnd	Påtaleunnlatelse	Samfunnstjeneste/-straff	Forelegg	Bot ved dom	Betinget fengsel[1]	Betinget fengsel og bot[2]	Ubetinget fengsel	Ubetinget og betinget fengsel	Annen reaksjon
1980	10 595	1 669	130	.	286	239	3 356	1 016	3 431	457	11
1981	11 169	1 790	137	.	335	240	3 422	1 224	3 434	582	4
1982	11 656	1 687	472	.	375	260	3 225	1 391	3 389	848	9
1983	13 147	1 586	458	.	780	266	3 405	1 548	3 902	1 189	13
1984	13 244	1 232	459	.	1 350	236	3 231	1 656	3 935	1 134	11
1985	12 951	1 218	334	.	1 541	250	3 293	1 572	3 580	1 142	21
1986	11 923	1 005	113	.	1 630	240	2 916	1 503	3 395	1 105	16
1987	12 062	780	174	.	1 981	208	2 540	1 603	3 664	1 091	21
1988	13 281	606	241	.	2 264	243	2 721	2 059	3 857	1 267	23
1989	16 003	468	281	.	3 121	310	3 365	2 674	4 477	1 288	19
1990	16 470	151	278	.	4 313	399	2 638	2 760	4 532	1 374	25
1991	16 698	129	260	.	4 420	489	2 667	2 776	4 693	1 233	31
1992	17 326	77	250	58	5 106	496	2 637	2 670	4 669	1 332	30
1993	17 623	5	240	811	5 213	567	1 998	2 695	4 835	1 235	24
1994	17 749	.	138	828	5 205	659	2 054	2 483	4 980	1 369	33
1995	17 757	.	113	761	5 525	542	2 029	2 600	4 743	1 424	20
1996	18 177	.	98	741	5 730	502	2 234	2 636	4 671	1 534	31
1997	17 192	.	172	694	4 729	553	2 166	2 795	4 584	1 457	40
1998	21 120	.	132	618	8 916	633	2 199	2 814	4 317	1 463	28
1999	22 466	.	102	638	9 463	621	2 324	2 867	4 646	1 771	34
2000	21 444	.	70	627	9 573	513	2 050	2 455	4 473	1 665	18
2001	34 962	.	145	735	18 798	806	2 914	3 979	5 457	2 102	26
2002	27 513	.	118	719	14 621	588	2 192	2 754	4 698	1 794	29
2003	29 380	.	110	1 559	14 254	733	2 257	3 003	5 545	1 876	43
2004	29 529	.	176	2 043	15 478	533	1 848	2 346	5 292	1 780	33
2005	33 307	.	512	2 379	15 573	737	2 438	3 238	6 367	2 032	31
2006	33 103	.	387	2 526	16 695	675	2 076	2 676	5 875	2 160	33

[1] Inkludert straffeutmåling utsatt.
[2] Inkudert straffeutmåling utsatt og bot.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.11. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 14/15-17-åringer[1], etter type reaksjon.1980-2006. Antall

	I alt	Overføring til barnevernsnemnd	Påtaleunnlatelse	Samfunnstjeneste/-straff	Forelegg	Bot ved dom	Betinget fengsel[2]	Betinget fengsel og bot[3]	Ubetinget fengsel	Ubetinget og betinget fengsel	Annen reaksjon
1980 ...	3 134	1 650	49	.	29	25	937	162	233	47	2
1981 ...	3 362	1 775	63	.	49	22	924	239	210	80	-
1982 ...	3 028	1 501	217	.	50	23	811	183	118	125	-
1983 ...	3 166	1 426	243	.	139	23	858	190	111	176	-
1984 ...	3 131	1 219	282	.	229	18	871	226	119	167	-
1985 ...	3 042	1 207	201	.	261	18	899	193	105	158	-
1986 ...	2 551	998	73	.	284	27	747	218	96	108	-
1987 ...	2 277	731	92	.	330	24	632	232	94	140	2
1988 ...	2 269	574	149	.	317	19	690	286	72	162	-
1989 ...	2 564	464	200	.	464	13	799	371	107	146	-
1990 ...	2 205	149	203	.	710	33	523	396	66	125	-
1991 ...	1 890	129	169	.	627	47	435	327	71	84	1
1992 ...	1 784	77	185	3	615	28	410	284	67	114	1
1993 ...	1 710	5	162	59	668	50	322	305	55	84	-
1994 ...	1 388	.	98	63	537	35	285	252	52	66	-
1995 ...	1 351	.	59	52	565	38	286	213	57	80	1
1996 ...	1 571	.	48	61	704	36	327	264	43	88	-
1997 ...	1 448	.	79	55	522	47	336	274	53	82	-
1998 ...	1 834	.	63	62	993	41	278	274	38	84	1
1999 ...	2 144	.	42	73	1 174	33	368	303	38	113	-
2000 ...	2 075	.	41	63	1 158	44	320	286	65	98	-
2001 ...	3 469	.	79	85	2 083	67	523	420	77	135	-
2002 ...	2 581	.	66	104	1 534	51	344	281	72	128	1
2003 ...	2 415	.	50	273	1 273	55	290	283	86	105	-
2004 ...	2 368	.	70	341	1 384	37	233	187	43	73	-
2005 ...	2 892	.	194	379	1 553	61	298	303	40	64	-
2006 ...	2 720	.	178	389	1 507	48	250	215	66	65	2

[1] Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990.
[2] Inkludert straffeutmåling utsatt.
[3] Inkudert straffeutmåling utsatt og bot.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.12. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 18-20-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall

	I alt	Overføring til barnevernsnemnd	Påtaleunnlatelse	Samfunnstjeneste/-straff	Forelegg	Bot ved dom	Betinget fengsel[1]	Betinget fengsel og bot[2]	Ubetinget fengsel	Ubetinget og betinget fengsel	Annen reaksjon
1980 ...	2 445	3	50	.	72	53	923	349	859	134	2
1981 ...	2 601	-	39	.	78	71	981	386	875	169	1
1982 ...	2 337	-	115	.	80	59	803	356	697	226	1
1983 ...	2 749	-	115	.	195	48	857	411	811	312	-
1984 ...	3 111	-	119	.	314	47	908	519	861	341	2
1985 ...	2 972	-	91	.	378	47	852	491	765	347	1
1986 ...	2 741	-	31	.	376	42	777	453	719	342	1
1987 ...	2 741	-	56	.	461	32	632	466	760	334	-
1988 ...	2 974	-	46	.	507	39	699	591	703	389	-
1989 ...	3 683	-	52	.	746	48	883	821	782	349	2
1990 ...	3 582	-	34	.	1 003	68	598	758	761	359	1
1991 ...	3 304	-	35	.	961	84	579	700	667	275	3
1992 ...	3 324	-	29	11	1 009	73	558	631	708	302	3
1993 ...	3 151	-	32	188	1 048	76	369	569	612	257	-
1994 ...	2 884	.	14	182	951	106	335	474	575	245	2
1995 ...	2 752	.	22	150	923	78	291	479	534	275	-
1996 ...	2 829	.	12	120	1 043	64	345	465	504	274	2
1997 ...	2 388	.	21	113	829	73	269	426	415	242	-
1998 ...	3 333	.	11	122	1 701	92	278	497	395	234	3
1999 ...	3 584	.	10	110	1 870	77	289	507	437	284	-
2000 ...	3 757	.	7	126	2 054	66	314	458	451	279	2
2001 ...	6 448	.	16	144	3 949	113	392	786	629	416	3
2002 ...	4 759	.	8	167	2 893	69	285	483	526	326	2
2003 ...	5 036	.	12	307	2 834	105	278	573	609	316	2
2004 ...	4 975	.	14	412	2 983	61	248	394	550	311	2
2005 ...	5 157	.	51	410	2 754	89	343	522	700	286	2
2006 ...	5 126	.	45	352	2 936	94	259	433	692	313	2

[1] Inkludert straffeutmåling utsatt.
[2] Inkudert straffeutmåling utsatt og bot.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.13. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 21-24-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall

	I alt	Påtale-unn-latelse	Sam-funns-tjeneste/-straff	Fore-legg	Bot ved dom	Be-tinget fengsel[1]	Be-tinget fengsel og bot[2]	Ube-tinget fengsel	Ube-tinget og be-tinget fengsel	Annen reak-sjon
1980 ...	1 928	13	.	57	40	539	202	960	116	1
1981 ...	2 000	14	.	57	44	551	263	941	130	-
1982 ...	1 799	52	.	63	50	417	274	804	139	-
1983 ...	2 014	38	.	126	46	481	276	837	209	1
1984 ...	2 431	27	.	247	40	502	349	1 028	236	2
1985 ...	2 412	23	.	293	53	550	351	891	247	4
1986 ...	2 247	4	.	318	52	505	285	822	259	2
1987 ...	2 347	16	.	401	43	416	329	903	237	2
1988 ...	2 722	24	.	506	47	448	442	1 012	238	5
1989 ...	3 197	10	.	622	55	548	567	1 076	310	9
1990 ...	3 448	15	.	842	77	509	592	1 100	309	4
1991 ...	3 549	22	.	879	71	546	611	1 121	298	1
1992 ...	3 459	16	19	971	97	488	532	1 040	292	4
1993 ...	3 498	18	223	936	99	316	562	1 078	265	1
1994 ...	3 556	6	221	1 037	100	355	468	1 092	273	4
1995 ...	3 390	9	192	1 023	82	338	509	941	293	3
1996 ...	3 356	6	160	1 029	85	352	501	935	285	3
1997 ...	3 067	10	154	844	88	342	513	848	261	6
1998 ...	3 532	12	129	1 490	107	308	523	704	257	2
1999 ...	3 590	11	145	1 552	83	257	481	753	306	2
2000 ...	3 579	6	132	1 675	71	257	377	728	329	4
2001 ...	6 156	9	141	3 409	104	382	739	969	402	1
2002 ...	4 954	5	132	2 709	91	311	504	866	331	5
2003 ...	5 244	8	286	2 642	110	358	533	961	342	4
2004 ...	5 276	20	350	2 891	66	301	408	937	300	3
2005 ...	6 034	39	444	2 981	106	340	557	1 182	384	1
2006 ...	5 815	35	394	3 122	99	309	425	1 049	379	3

[1] Inkludert straffeutmåling utsatt.
[2] Inkudert straffeutmåling utsatt og bot.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.14. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 25-29-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall

	I alt	Påtale-unn-latelse	Sam-funns-tjeneste/-straff	Fore-legg	Bot ved dom	Be-tinget fengsel[1]	Be-tinget fengsel og bot[2]	Ube-tinget fengsel	Ube-tinget og be-tinget fengsel	Annen reak-sjon
1980 ...	1 282	4	.	49	29	365	135	633	65	2
1981 ...	1 363	9	.	47	24	367	132	699	85	-
1982 ...	1 189	15	.	39	32	284	142	580	96	1
1983 ...	1 495	21	.	84	37	305	169	766	111	2
1984 ...	1 953	10	.	234	37	375	233	887	176	1
1985 ...	1 911	7	.	243	45	400	224	817	171	4
1986 ...	1 870	1	.	285	38	354	223	795	172	2
1987 ...	1 959	4	.	339	30	331	231	840	180	4
1988 ...	2 121	8	.	405	40	320	287	868	189	4
1989 ...	2 647	8	.	525	51	462	335	1 050	214	2
1990 ...	2 851	4	.	708	59	423	397	1 044	212	4
1991 ...	3 010	7	.	693	87	420	449	1 119	225	10
1992 ...	3 138	1	16	849	79	447	446	1 058	236	6
1993 ...	3 256	7	161	801	108	366	463	1 119	225	6
1994 ...	3 456	11	190	841	111	357	449	1 228	262	7
1995 ...	3 458	7	154	909	89	374	474	1 178	272	1
1996 ...	3 517	5	161	931	103	381	484	1 136	308	8
1997 ...	3 292	10	157	779	99	373	494	1 082	287	10
1998 ...	3 798	8	129	1 365	96	371	467	1 071	285	6
1999 ...	4 125	7	134	1 459	118	404	518	1 142	334	9
2000 ...	3 753	5	114	1 447	99	331	425	1 025	301	6
2001 ...	5 715	6	151	2 804	118	468	627	1 173	365	3
2002 ...	4 514	8	121	2 246	91	356	439	925	326	2
2003 ...	4 769	2	235	2 181	114	327	467	1 100	337	6
2004 ...	4 607	11	284	2 287	61	251	371	1 022	316	4
2005 ...	5 162	43	329	2 336	111	368	510	1 138	322	5
2006 ...	5 119	20	415	2 558	76	288	415	1 002	342	3

[1] Inkludert straffeutmåling utsatt.
[2] Inkudert straffeutmåling utsatt og bot.
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk 1982 og 1983, Statistisk sentralbyrå.

Torbjørn Skarðhamar

7. Oppvekstkår og registrert kriminalitet

- 23 prosent blir siktet for lovbrudd før de fyller 22 år.
- For de mer alvorlige forhold, forbrytelsene, er tilsvarende tall 11 prosent.
- Indikatorer på dårlige oppvekstkår ved 10-årsalder henger sammen med høyere andel siktede.
- Indikatorene har tilsvarende betydning både for vold, narkotika og vinningskriminalitet.

En rekke studier viser at det er en sosial skjevhet i hvem som begår og blir siktet eller straffet for kriminalitet. Dette antyder en tett sammenheng med marginalisering og andre sosiale problemer. Et problem i slike studier er at man ikke vet i hvilken grad marginalisering fører til kriminalitet eller om det er en kriminell livsstil som fører til marginalisering. Trolig inngår begge deler som gjensidig forsterkende prosesser som fører til en akkumulasjon av sosiale problemer over tid som så gjør kriminalitet til et mer aktuelt handlingsvalg. Ved å studere sammenhengen mellom foreldrenes egenskaper og barnas kriminalitet blir årsaksretningen mer direkte fordi barns oppvekstkår i stor grad er bestemt gjennom foreldrene.

7.1. Innledning

Oppvekstkår er viktig for barnas senere utvikling, og mange fagdisipliner er opptatt av hvordan foreldre overfører ressurser, verdier, kunnskaper og holdninger til barna, og hvilke konsekvenser dette får for barnas videre utvikling både på kort og lang sikt. Vi snakker da gjerne om sosial arv. Sammenhenger mellom egenskaper ved foreldrene og barnas senere tilegnede egenskaper har særlig vært studert i forhold til utdanning (Raaum 2003), inntekt (Hansen 2001), yrkeskarriere (Mastekaasa 2004) og helse (Elstad, Dahl og Hofoss 2005). Kriminalitet er slik sett en av mange senere livserfaringer som henger sammen med ens oppvekstkår. Når det gjelder kriminalitet har man ofte lagt vekt på et klasseperspektiv (Høigård 1997), økonomiske problemer (Sletten 2007) eller utøvelse av foreldreskapet (Fergusson, Swain-Campbell og Horwood 2004).

Selv om det er stor enighet om at oppvekstkår er viktige, er det vanskeligere å angi mer presist hvilke mekanismer som er avgjørende. Kriminalitet er sammenvevd i livsløpet for øvrig, og oppvekstkårenes betydning for kriminalitet går trolig

via andre prosesser som former livsløpet. Dette gjelder både i forhold til sosialisering generelt, sjanser for å lykkes i skole, jobb og andre sammenhenger. På det helt generelle plan kan vi si at oppvekstkårene gir tilgang til visse ressurser (økonomisk,

Registerdata i Norge

Personnummersystemet i Norge gir grunnlag for å identifisere personer på tvers av en rekke administrative registre i SSB. Vi kan dermed også følge personer over tid gjennom de samme registre og slik analysere sammenhenger over livsløpet.

Denne studien bygger på datamateriale over «lovbruddskarrierer» som ble utviklet på oppdrag av Justisdepartmentet og beskrevet nærmere av Skarðhamar (2005, 2006). Her er det benyttet grunnlagsmateriale for statistikken over etterforskede lovbrudd, som gir mulighet for å følge siktede enkeltpersoner fra og med 1992 og frem til og med 2004. De tilgjengelige dataene inneholder dermed opplysninger om alle siktede personer og alle de lovbrudd disse har blitt siktet for i 13-årsperioden. At en person er siktet betyr i denne sammenheng at personen har fått en rettskraftig avgjørelse mot seg ved avsluttet etterforskning. Hvis en person har vært siktet, men siktelsen er frafalt før avsluttet etterforskning, vil personen altså ikke være med i statistikken. SSBs bruk av begrepet *siktet* er derfor ikke synonymt med tilsvarende begrep i straffeprosesslovens paragraf 82.[1]

Alle data om andre forhold enn kriminalitet er hentet fra SSBs forløpsdatabase FD-Trygd som dekker hele den norske befolkning fra og med 1992. Forløpsdataene gir oss opplysninger om når en hendelse inntreffer, som for eksempel avsluttet utdanning, sysselsetting og økonomiske forhold. Foreldrene identifiseres også via familieopplysninger i denne databasen.

Analysene tar utgangspunkt i personer som ble født i 1982. Antallet personer i denne kohorten endrer seg noe i tiårsperioden, blant annet på grunn av inn- og utvandring. Populasjonen er derfor definert som alle personer i denne kohorten som var bosatt i Norge gjennom året 1992. Personer som flyttet til landet etter dette, eller som var midlertidig bosatt i et annet land i 1992, er ikke med i utvalget. Noen av personene i dette utvalget kan imidlertid ha flyttet ut av landet etter 1992. Det er sett bort fra personer med innvandrerbakgrunn og der det mangler opplysninger om begge foreldrene. Totalt omfatter datamaterialet 49 975 personer og deres foreldre.

Når vi skal se på sammenhengen mellom oppvekstkår, representert ved egenskaper ved foreldre, og barns kriminalitet, er det enkelte vanskeligheter ved å bruke registerdata. Selv om det er mulig å gjøre koblinger mellom barn og deres foreldre, vet vi ikke om en, begge eller ingen av foreldrene har omsorgen for barnet med mindre foreldrene er gift (med hverandre). Det finnes ikke opplysninger om samboerstatus i registermaterialet, men vi kan gjøre en rimelig tilnærming. Vi har opplysninger om foreldrenes registrerte bostedsadresse, og vi kan anta at personer med felles barn som bor på samme adresse er samboere. Vi kan imidlertid ikke være sikre på at ikke foreldrene bor i hver sin leilighet i samme blokk (altså samme adresse, men forskjellig bolig). Riktignok kan par som har brutt opp velge å bli boende i umiddelbar nærhet av hverandre, men langt de fleste vil trolig flytte noe lenger enn til naboleiligheten slik at denne feilkilden er sannsynligvis liten.

Selv om det i utgangspunktet er mulig å følge både barn og foreldre over tid, skal vi her nøye oss med å se på foreldrenes egenskaper (inkludert sivilstand) ved begynnelsen av observasjonsperioden og barnas kriminalitet i den etterfølgende tolvårsperioden. Dette gjøres for at ikke analysen skal bli for kompliserte innenfor rammen av denne artikkelen.

kulturell og sosial kapital) som skaper rammer for hvordan man velger å leve, og legger forutsetninger for individuell utfoldelse senere i livet. Folk som har omtrent likt utgangspunkt økonomisk, sosialt og/eller kulturelt, vil dermed ha en tendens til ende opp i tilsvarende lik situasjon senere i livet.

Norske registerdata gir store muligheter for å undersøke slike sammenhenger, men har så langt vært lite utnyttet i studier av kriminalitet. Det er likevel vanskelig å påvise årsakssammenhenger blant annet fordi vi ikke har opplysninger om mer detaljerte mekanismer i samspillet mellom individ og miljø, og det krever mer avanserte metoder enn det som anvendes her. De observerte sammenhengene er dessuten forenlige med en lang rekke alternative teoretiske forklaringsmodeller. Vi kan likevel *beskrive* noen sammenhenger mellom oppvekstkår og kriminalitet litt nærmere. Vi skal her skissere enkelte empiriske sammenhenger, og antyde noen tolkningsmuligheter underveis.

7.2. Mange begår kriminalitet i løpet av ungdomstida

Det er store forskjeller i hvor mange lovbrudd enkeltpersoner begår i løpet av en gitt periode. De aller fleste registrerte gjerningspersoner er kun skyldig i et enkelt eller et fåtall lovbrudd, mens noen personer er mer aktive lovbrytere og står for en forholdsvis stor andel av lovbruddene. Dette har tidligere blitt undersøkt for en litt eldre kohort med bruk av de samme datakildene som benyttes her (Skarðhamar 2005, 2006), men er også kjent fra studier fra andre land (Balvig 1981, Farrington mfl. 2003). Statistikken over siktede inneholder også personer under den kriminelle lavlader, og her skal vi følge personer fra det året de fyller 10 år til det året de fyller 22. Det vil dermed være svært få som blir siktet i begynnelsen av perioden fordi kriminalitet i stor grad forekommer et stykke ut i tenårene, men det er også velkjent at enkelte debuterer svært tidlig. Ved å velge et så ungt utvalg kan vi være rimelig sikre på at vi kan se bort fra kriminalitet begått før observasjonsperioden begynner. Men siden det også er en forholdsvis lang observasjonsperiode, vil vi likevel dekke den alderen der kriminalitet forekommer hyppigst.

Tabell 7.1 viser at 23 prosent ble siktet for minst ett lovbrudd i løpet av perioden 1992-2004. Her skilles det mellom forseelser, som er mindre alvorlige lovbrudd, og forbrytelser som er mer alvorlige.[2] For denne aldersgruppen vil forseelsene i stor grad være nasking og trafikkriminalitet. Kriminalitetsratene for menn er generelt høyere enn for kvinner. 34 prosent av mennene og 11 prosent av kvinnene ble siktet en eller flere ganger. Nesten alle de siktede er siktet for minst en forseelse (18 prosent). I denne aldersgruppen er forseelsene i stor grad trafikklovbrudd, nasking og brudd på diverse bestemmelser utenfor straffeloven. Kjønnsforskjellene er store både når vi ser på forbrytelser og forseelser.

Tabell 7.1. Siktet, etter kjønn og lovbruddskategori. 1992-2004. Kohort født i 1982. Prosent

	I alt	Menn	Kvinner
	N = 49 975	N = 25 751	N = 24 224
I alt	**100**	**100**	**100**
Siktet i alt	23	34	11
Siktet forseelse i alt	18	27	8
Siktet forbrytelse i alt	11	18	5

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Ved å avgrense oss til forbrytelser er det snakk om noe mer alvorlige forhold. Noen forseelser kan også være alvorlige og få dramatiske konsekvenser (for eksempel trafikklovbrudd), men forbrytelser sammenfaller i større grad med hva man vanligvis forbinder med «kriminalitet». Det er totalt 11 prosent av kohorten som har blitt siktet for minst en forbrytelse i løpet av analyseperioden, 18 prosent av mennene og 5 prosent av kvinnene.

I løpet av en relativt lang observasjonsperiode, slik som her, er det mulig å begå en rekke lovbrudd, men omtrent halvparten av dem som ble siktet, ble kun siktet for en enkelt forbrytelse. Dette gjelder for både menn og kvinner. Lovbrudd kan dermed sees som en ikke helt uvanlig hendelse i løpet av ungdomstiden, og da primært blant mennene. Kvinnene er i mye mindre grad involvert i forbrytelser, og de begår også sjeldnere gjentatte lovbrudd. Særlig for menn kan vi si at det er først når det er snakk om gjentatte lovbrudd at det kan kalles avvikende atferd.

7.3. Betydning av oppvekstkår

Det er ikke uproblematisk å se på kriminalitet i lys av egenskaper ved foreldrene. Det er ikke uvanlig at foreldre skilles, eller at de aldri ble gift eller samboere i utgangspunktet. De metodologiske problemene ved å identifisere gifte og samboende foreldre med registerdata er redegjort for ovenfor. En annen viktig vurdering er om man skal inkludere egenskaper ved den ene eller begge foreldrene. Her brukes informasjon om begge foreldrene hver for seg. Hvis foreldrene er gift eller samboere, så er saken for så vidt grei: Da kan vi se på egenskaper ved begge foreldre eller kombinasjon av disse. Det er rimelig når det gjelder for eksempel inntekt som bør regnes på husholdningsnivå. Det er verre når foreldrene er skilt eller ikke bor sammen lenger. Registerdata gir ingen opplysninger om i hvilken grad den forelderen som barnet ikke bor hos bidrar aktivt med omsorg eller forsørgelse av barnet. Vi må kunne gå ut fra at de aller fleste foreldre stiller opp for barnet uansett samværsform, selv om vi vet at dette kan variere. Begge foreldres inntekt må dermed tenkes å være viktig selv etter samlivsbrudd. Samtidig er det også slik at det er betydelig dyrere å holde to boliger enn en bolig, så den økonomiske situasjonen vil likevel være annerledes ved samlivsbrudd. For å regne på husholdningsnivå, burde vi også vite om foreldrene har funnet en ny partner, og eventtuelt ta hensyn til den samlede husholdningsinntekten. På den annen side, er det ikke gitt at en ny partner bidrar like mye i forhold til barnet – verken økonomisk eller på andre måter – som forelderen gjør, selv om en ny partner uansett vil påvirke barnets situasjon. Det er praktisk vanskelig å ta hensyn til alle variasjoner i familietype med disse dataene, og det er grunn til å tro at egenskaper ved begge foreldrene er viktige uansett om de bor sammen eller ikke. I det følgende skilles det dermed bare etter om foreldrene er gift/samboere eller ikke, og det sees bort fra om foreldrene eventuelt har fått en ny partner selv om denne nye partneren kan tenkes å ha betydning for barnet.

7.3.1. Foreldres levekårsproblemer gir høyere sannsynlighet for siktelse

Det er velkjent at det er stor forskjell på kriminalitetsratene blant menn og kvinner, men det er mindre klart om levekår eller andre forhold har samme betydning for kriminalitet for begge kjønn. I tabell 7.2 er derfor siktelsesratene for forbrytelser fordelt på kjønn. Vi har allerede sett

at menn har en mye høyere siktelsesrate enn kvinner, og dette vises også her. Mennene har dessuten en høyere andel siktede også når vi har fordelt på de ulike indikatorene på oppvekstkår.

Foreldres utdanningsnivå blir gjerne benyttet som en indikator på sosial og økonomisk kapital, og ressurssituasjon generelt. Vi ser at andelen siktede synker med høyere utdanning blant foreldrene. De fleste har foreldre med middels utdanningsnivå, og her er andelen siktede like i overkant av gjennomsnittet for kohorten. Andel siktede er imidlertid høyere for dem med lavt utdannede foreldre (20 prosent) og lavere hos dem med høyt utdannede foreldre (8 prosent). Selv om andelen siktede er høyere for mennene, er det samme mønster for begge kjønn.

Skilsmisse har vist seg å henge sammen med kriminalitet og andre problemer blant barna, men mekanismene antas oftest å gå via konflikter i hjemmet og psykologisk stress (Juby mfl. 2001).

Tabell 7.2. Siktede for forbrytelser, etter kjønn og egenskaper ved foreldre. Kohort født 1982. 1992-2004. Prosent

	Siktet i alt	Siktet menn	Siktet kvinner	Andel av totalen
I alt	**11**	**18**	**5**	**100**
Foreldres høyeste utdanning				
Universitet/høgskole	8	13	3	36
Videregående skole-nivå	13	20	6	59
Grunnskolenivå eller mindre	20	29	10	5
Uoppgitt	11	16	4	0
Familietype				
Foreldre gift/samboere	9	14	4	80
Foreldre ikke sammen	22	31	11	20
En av foreldrene enslig forsørger				
Ikke enslig forsørger	10	16	4	90
Enslig forsørger	24	34	12	10
Tenåringsmor				
20+ år ved fødsel	11	17	5	95
Maks. 20 år ved fødsel	22	32	11	5
Fars yrkestilknytning				
Ikke yrkestilknyttet	21	31	11	12
Yrkestilknyttet	10	20	6	88
Mors yrkestilknytning				
Ikke yrkestilknyttet	14	21	7	31
Yrkestilknyttet	10	16	4	69
Fars sosialhjelp				
Ikke sosialhjelp	11	17	5	96
Sosialhjelp	26	35	14	5
Mors sosialhjelp				
Ikke sosialhjelp	10	16	4	94
Sosialhjelp	29	40	16	6
Type bostedsstrøk				
Minst sentralt	10	15	4	16
Mindre sentralt	11	17	4	8
Noe sentralt	11	17	5	25
Mest sentralt	12	19	5	49

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

I 1992, da kohorten var 10 år, var det omtrent 20 prosent som hadde skilte foreldre (inkludert tidligere samboere). Dette tallet synes kanskje noe lavt siden vi i gjennomsnitt har en betydelig høyere skillsmisserate i Norge. Men vi ser her på hvor mange som er skilt når felles barn er 10 år.[3] Andelen siktede er langt høyere blant de med skilte foreldre (22 prosent), enn blant de med gifte/samboende foreldre (9 prosent). Andelen siktede blant barna til enslige forsørgere[4] (oftest mor) er også høyere enn gjennomsnittet, og er nesten helt lik som andelen blant skilte.

Mors alder ved fødsel har neppe noen direkte betydning for barnas kriminalitet, men det å få barn i svært ung alder er korrelert med andre negative forhold (Mollborn 2007). Særlig kan det ha praktiske konsekvenser både for morens videre utdanning og yrkestilknytning. I denne analysen skilles det etter om mors alder var over eller under 20 år ved barnets fødsel, og det er forholdsvis få i denne kohorten som har en så ung mor (5 prosent). For disse er andelen siktede blant barna omtrent dobbelt så høy som for dem som har eldre mødre, både for menn og kvinner.

Vi ser her på to økonomiske indikatorer: om mor/far var yrkestilknyttet i 1993[5] og mors/fars mottak av sosialhjelp i 1992. Yrkestilknyttet er her definert som å ha yrkesinntekt (sum av lønns- og næringsinntekt) større enn minstepensjonen til en enslig.[6] På denne måten har dette målet også en sosial dimensjon, ved at yrkestilknytning også angir en viktig type sosial identitet og tilhørighet. Noen av de som ikke er yrkestilknyttet kan være studenter eller trygdede, eller av andre grunner utenfor arbeidsstyrken. Riktignok er det slik at lav inntekt og yrkestilknytning kan være et forbigående fenomen, og noen vil trolig ha en høyere gjennomsnittlig yrkesinntekt over noe lengre tidsrom. Det gir likevel en indikasjon på svak stilling på arbeidsmarkedet og dårlig økonomi.

Blant barn av fedre som ikke er yrkestilknyttet, er andelen siktede høyere (21 prosent) enn blant barn av yrkestilknyttede fedre (10 prosent). Dette mønsteret viser seg både for kvinner og menn. Når vi ser på mors yrkestilknytning, gir det tilsvarende, men noe mindre utslag. Når fars og mors yrkestilknytning gir forskjellig utslag, kan dette være et resultat av at det er vanligere at mor er utenfor arbeidslivet enn at far er det. Mors lave inntekt er dermed ikke nødvendigvis en like sterk indikator på familiens økonomiske situasjon som det fars inntekt er.

Sosialhjelp er et mer direkte mål på økonomiske problemer fordi sosialhjelp er behovsprøvd ytelse som er tenkt som en minstesikring for økonomisk dårlig stilte personer. Det er derfor også rimelig å tolke dette som en indikator på fattigdom (Fløtten, Dahl og Grønningsæter 2001). Sosialhjelp gis i utgangspunktet til husstanden slik at det er hele familiens økonomi som tas til vurdering. For de familiene som ikke er skilt, vil det derfor sjelden være mer enn en av foreldrene som er registrert som mottakere av sosialhjelp, selv om det også kan forekomme. I hele kohorten hadde 5 prosent en far, og 6 prosent en mor som mottok sosialhjelp i løpet av 1992. Sosialhjelp slår sterkt ut med hensyn til barnas kriminalitet, og ganske likt for menn og kvinner. Der far mottok sosialhjelp var det 26 prosent siktede, og der mor mottok sosialhjelp var andelen 29 prosent. Disse tallene må selvsagt ikke tolkes som at det er sosialhjelp i seg selv som har betydning for kriminaliteten, men den økonomiske

situasjonen familien er i, og de økonomiske betingelsene barna befinner seg i.

En siste faktor vi skal se på her, er bostedsstrøk, det vil si om personen bor i et såkalt sentralt strøk eller ikke.[7] Det er to grunner til å se på dette. At sentrale strøk er rike på tilbud og muligheter gjelder ikke bare legale tilbud, men også tilgang til illegale muligheter og miljøer. Det har også vært foreslått at sosial kontroll særlig i byer er mindre effektivt enn på landsbygda (Christie 1982). Dette målet gir imidlertid lite utslag. Det er en svak tendens til høyere siktelsesrate med økt sentralitet, men forskjellene er beskjedne.[8]

7.3.2. Foreldrenes kriminalitet

Det har vist seg å være en viss sammenheng mellom foreldres og barns kriminalitet (Farrington mfl. 2001). I registrene har vi også informasjon om foreldrene har et kriminelt rulleblad eller ikke. I vårt datamateriale er det mulig å se på foreldrenes registrerte kriminalitet fra det samme materialet som for barnas kriminalitet. Dette innebærer at vi bare kan undersøke foreldrenes kriminalitet i samme periode som barna, det vil si i perioden 1992-2004. Vi ser her bort fra forseelser, og ser kun på forbrytelser, og om de har blitt siktet minst en gang i løpet av perioden.

Den sosiale betydningen av at foreldrene har vært i politiets søkelys kan være stor, men kan også være uten direkte betydning og helt ukjent for barna i familien. Dette må antas å avhenge blant annet av eventuell straffereaksjon og hvorvidt lovbruddet er kjent i barnas sosiale miljø med mulig uformelle sosiale reaksjoner knyttet til lovbruddet. For det første kan man tenke seg konsekvenser for barna i form av sosiale problemer i forhold til særlig venner og skole. For det andre kan man tenke seg at foreldre som begår lovbrudd i mindre grad vil ta det så nøye om barna begår lovbrudd, eller eventuelt motsatt; at barna i mindre grad hører på foreldrenes formaninger. Med andre ord kan dette innebære at den sosiale kontrollen og oppdragelsen fra foreldrenes side i mindre grad bidrar til lovlydighet. Dette har vi rimeligvis ikke noen direkte opplysninger om i registrene.

Hvis foreldrene får en straffereaksjon, kan det få direkte konsekvenser for resten av familien. De sosiale reaksjonene, som antydet ovenfor, vil kunne være enda sterkere og tydeligere blant annet fordi en straffereaksjon kan være vanskelig å holde skjult for omgivelsene. Men det kan også være direkte praktiske og økonomiske konsekvenser for familien, for eksempel hvis en inntekt blir borte som følge av fengselsstraff. Dette vil avhenge blant annet av fengselsstraffens lengde, men det har vi ikke tilgjengelige opplysninger om i dette materialet.

Narkotikaforbrytelser er i stor grad dominert av bruk og besittelse av illegale rusmidler og kan også tas som en indikasjon på eget rusmisbruk. Videre er den typen lovbrudd særlig knyttet til bruk og besittelse på offentlig sted der man er utsatt for å bli stoppet og sjekket av politiet. Andre typer narkotikakriminalitet vil delvis også være nært forbundet med eget bruk (Bødal 1999). Å ha rusmisbrukende foreldre vil trolig være en ytterligere sterk belastning for barna, og være en indikasjon både på økonomiske og sosiale problemer som ellers ikke fanges opp av de andre tilgjengelige indikatorene. Foreldrenes siktelser for bruk og besittelse er derfor også inkludert i tabell 7.3.

Som det ble nevnt innledningsvis, henger kriminalitet tett sammen med alder, og vi må forvente at de fleste foreldrene har rukket å bli godt over 30 år i 1992. Med andre ord: de aller fleste foreldrene som påbegynte en lovbruddskarriere da de selv var ungdommer vil ha avsluttet denne karrieren for lengst. De som likevel ble siktet i denne perioden vil da enten være de som ikke sluttet, eller der enkelthendelser forekom i voksen alder. Det kan også være noen som påbegynner en mer alvorlig lovbruddskarriere i voksen alder, men dette antas å være svært uvanlig (Eggleston og Laub 2002).

Tabell 7.3 viser at det ikke er mange (ca. 5 prosent) som har en forelder som har vært siktet for forbrytelser i perioden. Siden det er såpass få i hele materialet som har siktede foreldre, vil tallene for de uten siktede foreldre ligge svært nær gjennomsnittet for hele utvalget. Det er enda færre som har foreldre som har fått en ubetinget fengselsdom (2,4 prosent). Selv om det oftest er faren det er snakk om, ser vi her på siktelser for begge foreldrene samlet fordi tallene ellers blir svært små. Blant dem som har en forelder som har blitt siktet, er det 29 prosent av barna som ble siktet, og der en forelder ble fengslet er andelen bare litt høyere (30 prosent). Det er en vesentlig høyere andel siktede blant menn, men for begge kjønn har foreldrenes kriminalitet stor betydning for barnas kriminalitet.

Tabell 7.3. Siktede for forbrytelser, etter kjønn og foreldres kriminalitet. Kohort født 1982. 1992-2004. Prosent

	Siktet i alt	Siktet gutter	Siktet jenter	Andel av totalen
Registrert kriminalitet				
Forelder ikke siktet	11	16	4	95
Forelder siktet	29	40	16	5
Ubetinget fengselsdom				
Forelder ikke fengslet	11	17	5	98
Forelder fengslet	30	42	16	2
Narkotikakriminalitet				
Forelder ikke siktet bruk og besittelse	11	17	5	99
Forelder siktet bruk og besittelse	40	54	26	1

Kilde: Kriminalstatistikk og FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Blant dem som har foreldre som har siktelser for narkotikaforbrytelser, er det større forskjell mellom kjønnene. Riktig nok gjelder dette svært få foreldre, men for disse er andelen av barna som ble siktet betydelig høyere. Blant mennene er det 54 prosent, og blant kvinnene 26 prosent.

7.3.3. Har oppvekstkårene ulik betydning for ulike lovbrudd?

Vi har så langt bare sett på andelen som har blitt siktet for forbrytelser, men det er naturligvis stor variasjon i hvilken type lovbrudd ungdom blir siktet for. Selv om en stor andel bare blir siktet for et enkelt lovbrudd, er det noen som blir siktet for flere forskjellige typer lovbrudd. Vi skal her se på tre former for hva som ofte blir betegnet som tradisjonell kriminalitet: Vinningsforbrytelser, vold og narkotikaforbrytelser. Disse er definert på tilsvarende måte som i kriminalstatistikken[9] med unntak av at forseelsene er holdt utenfor. Vi ser altså bare på forbrytelser.

På den ene siden kan det tenkes at oppvekstkår kan ha ulik betydning for forskjellige typer kriminalitet. Det er ikke nødvendigvis de samme sosiale mekanismer som ligger bak tyveri, vold og narkotikakriminalitet. Tilsvarende kan det være helt andre prosesser som ligger bak økonomisk kriminalitet, miljøkriminalitet og seksualkriminalitet, men for denne aldersgruppen er det så lav forekomst av slike typer lovbrudd at det er liten mulig-

het for å se nærmere på dette her. Vi kan for eksempel tenke oss at vinningslovbrudd er sterkere knyttet til økonomiske problemer, fordi dårlig råd vil gi motivasjon til å stjele gjenstander og goder som ellers ikke ville være tilgjengelig med legale midler. Volds- og narkotikaforbrytelser er muligens vanskeligere å forklare ut fra økonomiske motiver, men kan selvsagt også bli begått i forbindelse med handlinger som gir profitt, som for eksempel utpressing, pengeinnkreving eller salg av narkotika. I så fall er en sammenheng med økonomiske vansker ikke urimelig i denne sammenhengen heller. Når det gjelder narkotikakriminalitet, vil det i all hovedsak være snakk om bruk og besittelse av illegale stoffer selv om også noen blir tatt for smugling og mer alvorlig narkotikakriminalitet. Men blant de som begår mer alvorlig narkotikakriminalitet, er det mange som også blir tatt for bruk og besittelse, og blant de som ble siktet for narkotikalovbrudd, var det bare 22 personer i materialet som ikke (også) hadde blitt siktet for bruk og besittelse. Tidligere studier har da også vist at smugling ofte blir begått av personer som har stoffproblemer selv (Bødal 1999). Vi kan derfor i denne sammenhengen se på siktelser for narkotikaforbrytelser som en indikator på rusproblemer.

Det er imidlertid ikke sikkert at direkte økonomiske motiver er den beste innfallsvinkelen. Ulike typer lovbrudd kan også sees på som uttrykk for generell problematferd, men som kan gi forskjellig utslag for forskjellige personer (for eksempel Gottfredson og Hirschi 1990). I så fall kan sammenhengen mellom oppvekstkår og ulike typer kriminalitet gå via en generell sosial mistilpasning og marginalisering. Vi burde da finne tilsvarende sammenhenger mellom oppvekstkår og de ulike typer kriminalitet, som bare er forskjellig i nivå.

Tabell 7.4 viser andel siktede for minst en av disse tre typene lovbrudd fordelt etter de samme indikatorene på oppvekstkår som er benyttet ovenfor. 5 prosent ble

Tabell 7.4. Andel siktet for ulike typer forbrytelser, etter kjønn. Prosent

	Vinnings-kriminalitet	Volds-kriminalitet	Narkotika-kriminalitet
I alt	**5**	**3**	**5**
Kjønn			
Menn	8	5	8
Kvinner	2	1	3
Familietype			
Foreldre gift/samboere	3	2	4
Foreldre ikke sammen	10	7	12
Foreldres høyeste utdanning			
Universitet/høgskole	3	2	4
Videregående skolenivå	5	4	6
Grunnskolenivå eller mindre	9	7	9
Uoppgitt	8	3	3
En av foreldrene enslig forsørger			
Ikke enslig forsørger	4	3	5
Enslig forsørger	12	7	13
Tenåringsmor			
20+ år ved fødsel	4	3	5
Maks. 20 år ved fødsel	11	7	12
Fars yrkestilknytning			
Ikke yrkestilknyttet	10	7	11
Yrkestilknyttet	4	3	5
Mors yrkestilknytning			
Ikke yrkestilknyttet	7	4	7
Yrkestilknyttet	4	3	5
Far sosialhjelp			
Ikke sosialhjelp	4	3	5
Sosialhjelp	13	8	14
Mor sosialhjelp			
Ikke sosialhjelp	4	3	5
Sosialhjelp	16	9	16
Bostedsstrøk			
Minst sentralt	4	3	4
Mindre sentralt	5	3	4
Noe sentralt	5	3	5
Mest sentralt	5	3	6

Kilde. Kriminalstatistikk og FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

siktet for vinningskriminalitet, 3 prosent for voldskriminalitet, og 5 prosent for narkotikakriminalitet. Mens vinnings- og narkotikakriminalitet er omtrent like vanlig blant mennene, er narkotikakriminalitet litt vanligere enn vinningskriminalitet blant kvinnene.

Det er også et gjennomgående trekk at vi finner tilsvarende sammenhenger mellom oppvekstkår og disse typene lovbrudd som vi fant for siktelser for forbrytelser generelt. Alle indikatorer på ufordelaktige oppvekstkår henger sammen med en høyere kriminalitetsrate. Dette gjelder altså for både vinnings-, volds- og narkotikaforbrytelser for samtlige indikatorer.

Bostedsstrøk slår i liten grad ut for forbrytelser (jamfør tabell 7.2), vinningskriminalitet og vold. Det er derimot sterkere sammenheng med narkotikakriminalitet. Vi kan anta at tilgjengeligheten og markedet for illegale stoffer vil være større i de sentrale strøk, og da særlig i de større byene, enn i resten av landet. Slik sett er det ikke overraskende at betydningen av å bo i storby ville være større for narkotikalovbrudd enn for andre typer lovbrudd.

Vi kan også tenke oss at sammenhengene med foreldres registrerte kriminalitet ville vise tilsvarende sammenhenger, men dette gjelder så få av foreldrene at det blir lite meningsfullt å dele opp materialet videre her.

7.4. Oppsummering

Det er stor faglig enighet om at det er en sterk sammenheng mellom sosiale problemer og kriminalitet. Imidlertid er det ikke uten videre entydig hvilke prosesser som ligger bak denne sammenhengen. Det kan vel så gjerne tenkes at det er kriminalitet og en selvvalgt avvikende atferd som forårsaker dårlige levekår som at sammenhengen skulle gå andre veien. Når det gjelder barn og ungdom er de likevel i stor grad avhengige av sine foreldre og foresattes situasjon. Foreldrenes levekår er dermed bestemmende for barnas levekår, og vi kan i stor grad se bort fra at barna velger livsstil helt uavhengig av bakgrunn og oppvekstkår.

Vi har ovenfor sett at det er systematisk variasjon mellom oppvekstkår og kriminalitet, selv om de fleste med dårlige oppvekstkår ikke blir siktet, og det er en høy andel siktede også blant dem fra mer normale forhold. Indikatorer på dårlige kår eller begrenset ressurstilgang ved 10-årsalder henger sammen med høyere andel siktede for forbrytelser i løpet av ungdomstiden. Både lav utdanning hos foreldrene, skilsmisse, ikke være yrkestilknyttet og mottak av sosialhjelp henger sammen med høyere sannsynlighet for siktelse hos barna. Bostedsstrøk gir bare et lite utslag, men det er en antydning til høyere andel siktede blant dem som bor i de mer sentrale strøk. Registrert kriminalitet blant foreldrene er forholdsvis sjelden, men i de tilfellene der en av foreldrene er siktet, er andelen siktede blant barna betydelig høyere. Dette gjelder særlig der en forelder er siktet for bruk og besittelse av narkotika, noe som antyder rusmisbruk blant forelderen.

Dette antyder at kriminalitet henger sammen med en rekke oppvekstproblemer og dårlige levekår. Det er dermed nærliggende å tro at allmenne tiltak for å bedre særlig utsatte gruppers oppvekstkår også kan ha en kriminalitetsforebyggende effekt. Men gode oppvekstkår er selvsagt viktig uavhengig av dette, av mange grunner. De personene som utvikler en lovbruddskarriere, får også i stor grad andre levekårsproblemer selv. Jo mer alvorlig lovbruddskarriere de har, desto

høyere er andelen som blant annet bruker illegale rusmidler, har svært lite skolegang, mangler tilknytning til arbeidslivet, og er sosialhjelpmottakere (Skarðhamar 2005). Studier fra andre land har dessuten vist at kriminalitet henger sammen med en rekke andre problemer senere i livet, deriblant dårlig helse og høyere dødelighet (Odgers mfl. 2006). Når vi her har undersøkt kriminalitet i forhold til foreldrenes egenskaper, er dette trolig bare én dimensjon i forhold til en rekke andre negative utfall. Årsaksrekken fra oppvekstkår til kriminalitet kan dermed være indirekte, og gå via flere andre personlige og sosiale problemer som former disse barnas liv før kriminalitet blir et aktuelt handlingsvalg. Den generelle ressurssituasjonen og ulemper under oppveksten danner rammene for deres livssjanser, og dårlige oppvekstkår øker sjansen for ulike typer problemer og problematferd som så i sin tur kan føre til kriminalitet.

Noter

1 For nærmere informasjon se http://www.ssb.no/emner/03/05/lovbrudde/om.html
2 Se: http://www.ssb.no/emner/03/05/a_krim_tab/om.html
3 Til sammenligning var det i 1989 omtrent 82 prosent av alle barn under 18 år som bodde med begge sine foreldre. (Kilde: SSB, www.ssb.no/02/barn_og_unge/2006/familie/)
4 Disse har mottatt overgangsstønad for enslige forsørgere i 1992. På den tiden var det mulig å motta slik stønad selv om man hadde fått ny samboer, slik at det er noe uklart hvor enslige de faktisk var. Disse reglene ble endret i 1999.
5 Opplysninger fra inntektsregisteret er ikke tilgjengelig gjennom FD-Trygd før i 1993.
6 I 1993 var dette beløpet 59 440 kroner.
7 Se www.ssb.no/stabas
8 For ordens skyld ble analysen gjort for bosted i de fire største byene i Norge, men det er ikke vist her. Dette ga også svært lite utslag.
9 Se www.ssb.no/emner/03/05/nos_kriminal/vedleggb.pdf

Referanser

Balvig, F. (1981): «Ungdomskriminalitet - med særlig henblik på rettssystemets udvælgelsesmekanismer.» i *Årsberetning for Kriminalistisk institutt*, København: Københavns universitet.

Bødal, K. (1999): *I det lange løp. En etterundersøkelse av langtidsdømte i Norge 1980-89.* Oslo: Justis- og politidepartementet.

Christie, N. (1982): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.

Eggleston, E. P., og J. H. Laub (2002): «The onset of adult offending: A neglected dimension of the criminal career.» *Journal of criminal justice,* 30:603-22.

Elstad, J. I., E.Dahl, og D. Hofoss (2005): «Skjev inntektsfordeling og geografiske forskjeller i dødelighet.» *Tidsskrift for den Norske lægeforening,* 125:3082-4.

Farrington, D., D.Jolliffe, R. Loeber, M. Stouthamer-Loeber, og L. M. Kalb (2001): «The concentration of offenders in families, and family criminality in the prediction of boys' delinquency.» *Journal of adolescence,* 24:579-96.

Farrington, D. P., D. Jolliffe, J. D. Hawkins, R. F. Catalano, K. G. Hill, og R. Kosterman (2003): «Comparing delinquency careers in court records and self-reports.» *Criminology* 41:933-58.

Fergusson, D., N. Swain-Campbell, og J. Horwood (2004): «How does childhood economic disadvantage lead to crime?» *Journal of child psychology and psychiatry,* 45:956-66.

Fløtten, T., E. Dahl, og A. Grønningsæter (2001): «Den norske fattigdommen:

Hvordan arter den seg, hvor lenge varer den og hva kan vi gjøre med den?», *Fafo-notat*. Oslo: Fafo.

Gottfredson, M. R., og T. Hirschi. (1990): *A general theory of crime*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Hansen, M. N. (2001): «Education and economic rewards. Variations by social-class origin and income measure.» *European sociological review,* 17:209-31.

Høigård, C. (1997): «Hva er kriminologi?» *Kriminologi*, L. Finstad og C. Høigård (red). s.13-29, Oslo: Pax.

Juby, H., og D. P. Farrington (2001): «Disentangling the Link between Disrupted Families and Delinquency: Sociodemography, Ethnicity and Risk Behaviours», *British Journal of Criminology* 41:22-40.

Mastekaasa, A. (2004): «Social origins and recruitment to Norwegian business and public sector.» *European sociological review,* 20:221-35.

Mollborn, Stefanie (2007): «Making the best of a bad situation: Material resources and teenage parenthood.» *Journal of Marriage and Family,* 69:92-104.

Odgers, C. L., A. Caspi, J. M. Broadbent, N. Dickinson, R. J. Hancox, H.L. Harrington, R. Poulton, M. R. Sears, M. Thomson, og T. E. Moffitt. (2006): «Conduct problem subtypes in males predict differential adult health burden.» *Archives of Psychiatry*. 64:476-84

Raaum, Oddbjørn (2003): «Familiebakgrunn, oppvekstmiljø og utdanningskarrierer.» *Utdanning 2003*, Statistisk sentralbyrå.

Sampson, R. J., og J. H. Laub (1993): *Crime in the making: pathways and turning points through life*. London: Harvard University Press.

Skarðhamar, T. (2005): «Lovbruddskarrierer og levekår: en analyse av fødselskullet 1977», *Rapport 2005/9*, Statistisk sentralbyrå

Skarðhamar, T. (2006): «Kriminalitet gjennom ungdomstiden blant nordmenn og ikke-vestlige innvandrere. En analyse av fødselskullet 1977», *Notater 2006/33*. Statistisk sentralbyrå.

Sletten, M. A. (2007): «Utsatt familieliv - dårlig råd og problematferd blant ungdom.», *Tidsskrift for ungdomsforskning,* 7:53-75.

Tor Morten Normann

8. Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom

- Ungdom har i større grad enn voksne et sosialt nettverk.
- Ungdom som har en svak tilknytning til arbeidsmarked og utdanning er mer utsatt for å mangle et nettverk enn andre ungdommer.
- Sosiale problemer hoper seg opp blant ungdom med svak tilknytning til arbeidsmarked og utdanning og blant unge sosialhjelpsmottakere.

Sosial kontakt er en viktig del av livet, og gjennom den sosiale kontakten man har med andre, bygger man opp sosial kapital som bidrar til integrering i samfunnet og deltakelse på viktige samfunnsarenaer. Sosial kontakt gir også personlig trygghet i form av at man har noen rundt seg som kan støtte en i ulike livsfaser og som man kan leve et sosialt liv sammen med. Det er også god dekning for å påstå at sosial kontakt påvirker helsen generelt og den psykiske helsen spesielt. Personer som ikke har noen de kan snakke fortrolig med, har oftere dårlig psykisk helse enn andre (Barstad 1997). Gjennom sosial kontakt mellom individer får også samfunnet styrket sin sosiale kapital og kan dra nytte av det på ulike samfunnsarenaer, ikke minst i den demokratiske styringsprosessen. Dette bygger på kjernen i teoriene om sosial kapital, hvor nettverk og tillit er sentrale elementer (Putnam 2000). Sterke formelle og uformelle sosiale nettverk mellom borgerne genererer økt tillit og samhandling. Dette fører til økt samfunnsengasjement og evne til kollektiv handling (Hansen og Tjerbo 2003). Dermed er det viktig at mennesker har både formelle og uformelle arenaer for sosial kontakt.

8.1. Indikatorer på sosial kontakt blant ungdom

Ungdom befinner seg gjerne i en fase hvor de gjennomfører utdanning og skal etablere seg på arbeidsmarkedet. De skal også delta i utøvelsen av demokratiet. I denne fasen kan gode arenaer for sosial kontakt være spesielt viktig. Vårt utgangspunkt er derfor at mangel på sosial kontakt kan være til skade, spesielt for den enkelte, men også for samfunnet som helhet dersom det rammer mange. Vi skal derfor se nærmere på om ungdom i større eller mindre grad enn andre mangler sosial kontakt og hva som kjennetegner ungdom som har lite sosial kontakt. Generelt kan vi allerede nå slå fast at ungdom i større grad enn voksne har et sosialt nettverk, men at ungdom med en svak tilknytning til utdannings- og arbeidsliv kan være mer utsatt for å mangle et nettverk enn andre ungdommer.

Det finnes mange måter å måle sosial kontakt på. For noen kan fortrolige venner, hyppig vennekontakt og stor omgangskrets være viktig. For andre kan følelsen av nærhet og tillit være viktig. Det å kunne stole på at noen stiller opp dersom livet viser seg fra den vanskelige siden, har stor verdi (Barstad 2004). For de aller fleste vil den daglige sosiale kontakten være av uformell karakter i familien, blant venner, på skole og universitet og på arbeidsplassen. Men også deltakelse i formelle organisasjoner kan være viktig for mange, ikke minst fordi det også gir viktig øvelse i å delta i kollektive beslutningsprosesser.

I valget av indikatorer for sosial kontakt for ungdom vil vi se på data samlet inn gjennom SSBs levekårsundersøkelser (se boks om datakilder).

Datakilder

Data er hentet fra Statistisk sentralbyrås årlige tverrsnittsundersøkelser om levekår. Undersøkelsene er temaroterende og dekker helse, arbeidsmiljø og bolig- og boforhold hvert tredje år. Utvalget består i utgangspunktet av 5 000 personer over 16 år (varierende avgrensing ut fra tema), men er enkelte år større på grunn av tilleggsutvalg. For nærmere beskrivelse av undersøkelsene, se Hougen og Gløboden (2004), Hougen (2005 og 2006).

8.1.1. En god venn

Andre undersøkelser har vist at unge bruker stadig mer av sin fritid på venner, og at vennenettverkene har blitt større (Hegna 2005). I tabell 8.1 har vi valgt ut noen få enkle indikatorer på vennskap som kan si oss noe om ungdom har venner og fortrolige og hvor ofte de har kontakt med dem.

Av tabellen fremgår det at bare 5 prosent av de unge mangler en fortrolig venn utenfor familien. Det er en betydelig lavere andel enn den vi finner blant personer over 30 år (19 prosent). Alvorligst er det for de som helt mangler en fortrolig venn.[1] Det gjelder ikke mange,

Tabell 8.1. Venner og vennekontakt, etter alder. 2002. Prosent

	Totalt	16-20 år	21-25 år	26-30 år	16-30 år	Over 30 år
Fortrolig venn						
Har fortrolig venn utenfor familien	84	95	95	93	95	81
Har fortrolig venn bare i familen	13	4	3	6	4	16
Mangler fortrolig venn	2	1	1	1	1	3
Venn utenfor familien						
Har venner på bostedet	90	92	92	91	92	89
Har venner andre steder, men ikke på bostedet	8	7	7	9	8	8
Mangler en god venn	2	0	0	1	1	3
Hyppighet av kontakt med venner						
Daglig eller ukentlig	72	95	94	87	92	66
Ikke ukentlig, men flere ganger i året	25	4	6	12	7	31
Sjeldnere enn hvert år	0	0	0	0	0	0
Mangler en god venn	2	0	0	1	1	3
Antall personer	6 803	510	495	590	1 595	5 208

Kilde: Levekårundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

til sammen 1 prosent blant alle i aldersgruppen 16-30 år. Men disse kan antas å ikke ha noen i det hele tatt som de kan snakke fortrolig med om personlige forhold. Da kan dette representere et alvorlig problem. Det kan se ut til at dette gjelder en større andel menn enn kvinner, men forskjellen er for liten til å si noe sikkert. Ser vi på de som mangler fortrolige utenfor familien, er forskjellen mellom menn og kvinner mer tydelig. 8 prosent av mennene i alderen 16-30 år opplever dette, mot 3 prosent av kvinnene i samme alder. Forskjellen er statistisk sikker. Også ungdom som står utenfor utdanning og arbeidsmarked og sosialhjelpsmottakere er mer utsatt for dette enn andre. Ser vi på familiefase, finner vi at de som lever i parforhold oftere mangler en fortrolig utenfor familien.

Vennskap er en viktig del av den sosiale kontakten, og de aller fleste har en god venn utenfor familien. Men hvor vennene befinner seg, kan også være viktig. Selv om kommunikasjon over lange avstander er relativt lett med moderne teknologi, kan vi anta at det er positivt å ha venner på stedet der en bor fordi det gjør det lettere å holde kontakten ansikt til ansikt. Totalt 9 prosent av de unge mangler en god venn på stedet der de bor, medregnet den ene prosenten som helt mangler en god venn utenfor familien.[2] Igjen kommer ungdommer som står utenfor utdanning og arbeidsmarked dårligere ut enn andre. I denne gruppen er det 2 prosent som mangler en god venn, mens 14 prosent har venner som bor andre steder. Også sosialhjelpsmottakere kommer dårlig ut sammenlignet med andre. Mer enn en av fem mangler en god venn på stedet der de bor. Også dette forholdet kan til en viss grad være livsfaseavhengig. Personer som lever i parforhold opplever oftere å mangle en god venn der de bor enn andre.

Tiden nordmenn bruker på ulike former for sosialt samvær, ble redusert i løpet av 1990-tallet (Barstad 2004). I vårt materiale ser vi bare på hvor ofte man har kontakt med gode venner, og finner at drøyt ni av ti har ukentlig kontakt med venner. Tiden man bruker på venner utenfor familien, har naturlig nok sammenheng med hvilken livssituasjon man befinner seg i. Vi ser for eksempel at 18 prosent av de som lever i parforhold med barn, ikke har ukentlig kontakt med gode venner, sysselsatte har sjeldnere vennekontakt enn de som er under utdanning og kontakthyppigheten ser også ut til å avta med alder. Alt dette henger naturlig sammen med hvilken fase i livet man befinner seg i, og vi vil være forsiktige med å tolke dette som et sosialt problem. Mer alvorlig kan det være at personer utenfor utdanning og arbeidsmarket samt sosialhjelpsmottakere igjen kommer dårligere ut enn andre. En av åtte i disse gruppene mangler ukentlig kontakt med venner.

8.1.2. Når det virkelig kniper …

En god og fortrolig venn kan være viktig, men også det å kunne stole på at noen stiller opp dersom livet blir vanskelig og føle at noen bryr seg og viser interesse for det man gjør, er en trygghet som er viktig for mange. I analyser har også forhold knyttet til dette vist seg å ha betydning for den psykiske helsen. I levekårsundersøkelsen 2002 og 2005 har man derfor inkludert tre spørsmål, den såkalte Oslo-3-skalaen (Meltzer 2003), som berører dette. I tabell 8.2 finner vi resultatene fra disse spørsmålene, og vi ser at blant unge er det en relativt liten andel som ikke har noen som står en nær. 2 prosent i 2002, 1 prosent i 2005.[3] Dette er på samme nivå som blant personer over 30 år, og selv om andelene er små, kan vi regne med at dette er alvorlig for de det tross alt

gjelder. Ser vi nærmere på aldersgruppen 16-30 år, er det små forskjeller mellom kjønnene og ulike aldersgrupper, mens vi igjen finner at sosialhjelpsmottakere (9 prosent) og personer som står utenfor utdanning og arbeidsmarkedet (6 prosent) kommer dårligst ut.

For mange er også opplevelsen av å bli lagt merke til, og det at noen viser interesse for det en gjør, viktig. Ser vi på gruppen som opplever at andre viser liten eller ingen deltakelse og interesse (inkludert usikre) finner vi at 6 prosent blant de unge opplevde dette i 2002, mens andelen var sunket til 2 prosent i 2005.[4] Denne nedgangen er statistisk sikker, og selv om vi ikke kan gi noen god forklaring på hvorfor, så tyder altså dette på at ungdom opplever større grad av deltakelse og interesse fra andre i 2005 enn de gjorde i 2002. Tabell 8.2 viser dette forholdet etter ulike kjennemerker i 2002, og der ser vi at det nok en gang er personer utenfor utdanning og arbeidsmarked og sosialhjelpsmottakere som kommer dårligst ut. Nedgangen fra 2002 til 2005 ser ut til å fordele seg nokså jevnt på de gruppene vi her ser på.

En annen indikasjon på nettverk og i hvilken grad man kan ha tillit til at andre stiller opp, dekkes av spørsmålet om hvor lett eller vanskelig det er å få praktisk hjelp fra naboer. Her ser vi at ungdom i alderen 16-30 år kommer noe dårligere

Tabell 8.2. Nærhet, deltakelse fra andre og praktisk hjelp, etter alder. 2002 og 2005. Prosent

	Totalt		16-20 år		21-25 år		26-30 år		16-30 år		Over 30 år	
	2002	2005	2002	2005	2002	2005	2002	2005	2002	2005	2002	2005
Antall personer som står en nær												
Ingen	2	2	1	1	2	2	2	1	2	1	2	2
En eller to	30	21	24	19	20	14	23	14	22	16	32	23
Tre, fire eller fem	38	43	37	38	37	39	39	43	38	40	38	44
Flere enn fem	30	34	38	42	41	45	37	41	38	43	27	31
Grad av deltakelse og interesse fra andre												
Stor deltakelse og interesse	38	43	46	49	50	47	46	48	47	48	35	41
Noe deltakelse og interesse	51	49	47	48	46	49	49	50	47	49	52	49
Liten deltakelse og interesse	6	5	5	2	2	3	3	1	3	2	7	6
Ingen deltakelse og interesse	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	2	1
Usikker	3	2	1	1	2	0	2	0	2	0	4	2
Lett eller vanskelig å få praktisk hjelp fra naboer												
Svært lett	30	27	31	26	26	28	27	24	28	26	30	27
Lett	43	40	45	47	43	35	40	37	43	40	44	40
Verken lett eller vanskelig	16	19	15	17	20	20	23	29	19	22	15	18
Vanskelig	8	10	7	7	7	13	7	6	7	8	8	11
Svært vanskelig	3	4	2	4	3	5	4	4	3	4	3	5
Antall svar												
Spørsmål 1	6 751	6 741	507	572	497	488	586	545	1 590	1 605	5 161	5 136
Spørsmål 2	6 758	3 366	506	291	497	225	587	266	1 590	782	5 168	2 584
Spørsmål 3	6 630	3 283	491	286	475	217	569	252	1 535	755	5 095	2 528

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

ut enn personer over 30 år, selv om forskjellen ikke er stor. Dette kan ha sammenheng med etablering på et bosted og tiden det tar å bygge opp relasjoner til naboer. Ser vi bare på ungdommer, er det liten endring fra 2002 til 2005, og et sted mellom en av ti og en av tolv opplever det vanskelig eller svært vanskelig å få praktisk hjelp fra naboer. Går vi mer i detalj, ser vi igjen at gruppene som står utenfor utdanning og arbeidsmarked og sosialhjelpsmottakere kommer dårlig ut. Vi kan dessuten merke oss at unge enslige som bor hos foreldre samt par med barn, kommer bedre ut enn andre, noe som også kan ha sammenheng med fast etablering i et nabolag over tid.

8.1.3. Tre av ti unge plaget av ensomhet

I forbindelse med levekårsundersøkelsene i 2002 og 2005 ble det sendt ut et postalt tilleggsskjema til respondentene. I dette skjemaet inngår en sammenstilling av en rekke ulike problemer som respondentene blir bedt angi hvor mye de har vært plaget av de siste 14 dagene. «Følelse av ensomhet» er en av plagene, og dermed kan vi si noe om dette. Men fordi spørsmålet inngår i et større batteri av spørsmål (Hopkins Symptom Check List, se også kapittel 5), må vi være varsomme med tolkningen når vi velger ut kun ett av forholdene. I 2005 oppga tre av ti unge i alderen 16-30 år at de var litt, ganske eller veldig plaget av ensomhet. Det er en liten, men ikke statistisk sikker økning fra 2002.[5] Blant personer over 30 år var 21 prosent plaget av ensomhet i 2005, en nedgang i forhold til 2002, og forskjellen i forhold til ungdom er statistisk sikker. Ungdom er altså generelt noe mer plaget av ensomhet enn personer over 30 år, og tallene kan tyde på at de unge i alderen 16-25 år er mest plaget. Drøyt en av tre i denne gruppen er plaget i ulik grad.

Generelt er unge kvinner noe mer plaget av ensomhet enn unge menn, men ser vi bare på de som er ganske eller veldig mye plaget, er andelen nokså lik. Når det gjelder tilknytning til utdanning og arbeidsliv, er det de som står utenfor som er mest plaget. I 2002 var en av tre i denne gruppen plaget av ensomhet, 12 prosent var ganske eller veldig mye plaget, og andelen holdt seg stabil frem til 2005 (en liten, men ikke statistisk sikker økning). Det er også en liten, men usikker tendens til at elever og studenter er noe mer plaget av ensomhet i 2005 (30 prosent) enn i 2002 (28 prosent). Tallene fra 2002 tyder også på at sosialhjelpsmottakere er de som er mest utsatt for ensomhet blant de gruppene vi ser på. Nesten seks av ti var plaget av ensomhet i 2002, 15 prosent var ganske eller veldig

Tabell 8.3. Hvor plaget man er av ensomhet siste 14 dager, etter alder. 2002 og 2005. Prosent

	Totalt		16-20 år		21-25 år		26-30 år		16-30 år		Over 30 år	
	2002	2005	2002	2005	2002	2005	2002	2005	2002	2005	2002	2005
Ikke plaget	75	77	73	68	73	69	76	77	74	72	76	79
Litt plaget	19	18	18	24	22	20	18	18	19	21	19	17
Ganske mye plaget	3	3	6	6	2	9	5	3	4	6	3	3
Veldig mye plaget	2	2	3	2	3	2	1	2	3	2	2	1
Antall personer	5 269	4 730	342	366	339	296	413	381	1 094	1 043	4 175	3 687

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2002 og 2005, Statistisk sentralbyrå.

mye plaget. Naturlig nok har familiefase også mye å si for ensomhetsfølelsen. Enslige er i større grad plaget enn personer som bor sammen med andre voksne, men dette gjelder i størst grad de som er litt plaget. Dette kan henge sammen med det å ha en fortrolig person man kan forholde seg til. I 2002 var nesten halvparten av de som manglet en fortrolig, plaget av ensomhet, flere enn en av fem var veldig plaget.

Vi skal som nevnt, være forsiktige i tolkningen av et slikt enkeltspørsmål i et stort batteri, men den relativt stabile andelen samsvarer med at andelen som har minst en person som står en nær blant 16-25-åringene, er stabil fra 2002 til 2005. Som vi har sett, er det også et stabilt høyt nivå i graden av interesse og deltakelse fra andre. Vi kan likevel konkludere med at en rekke ungdommer opplever ensomhet, selv om de har et sosialt nettverk rundt seg. Faktisk viser tallene fra 2002 at drøyt seks av ti som er ganske eller veldig mye plaget av ensomhet, har ukentlig kontakt med venner.

8.1.4. Noen å snakke med om helseproblemer

I Levekårsundersøkelsen 2002 ble de som hadde et langvarig syketilfelle også stilt spørsmål om hvem de snakket med om sine helseproblemer.[6] Vi kan tenke oss at svekket helse potensielt kan føre til svekket mulighet for sosial kontakt. Muligheten for å snakke med noen om helsen sin kan òg være en indikasjon på om man har fortrolige personer man kan henvende seg til. Vi må imidlertid være oppmerksomme på at det å ikke snakke med noen om helseproblemer, ikke nødvendigvis er det samme som at man ikke har *mulighet* til det. I og med at vi ikke vet hvilke problemer det er snakk om, kan det være forholdsvis bagatellmessige plager som ligger til grunn for at noen har fått spørsmål om dette.

Når vi så ser på de som har et langvarig syketilfelle, finner vi at det er noen som ikke snakker med noen om helseproblemene sine, ikke en gang noen innenfor helsevesenet. Dette kan som sagt bety at problemene er bagatellmessige. Mange snakker med familie og venner, og en del snakker også med kolleger. Ungdom snakker med sine venner om helseproblemer i merkbart større grad enn personer over 30 år, men naturlig nok i mindre grad med kolleger siden mange unge ikke er i jobb. Blant unge som faktisk er i jobb, er det om lag en av fem som snakker om helseproblemer med sine kolleger. Ellers ser vi at mange tyr til familien når de trenger å snakke med noen om helsen sin, og her er det de yngste som gjør dette i størst grad.

Tabell 8.4. Hvem snakker du med om helseproblemer, etter alder. 2002. Prosent

	Totalt	16-20 år	21-25 år	26-30 år	16-30 år	Over 30 år
Ingen	4	2	4	3	3	4
Familie	77	86	79	79	81	76
Venner	44	60	64	57	60	41
Kolleger	15	4	14	18	13	15
Lege	65	53	59	60	58	66
Annet helsepersonell	13	13	13	15	13	13
Antall personer	3 946	199	213	281	693	3 256

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2002, Statistisk sentralbyrå.

Sosialt sett kan vi kanskje anta at det viktigste er om man i det hele tatt har noen utenfor helsevesenet man kan snakke med om sine helseproblemer, spesielt hvis det er snakk om alvorlige lidelser. Dette fremgår ikke av tabell 8.4, men et nærmere blikk på dataene viser at nærmere en av ti unge med et langvarig syketilfelle ikke har noen utenfor helsevesenet de kan snakke med, det gjelder knapt 15 prosent blant menn og knapt 5 prosent blant kvinner. Andelen som mangler noen å snakke med utenfor helsevesenet, er også økende med alder, og den er spesielt stor blant de som står utenfor utdanning og arbeidsmarked. Også blant de enslige i alderen 25-30 år finner vi at det gjelder to av ti. Noe overraskende observerer vi også at en av ti samboende uten barn ikke har noen utenfor helsevesenet de kan snakke med om helseproblemene sine, altså ikke en gang samboeren. Vi skal som sagt være forsiktige med å tolke altfor stor alvorlighet i dette, siden vi ikke vet hvilke helseproblemer som ligger til grunn. Blant ungdom kan mange helseplager være av relativt bagatellmessig art, og da er det kanskje ikke så viktig å snakke med noen om det.

8.1.5. Organisasjonsdeltakelse[7]

Som arena for sosial kontakt, og som arena for å bygge opp sin sosiale kapital, er organisasjoner viktige. Deltakelse i ulike typer organisasjoner gir ikke bare sosialt samvær, men gir også trening i aktiv medvirkning, organisasjonsarbeid og beslutningstaking. Det er også en vanlig oppfatning at ungdommer som ikke deltar i organisasjoner, er en risikogruppe som oftere enn andre får problemer med rusmiddelbruk, kriminalitet og lignende (Krange og Strandbu 2004). Det finnes en rekke ulike organisasjoner man kan delta i, og vi skal ikke gå inn på ulike organisasjoner i detalj her, men bare se på i hvilken grad ungdom deltar.

Over halvparten av alle i aldersgruppen 16-30 år er medlemmer, og de aller fleste betegner seg som svært eller noe aktive (95 prosent av medlemmene). Idrettslag eller idrettsforeninger er overveiende de mest populære organisasjonene. Tabell 8.5 viser andelen som er noe eller svært aktive i organisasjoner etter alder. Vi har valgt å ta utgangspunkt i aktivitet og ikke medlemskap fordi det er aktiviteten i seg selv som representerer den sosiale kontakten, og det er gjennom selve aktiviteten man får mulighet til å bygge opp sosial kapital. Når det gjelder organisasjonsaktivitet, ser vi at ungdom totalt sett er noe mindre aktive enn personer over 30 år, men forskjellen er ikke statistisk sikker. Også tidligere funn peker på at unge er mindre integrert i organisasjonssamfunnet enn andre (Andresen 1999). Det er også interessante forskjeller når vi ser på antallet organisasjoner man er aktiv i. Ungdom er i omtrent like aktive i

Tabell 8.5. Antall organisasjoner man er aktiv i, etter alder. 2004. Prosent

	Totalt	16-20 år	21-25 år	26-30 år	16-30 år	Over 30 år
Ingen	45	46	58	49	51	44
En organsiasjon	30	35	30	29	32	29
To organisasjoner	15	15	7	12	11	16
Tre eller flere organisasjoner	10	5	4	10	6	12
Antall personer	3 327	264	258	272	794	2 533

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2004, Statistisk sentralbyrå.

en og to organisasjoner som personer over 30 år, men når vi kommer til aktivitet i tre eller flere, er det statistisk sikker forskjell som viser at ungdom deltar mindre enn personer over 30 år.

Innad i ungdomsgruppen ser vi at det er de yngste som er mest aktive. Personer i alderen 26-30 år er også relativt aktive, gjerne i flere organisasjoner. Blant ungdommene er det også en tendens til at menn jevnt over er mer aktive i organisasjoner enn kvinner. Studenter og elever deltar i like stor grad som yrkesaktive, men personer som står utenfor både utdanning og arbeidsliv deltar i noe mindre grad. Ikke overraskende finner vi også en sammenheng mellom utdanning og organisasjonsdeltakelse, noe også Andresen fant i sin rapport om organisasjonsdeltakelse fra 1983 til 1997 (Andresen 1999). Blant de med utdanning på høyskole- og universitetsnivå er nesten sju av ti aktive, mens blant de som bare har grunnskoleutdanning, er drøyt fire av ti aktive. Ut fra tilknytning til arbeidsmarked og utdanning kan vi altså observere at de mest ressurssterke også er de som deltar mest i organisasjonsaktiviteter og dermed kan styrke sin sosiale kapital. De som allerede står utenfor viktige arenaer for sosial kontakt og akkumulering av sosial kapital, er også de som deltar minst i organisasjonslivet. Dette kan bidra til å forsterke forskjeller på lang sikt.

8.1.6. Sosialt aktive ungdommer, men noen faller utenfor

Som en foreløpig oppsummering av indikatorene på sosial kontakt, kan vi si at ungdom i hovedtrekk er sosialt aktive, og mer aktive enn personer over 30 år. De har fortrolige, venner, hyppig kontakt med venner, noen som viser interesse for det de gjør, men de føler seg mer ensomme enn befolkningen for øvrig. Bare når det gjelder organisasjonsdeltakelse skårer ungdom lavere enn befolkningen ellers. Dette kan tyde på at det meste av den sosiale aktiviteten blant ungdom foregår i uorganiserte former.

Men, selv om bildet i hovedsak er positivt, har vi sett at det er grupper av ungdom som faller utenfor og som har mindre sosial kontakt enn andre. I tabell 8.6 har vi satt opp de forskjellige sosiale problemene etter ulike kjennemerker, og her ser vi at sosiale problemer gjerne er mest fremtredende blant ungdommer som i utgangspunktet har andre problemer. I det videre skal vi komme nærmere inn på dette og se litt på hvordan problemer kan hope seg opp, og forsøke å si mer om hvem det er som får flest problemer.

8.2. Problemer kan hope seg opp

For å kunne si noe mer om hvordan ulike problemer hoper seg opp og om forskjeller mellom grupper av ungdom når det gjelder sosiale problemer, har vi valgt å lage en indeks over antallet sosiale problemer. Her har vi gjort en enkel opptelling ut fra svarene gitt på de ulike spørsmålene om sosial kontakt i Levekårsundersøkelsen 2002.[8] Tabell 8.7 viser en opptelling av hvor mange av disse problemene personer i alderen 16-30 år har fordelt etter ulike kjennemerker. Total er det om lag tre av fire som ikke opplever noen av problemene som inngår i indeksen, en av fem opplever ett problem, 6 prosent opplever to problemer, mens 2 prosent opplever tre eller flere problemer.

Videre ser vi av tabell 8.7 at det er små forskjeller mellom menn og kvinner både med hensyn til om de opplever sosiale problemer og hvor mange. Ser vi tilbake til tabell 8.6 kan vi imidlertid se at det er noe forskjell i hvilke typer problemer

Tabell 8.6. Ulike sosiale problemer blant ungdom 16-30 år, etter ulike kjennemerker. 2002. Prosent

	Ingen problemer	Har ikke fortrolig utenfor familien, eller mangler fortrolig	Ingen en kan regne med hvis store personlige problemer	Har ikke god venn der en bor, eller mangler god venn	Ikke ukentlig kontakt med gode venner	Folk viser liten eller ingen interesse for det en gjør	Ingen å snakke med om helse problemer[1]	Vanskelig eller svært vanskelig å få praktisk hjelp fra naboer	Ganske eller veldig mye plaget av ensomhet siste 14 dager[2]	Antall personer
Totalt	**73**	**5**	**2**	**8**	**8**	**4**	**1**	**10**	**5**	
Kjønn										
Menn	72	8	2	7	6	5	2	10	7	804
Kvinner	75	3	1	9	9	3	1	10	6	795
Alder										
16-20 år	78	5	1	8	4	5	1	9	9	512
21-25 år	74	5	2	8	6	3	2	10	5	497
26-30 år	69	7	1	9	12	4	1	10	6	590
Arbeidsmarkedsstatus										
Går på skole eller studerer	79	4	1	7	4	3	1	10	8	690
Avtjener verneplikt	73	4	4	0	9	9	0	4	7	22
Sysselsatt	71	6	1	9	10	3	1	9	5	763
Utenfor skole, verneplikt og jobb	56	10	6	16	12	10	3	13	12	124
Sosialhjelp										
Mottaker	51	13	9	22	12	14	2	18	15	107
Ikke mottaker	75	5	1	7	7	3	1	9	6	1492
Høyeste fullførte utdanning										
Ungdomsskole eller lavere	74	8	4	7	6	6	1	8	12	160
Videregående skole	74	5	1	9	7	4	1	9	7	1059
Universitet/ høgskole	74	2	1	7	10	1	1	11	2	348
Uoppgitt	45	26	0	16	13	18	0	18	19	30
Familiefase										
Enslige, 16-24 år, bor hos foreldre .	80	5	2	6	3	3	1	7	7	484
Enslige, 16-24 år, andre	75	3	2	8	4	6	1	12	12	206
Enslige, 25-30 år	72	5	1	6	5	5	2	12	9	241
Gift/samboer uten barn	68	7	1	10	8	4	1	14	5	304
Enslig forsørger ..	75	2	0	7	4	2	2	12	6	55
Par med barn	68	8	2	12	18	2	1	6	2	305

[1] Prosenten avviker fra det som fremgår av tabell 8.4 på grunn av ulikt prosentueringsgrunnlag. Tabell 8.4 er prosentuert ut fra de som har langvarig sykdom. I denne tabellen er det prosentuert ut fra alle. [2] Antall personer som har besvart spørsmålet om ensomhet er totalt 1 094. Antallet er lavere enn for andre spørsmål på grunn av at dette stammer fra et postalt tilleggsskjema.
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2002, Statistisk sentralbyrå.

menn og kvinner opplever. Menn opplever i høyest grad det å mangle en fortrolig utenfor familien, mens kvinner i høyest grad opplever at de ikke har en god venn på stedet der de bor og det å ikke ha ukentlig kontakt med gode venner. Kvinner er også noe mer plaget av ensomhet enn menn, men det inngår ikke i indeksen over antall problemer. Alle disse forskjellene er imidlertid små, og bare forskjellen mellom kvinner og menn når det gjelder fortrolige utenfor familien er statistisk sikker.

Hvis vi fokuserer på alder, ser vi at det er de eldste av ungdommene som har flest problemer, 18 prosent av de i aldersgruppen 26-30 år har ett problem, 8 prosent har to eller flere. For de under 26 år har 4 prosent to eller flere problemer, og andelene som har ett problem er også mindre enn blant de eldste. Dette kan ha sammenheng med variabler som tilknytning til utdanning og arbeidsmarked og familiefase, som vi også vil se videre i tabellen. De yngste av ungdommene er i overveiende grad under utdanning, mens de eldste ungdommene i overveiende grad er sysselsatte. Ser vi tilbake i tabell 8.6 finner vi at det oftest forekommende problemet blant personer i aldersgruppen 26-30 år er at de ikke har ukentlig kontakt med gode venner. Omtrent en av åtte i denne aldersgruppen opplever dette. Men hvorvidt dette i realiteten er et stort problem, kan avhenge av familiesituasjonen, slik at en skal være noe forsiktig med å legge for mye i dette.

8.2.1. Arbeid og utdanning beskytter mot sosiale problemer

Bruker vi det vi har kalt tilknytning til arbeidslivet som grupperingsvariabel, finner vi at ungdom som går på skole eller studerer i minst grad er utsatt for problemer. En av sju har ett eller flere problemer, en av ti har ett. Det hyppigst forekommende problemet i denne gruppen er at de ikke har en god venn der de bor eller mangler en god venn i det hele tatt. Sysselsatte og personer som avtjener verneplikt opplever sosiale problemer i noe større grad enn elever og studenter. For vernepliktige ser det ut til at de som har problemer, oftere opplever flere enn ett, men denne gruppen er så liten at det er vanskelig å si noe sikkert.

Gruppen som her skiller seg ut i negativ retning, er ikke overraskende de som er utenfor både verneplikt, sysselsetting, skolegang og studier. I vårt materiale gjelder dette 8 prosent av alle personer i alderen 16-30 år, og av disse har nesten halvparten minst ett problem. Drøyt en av fire opplever ett problem, mens drøyt en av åtte opplever to eller flere problemer. Det hyppigst forekommende problemet er fravær av en god venn der de bor eller mangel på en god venn i det hele tatt, men også andelene som mangler en fortrolig og har mangel på interesse fra andre er også betydelige sammenlignet med andre grupper. Dette tyder på at når man faller utenfor viktige samfunnsarenaer innenfor utdanning og arbeidsliv, kan dette ha negative konsekvenser på den sosiale kontakten.

8.2.2. Hopning av problemer for sosialhjelpsmottakere

En av fire som faller utenfor utdanning og arbeid er sosialhjelpsmottakere, så disse gruppene overlapper i stor grad. Mottakere av sosialhjelp har per definisjon ett eller flere levekårsproblemer som gjør at de har behov for støtte til livsopphold. Da er det også interessant å merke seg at unge sosialhjelpsmottakere er betraktelig mer utsatt for sosiale problemer enn andre. Dette støttes også av andre studier, Slagsvold og van der Wel

finner i sin analyse av sosial kapital blant langtidsmottakere at disse er kjennetegnet av å ha lite sosial kapital, mindre tilgang til nettverk, og har mindre kontakt med familie og venner enn andre (Slagsvold og van der Wel 2006). Omtrent halvparten av unge sosialhjelpsmottakere har ett eller flere sosiale problemer. Den tilsvarende andelen blant andre unge er en fjerdedel, altså halvparten så stor andel, og forskjellen mellom de to gruppene er statistisk sikker. Blant sosialhjelpsmottakerne er mangelen på en god venn der man bor det hyppigste problemet, og går vi mer i dybden, finner vi at over 3 prosent av sosialhjelpsmottakerne mangler en god venn i det hele tatt. Ser vi også de høye andelene som har andre problemer, samt at nesten en av fire sosialhjelpsmottakere har to eller flere

Tabell 8.7. Hopning av sosiale problemer blant ungdom, etter ulike kjennemerker. 2002. Prosent[1]

	Ingen problemer	Ett problem	To problemer	Tre eller flere problemer	Antall personer
Totalt	**73**	**19**	**6**	**2**	**1 599**
Kjønn					
Menn	72	20	6	2	804
Kvinner	75	18	6	2	795
Alder					
16-20 år	78	14	5	2	512
21-25 år	74	20	4	2	497
26-30 år	69	22	8	2	590
Arbeidsmarkedsstatus					
Går på skole eller studerer	79	15	4	2	690
Avtjener verneplikt	73	23	4	0	22
Sysselsatt	71	21	6	2	763
Utenfor skole, verneplikt og jobb	56	28	10	6	124
Sosialhjelp					
Mottaker	51	25	12	11	107
Ikke mottaker	75	18	5	1	1 492
Høyeste fullførte utdanning					
Ungdomsskole eller lavere	74	19	4	4	160
Videregående skole	74	18	6	2	1 059
Universitet/høgskole	74	21	4	1	348
Uoppgitt	45	37	6	12	30
Familiefase					
Enslige, 16-24 år, bor hos foreldre	80	15	4	1	484
Enslige, 16-24 år, andre	75	18	5	3	206
Enslige, 25-30 år	72	21	6	1	241
Gift/samboer uten barn	68	21	8	3	304
Enslig forsørger	75	22	3	0	55
Par med barn	68	22	9	3	305

[1] Andelen som er plaget av ensomhet er ikke inkludert på grunn av at spørsmålet stammer fra et postalt tilleggsskjema. Utvalget er dermed ikke helt likt, og prosentueringsgrunnlaget blir derfor feil når det sammenstilles med de andre spørsmålene.
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2002, Statistisk sentralbyrå.

Figur 8.1. Hopning av sosiale problemer blant ungdom, etter ulike kjennemerker. 2002. Prosent

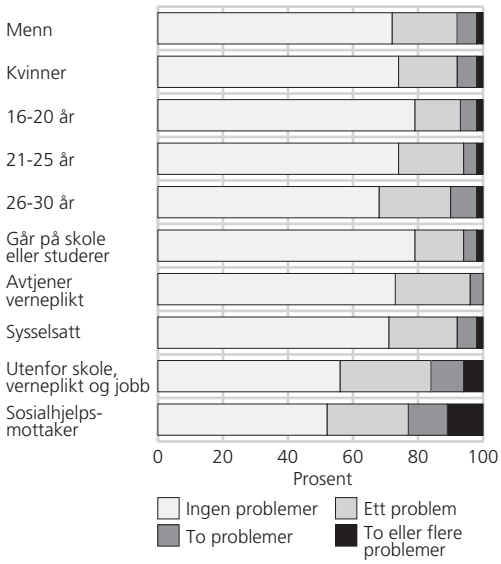

[1] Andelen som er plaget av ensomhet er ikke inkludert på grunn av at spørsmålet stammer fra et postalt tilleggsskjema. Utvalget er dermed ikke helt likt, og prosentueringsgrunnlaget blir derfor feil når det sammenstilles med de andre spørsmålene.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2002, Statistisk sentralbyrå.

problemer, har vi sterke indikasjoner på at den vanskelige livssituasjonen til de dette gjelder, også har negative konsekvenser for den sosiale kontakten.

Når det gjelder utdanning, er det relativt små forskjeller mellom ungdom med ulik utdanning. Heller ikke når vi ser på familiefase finner vi veldig store forskjeller, selv om en ved første øyekast kan se at par med barn i større grad enn andre opplever problemer. Dette skyldes hovedsakelig mangel på ukentlig kontakt med venner, og vi har tidligere sagt at man ikke skal legge for mye i dette. Spesielt gjelder nok det for personer som bor sammen med andre voksne.

8.3. Oppsummering

Vår analyse har vist at de aller fleste unge i alderen 16-30 år har et aktivt sosialt liv, de har venner som de omgås hyppig, har fortrolige de kan snakke med om alvorlige problemer, og de deltar i stor grad i organisasjonsaktiviteter. I vår gjennomgang har vi fokusert på noen indikatorer for sosial kontakt, og vi har sett på hvem som kommer dårlig ut på bakgrunn av enkelte kjennemerker. Gjennomgående har dette vist oss at det er to overlappende kjennetegn ved unge som har problemer, og det er svak tilknytning til arbeidsliv og utdanning og behov for sosialhjelp. Ungdom som har disse kjennetegnene kommer gjennomgående dårligst ut på alle våre indikatorer, og vi ser også at problemene har en større tendens til å hope seg opp for disse gruppene sammenlignet med andre unge. Faren for en type sosial marginalisering, der man har svake formelle og uformelle sosiale nettverk, er altså størst for unge som allerede har problemer på andre arenaer.

Noter

1 Basert på spørsmålene «Bortsett fra medlemmer av din egen familie, har du noen som står deg nær og som du kan snakke med» og «Har du noen fortrolige innenfor familien du kan snakke med?»

2 Basert på spørsmålene «Bortsett fra medlemmer av din egen familie, har du noen gode venner på stedet der du bor?» og «Har du noen gode venner andre steder?»

3 Spørsmålet er formulert slik: «Hvor mange står deg så nær at du kan regne med dem hvis du får personlige problemer?»

4 Basert på spørsmålet «Hvor stor interesse viser folk for det du gjør? Vil du si at folk viser…»

5 Hegna (2005) påviser en klar nedgang i ensomhet blant unge i alderen 13-19 år i perioden 1992 til 2002.

[6] Basert på spørsmålene H2a, H3a og H4a i Levekårsundersøkelsen 2002 (Hougen og Gløboden 2004: 43-44). Spørsmålet som tabell 8.4. er basert på er et såkalt «multiple choice» som betyr at respondenten kan svare bekreftende på flere svaralternativer. Prosentene i hver gruppe vil derfor summere seg til over hundre.

[7] Data om organisasjonsdeltakelse er fra Levekårsundersøkelsen 2004 (Hougen 2005). Dekker følgende organisasjonstyper: 1. Fagforening eller arbeidstakerorganisasjon. 2. Bransje-, nærings- eller yrkesorganisasjon. 3. Politisk parti. 4. Kristelig eller religiøs forening. 5. Idrettslag eller idrettsforening. 6. Kvinneorganisasjon, husmorlag, bondekvinnelag, kvinnesaksforening. 7. Helselag, sanitetsforening, Røde Kors og lignende. 8 Funksjonshemmedes interesseorganisasjon, pasientforeninger eller selvhjelpsgrupper. 9. Ungdomslag, pensjonistforening, foreldreforening, foreldrelag. 10. Musikkforening, korps, kor, teatergruppe, kunstforening og lignende. 11. Lokal interessegruppe, lokal aksjonsgruppe. 12. Miljøvernorganisasjon, historielag, fortidsminneforening. 13. Boligbyggelag eller leieboerforening (også via andre husholdningsmedlemmer). 14. Velforening, grendelag eller strøksforening. 15. Solidaritets- eller menneskerettighetsorganisasjon. Personer som har rapportert medlemskap i andre organisasjoner enn de nevnt her, har ikke fått spørsmål om aktivitetsnivå. De er derfor ikke regnet med her, og dermed dekkes ikke hele spekteret av organisasjonslivet i denne analysen.

[8] Dette er en ren additiv indeks der vi for alle respondenter har lagt sammen følgende rapporterte problemer: «Har ikke fortrolig utenfor familien, eller mangler fortrolig», «Ingen du kan regne med hvis du får store personlige problemer», «Har ikke en god venn der du bor, eller mangler en god venn», «Har ikke ukentlig kontakt med gode venner», «Folk viser liten eller ingen interesse og deltakelse for det du gjør», «Har ingen å snakke med om helseproblemer», «Vanskelig eller svært vanskelig å få praktisk hjelp fra naboer».
Spørsmål om ensomhet inngår ikke i indeksen fordi data er samlet inn ved hjelp av et postalt tilleggsskjema, og dermed er ikke antallet respondenter likt. Data om organisasjonsdeltakelse er heller ikke inkludert siden de kommer fra levekårsundersøkelsen i 2004.

Referanser

Andresen, Øyvind (1999): *Organisasjonsdeltakelse i Norge fra 1983 til 1997*. Rapporter 1999/34, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (2004): Få isolerte, men mange er plaget av ensomhet. *Samfunnsspeilet* 5/2004, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (1997): Psykisk helse: Fortrolighet forebygger? *Samfunnsspeilet* 2/1997, Statistisk sentralbyrå.

Hansen, Tore og Trond Tjerbo (2003): *Politisk engasjement, borgerroller og sosial kapital. Makt og demokratiutredningens rapportserie*, Rapport nr 62, 2003.

Hegna, Kristinn (2005): *«Likestillingsprosjektets» barn. Endringer i kjønnsforskjeller blant ungdom fra 1992 til 2002.* Rapport 21/05, Oslo : Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Hougen, Hanne Cecilie og Mary Ann Gløboden (2004): Samordnet levekårsundersøkelse 2002 - tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. Notater 2004/22. Statistisk sentralbyrå.

Hougen, Hanne (2005): Samordnet levekårsundersøkelse 2004 - tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. Notater 2005/30, Statistisk sentralbyrå.

Hougen, Hanne Cecilie (2006): Samordnet levekårsundersøkelse 2005 - tverrsnittsundersøkelsen. Dokumentasjonsrapport. Notater 2006/39, Statistisk sentralbyrå.

Krange, Olve og Åse Strandbu (2004): *Ungdom, idrett og friluftsliv. Skillelinjer i ungdomsbefolkningen og endringer fra 1992 til 2002,* Rapport 16/04, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Meltzer, H (2003): Development of a common instrument for mental health, I Noviskov & Gudex (red.) *EUROHIS: Developing Common Instruments for Health Surveys*. Amsterdam: IOS Press.

Putnam, Robert (2000): *Bowling alone.* New York: Simon Schuster.

Slagsvold og van der Wel, Kjetil (red.) (2006): *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp*, Rapport, Høgskolen i Oslo.

Grete Dahl

9. Sosialhjelp blant unge

- De unge er sterkt overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne.
- Av de i alt 126 200 bosatte personene som mottok økonomisk sosialhjelp i 2005, var fire av ti i alderen 16-30 år.
- Flere menn enn kvinner mottar sosialhjelp uansett alder.
- I Oslo er andelen unge sosialhjelpsmottakere lavere enn ellers i landet.
- Lav utdanning er mer vanlig blant unge sosialhjelpsmottakere enn blant unge i befolkningen.
- En høy andel førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land mottar sosialhjelp, uansett alder.
- Unge sosialhjelpsmottakere har noe kortere stønadsperiode enn eldre.
- Unge sosialhjelpsmottakere har lavere inntekt enn andre sosialhjelpsmottakere.

For mange personer og familier er økonomisk sosialhjelp en viktig velferdsordning. Disse er personer og familier som ikke kan forsørge seg selv ved eget arbeid, og som heller ikke mottar trygdeytelser eller annen inntekt som er tilstrekkelig for deres livsopphold. For noen av disse personene og familiene er sosialhjelp enten et supplement til annen inntekt, eller også den største eller eneste inntektskilden. Noen sosialhjelpsmottakere er avhengig av sosialhjelp bare i en kort periode, mens andre er i en så vanskelig økonomisk situasjon at sosialhjelp er nødvendig over lengre tid (se boks for definisjoner). Sosialhjelpsutbetalingene er kommunale ytelser, og utbetalingene er basert på skjønnsmessige vurderinger og ses i forhold både til søkerens egen og familiens inntekt. I dette kapitlet ser vi nærmere på personer som mottok sosialhjelp i 2005, spesielt på unge i alderen 16-30 år.

9.1. Sosialhjelpsmottakeres alder og andel av befolkningen

9.1.1. Fire av ti sosialhjelpsmottakere er unge

I 2005 mottok 126 200 bosatte personer økonomisk sosialhjelp, og av disse var 39 prosent unge personer i alderen 16-30 år. I alt 46 prosent av alle sosialhjelpsmottakere var voksne personer i alderen 31-50 år, og 15 prosent var middelaldrende eller eldre personer over 50 år (tabell 9.1).

Tabell 9.1. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005. Antall personer og prosent befolkningen

	Sosialhjelpsmottakere		
	Antall personer	Prosent	Andel av befolkningen. Prosent
Alle 16 år og over	**126 249**	**100**	**3,4**
Unge, 16-30 år	**48 988**	**39**	**5,7**
16-17 år	104	0	0,1
18-20 »	10 985	9	6,5
21-25 »	21 022	17	7,6
26-30 »	16 877	13	5,8
Over 30 år	**77 261**	**61**	**2,8**
31-50 år	58 081	46	4,3
Over 50 år	19 180	15	1,3

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

9.1.2. De unge er sterkt overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne

Mellom 3 og 4 prosent av befolkningen mottok økonomisk sosialhjelp i 2005, og den prosentvise andelen av befolkningen som mottar økonomisk sosialhjelp har vært ganske stabil i flere år (Statistisk sentralbyrå 2005). Som i tidligere år, er de unge sterkt overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne også i 2005. Av unge i alderen 16-30 år mottok 5,7 prosent sosialhjelp i 2005, mens tilsvarende andel bare var 2,8 prosent for personer over 30 år. Andelen unge som mottok sosialhjelp var spesielt høy for personer i alderen 21-25 år og 18-20 år, henholdsvis 7,6 prosent og 6,5 prosent. Voksne personer i alderen 31-50 år er også overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne, mens andelen sosialhjelpsmottakere blant middelaldrende og eldre er klart lavere enn landsgjennomsnittet (tabell 9.1).

Sosialhjelp gis til personer som er 18 år eller eldre, og bare unntaksvis er 16-17-åringer søkere av sosialhjelp. Mange flere tenåringer, og også yngre barn, inngår imidlertid i familier hvor en av foreldrene

Datagrunnlaget: FD-Trygd

FD-Trygd er en forløpsdatabase i SSB med opplysninger om hele befolkningen fra og med 1992. De viktigste dataene som inngår er trygde- demografi-, sosialhjelps-, sysselsettings-, arbeidssøker-, inntekts- og formuesdata. Dataene er organisert på en måte som gjør det mulig å anvende forskjellige forskningsdesign ved analyser som gjennomføres på grunnlag av data fra basen, og det er spesielt tatt hensyn til at opplysningene skal kunne brukes til forløpsanalyser. Les mer på www.ssb.no/mikrodata/.

Definisjoner

Sosialhjelpsmottaker: Person som mottar økonomisk sosialhjelp etter lov om sosiale tjenester.
Langtidsmottaker: Sosialhjelpsmottaker som mottar økonomisk sosialhjelp i 2005 og som har minst én sammenhengende stønadsperiode av minst seks måneders varighet i løpet av årene 2003-2005.
Stønadsperiode: Antall måneder som en person mottar sosialhjelp. Det må være minst én måneds opphold mellom to stønadsperioder.
Total stønadstid: Sum antall måneder som en person mottar sosialhjelp, det vil si summen for alle stønadsperiodene.
Førstegenerasjonsinnvandrer: Bosatt person som er født i utlandet med to utenlandsfødte foreldre.
Etterkommer: Bosatt person som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.
Vestlig land: Norden, Vest-Europa (unntatt Tyrkia), Nord-Amerika og Oseania.
Ikke-vestlig land: Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia.
Uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad: Ytelser fra folketrygden.
Samlet inntekt: Yrkesinntekt + kapitalinntekt + overføringer.

mottar sosialhjelp. I 2005 hadde for eksempel 30 prosent av alle sosialhjelpsmottakere barn under 18 år (Statistisk sentralbyrå 2006a).

9.2. Hvem er de unge sosialhjelpsmottakerne?

9.2.1. Flere unge menn enn unge kvinner mottar sosialhjelp

Det er flere menn enn kvinner blant unge sosialhjelpsmottakere, og kjønnsforskjellen blant unge sosialhjelpsmottakere er omtrent den samme som blant alle sosialhjelpsmottakere. I alle aldersgrupper er over 50 prosent av alle sosialhjelpsmottakere menn (tabell 9.2). Dette gjelder også blant de unge sosialhjelpsmottakerne, selv om det totalt sett er noen flere unge menn enn kvinner i befolkningen (Statistisk sentralbyrå 2006b). Disse resultatene avspeiler imidlertid ikke et større behov for sosialhjelp blant menn enn blant kvinner. Sosialhjelp gis etter søknad og vurdering av behov til personer som er 18 år eller eldre, og bare unntaksvis til yngre personer. Men i mange tilfeller ytes sosialhjelp ut fra en vurdering av familiens behov for slik hjelp, og i slike tilfeller er menn, oftere enn kvinner, oppført som søkere av sosialhjelp, fordi menn søker på vegne av familien.

9.2.2. Nær ni av ti unge sosialhjelpsmottakere er ugifte

Ugifte, skilte og separerte er sterkt overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne (Dahl mfl. 2006b). Men dette gjelder i særdeleshet for sosialhjelpsmottakere som er over 30 år. Andelen ugifte er like stor blant unge sosialhjelpsmottakere som blant unge i befolkningen, nær 90 prosent, men for unge, spesielt i alderen 26-30 år, er skilte/separerte noe overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne (figurene 9.1 og 9.2 og tabell 9.2).

9.2.3. Bare de aller yngste sosialhjelpsmottakerne bor i større familier enn andre sosialhjelpsmottakere

Gjennomsnittlig familiestørrelse er omtrent like stor for unge sosialhjelpsmottakere som for sosialhjelpsmottakere over 30 år, om lag 2,0 personer per familie (tabell 9.2). Bare unge i alderen 16-20 år bor i noe større familier enn andre sosial-

Tabell 9.2. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005, etter kjønn og sivilstand. Gjennomsnittlig antall personer i familien. Prosent.

	Sosialhjelpsmottakere							
		Kjønn		Sivilstand				
	I alt	Menn	Kvinner	Ugift	Gift	Skilt/ separert	Enke/ enkemann	Antall personer i familien
Alle 16 år og over	**100**	**56**	**44**	**59**	**15**	**23**	**3**	**2,0**
Unge, 16-30 år	**100**	**55**	**45**	**88**	**7**	**5**	**0**	**2,1**
16-17 år	100	52	48	99	1	-	-	2,6
18-20 »	100	52	48	98	1	0	0	2,4
21-25 »	100	57	43	91	6	3	0	2,0
26-30 »	100	56	44	76	13	11	0	2,0
Over 30 år	**100**	**57**	**43**	**40**	**20**	**36**	**4**	**2,0**
31-50 år	100	57	43	47	19	33	1	2,2
Over 50 år	100	55	45	18	20	50	12	1,5

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9.1. Sivilstand for sosialhjelpsmottakere og befolkningen ellers i alderen 16 år og over. 2006. Prosent

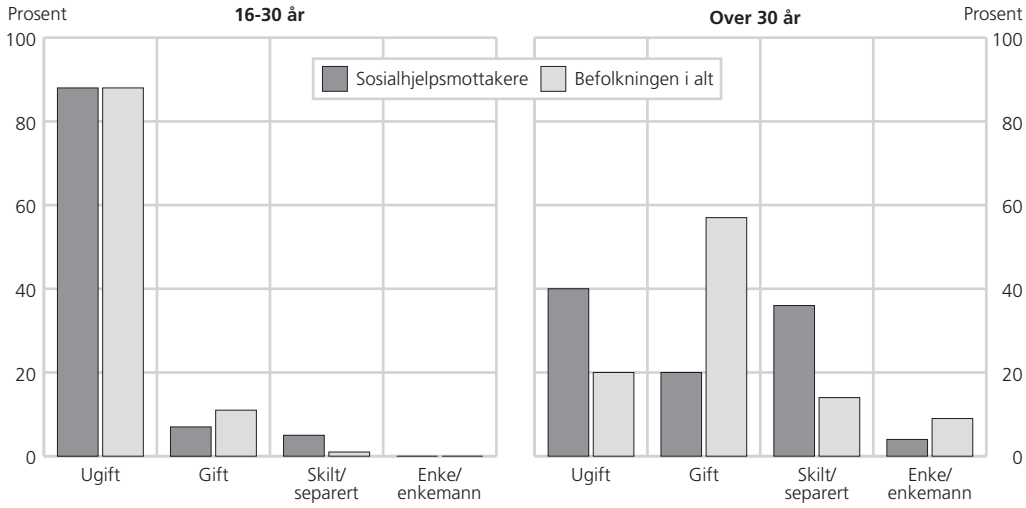

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

hjelpsmottakere. Som vist tidligere, er dette overveiende ugifte personer som selv står som søkere av sosialhjelp, og de fleste av disse yngste sosialhjelpsmottakerne bor trolig sammen med sine foreldre. Men gjennomgående bor sosialhjelpsmottakere i mindre familier enn personer som ikke mottar sosialhjelp. For eksempel var gjennomsnittlig husholdningsstørrelse for alle husholdninger i landet på 2,3 personer per 1.1.2006 (Statistisk sentralbyrå 2006c). På grunn av definisjonsforskjeller er det ikke helt sammenfall mellom familie og husholdning. Husholdningene er i gjennomsnitt litt større enn familiene, men ut fra disse dataene synes det likevel som om sosialhjelpsmottakere bor i mindre familier/ husholdninger enn andre personer.

9.2.4. Forholdsvis få unge sosialhjelpsmottakere i Oslo

Andelen sosialhjelpsmottakere i Oslo er ikke nevneverdig høyere blant unge personer enn blant alle personer i Oslo. I 2005 mottok 4,4 prosent av alle unge personer i Oslo sosialhjelp, mens gjennomsnittet for alle personer i Oslo var 4,1 prosent. Den forholdsvis høye sosialhjelpsandelen blant alle unge, 5,7 prosent, er derfor forklart ved forholdsvis høye andeler både i andre store byer og i resten av landet. I Bergen, Trondheim og Stavanger mottok i gjennomsnitt 6,2 prosent av de unge sosialhjelp i 2005, og

Tabell 9.3. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005 som andel av befolkningen. Bosted. Prosent

	Alle	Oslo	Bergen, Trondheim, Stavanger	Resten av landet
Alle 16 år og over	3,4	4,1	4,0	3,3
Unge, 16-30 år	5,7	4,4	6,2	5,9
Over 30 år	2,8	4,0	3,2	2,5

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

i resten av landet var andelen 5,9 prosent. Men blant personer over 30 år er det prosentvis flest sosialhjelpsmottakere i Oslo (tabell 9.3).

9.2.5. Lav utdanning er mer vanlig blant unge sosialhjelpsmottakere enn blant unge i befolkningen

I Dahl mfl. (2006a) er det vist at det er prosentvis flere personer med lav utdanning blant sosialhjelpsmottakerne enn i befolkningen ellers. I den nevnte analysen er tallene for året 2004, og aldersinndelingen er litt annerledes enn den som er nyttet her. Men resultatene viser blant annet at 25 prosent av alle mannlige sosialhjelpsmottakere i alderen 18-24 år hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanningsnivå, mens denne andelen bare var 8 prosent blant alle menn i alderen 18-24 år i befolkningen. For kvinnene var de tilsvarende andelene på henholdsvis 21 prosent og 5 prosent. Utdanningsnivået for sosialhjelpsmottakere avspeiler likevel de aldersbetingede forskjellene i utdanningsnivået generelt i samfunnet, og andelen personer med grunnskole som høyeste utdanningsnivå er således størst blant de aller eldste sosialhjelpsmottakerne (Dahl mfl. 2006a).

9.2.6. Hver femte unge sosialhjelpsmottaker er førstegenerasjonsinnvandrer

Av alle 126 200 sosialhjelpsmottakere i 2005 var 32 400 personer, 26 prosent, førstegenerasjonsinnvandrere (se definisjonsboks og figur 9.2). Andelen er litt lavere blant unge i alderen 16-30 år, og omtrent hver femte sosialhjelpsmottaker i denne aldersgruppen er førstegenerasjonsinnvandrer. Blant de aller yngste i alderen 16-17-år er likevel nær halvparten av sosialhjelpsmottakerne førstegenerasjonsinnvandrere. Andelen førstegenerasjonsinnvandrere er også høy blant middelaldrende og eldre sosialhjelpsmottakere over 50 år, og nær en tredjedel av disse sosialhjelpsmottakerne er førstegenerasjonsinnvandrere (figur 9.2).

Når det gjelder etterkommere av førstegenerasjonsinnvandrere, er de fleste relativt unge, 86 prosent er under 20 år per 1.1.2005. Etterkommere er derfor i liten grad registrert som sosialhjelpsmottakere, og av denne grunn er det lite hensiktsmessig å kommentere etterkommeres mottak av sosialhjelp. I 2005 utgjorde førstegenerasjonsinnvandrere 98 prosent av alle innvandrere som mottok sosialhjelp (Dahl og Lien 2006).

Per 1.1.2006 var det 289 300 bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 16 år og over, og av disse mottok 11,2 prosent sosialhjelp (tabell 9.4). Sosial-

Figur 9.2. Andel førstegenerasjonsinnvandrere som mottok sosialhjelp i prosent av alle sosialhjelpsmottakere. 2005

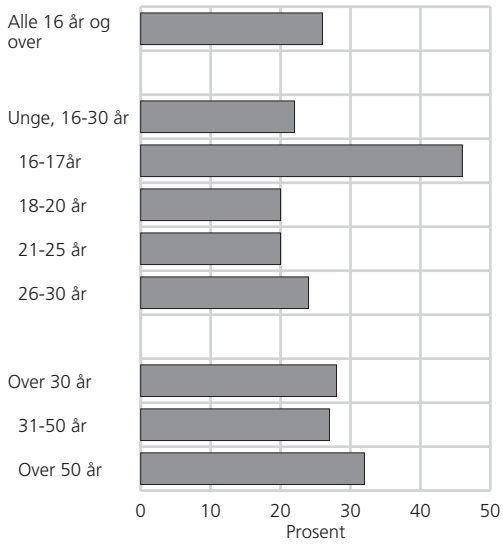

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

hjelpsandelen er således vel tre ganger så stor blant førstegenerasjonsinnvandrere som i befolkningen (tabell 9.1). De unge førstegenerasjonsinnvandrerne er imidlertid ikke like sterkt overrepresentert blant førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp som unge i befolkningen ellers. Av de unge førstegenerasjonsinnvandrerne i alderen 16-30 år mottok 12,7 prosent sosialhjelp i 2005, og blant førstegenerasjonsinnvandrere over 30 år var tilsvarende andel 10,6 prosent. Tilsvarende andeler i befolkningen var 5,7 prosent og 2,8 prosent (tabell 9.1).

9.2.7. Høye sosialhjelpsandeler blant førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land, også blant unge

Om lag to av tre førstegenerasjonsinnvandrere er fra ikke-vestlige land (se definisjonsboks og Statistisk sentralbyrå 2006d), og de høye sosialhjelpsandelene generelt blant førstegenerasjonsinnvandrere skyldes svært høye andeler blant førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land. I alt 15,3 prosent av alle førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land mottok sosialhjelp i 2005, og andelen var omtrent like høy blant unge i alderen 16-30 år som blant personer over 30 år. Som i befolkningen er også sosialhjelpsandelene høyest blant personer i alderen 18-25 år (tabell 9.4). Sosialhjelpsandelen for førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlige land ligger klart lavere enn gjennomsnittet i befolkningen. Dette gjelder både for de unge og for personer over 30 år (tabellene 9.1 og 9.4). Noe av forklaringen kan ligge i at innvandrere fra vestlige land som regel er arbeidsinnvandrere eller kommer på grunn av utdanning, mens innvandrere fra ikke-vestlige land oftere er flyktninger og asylsøkere (Dahl og Lien 2006:25).

9.3. Stønadstid

For de personene som mottok sosialhjelp i 2005 har vi registrert deres «sosialhjelpshistorie» ikke bare i 2005, men også

Tabell 9.4. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alt og førstegenerasjonsinnvandrere som mottok sosialhjelp i 2005. Vestlige- og ikke-vestlige land. Antall og prosent

	Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere pr. 1.1.2006	Førstegenerasjonsinnvandrere			
		Antall personer	Andel av alle førstegenerasjonsinnvandrere. Prosent	Andel av førstegenerasjonsinnvandrere fra vestlig land. Prosent	Andel av førstegenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlig land. Prosent
Alle 16 år og over	**289 286**	**32 433**	**11,2**	**2,2**	**15,3**
Unge, 16-30 år	**83 656**	**10 636**	**12,7**	**2,7**	**15,0**
16-17 år	6 260	48	0,8	-	0,9
18-20 »	11 966	2 185	18,3	5,1	20,1
21-25 »	27 859	4 294	15,4	3,1	18,0
26-30 »	37 571	4 109	10,9	2,2	13,4
Over 30 år	**205 630**	**21 797**	**10,6**	**2,1**	**15,5**
31-50 år	138 373	15 757	11,4	2,6	14,8
Over 50 år	67 257	6 040	9,0	1,6	17,6

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

to år bakover i tid, det vil si for årene 2003 og 2004. Med «sosialhjelpshistorie» menes registrering både av total stønadstid og av stønadsperioder for disse personene i årene 2003-2005 (se definisjonsboks).

Personer 18 år og over som mottok sosialhjelp i 2005, hadde i gjennomsnitt 3,3 stønadsperioder i løpet av årene 2003-2005, og gjennomsnittlig total stønadstid for disse personene i årene 2003-2005 var 13,5 måneder (tabell 9.5). Ved beregning av gjennomsnittlig stønadstid og antall stønadsperioder er personer i alderen 16-17 år ikke tatt med, siden disse personene er for unge til å kunne motta sosialhjelp i 2003 og 2004.

9.3.1. Litt kortere stønadsperioder blant unge sosialhjelpsmottakere enn blant sosialhjelpsmottakere over 30 år

Personer som er 18-19 år i 2005 vil heller ikke kunne motta sosialhjelp i hele perioden 2003-2005, og dersom vi ser bort fra

Tabell 9.5. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005. Stønadstid, stønadsperioder og andel langtidsmottakere

	Gjennomsnittlig total stønadstid i 2003-2005. Måneder	Gjennomsnittlig antall stønadsperioder i 2003-2005	Gjennomsnittlig lengde på stønadsperiodene. Måneder	Andel langtidsmottakere. Prosent
Alle 18 år og over	**13,5**	**3,3**	**4,1**	**47**
Unge, 18-30 år	**11,5**	**3,0**	**3,8**	**42**
18-20 år	7,0	2,0	3,5	29
21-25 »	12,5	3,3	3,8	46
26-30 »	13,1	3,4	3,9	46
Over 30 år	**14,8**	**3,5**	**4,2**	**49**
31-50 år	14,5	3,5	4,1	49
Over 50 år	15,5	3,4	4,6	49

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 9.6. Bosatte sosialhjelpsmottakere i alt, og førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp i 2005. Stønadstid

	Gjennomsnittlig total stønadstid 2003-2005. Måneder	Total stønadstid i 2003-2005. Prosent				
			Måneder			
		I alt	1-5	6-12	13-24	25-36
Alle sosialhjelpmottakere						
Alle 18 år og over	13,5	100	33	23	23	21
Unge, 18-30 år	11,5	100	38	25	23	14
Over 30 år	14,8	100	31	21	23	25
Førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp						
Alle 18 år og over	16,7	100	24	20	25	31
Unge, 18-30 år	12,5	100	32	26	26	16
Over 30 år	18,8	100	20	17	24	39

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

aldersgruppen 18-20 år, har de unge i alderen 21-30 år nesten like mange stønadsperioder, men kortere total stønadstid i årene 2003-2005 enn personer over 30 år. Sammenlignet med voksne, middelaldrende og eldre er de unge således hver gang litt kortere «inne i ordningen». For de unge var gjennomsnittlig lengde på stønadsperiodene i årene 2003-2005 på 3,8 måneder, og for personer over 30 år var gjennomsnittlig periodelengde på 4,2 måneder. Forholdsvis færre unge er også langtidsmottakere av sosialhjelp (se definisjonsboks og tabell 9.5). Litt kortere stønadsperioder og færre langtidsmottakere blant unge enn blant personer over 30 år kan ha sammenheng med de unges livssituasjon med løsere tilknytning til arbeidsmarkedet, og eventuelt behov for sosialhjelp i forbindelse med kortere arbeidsledighet etter studier og så videre. I alt 38 prosent av unge i alderen 18-30 år hadde en total stønadstid på 1-5 måneder i tidsrommet 2003-2005, og 63 prosent av de unge hadde en total stønadstid på inntil ett år i løpet av 2003-2005. For personer over 30 år var tilsvarende andeler henholdsvis 31 prosent og 52 prosent (tabell 9.6).

9.3.2. Omtrent samme totale stønadstid for unge førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp som for alle unge sosialhjelpsmottakere

Unge førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp har i gjennomsnitt en total stønadstid på 12,5 måneder i tidsrommet 2003-2005, og for alle unge med sosialhjelp er total stønadstid på 11,5 måneder (tabell 9.6). Voksne, middelaldrende og eldre førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp har imidlertid vesentlig lengre stønadstid enn gjennomsnittet for alle sosialhjelpsmottakere i samme aldersgruppe.

9.4. Uføreytelser og inntekt

Uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad (se definisjonsboks) er ytelser som skal sikre inntekter til livsopphold for personer i alderen 18-66 år som har fått inntektsevnen varig nedsatt på grunn av sykdom eller funksjonshemning. Sosiale eller økonomiske problemer gir imidlertid ikke rett til uføreytelser.

9.4.1. Generelt lave uføreandeler blant unge, men uansett alder er uføreandelene høyere blant sosialhjelpsmottakere enn i befolkningen

Andelen uførepensjonerte øker sterkt med alderen, og blant unge i alderen 18-30 år mottok bare 8 600 personer eller 1,2 prosent uførepensjon i 2005. Av alle personer i alderen 18-66 år mottok 300 900 personer eller 10,2 prosent uførepensjon (tabell 9.7), og denne andelen er vel åtte ganger så stor som blant de unge. Den lave uføreandelen blant unge har mange årsaker. Sykdom og uførhet er ikke så vanlig blant unge som blant middelaldrende og eldre. Uførepensjon gis bare dersom det ikke er utsikt til bedring i inntekts- eller arbeidsevnen, og det er forholdsvis flere unge enn eldre personer som kan rehabiliteres tilbake til yrkesaktivt arbeid.

Tidsbegrenset uførestønad er en forholdsvis ny ordning. Den ble innført i 2004, og ved utgangen av 2005 mottok 18 800 personer tidsbegrenset uførestønad (Arbeids- og velferdsforvaltningen 2007). Sammenlignet med uførepensjon, er det relativt flere unge personer som mottar tidsbegrenset uførestønad, og dette er en direkte følge av formålet med ordningen. Tidsbegrenset uførestønad skal gis i stedet for uførepensjon, når framtidig inntekts- eller arbeidsevne ikke kan utelukkes, og dette vil i mange tilfeller

Tabell 9.7. Bosatte i alt og bosatte sosialhjelpsmottakere med uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad. 2005

	Alle bosatte		Bosatte sosialhjelpsmottakere	
	Antall personer	Prosent	Antall personer	Prosent
Unge, 18-30 år	**738 484**		**48 884**	
Med uførepensjon	8 608	1,2	942	1,9
Med tidsbegrenset uførestønad	1 711	0,2	639	1,3
Alle, 18-66 år	**2 941 281**		**122 556**	
Med uførepensjon	300 877	10,2	16 371	13,4
Med tidsbegrenset uførestønad	18 814	0,6	2 963	2,4

Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

kunne være mer vanlig blant unge enn blant middelaldrende og eldre personer. Av alle unge i alderen 18-30 år mottok 0,2 prosent tidsbegrenset uførestønad i 2005, mens tilsvarende andel i befolkningen bare var tre ganger så stor, 0,6 prosent.

Blant de unge, så vel som for alle personer i alderen 18-66 år, er likevel uføreandelene både for uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad vesentlig høyere for sosialhjelpsmottakere enn for befolkningen generelt (tabell 9.7).

9.4.2. Lave inntekter blant unge sosialhjelpsmottakere

I Dahl mfl. (2006b) er det publisert inntektsdata for langtidsmottakere av sosialhjelp, og resultatene viser at sosialhjelpsmottakere under 25 år har vesentlig lavere gjennomsnittlig samlet inntekt (se definisjonsboks) enn andre sosialhjelpsmottakere. Disse unge sosialhjelpsmottakerne har også lav yrkesinntekt, og de har lavere gjennomsnittlige overføringer, deriblant sosialhjelp, enn sosialhjelpsmottakere i andre aldersgrupper. Som nevnt i den analysen, og som omtalt også i punkt 9.1, bor imidlertid flere av de yngste sosialhjelpsmottakerne sammen med sine foreldre og de inngår i familier hvor flere personer har yrkesinntekt eller annen type inntekt.

9.5. Oppsummering

Vi har i dette kapitlet sett at unge folk mellom 16-30 år er overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere. Denne gruppen av sosialhjelpsmottakere har betraktelig lavere utdanningsnivå enn unge ellers i befolkningen. Vi kan også slå fast at førstegenerasjonsinnvandrere er sterkt overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere uansett alder, og blant disse kommer de aller fleste fra ikke-vestlige land. Når det gjelder stønadsperiode har unge sosialhjelpsmottakere gjennomsnittlig kortere stønadsperiode enn eldre. Samtidig har yngre sosialhjelpsmottakere lavere samlet inntekt enn eldre. Det er gjennomgående flere menn enn kvinner som mottar sosialhjelp, uavhengig av aldersgruppe.

Referanser

Arbeids- og velferdsforvaltingen (2007): «Uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad»,(nav.no/mer om tall og analyse/stønadsmottakere/uføreytelser samlet).

Dahl, Grete mfl. (2006a): *Langtidsmottakere av sosialhjelp*, Økonomiske analyser 2006/3, Statistisk sentralbyrå.

Dahl, Grete mfl. (2006b)*: Langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp,* Rapporter 2006/13, Statistisk sentralbyrå.
Dahl, Grete og Sandra Lien (2006): *Uførepensjon og sosialhjelp/introduksjonsstønad blant innvandrere*, Rapporter 2006/24, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2005): «*Stabil del av befolkningen får sosialhjelp*», (ssb.no/statistikkområder/emne/03/04/30/statistikker).

Statistisk sentralbyrå (2006a): «*Sosialhjelp, økonomisk – stønadsmottakere*», (ssb.no/statistikkområder/emne/03/04/30/statistikker).

Statistisk sentralbyrå (2006b*): Statistisk årbok 2006,* Norges offisielle statistikk.

Statistisk sentralbyrå (2006c): «*Befolkningsstatistikk. Familier og husholdninger, per 1. januar 2006. Mindre forskjeller i husholdningsstørrelse»,* (ssb.no/statistikkområder/emne/02/01/20/familie).

Statistisk sentralbyrå (2006d): *«Innvandring og innvandrere 2006»,* Statistiske analyser nr 83.

Laila Kleven og Sandra Lien

10. Unge enslige forsørgere

- 21 000 personer i alderen 16-30 år var enslige forsørgere i 2005.
- Eneforsørgerne utgjorde 2,4 prosent av befolkningen i aldersgruppen 16-30 år.
- «Alle» de unge enslige forsørgerne er kvinner.
- Seks av ti unge eneforsørgere mottar overgangsstønad.
- De unge enslige forsørgerne har lavere utdanningsnivå enn de eldre, men en fjerdedel er fortsatt under utdanning.
- Unge eneforsørgere har svakere tilknytning til arbeidslivet og lavere inntekter enn de eldre eneforsørgerne.
- De yngste av de unge enslige forsørgerne har knappere økonomiske ressurser.

10.1. Innledning

Sammenlignet med andre barnefamilier har enslige forsørgere og deres barn relativt sett knappere økonomiske ressurser (se for eksempel Kjeldstad 1998, Lyngstad og Epland 2003, Nakstad, Epland og Normann 2007). Eneforsørgere mottar ulike offentlige overføringer til hjelp i hele eller deler av perioden som de har eneansvaret for ett eller flere barn. Mens de i hele perioden mottar barnetrygd for ett barn mer enn de faktisk har, er overgangsstønaden avgrenset i tid og avkortes mot arbeidsinntekt og mottatte bidrag. Andre stønader slik som utdanningsstønad og stønad til barnetilsyn, gis som oppmuntring til utdanning og arbeid. Gjennom endringer i stønadsordningene på slutten av 1990-tallet ble det satt større fokus på arbeidslinjen, og derigjennom eneforsørgernes mulighet til selvforsørging ved eget arbeid. Her var de viktigste virkemidlene kortere stønadstid og aktivitetskrav for enslige forsørgere med barn over 3 år.

Gruppen av enslige forsørgere er sammensatt, dette gjelder både i alder og ut fra andre kjennetegn (se for eksempel Ugreninov 2003, Rikstrygdeverket 2006). Kjeldstad (1998) skriver for eksempel at menn som blir enslige forsørgere, ikke er hvem som helst. Dette er derimot menn som er relativt ressurssterke, de er både eldre, har bedre utdanningsbakgrunn og er mer etablert i arbeidslivet enn kvinner i samme livssituasjon.

Når det gjelder de unge enslige forsørgerne, vil det å få eneansvar for et lite barn i ung alder for mange bli en stor utfordring. Manglende bakgrunn både fra

Hvem er enslige forsørgere?
Antall eneforsørgere varierer etter hvilken definisjon man legger til grunn. I denne analysen benyttes i hovedsak følgende definisjon: Personer som er 16 år eller eldre i 2005, og i tillegg mottar barnetrygd for ett barn mer enn de faktisk har, det vil si at de mottar utvidet barnetrygd.[2] En annen tilnærmingsmulighet kunne vært å se på husholdningssammensetningen, og derfra valgt ut enslige mødre/fedre. Dette kriteriet ligger for eksempel til grunn i SSBs Levekårsundersøkelser, og benyttes blant annet i Ugreninovs analyse av levekår blant alenemødre (Ugreninov 2005). Ved sammenligninger av analyseresultatet kan vi derfor møte ulike definisjoner. Vi mener at de ulike definisjonene er mer like enn forskjellige, slik at sammenligninger kan gjøres, men at man samtidig bør ha forskjellene med i betraktningene.

Det å benytte mottak av utvidet barnetrygd som kriterium for utvelgelse av analysepopulasjon, kan være problematisk. Dersom NAV-kontorene foretar manuelle beregninger som resulterer i utvidet barnetrygd, blir ikke mottakerne fanget opp som enslige forsørgere i vår datakilde. For 2005 gjelder dette anslagsvis 15 000 enslige forsørgere, men det foreligger ingen informasjon om aldersfordelingen blant disse. Videre kan enkelte personer ha endret sivilstand relativt nylig, og noen enslige forsørgere blir ikke fanget opp fordi de står oppført som gifte. Det kan gå en tid før utvidet barnetrygd innvilges slik at vi ikke fanger opp alle de enslige forsørgerne.[3] Et annet problem er at noen 16- og 17-åringer selv står som mottakere av utvidet barnetrygd. I denne analysen har vi fjernet 38 personer fra datagrunnlaget ut fra denne antakelsen, da det ikke finnes opplysninger om at disse har egne barn.[4] Enkelte enslige forsørgere vil kunne stå oppført uten barn, det kan her dreie seg om tilfeller hvor omsorgen for barnet/barna er delt.

I teksten vil begrepet «unge enslige forsørgere» eller «unge eneforsørgere» omfatte personer i aldersgruppen 16-30 år. Opplysningene som benyttes er fra 2005, og er i hovedsak hentet fra SSBs forløpsdatabase FD-Trygd.

FD-Trygd
FD-Trygd er en forløpsdatabase i SSB med opplysninger om hele befolkningen fra og med 1992. De viktigste dataene som inngår er trygde-, demografi-, sosialhjelps-, sysselsettings-, arbeidssøker-, inntekts- og formuesdata. Dataene er organisert på en måte som gjør det mulig å anvende forskjellige forskningsdesign ved analyser som gjennomføres på grunnlag av data fra basen, og det er spesielt tatt hensyn til at opplysningene skal kunne brukes til forløpsanalyser. Les mer på www.ssb.no/mikrodata/.

utdanning og arbeidsliv, gjør det vanskeligere å forsørge seg selv og barnet ved eget arbeid. Dermed kan avhengigheten av offentlige stønader bli større.

I dette kapitlet vil vi i hovedsak se på skillet mellom enslige forsørgere i ulike aldersgrupper. Der det er relevant, vil sammenligninger med den øvrige befolkningen bli gjort.[1] Analysen bygger på tverrsnittsdata, og det vil derfor ikke være mulig å si noe om for eksempel hva som skjer etter at mottak av overgangsstønaden opphører.

10.2. Demografiske kjennetegn

Samtidig som eneforsørgerne er en sammensatt gruppe, er det å være enslig forsørger en fase i livet og beskriver ikke tilhørighet til en bestemt gruppe (Kjeldstad 1998; Ugreninov 2005). Det finnes ulike veier både inn og ut av denne fasen. Mange blir enslig forelder gjennom oppløste samboerskap, noen får barn alene, ekteskap går i oppløsning eller

ektefellen/samboeren dør. Fasen forlates ved at barnet vokser opp eller at eneforsørgeren etablerer et nytt samliv. Enslige forsørger er med andre ord noe man ikke er hele livet, men en fase stadig flere opplever i kortere eller lengre perioder av livet.

10.2.1. Hver femte enslige forsørger er ung

Med utgangspunkt i alle personer 16 år og eldre som var bosatte i Norge ved utgangen av 2005, finner vi at 123 012 personer kan betegnes som enslige forsørgere ettersom disse står som mottakere av utvidet barnetrygd.[5] 17 prosent av de enslige forsørgerne er i alderen 16-30 år, mens hele 83 prosent er 31 år eller eldre. Som figur 10.1 viser, har antall enslige forsørgere steget jevnt fra midten av 1990-tallet. Den store økningen fra 1999 til 2000 skyldes at aldersgrensen for barnetrygd ble hevet fra 16 til 18 år.

Figur 10.1. Antall enslige forsørgere.[1] 1994-2005[2, 3]

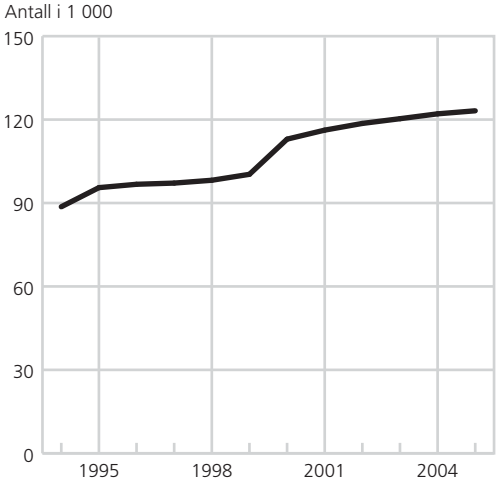

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
[2] Tallet for 1994 er per 30. juni.
[3] Den store økningen fra 1999 til 2000 skyldes at aldersgrensen ble hevet fra 16 til 18 år.
Kilde: NAV.

Tabell 10.1. Bosatte enslige forsørgere.[1] 2005. Antall og prosent

	Andel av befolkningen		
	Antall personer	Prosent	Prosent
Alle 16 år og over	**123 012**	**100,0**	**3,4**
Unge, 16-30 år	20 886	17,0	2,4
16-17 år	103	0,1	0,1
18-20 »	1 138	0,9	0,7
21-25 »	6 992	5,7	2,5
26-30 »	12 653	10,3	4,3
Over 30 år	102 126	83,0	3,6
31-50 år	94 848	77,1	7,0
Over 50 år	7 278	5,9	0,5

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Som tabell 10.1 viser, var det i 2005 relativt få enslige forsørgere under 20 år. Målt som andel av befolkningen 16 år og eldre var 3,4 prosent av befolkningen enslige forsørgere i 2005. Dersom vi ser aldersgruppen 16-30 år under ett, er innslaget av enslige forsørgere her 1 prosentpoeng lavere. Det er imidlertid store forskjeller mellom de aller yngste og de som ligger nært opp til 30-årsalderen. Av befolkningen i aldersgruppen 26-30 år var 4,3 prosent enslige forsørgere dette året.

10.2.2. «Alle» de unge enslige forsørgerne er kvinner

Ikke uventet var hele 85 prosent av de enslige forsørgerne kvinner i 2005, og blant de unge enslige forsørgerne er nær sagt alle kvinner. Blant de enslige forsørgerne i aldersgruppen 16-30 år finner vi om lag 700 menn ut av en total på nær 21 000. Dette vil si at blant enslige forsørgere i aldersgruppen 16-30 år er knappe 3 prosent menn. Målt som andel av befolkningen utgjør de unge enslige

Tabell 10.2. Bosatte enslige forsørgere, etter kjønn og sivilstand.[1] 2005. Prosent

		Kjønn		Sivilstand				
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Ugift	Gift/reg. partner	Enke/-enkemann	Skilt/ separert
Alle 16 år og over	**100**	**15**	**85**	**100**	**45**	**1**	**4**	**51**
Unge, 16-30 år	100	3	97	100[2]	82	0,4	1	17
16-17 år	100	:	100	100	100	-	-	-
18-20 år	100	1	99	100	99	-	:	1
[3]								
21-25 år	100	2	98	100	91	0,2	0,3	8
26-30 år	100	5	95	100	76	0,5	1	23
Over 30 år	100	17	83	100	37	1	4	58
31-50 år	100	16	84	100	39	1	3	57
Over 50 år	100	33	67	100	14	1	14	70

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
[2] Inkludert menn 16-17 år.
[3] Inkludert enke/-mann 18-20 år.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

forsørgerkvinnene 5 prosent av alle landets kvinner i alderen 16-30 år.

10.2.3. De unge enslige forsørgerne er ugifte

Siden få i de yngste aldersgruppene har rukket å inngå ekteskap, var da også alle de yngste eneforsørgerne ugifte i 2005.[6] Bildet endres noe i de eldre aldersgruppene. I aldersgruppen 26-30 år, var tre av fire enslige forsørgere ugifte i 2005, mens en fjerdedel var enten skilte eller separerte. Jo eldre de enslige forsørgerne blir, jo færre er ugifte og følgelig flere er skilte/separerte. Det er kun blant de aller eldste (51 år og eldre) at innslaget av enker/enkemenn er særlig synlig.

Det at noen enslige forsørgere er gifte, kan skyldes at disse nettopp har giftet seg. Det er dessuten slik at man kan motta barnetrygd som enslig forsørger dersom den andre av foreldrene har vært forsvunnet i minst seks måneder eller man er faktisk separert (samlivsbrudd) uten dom eller løyve.

10.2.4. De fleste har kun ett barn

Over seks av ti enslige forsørgere har kun ett barn under 18 år i 2005, mens tre av ti har to barn. Flere unge enslige forsørgere har bare ett barn under 18 år sammenlignet med eneforsørgere eldre enn

Tabell 10.3. Bosatte enslige forsørgere og antall barn.[1] 2005. Prosent

	I alt	Prosent
**Alle 16 år og over ..... **	**123 012**	**100**
Ett barn	77 185	63
To barn	33 352	27
Tre barn eller flere	9 613	8
Ingen barn	2 862	2
Unge, 16-30 år	20 886	100
Ett barn	15 294	73
To barn	4 398	21
Tre barn eller flere	909	5
Ingen barn	285	1
Over 30 år	102 126	100
Ett barn	61 891	61
To barn	28 954	28
Tre barn eller flere	8 704	8
Ingen barn	2 577	3

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 10.4. Bosatte enslige forsørgere og antall barn.[1] Gjennomsnitt. 2005

	I alt	Antall personer i familien	Antall barn under 18 år
Alle 16 år og over	**123 012**	**2,6**	**1,4**
Unge, 16-30 år ..	20 886	2,3	1,3
16-17 år	103	2,2	1,1
18-20 år	1 138	2,1	1,0
21-25 år	6 992	2,2	1,2
26-30 år	12 653	2,4	1,4
Over 30 år	102 126	2,6	1,4
31-50 år	94 848	2,6	1,5
Over 50 år	7 278	2,5	1,1

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

30 år, 73 mot 61 prosent. Gjennomsnittlig antall barn under 18 år stiger imidlertid noe jo eldre den enslige forsørgeren blir, slik at en større andel eneforsørgere over 30 år har mer enn ett barn. 2 prosent, som utgjør omkring 2 900 enslige forsørgere, står oppført med ingen barn. Dette kan være personer som har delt omsorg for barnet/barna, og hvor barnet/barna er registrert på den andre parten. Det er mer vanlig blant enslige forsørgere over 30 år å være registrert uten barn. At barn av enslige forsørgere oftere er enebarn enn barn i parhusholdninger, viser også Lyngstad og Epland (2003) i sin analyse.

Samlet sett bodde vel 175 000 barn under 18 år sammen med en person som er enslig forsørger i 2005. 27 000 av disse barna bor sammen med en enslig forsørger i aldersgruppen 16-30 år.

Få barn gjør at også familiens størrelse blir liten. I snitt besto familiene til de unge enslige forsørgerne av 2,3 personer i 2005. Blant de enslige forsørgerne over 30 år er snittstørrelsen 2,6 personer.

Tabell 10.5. Bosatte enslige forsørgere, etter innvandringsbakgrunn. 2005. Antall og prosent[1, 2]

		Andel førstegenerasjonsinnvandrere			Andel etterkommere
	Antall personer	I alt	Ikke-vestlige	Vestlige	
Alle 16 år og over	**123 012**	**9**	**80**	**20**	**0,24**
Unge,					
16-30 år	20 886	10	91	9	0,59
16-20[3] år	1 241	9	92	8	0,56
21-25 år	6 992	10	92	8	0,59
26-30 år	12 653	11	90	10	0,60
Over 30 år	102 126	9	78	22	0,17
31-50 år	94 848	9	79	21	0,18
Over 50 år	7 278	11	64	36	0,04

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
[2] Innvandrerbefolkningen består av førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og etterkommere som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.
Ikke-vestlige innvandrere kommer fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika samt Tyrkia
Vestlige innvandrere kommer fra Norden, Vest-Europa unntatt Tyrkia og Nord-Amerika.
[3] Små tall gjør det nødvendig å benytte alderskategorien 16-20 år.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

10.2.5. En av ti unge eneforsørgere er førstegenerasjonsinnvandrere

Av Norges befolkning per 1.1.2006 utgjorde førstegenerasjonsinnvandrerne 7 prosent og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (kalt etterkommere) drøyt 1 prosent. Syv av ti førstegenerasjonsinnvandrere hadde ikke-vestlig landbakgrunn, mot ni av ti av etterkommerne.[7] Blant de enslige forsørgerne i 2005 var 9 prosent førstegenerasjonsinnvandrere, mens kun 0,2 prosent (299 personer) var etterkommere. Den lave andelen blant etterkommerne skyldes at de er relativt unge (86 prosent var under 20 år per 1.1.2006), og følgelig har få fått barn.

Andelen enslige forsørgere er høyere blant unge førstegenerasjonsinnvandrere og unge etterkommere enn blant de eldre. Andelene er likevel ikke store da bare én av ti unge eneforsørgere er førstegenerasjonsinnvandrer, mens de unge etterkommerne bare utgjør én av hundre. Blant de aller yngste eneforsørgerne (16-20 år) er førstegenerasjonsandelen noe lavere enn for alle unge, mens den igjen er noe høyere for de litt eldre (21-30 år). Blant de unge etterkommerne er det ingen variasjon etter alder.

Inndelt etter landbakgrunn kom fire av fem førstegenerasjonsinnvandrere med eneforsørgeransvar fra ikke-vestlige land. Fordelt etter alder er andelen med ikke-vestlig bakgrunn høyere blant de unge enslige forsørgerne (16-30 år) enn blant de øvrige, 91 mot 78 prosent. Siden så få av etterkommerne har eneforsørgeransvar er det ikke foretatt en sammenligning etter landbakgrunn.

10.2.6. Overrepresentasjon av unge enslige forsørgere utenfor de største byene

Lyngstad og Epland (2003) fant i sin analyse at det relativt sett er mer vanlig at barn av enslige forsørgere bor i sentrale deler av landet, sammenlignet med barn i parhusholdninger.

Vi har ikke foretatt en tilsvarende sammenligning, men av alle eneforsørgere i 2005 så bodde 11 prosent i Oslo. 12 prosent bodde i de øvrige tre store byene Trondheim, Bergen og Stavanger. Andelen unge enslige forsørgere som bor i de fire største byene, øker med stigende alder, og følgelig finner vi en motsatt tendens for landet ellers. De unge enslige forsørgerne utgjør samtidig en større andel av befolkningen utenom de fire største byene. I Oslo var 1,8 prosent av befolkningen i alderen 16-30 år eneforsørger, i Trondheim, Bergen og Stavanger var andelen 2,4, mens i landet for øvrig var 2,6 prosent av befolkningen unge enslige forsørgere. For alle de geografiske

Tabell 10.6. Bosatte enslige forsørgere, etter bosted.[1] 2005. Prosent

	Andel som bor i			Andel av befolkningen som er enslige forsørgere i		
	Oslo	Trondheim/ Bergen/ Stavanger	Landet ellers	Oslo	Trondheim/ Bergen/ Stavanger	Landet ellers
Alle 16 år og over	**11**	**12**	**77**	**3,2**	**3,5**	**3,4**
Unge, 16-30 år	11	12	77	1,8	2,4	2,6
16-17 år	8	8	84	0,1	0,1	0,1
18-20 år	6	9	85	0,5	0,6	0,7
21-25 år	9	12	79	1,7	2,5	2,7
26-30 år	11	12	77	2,5	3,8	4,9
Over 30 år	10	12	78	3,7	3,9	3,6
31-50 år	11	12	77	6,3	7,1	7,2
Over 50 år	14	11	75	0,7	0,5	0,5

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

kategoriene øker andelene med stigende alder.

10.3. Økonomiske levekår

Lyngstad og Epland (2003) skriver blant annet i sin analyse av barn av enslige forsørgere at mor i jobb er viktigste forsikring mot lavinntekt. Undersøkelser viser også at grupper med svakere tilknytning til arbeidslivet over tid har opplevd en svakere inntektsvekst enn andre (Statistisk sentralbyrå 2004a, 2004b, 2006 og 2007). Inntrykket av at eneforsørgere har en vanskeligere økonomi bekreftes også ved at to av ti enslige forsørgere i 2005 oppga at det var svært vanskelig eller vanskelig å «få endene til å møtes» (Nakstad, Epland og Normann 2007).

Rikstrygdeverket (2006) har gått gjennom forskningen som har blitt gjort på folketrygdens stønadsordninger for enslige forsørgere etter endringene på slutten av 1990-tallet. Endringene førte til at overgangsstønaden i større grad ble siktet inn mot barn under tre år, samtidig som det ble forventet at eneforsørgere med barn over tre år skal ut i arbeidslivet. Rikstrygdeverkets funn tyder på at mange enslige forsørgere klarer seg svært godt, og at flertallet har klart å tilpasse seg forholdene etter regelendringene. Både sysselsettingen og inntektene har økt, yrkesinntekten har blitt viktigere, flere tar utdanning og færre går på sosialhjelp. Det kan imidlertid virke som om de svakest stilte likevel har merket konsekvensene av regelendringene, og at denne gruppen kommer i en presset økonomisk situasjon etter bortfall av overgangsstønaden.

Videre fokuseres det på eneforsørgernes utdanning og inntekt. Utdanning kan være en viktig faktor for innpass i deler av arbeidslivet hvor det kreves formell kompetanse. Samtidig kan utdanning ha betydning for inntektsnivået. Vi skal også se på eneforsørgernes egne inntekter (også kalt individuell inntekt), i mange andre sammenhenger ser man på husholdningens eller familiens samlede

Tabell 10.7. Bosatte enslige forsørgere, etter høyeste fullførte utdanningsnivå og igangsatt utdanning.[1] 2005. Prosent

	Høyeste fullførte utdanning[2]					Under utdanning[3]
	I alt	Grunnskolenivå	Videregående skolenivå	Universitets- og høgskolenivå	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	
Alle 16 år og over	**100**	**29**	**42**	**26**	**3**	**11**
Unge, 16-30 år	100	44	38	13	5	23
16-17 år	100	96	-	-	4	50
18-20 år	100	84	11	-	5	37
21-25 år	100	56	33	6	5	25
26-30 år	99	33	43	18	5	20
Over 30 år	100	26	42	29	3	8
31-50 år	99	26	42	28	3	9
Over 50 år	100	21	41	35	3	3

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
[2] Høyeste fullførte utdanning per 1. oktober 2005.
[3] Igangsatt utdanning per 1. oktober 2005.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

inntekter. Men i og med at fokuset er på enslige forsørgere, vil det for de fleste kun være snakk om én inntekt slik at forskjellen mellom individuell inntekt og husholdningens/familiens inntekt ikke blir stor. Vi ser her kun på registrerte inntektsopplysninger og ikke verdien av offentlige tjenester som husholdninger med barn mottar slik som for eksempel gratis lege, tannlege, offentlig støtte til barnehager og skolefritidsordning.

10.3.1. Flere med lav utdanning blant unge eneforsørgere …

Sammenligner vi alle de enslige forsørgerne med hele befolkningen, skiller førstnevnte seg ikke spesielt ut når det gjelder fordelingen etter utdanningsnivåene.[8] Utdanningsnivå henger naturlig nok sammen med alder, og vi finner klare forskjeller mellom de unge eneforsørgerne og de over 30 år. Færre av de unge har fullført videregående utdanning, universitets- eller høgskoleutdanning, og de aller yngste enslige forsørgerne har ikke rukket å fullføre stort mer enn ungdomsskolen. Sammenligner vi enslige forsørgere mellom 20 og 30 år med hele befolkningen, finner vi en større andel blant de førstnevnte som kun har grunnskoleutdanning. I samme aldersgruppe har færre unge eneforsørgere høyere utdanning enn i hele befolkningen.

10.3.2. … men mange av disse er fortsatt under utdanning

Som tabell 10.7 viser, var derimot mange av de aller yngste eneforsørgerne fortsatt under utdanning ved måletidspunktet. Per 1. oktober 2005 var en fjerdedel av alle de unge enslige forsørgerne under utdanning. Blant 16- og 17-åringene gikk halvparten fortsatt på videregående skole, men andelen under utdanning synker jo nærmere 30-årsalderen eneforsørgerne er.

Figur 10.2. Bosatte enslige forsørgere, etter yrkesaktivitet og utdanning.[1, 2, 3] 2005. Prosent

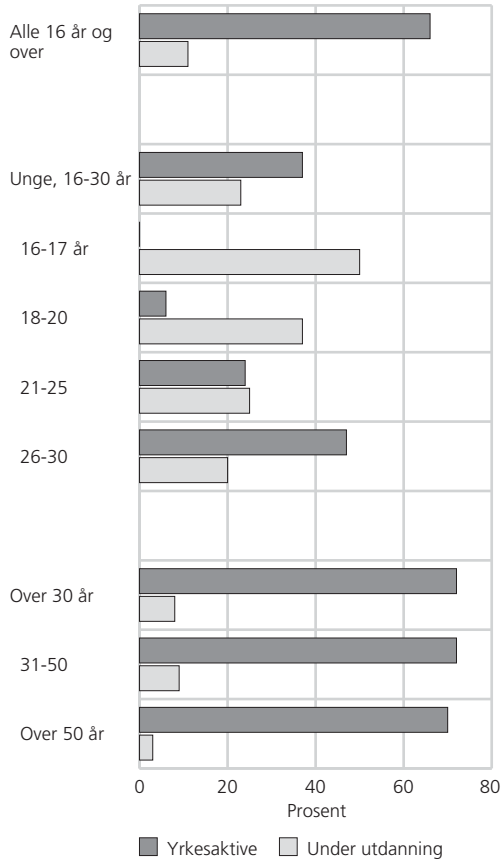

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
[2] Yrkesaktiv: Personer med yrkesinntekt større eller lik minstepensjonen til en enslig, det vil si 108 852 kroner i 2005.
[3] Igangsatt utdanning per 1. oktober 2005.
Kilde: FD-Trygd og NUDB, Statistisk sentralbyrå.

10.3.3. Unge eneforsørgere har svakere tilknytning til arbeidslivet

Figur 10.2 viser hvor mange enslige forsørgere som kan regnes som yrkesaktive i 2005. En yrkesaktiv person har i 2005 yrkesinntekt (lønns- og næringsinntekt) større enn minstepensjonen til en enslig, det vil si for dette året mer enn 108 852 kroner i yrkesinntekt. Nær fire

av ti unge enslige forsørgere oppfyller kravet om yrkesaktivitet basert på yrkesinntektens størrelse i 2005. Dette er nesten halvparten så stor andel som blant eneforsørgerne som har passert 30 år. Svakere tilknyting til arbeidslivet blant de yngste enslige forsørgerne kan som tidligere påpekt, forklares med at de ennå ikke har rukket å få tilstrekkelig utdannings- eller arbeidserfaring. Mange unge eneforsørgere er dessuten fortsatt under utdanning.

Overgangsstønad
Overgangsstønad gis til enslige forsørgere som midlertidig er ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid på grunn av omsorg for barn. Det ble gjort omfattende endringer i reglene for overgangsstønad fra januar 1998. Endringene fikk først full effekt fra 1. januar 2001. Den viktigste endringen er en begrensning på hvor lenge en eneforsørger kan motta overgangsstønad. Hovedregelen nå er inntil tre år, men med visse muligheter til forlengelse med opptil to år. Fra 1. juli 1999 ble det også bestemt at en enslig forsørger som har levd i et stabilt samboerforhold i 12 av de siste 18 månedene ikke lenger kan motta overgangsstønad. Det uttalte formålet med regelendringene var å stimulere eneforsørgerne til å bli helt eller delvis selvforsørget. Samtidig med nedkortingen av stønadstiden ble stønadsbeløpet økt (se www.nav.no for mer informasjon).

Utdanningsstønad
Utdanningsstønad gis til enslige forsørgere når de tar nødvendig utdanning eller er under opplæring. Stønaden gis vanligvis for opptil tre års yrkesutdanning, eller til allmennutdanning dersom dette er nødvendig. Stønaden skal dekke utgifter til skolepenger, skolemateriell og reiser, men stønaden kan også dekke ekstra boutgifter og flytteutgifter i forbindelse med utdanning. Utdanningsstønad gis bare i den perioden man har rett til overgangsstønad.

Stønad til barnetilsyn
Stønad til barnetilsyn gis til enslige forsørgere når de må overlate barna til andre for å kunne jobbe, ta utdanning eller være reell arbeidssøker hos NAV. Stønaden gis vanligvis til barnet har fullført fjerde skoleår, men dersom barnet trenger vesentlig mer tilsyn enn det som er vanlig for jevnaldrende, kan stønaden gis etter fjerde skoleår. Det samme gjelder dersom eneforsørgeren må være borte fra hjemmet, på grunn av arbeid eller utdanning, lengre enn hva en vanlig arbeidsdag medfører. Blir eneforsørgeren forbigående syk, gis stønaden i inntil ett år, under forutsetning om at barnet får tilsyn av andre mens eneforsørgeren er syk.

Uføreytelser
En uføreytelse skal sikre inntekt til livsopphold for personer som har fått inntektsevnen varig nedsatt på grunn av sykdom, skade eller lyte. Det finnes to uføreytelser: Uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad. Uførepensjon gis dersom det ikke er utsikt til bedring i personens inntekts- og arbeidsevne, mens tidsbegrenset uførestønad gis når det er en viss sannsynlighet for at personen kan komme tilbake til arbeid på et senere tidspunkt.

Grunnstønad
Grunnstønad gis for å dekke ekstrautgifter på grunn av varig sykdom, skade eller lyte som er stadig tilbakevendende (ikke engangsutgifter).

Hjelpestønad
Hjelpestønad gis ved et særskilt behov for pleie og tilsyn på grunn av sykdom, skade eller en medfødt funksjonshemning.

10.3.4. Seks av ti unge enslige forsørgere mottar overgangsstønad

Gjennom folketrygden kan enslig mor eller far motta ulike stønader for å sikre deres inntekt samt stimulere dem til selvforsørgelse. I 2005 mottok 62 prosent av de unge enslige forsørgerne overgangsstønad. Stønaden gis til eneforsørgere som midlertidig er ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid på grunn av omsorg for barn, og den kan som hovedregel gis i inntil tre år fram til det yngste barnet fyller åtte år. Det er derfor rimelig å anta at de yngste enslige forsørgerne i større grad oppfyller dette kriteriet enn eldre enslige forsørgere som gjerne har eldre barn. På den annen side kan det at unge enslige forsørgere i så stort omfang mottar overgangsstønad, tyde på at de i mindre grad kan forsørge seg selv gjennom eget arbeid. Neste alle eneforsørgerne under 21 år mottar overgangsstønad og hele tre av fire i alderen 21-25 år.

Noen unge eneforsørgere mottar imidlertid utdanningsstønad, slik at de kan ta nødvendig utdanning eller få opplæring, og derigjennom følge arbeidslinjen som det legges opp til gjennom endringene i lovverket på slutten av 1990-tallet. 11 prosent av de unge enslige forsørgerne mottok støtte til å dekke utgifter ved utdanning i 2005. I de aller yngste aldersgruppene er andelene størst, og hver femte enslige forsørger i alderen 18-20 år mottok utdanningsstønad.

De unge enslige forsørgerne mottar også i større grad stønad til barnetilsyn enn de eldre, og nesten halvparten av de unge fikk slik støtte i 2005. Stønaden skal bidra til at mottakeren kommer seg i, eller fortsetter i, arbeid. Den kan også dekke tilsyn av barn når eneforsørgeren tar utdanning eller er reell arbeidssøker. Her skiller fordelingen etter alder seg fra de unge mottakerne av overgangs- og utdanningsstønad, ved at andelen som mottar stønad til barnetilsyn øker jo nærmere 30-årsalderen de er.

I tillegg til at de unge enslige forsørgerne er overrepresentert blant brukerne av folketrygdens stønader til enslige forsørgere, er det også flere som kombinerer disse stønadene. Av de unge eneforsørgerne som mottar overgangsstønad (62 prosent av gruppen), så fikk 52 prosent av disse også stønad til barnetilsyn og 18 prosent utdanningsstønad i 2005. De

Tabell 10.8. Bosatte enslige forsørgere og andel som mottar ulike typer stønader.[1] 2005. Prosent

	Stønader fra folketrygden							Sosialhjelp
	Overgangs-stønad	Utdannings-stønad	Stønad til barnetilsyn	Uføre-pensjon	Tidsbegrenset uførestønad	Grunn-stønad	Hjelpe-stønad	
Alle 16 år og over	**21**	**3**	**23**	**5**	**1**	**3**	**0,4**	**14**
Unge, 16-30 år ...	62	11	46	1	0,4	1	0,2	24
16-17 år	93	17	28	-	-	1	1	1
18-20 »	93	19	30	-	-	1	1	27
21-25 »	76	16	45	0,3	0,1	1	0,2	27
26-30 »	51	8	49	1	1	2	0,1	23
Over 30 år	13	1	18	6	1	3	0,5	12
31-50 år	14	1	19	5	2	3	0,4	12
Over 50 år	1	:	1	18	1	5	1	9

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

Figur 10.3. Gjennomsnittlig stønadstid blant bosatte enslige forsørgere som mottar økonomisk sosialhjelp[1]. 2005. Måneder

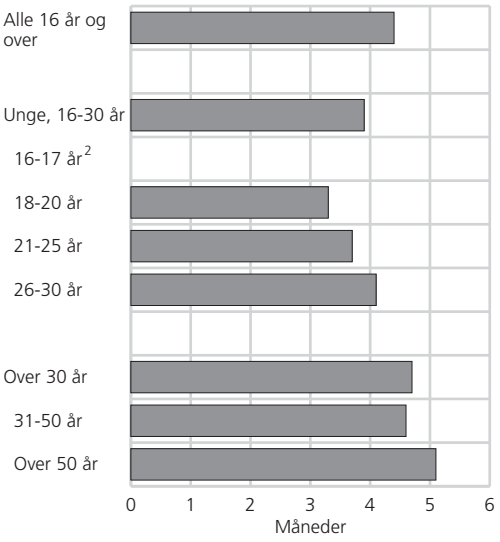

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
[2] For få til å kunne oppgis.
Kilde: FD-Trygd, Statistisk sentralbyrå.

unge enslige forsørgerne er derimot underrepresentert blant mottakerne av de øvrige folketrygdstønadene som undersøkes; uførepensjon, tidsbegrenset uførestønad, grunn- og hjelpestønad. Ikke flere enn én av hundre mottar en eller flere av disse stønadene. Selv om vi finner noen flere mottakere blant de over 30 år, er det generelt få enslige forsørgere med en uføreytelse, grunn- eller hjelpestønad. Det kan indikere at forsørgeransvaret og ikke sviktende helse, holder eneforsørgerne borte fra skolebenken eller arbeidslivet.

Der hvor annen privat eller offentlig forsørgelse ikke strekker til, blir sosialhjelp tildelt. Av alle enslige forsørgere i 2005 mottok 14 prosent sosialhjelp. Andelen er langt høyere enn for befolkningen, hvor 3 prosent mottar sosialhjelp eller 5 prosent dersom barn og ektefeller tas med i beregningen. Mens hver fjerde blant de unge enslige forsørgerne fikk slik støtte, var det kun en av ti blant de eldre som fikk sosialhjelp. Det er blant enslige forsørgere i aldersgruppen 18-25 år at vi finner størst andel av sosialhjelpsmottakere. Av disse fikk nær en av tre økonomisk sosialhjelp i 2005. En tilsvarende tendens mellom unge og eldre stønadsmottakere finner vi i befolkningen, men andelene er betydelig lavere.

Tabell 10.9. Bosatte enslige forsørgere og andel med ulike typer inntekt.[1] 2005

	Samlet inntekt. Kroner	Andel av samlet inntekt. Prosent			
		Yrkesinntekt	Overføringer	Kapitalinntekt	Sosialhjelp
Alle 16 år og over ...	**340 800**	**63**	**33**	**4,4**	**9,7**
Unge,16-30 år	246 900	38	61	0,6	11,3
16-17 år	144 500	2	98	0,7	0,5
18-20 »	182 800	10	90	0,1	11,2
21-25 »	225 300	27	72	0,3	11,3
26-30 »	265 400	46	54	0,8	11,5
Over 30 år	360 000	66	29	4,9	9,8
31-50 år	357 600	66	29	4,8	9,8
Over 50 år	392 100	66	27	7,0	10,1

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
Kilde: FD-Trygd og inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I gjennomsnitt fikk de unge eneforsørgerne med sosialhjelp støtte i 4,4 måneder i 2005. En tredjedel fikk støtte i en måned i 2005, mens 3 prosent hadde støtte gjennom hele året. Gjennomsnittlig stønadstid øker jo eldre mottakerne blir.

10.3.5. Overføringer viktigste inntektskilde blant unge enslige forsørgere

Tabell 10.9 viser at overføringer utgjør den største andelen av den samlede inntekten før skatt hos unge enslige forsørgere, noe som ikke er overraskende siden flertallet av disse mottok overgangsstønad i 2005. Overføringer, både skattepliktige og skattefrie, utgjorde i 2005 i gjennomsnitt 61 prosent av den samlede inntekten for unge eneforsørgere. Økonomisk sosialhjelp sto alene for 11 prosent av den gjennomsnittlige samlede inntekten for de unge eneforsørgerne, men det er stor forskjell mellom de yngste og eldste. Forholdet mellom yrkesinntekt og overføringer endres jo eldre den enslige forsørgeren blir. For de to yngste aldersgruppene består den samlede inntekten nesten utelukkende av overføringer. I aldersgruppen 26-30 år står yrkesinntekt og overføringer hver for nær halvparten av den samlede inntekten. Etter 30-årsalderen står yrkesinntekten sterkere, og utgjorde for denne gruppen av enslige forsørgere i snitt to tredjedeler av den samlede inntekten i 2005. Det er kun blant de eldste eneforsørgerne at kapitalinntekt utgjør en viss andel av den samlede inntekten.

De unge eneforsørgerne hadde i snitt 228 500 kroner i inntekt etter skatt i 2005, mot 295 600 kroner for eneforsørgerne over 30 år. Variasjonen innad i gruppen av unge enslige forsørgere er imidlertid stor. De aller yngste hadde nesten 100 000 kroner mindre å rutte med enn de eldste, 144 200 mot 240 900 kroner.

10.3.6. De unge eneforsørgerne har knappere økonomiske ressurser enn eldre eneforsørgere

Dette kapitlet har pekt på en rekke forskjeller mellom unge og eldre enslige forsørgere. Det er særlig de unges lavere utdanningsnivå og deres svakere tilknytning til arbeidslivet som skaper de største ulikhetene. Utdanningsnivå henger naturlig sammen med alder, og en manglende utdannings- og arbeidserfaring virker igjen inn på inntektsnivået. Unge enslige forsørgere livnærer seg i stor grad av

Tabell 10.10. Bosatte enslige forsørgere og ulike inntektskomponenter.[1] 2005. Gjennomsnitt kroner

	Samlet inntekt	Yrkesinntekt	Overføringer	Kapitalinntekt	Inntekt etter skatt	Sosialhjelp
Alle 16 år og over	**340 800**	**213 600**	**112 200**	**15 000**	**284 200**	**33 200**
Unge, 16-30 år	246 900	94 900	150 500	1 500	228 500	28 000
16-17 år	144 500	2 500	141 000	1 000	144 200	:
18-20 år	182 800	18 500	164 100	200	180 500	20 500
21-25 år	225 300	61 300	163 300	700	214 900	25 500
26-30 år	265 400	121 000	142 200	2 100	240 900	30 400
Over 30 år	360 000	237 900	104 400	17 700	295 600	35 400
31-50 år	357 600	236 500	104 100	17 000	294 600	35 100
Over 50 år	392 100	256 900	107 800	27 400	308 700	39 500

[1] Mottakere av utvidet barnetrygd.
Kilde: FD-Trygd og inntektsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

offentlige overføringer, og har en langt lavere inntekt etter skatt enn enslige forsørgere over 30 år. Selv om noen av de offentlige overføringene gis som oppmuntring til utdanning og arbeid, dominerer stønader som ikke har et slik insentiv (for eksempel overgangsstønad og sosialhjelp). Funnene indikerer at forsørgeransvaret og ikke sviktende helse holder de unge eneforsørgerne borte fra skolebenken eller arbeidslivet. Det er verdt å merke seg at det finnes forskjeller også blant de unge eneforsørgerne. De yngste har knappere økonomiske ressurser enn de som er nærmere 30-årsalderen.

Noter

[1] For mer om enslige forsørgere sammenlignet med andre husholdningstyper/familier – se for eksempel Kjeldstad 1998; Lyngstad og Epland 2003; Ugreninov 2003 og 2005.

[2] Se http://www.nav.no/page?id=264 for mer om kravene som stilles for å få ha rett på utvidet barnetrygd.

[3] Andre analyser har fjernet personer som samtidig er registrert tilhørende familietypen ektepar med barn eller samboer med felles barn (jf. Lyngstad og Epland 2003).

[4] En kryssjekking av et utvalg av disse mot Folkeregisteret bekreftet denne antakelsen.

[5] Sammenlignet med SSBs befolkningsstatistikk er dette noe færre enn det antall familier som står oppført som mor/far med barn 0-17 år. Antallet her er 128 553 familier per 1.1.2006 (se http://www.ssb.no/emner/02/01/20/familie/arkiv/tab-2006-12-07-10.html).

[6] Tall fra SSBs befolkningsstatistikk viser at 414 personer under 20 år var gifte per 1.1.2006.

[7] Ikke-vestlige personer kommer fra Øst-Europa, Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika samt Tyrkia.

[8] Se for eksempel http://www.ssb.no/emner/04/01/utniv/tab-2006-09-14-03.html

Referanser

Kjeldstad, Randi (1998): *Enslige forsørgere: Forsørgelse og levekår før og etter overgang til en ny livsfase*, Sosiale og økonomiske studier 100, Statistisk sentralbyrå.

Lyngstad, Jan og Jon Epland (2003): *Barn av enslige forsørgere i lavinntektshusholdninger*, Rapporter 2003/12, Statistisk sentralbyrå.

Nakstad, Yoon Shin, Jon Epland og Tor Morten Normann (2007): Sosiale indikatorer for barn og barnefamilier i *Økonomi og levekår for ulike grupper,* Rapporter 2007/8, Statistisk sentralbyrå.

Rikstrygdeverket (2006): *Enslige forsørgere - økonomisk situasjon og aktivitet i perioden etter reformen i 1998*, Rapport 03/2006, Rikstrygdeverket.

Statistisk sentralbyrå: Befolkningsstatistikk: http://www.ssb.no/emner/02/ .

Utdanningsstatistikk: http://www.ssb.no/emner/04/ .

Inntektsstatistikk: http://www.ssb.no/emner/05/01/ .

Statistisk sentralbyrå (2004a): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2003,* Rapporter 2004/2.

Statistisk sentralbyrå (2004b): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2004,* Rapporter 2004/28.

Statistisk sentralbyrå (2005): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2005,* Rapporter 2006/3.

Statistisk sentralbyrå (2006): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006,* Rapporter 2007/8.

Ugreninov, Elisabeth (2003): Hvorfor jobber så få alenemødre? *Samfunnsspeilet* 6/2003, Statistisk sentralbyrå.

Ugreninov, Elisabeth (2005): *Levekår blant alenemødre*, Rapporter 2005/7, Statistisk sentralbyrå.

11. Sammendrag

Gjennom denne publikasjonen har vi satt søkelys på levekårene til ungdom i alderen 16-30 år. De aller fleste ungdommer og unge voksne i Norge har det objektivt sett bra, men det finnes også en betydelig gruppe som faller utenfor eller står i randsonen av viktige samfunnsarenaer. Det er dette vi har lagt spesiell vekt på gjennom hele denne publikasjonen. Vi bruker begrepet «marginalisert» for å beskrive tilstanden i forhold til de aktuelle arenaene. De ulike kapitlene har vist oss at marginalisering, behandlet ut fra forskjellige definisjonsmessige sammenhenger, er et sammensatt fenomen og at det er komplekse og kompliserte årsakssammenhenger som ligger bak en marginaliseringsprosess. Flere kapitler har tyder på at marginalisering fra en eller flere samfunnsarenaer henger sammen med negative utslag på andre levekårsområder, og at ulike problemer ofte opptrer sammen.

Yrkestilknytning blant ungdom er i større grad konjunkturavhengig enn for andre grupper, og våre funn tyder på at opp mot 8 prosent er arbeidsmarginaliserte som unge voksne (20-30 år), altså at de befinner seg utenfor arbeidsmarked og utdanning i tre påfølgende år. Naturlig nok kan dette føre til økonomiske vanskeligheter siden yrkesinntekt er den viktigste inntektskilden for de aller fleste, men vi har også sett at arbeidsmarginaliserte er mer utsatt for svekket helse, dårligere sosial kontakt og til en viss grad dårligere boforhold. Våre data sier ofte lite om årsaksretningen, men i og med at de svekkede levekårene henger sammen med arbeidsmarginalisering, kan senere integrering på arbeidsmarkedet vanskeliggjøres nettopp på grunn av levekårsproblemene.

I noen tilfeller kan vi imidlertid si mer om årsaksretning, og det gjelder hvordan sosial bakgrunn virker inn på ungdommers liv. Vi har sett at unge av foreldre med lav utdanning står i større fare for å avbryte egen utdanning. Dette kan igjen ha negative effekter siden vi også har sett at formell kompetanse er viktig for tilknytningen til arbeidsmarkedet. Unge med lav utdanning er da også overrepresentert blant de som mottar økonomisk sosialhjelp. Ungdom er også fremdeles overrepresentert blant de som siktes og straffes for lovbrudd, selv om andelene i forhold til resten av befolkningen har vært synkende de siste tre tiårene. Også her har vi sett interessante sammenhenger med sosial bakgrunn. Negative trekk ved oppvekstkårene øker faren for at man blir siktet for lovbrudd.

Innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn avbryter oftere utdanning enn andre ungdommer, de står i større fare for å bli arbeidsmarginaliserte, og de er

overrepresentert i sosialhjelpsstatistikken. Innvandringsbakgrunn kan i så måte også være medvirkende i en marginaliseringsprosess.

Med denne publikasjonen håper vi at vi har bidratt til å belyse hvem som er utsatt for marginaliseringsprosesser, at vi har kommet noe nærmere årsakene bak, og at vi har kartlagt hvilke konsekvenser det kan få for ungdoms levekår.

Under følger korte sammendrag av de viktigste momentene i hvert kapittel.

11.1. Ungdom og unge voksne – demografi

Personer i alderen 16-30 år, altså det vi kan kalle unge og unge voksne, eller bare ungdom, utgjorde ved inngangen til 2006 litt i underkant av en femtedel av befolkningen, mer nøyaktig 860 700 personer. Med mindre fødselstallene og innvandringen synker betraktelig, er det også forventet en sterk befolkningsvekst også i denne gruppen. I 2060 forventer Statistisk sentralbyrå at gruppen 16-30 år vil være på 1 043 000 personer. Fra 1990 og framover har imidlertid *andelen* unge i befolkningen vært synkende. I den aktuelle aldersgruppen er det noe flere menn enn kvinner, noe som skyldes at det fødes omtrent 6 prosent flere gutter enn jenter.

Bosettingsmønsteret viser at Oslo er det fylket hvor det bor flest unge og unge voksne. Færrest bor det i Finnmark. Hedmark har lavest andel unge og unge voksne i forhold til det totale innbyggertallet. I de fem kommunene med mer enn 100 000 innbyggere (Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Bærum) utgjør unge og unge voksne en drøy fjerdedel av befolkningen. På landsbasis bor fire av fem personer i alderen 16-30 år i tettsteder, en noe høyere andel enn i befolkningen totalt. I tråd med den generelle velstandsøkningen de siste tiårene har forventet levealder også økt, og beregnet gjenstående levetid for 16-åringer er 66,9 år for jenter og 62,1 år for gutter. 30-årige kvinner kan i gjennomsnitt se fram mot 53,1 år, mens 30-årige menn i gjennomsnitt har 48,8 gjenstående leveår.

Økt omfang av samboerskap, lenger utdanningsløp og senere etablering på arbeids- og boligmarked kan være medvirkende til at gjennomsnittlig alder for førstegangsgiftermål har gått stadig opp de siste årene, og nå er over 30 år for begge kjønn. Dermed var bare drøyt en av ti i alderen 16-30 år gift ved inngangen til 2006. Ser vi på innvandrerbefolkningen i samme alder, er imidlertid drøyt tre av ti gifte, men også her er det betydelige variasjoner innad i gruppen.

En knapp femtedel av alle ungdommer ved inngangen til 2006 hadde ett eller flere barn. Her er det naturlig nok store variasjoner innad i gruppen, svært få under 20 år hadde barn, mens over halvparten av alle 30-åringer hadde to eller flere barn. Gjennomsnittlig alder for førstegangsfødende har økt med 2,6 år siden 1990, og var på 28,1 år.

Unge og unge voksne flytter oftere enn andre, og de sto for nesten halvparten av alle registrerte flyttinger mellom norske kommuner i 2005. 15 av 19 fylker opplever nettoutflytting blant ungdom. Hardest rammet var Nordland med en nettoutflytting på 1 100 personer. Oslo hadde den høyeste nettoinnflyttingen med 6 800 personer.

I 2005 var nettoinnvandringen av ungdom på drøyt 8 000 personer. De fleste innvandringene, fire av ti, kom fra land i Vest-Europa, spesielt Sverige og

Danmark. To av ti kom fra Øst-Europa. I den aktuelle aldersgruppen var det en overvekt av kvinner som innvandret. Av enkeltland kan vi trekke fram at den største nettoinnvandringen i den aktuelle aldersgruppen kom fra Polen (1 200 personer).

Aldersfordelingen i innvandrerbefolkningen skiller seg fra aldersfordelingen i befolkningen generelt, spesielt ved at ungdom utgjør en større andel. Ved inngangen til 2006 var en av fire innvandrere i alderen 16-30 år. Blant unge innvandrere var det også 6 prosent flere kvinner enn menn, altså motsatt tendens i forhold til samme aldersgruppe generelt.

Knapt en av åtte innvandrere i alderen 16-30 år var født i Norge. Over 8 av ti i hadde bakgrunn fra et ikke-vestlig land. Blant norske fylker er Oslo i en særstilling når det gjelder innvandrere generelt og også unge innvandrere spesielt. Ved inngangen til 2006 bodde det 33 700 innvandrere i alderen 16-30 år i Oslo. Bosettingen er imidlertid svært varierende mellom ulike bydeler. Blant ungdom utgjør innvandrere over halvparten i bydelene Stovner og Søndre Norstrand, mens andelen i bydeler som Norstrand, Ullern og Vestre Aker er nede i om lag 16 prosent.

11.2. Ungdom og unge voksne i utdanningssystemet

Siden innføringen av reform 94 har andelen ungdom som velger videregående utdanning vært omtrent stabil, og per 1. oktober 2005 var 91 prosent av 16-18-åringene i videregående utdanning. Innvandrerungdom velger i mindre grad videregående utdanning, og spesielt gjelder dette førstegenerasjonsinnvandrere, hvor 71 prosent av 16-18-åringene var i videregående utdanning. Om lag en av fire av alle elever og lærlinger i videregående opplæring høsten 2005 var eldre enn 18 år. Den mest populære studieretningen var allmennfag, etterfulgt av helse og sosialfag.

Andelen som faktisk gjennomfører videregående opplæring har gjennomgående gått ned når vi ser på 2000-kullet sammenlignet med 1999 kullet. Jenter fullførte imidlertid i større grad enn gutter. I 2000-kullet hadde 74 prosent av jentene og 62 prosent av guttene fullført etter fem år. Også andelen som avbrøt videregående opplæring økte når vi sammenligner 2000-kullet med 1999-kullet. Variasjonen mellom fylkene er her stor, men de tre nordligste kommer dårligst ut. Det er også stor forskjell i andeler som avbryter når vi ser på ulike studieretninger, og andelen som avbryter er langt høyere i yrkesfaglige studieretninger enn i allmenne. Også sosial bakgrunn målt ved foreldrenes utdanning ser ut til å spille en viktig rolle. Andelen med avbrutt utdanning er desidert høyest blant de med foreldre som bare har grunnskoleutdanning. Også ungdom med innvandrerbakgrunn avbryter videregående utdanning i langt større grad enn ungdom uten innvandringsbakgrunn.

De siste 20 årene har vi sett en trend med at flere kvinner enn menn tar høyere utdanning. Seks av ti av de drøyt 223 000 studentene høsten 2005 var kvinner. Ser vi på de som fullfører kort høyere utdanning, er også kvinnene i flertall, mens blant de som har fullført lang høyere utdanning (fire år eller mer), er menn i flertall i stort sett alle aldersgrupper bortsett fra blant de under 30 år.

11.3. Yrkestilknytning

Satsing for å motvirke arbeidsledighet i ung alder kan være en god

samfunnsøkonomisk investering. Forskning på dette området har vist at arbeidsledighet i ung alder kan gi langvarige og negative effekter i forhold til senere tilknytning til arbeidslivet, med de konsekvenser det kan ha både individuelt og samfunnsøkonomisk. Fra myndighetenes side har det derfor i løpet av de siste 20-30 årene vært satt i verk tiltak for å redusere ungdomsledigheten, spesielt siden den var relativt høy på slutten av 1980- og starten av 1990-tallet.

Arbeidsmarkedet etterspør i dag i stor grad arbeidskraft med formell kompetanse, mens man for 20-30 år tilbake lettere kunne gå rett ut i jobb etter obligatorisk skolegang. Denne vektleggingen har medført at ungdom er mer utsatt for arbeidsledighet enn eldre, spesielt i perioder der etterspørselen etter arbeidskraft er lav.

Fra 1989 til 2005 har andelen sysselsatte blant ungdom økt noe, og økningen kan forklares med at en større andel unge kvinner er sysselsatte i 2005 enn i 1989. Sysselsettingen var på et lavmål rundt 1994, noe som i størst grad rammet de yngste, men steg igjen fram til 2005. Det er også en tendens til at forskjellen mellom menns og kvinners sysselsettingsandel øker med alder, da med en høyere andel sysselsatte menn. Sysselsettingsmønsteret blant de unge er naturlig nok mest ustabilt blant de yngste, siden de ofte har andre hovedaktiviteter.

Registeropplysninger om inntekt og overføringer kan gi et mer nyansert bilde av hovedaktivitet og sysselsettingsmønster. En analyse av dette viser at ni av ti i gruppen 16-19 år er under utdanning, mens for aldersgruppen 20-30 år er omtrent sju av ti yrkesaktive. Andelen som verken er i utdanning eller yrkesaktive når et toppunkt rundt 19-20-års-alder. I tråd med at det er en overvekt av kvinner som tar høyere utdanning (kapittel 2), ser vi også at kvinner i alderen 16-19 år i større grad enn menn i samme alder går over i høyere utdanning etter videregående skole. Andelen under utdanning holder seg jevnt høyere for kvinner også i gruppen 20-30 år.

Det er en overrepresentasjon av spesielt ikke-vestlige innvandrere blant unge i alderen 16-19 år som har en annen hovedaktivitet enn utdanning og yrkesaktivitet. Ikke-vestlige innvandrere i alderen 20-30 år har også gjennomgående lavere sysselsettingsandel enn andre i samme alder.

11.4. Arbeidsmarginalisering og levekårsproblemer

Stabil tilknytning til utdanning og arbeidsmarked ses på som viktig for å skape og opprettholde gode levekår på mange områder. I kapittel 4 har vi derfor sett på arbeidsmarginalisering for å se hvor mange det gjelder og for å se om marginalisering på dette området også skaper problemer for andre levekårsindikatorer.

I første del av kapitlet har vi kunnet bruke registerdata fra inntekts- og formuesundersøkelsen til å følge personer som var i alderen 16-30 år i 2001 over en treårsperiode fram til og med 2003. Her har vi lagt en ganske streng definisjon av marginalisering til grunn ved å definere bare de som er utenfor utdanning og arbeidsmarked alle tre årene som marginaliserte. De som er utenfor i ett enkelt år, har vi definert som *delvis* marginaliserte. Dette er på grunn av at svak tilknytning over lengre tid vil ha potensielt større negativ innvirkning på levekår, men også for å ta høyde for at manglende tilnytning i enkelte år kan ha sterke innslag av

frivillighet, altså personer som velger en svakere tilknytning i en kort periode for å gjøre noe annet.

Ungdom i alderen 16-19 år vil i stor grad være i videregående utdanning ved starten av analyseperioden. Blant ungdom finner vi at andelen *delvis* marginaliserte øker fra 6 til 23 prosent i løpet av analyseperioden, mens andelen som er utenfor utdanning og arbeidsmarked i alle tre årene og dermed regnes som marginaliserte, er 2 prosent. Gutter i denne aldersgruppen er i større grad enn jenter *delvis* marginaliserte, men det er ingen forskjell mellom kjønnene når det gjelder marginaliserte. Blant unge voksne i alderen 20-30 år er det ingen endring i andelen delvis marginaliserte i løpet av analyseperioden, den ligger stabil fra 16 til 18 prosent. Andelen marginaliserte er noe høyere enn blant ungdom, 8 prosent. Blant unge voksne er det dessuten en høyere andel kvinner enn menn som er marginaliserte. For *delvis* marginaliserte ser vi dermed at andelen ser ut til å øke noe fram til 19-20 års alder, for deretter å synke. Andelen marginaliserte ser derimot ut til å øke med alderen.

Vi har også sett på betydningen av innvandringsbakgrunn for marginalisering. For de yngste ser vi da at faren for å være marginalisert er noe høyere for ungdom med innvandringsbakgrunn enn for ungdom uten innvandringsbakgrunn. Sammenhengen ser imidlertid ut til å være sterkere blant unge voksne. Det er ingen forskjell mellom de uten innvandringsbakgrunn og de med vestlig innvandringsbakgrunn. Blant de med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn er imidlertid hele en av fem marginaliserte.

I den videre analysen av marginalisering og levekårsproblemer har vi brukt data fra levekårsundersøkelsen EU-SILC, og brukt en litt løsere definisjon av marginalisering ut fra tilknytning til utdanning og arbeidsmarked for ett år, altså det vi tidligere definerte som *delvis* marginalisert. Vi kunne observere at marginalisert ungdom har større økonomiske problemer enn både yrkesaktive og studenter. Marginaliserte mottar i større grad enn andre økonomisk støtte, blant annet hadde hele en av fire mottatt sosialhjelp i løpet av året. I sammenheng med dette kan vi også merke oss at marginaliserte oftere opplever betalingsproblemer sammenlignet med andre. Marginalisert ungdom må dessuten oftere unnvære sentrale forbruksgoder, 16 prosent har ikke råd til kjøtt eller fisk annenhver dag, 13 prosent har ikke råd til å holde boligen passe varm og 40 prosent har ikke råd til en ukes ferie borte fra hjemmet. Vi finner ikke store forskjeller når det gjelder bolig, boligstandard og boligøkonomi, men våre funn tyder på at marginaliserte ungdommer bor i områder med dårligere bomiljø sammenlignet med andre.

Kapittel 5 har helse som tema, men også i kapittel 4 kommer vi kort inn på helsesituasjonen for marginaliserte unge. Her finner vi at de oftere enn andre har dårlig egenvurdert helse, kronisk sykdom og nedsatt funksjonsevne. Dette kan igjen svekke muligheten for å komme seg ut av en marginalisert situasjon.

Tilknytning til arbeidsmarkedet er for de aller fleste den viktigste kilden til inntekt. Vi har sett på inntekt over tre år for å se om de vi har definert som marginaliserte ut fra observasjon ett år også har lav inntekt over flere år. I denne analysen så vi at det i første rekke er yrkesaktive som skiller seg ut ved at en lav andel har vedvarende lavinntekt. Marginaliserte, studenter og andre har relativt like

andeler med vedvarende lavinntekt. Sammensetningen av inntekt er imidlertid ulik for disse gruppene, og vi ser at marginaliserte i større grad enn andre er avhengige av støtte fra folketrygden. En konklusjon er at stabil yrkesinntekt kanskje er den sikreste måten å sikre seg mot lavinntekt på. Kapitlet viser dermed at de 2-8 prosentene av ungdommer og unge voksne som er marginalisert fra utdanning og arbeidsmarked, ikke bare har større risiko for lave inntekter, men også svekkede levekår generelt.

11.5. Marginalisert ungdom og helse – dårligere helse, mer usunne levevaner

I kapitlet om marginalisert ungdom og deres helsesituasjon, har vi brukt to ulike dimensjoner for å definere grupper av marginalisert ungdom. Den ene fokuserer på unge som er marginalisert fra arbeid og utdanning ved at de er arbeidsledige og/eller mottar en eller annen form for sosial stønad eller trygdeytelse. Den andre er ungdom som sliter med psykiske helseplager. For disse gruppene analyseres helsesituasjonen i forhold til unge i befolkningen ellers, og vi finner iøynefallende forskjeller. Dataene som er brukt gir imidlertid ikke noe klart bilde av årsakssammenhengen mellom svekket helse og marginalisering. Det kan være slik at svekket helse i utgangspunktet kan øke faren for å bli marginalisert, mens marginalisering også kan bidra til å svekke helsen.

Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning rapporterer generelt dårligere helse enn andre unge. Uføre og attføringsmottakere kommer dårligst ut, men også unge sosialhjelpsmottakere stiller svakt. I disse gruppene finner vi også større andeler med langvarig sykdom sammenlignet med unge ellers. Unge uføre, unge attføringsmottakere og unge sosialhjelpsmottakere kommer også dårlig ut på de utvalgte målene for psykiske plager. Unge med svak arbeidsmarkedstilknytning rapporterer psykiske plager to til tre ganger hyppigere enn unge generelt.

Dårligere helse blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning gjenspeiles også i at denne gruppen er hyppigere brukere av helsetjenester enn unge ellers. Spesielt bruker de spesialisthelsetjenester relativt hyppig. Mens arbeidsledige og uføre skiller seg mest ut når det gjelder bruk av primærhelsetjenester, er det uføre og attføringsmottakere som er de hyppigste brukerne av spesialisthelsetjenester.

I vurderingen av sosial funksjonsevne er deltakelsesvansker analysert. Blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning er det uføre og attføringsmottakere som har problemer knyttet til så vidt ulike ting som bruk av offentlig transport, fritids- og foreningsaktiviteter og sosial kontakt. Ellers er det få forskjeller sammenlignet med unge ellers.

I analysen av levevaner har vi fokusert på alkoholforbruk, mosjon, røyking og fedme, og vi observerer at unge med svak arbeidsmarkedstilknytning kommer dårligere ut enn andre unge på alle disse feltene. På de fleste områdene finner vi opp til tre ganger så mange med dårlige levevaner sammenlignet med unge ellers. Spesielt gjelder dette uføre, men også sosialhjelpsmottakere.

Legger vi alt dette sammen med at unge med svak tilknytning til arbeidslivet også kommer dårligere ut enn andre på indikatorer for sosial kontakt, tegner det et bilde av en gruppe som ikke bare er marginalisert i forhold til arbeidsliv og

utdanning, men som i tillegg har generelt dårligere helse enn andre. Dette kan igjen bidra til å vanskeliggjøre veien ut av en marginalisert situasjon.

Den andre marginaliserte gruppen det fokuseres på er avgrenset av at de har psykiske helseproblemer. Selv om det ikke er gitt at denne gruppen vil rapportere dårligere helse enn andre, er det ikke overraskende at de i høyere grad enn andre unge oppgir dårlig generell helse. Det er også en relativt høy andel som rapporterer langvarig sykdom i denne gruppen.

Unge med psykiske helseproblemer vil naturligvis ha hyppigere psykiske plager enn andre unge. Analysen viser imidlertid at forskjellen er veldig stor. For utvalgte symptomer er andelene som opplever dette tre ganger så høye blant unge med psykiske problemer, og de opplever flere og mer sammensatte plager enn hva ungdom generelt opplever. Dette gjenspeiles også i at unge med psykiske helseproblemer er store forbrukere av helsetjenester, særlig spesialisthelsetjenester, sammenlignet med andre unge.

Vi observerer også noe høyere andeler som har deltakelsesvansker blant unge med psykiske helseproblemer, og på de utvalgte områdene for levevaner finner vi hyppigere innslag av røyking, alkoholforbruk og mangel på trening sammenlignet med unge ellers. På to av tre utvalgte dimensjoner for sosial kontakt rapporterer også unge med psykiske helseproblemer større vansker enn unge ellers.

Oppsummert for gruppene av unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og psykiske helseproblemer finner vi altså at de gjennomgående kommer dårligere ut enn unge ellers for alle parameterne som er valgt ut.

Til slutt i kapitlet ses de to marginaliserte gruppene under ett for å belyse om det er forskjeller blant marginaliserte unge som også kan være interessante. I den samlete gruppen av unge marginaliserte finner vi at menn er noe mer positive i vurderingen av egen helse enn kvinner, og at kvinner rapporterer flere symptomer på psykiske lidelser enn menn. Dette reflekteres også i at kvinner har et høyere forbruk av helsetjenester enn menn. Når vi ser på deltakelsesvansker, er det kvinnene som kommer dårligst ut, mens menn sliter mer med den sosiale kontakten. De marginaliserte mennene har dessuten dårligere levevaner enn de marginaliserte kvinnene.

Konklusjonen på kapitlet er at unge marginaliserte er hyppigere utsatt for helseproblemer enn andre unge, og at det er en tendens til at unge marginaliserte opplever at levekårsproblemer hoper seg opp.

11.6. Ungdomskriminalitet og straff i endring

Kriminalitetsutviklingen for ungdom under 18 år de 25 siste årene skiller seg fra andre aldersgrupper. I 2005 var det bare 16 prosent flere siktede enn i 1980. Blant personer 30 år og eldre er antallet siktede for forbrytelser seks ganger så høyt som i 1980. I aldersgruppen 18-29 år ble en og en halv ganger så mange siktet i 2005 som i 1980. Dette medfører at ungdomsgruppen 15-29 år utgjorde 54 prosent i 2005 av alle siktede for forbrytelser mot 70 prosent i 1984. Prosentandelen av ungdom tatt for forbrytelser har økt fra rundt 1 til over 2 prosent fra 1980-tallet til i dag, og andelen i ungdomsgruppen er høyere enn i alle andre

aldersgrupper. Det er vanligst å bli tatt for lovbrudd i alderen 18-20 år, 6,4 prosent av alle i denne aldersgruppen ble tatt for ett eller flere lovbrudd i 2005. Andelen øker dersom vi også tar med de som får forenklet forelegg. I 2005 ble 8,8 prosent av befolkningen i alderen 15-29 år (13,7 prosent av den mannlige og 3,4 prosent av den kvinnelige) straffet en eller flere ganger (straffereaksjoner).

21 000 siktede ungdommer i alderen 15-29 år har en forseelse som sitt hovedlovbrudd i 2005. Forseelser, som er mindre alvorlig enn forbrytelser, var årsak til en tredjedel av alle tiltaler og mer enn en femtedel av nyinnsettelser i fengsel i 2005. 37 prosent av alle siktede med forseelse som hovedlovbrudd i 2000 hadde tilbakefall til minst ett nytt lovbrudd i løpet av den neste femårsperioden. Nesten tre av ti siktede i alderen 15-29 år i 2005, 11 900 personer, ble hovedsakelig tatt for lovbrudd i trafikken. Trafikkriminalitet er den største hovedlovbruddsgruppen til siktede i alle aldersgrupper fra 18 år og over. Forseelser mot veitrafikkloven har en sentral betydning for ungdommers fengselserfaring. I løpet av 2005 ble 1 260 ungdommer satt i fengsel hovedsakelig på grunn av forseelser, hvorav 54 prosent for promillekjøring og 33 prosent på grunn av andre veitrafikkforseelser. For 18-29-åringer var dette hovedlovbruddet bak nesten en av fire innsettelser i fengsel.

«Annen kriminalitet» omfatter 18 prosent av alle siktede i alderen 15-29 år . Ut fra en gjennomgang av ulike lovbrudd i denne kategorien og antallet som tas for promillekjøring, anslås at et sted mellom 10 og 15 prosent av alle siktede i alderen 15-29 år først og fremst ble tatt for alkoholforseelser og andre rusforseelser. Da er ikke narkotikaforbrytelsene medregnet. Om lag halvparten av alle anmeldte lovbrudd i Norge i 2006 var vinningslovbrudd. Sammenlignet med slutten av 1980-tallet ser vi en nedgang i antall ungdom siktet for grovt tyveri, mens antallet siktede med simpelt tyveri eller naskeriforseelse som hovedlovbrudd, økte noe i løpet av de siste 10-15 årene.

Ungdom er overrepresentert både blant de som er utsatt og de som er tatt for voldslovbrudd. I 2005 hadde 4 300 ungdommer en voldsforbrytelse som sitt hovedlovbrudd. Utviklingen i det totale antallet siktede for voldskriminalitet viser også at alle aldersgrupper har hatt en stor og nesten kontinuerlig økning siden slutten av 1980-tallet. I løpet av en tiårsperiode har det totale antallet siktede ungdom med voldskriminalitet som hovedlovbrudd økt med 56 prosent, og økningen er størst for de aller yngste. Det har medført at voldslovbrudd er den nest største forbrytelsesgruppen til 15-17-åringer, men andelen er likevel høyest blant 18-20-åringer (7,0 per 1 000 innbyggere).

Antallet tatt for befatning med narkotika har økt kraftig i løpet av de siste 15-20 årene, og narkotikalovbrudd er nå blitt den største hovedforbrytelsesgruppen til ungdom i alderen 18-29 år. Det ser ut til at økningen i antall siktede for narkotikalovbrudd har mest sammenheng med at politiet har tatt flere ungdommer for besittelse av en mindre mengde stoff. På tross av en nedgang de siste årene har antall siktede for bruk av narkotika mer enn en doblet seg sammenlignet med for ti år siden, og økningen i antall siktede for besittelse og andre narkotikaforbrytelser har vært enda høyere.

18 800 straffereaksjoner var gitt ungdom i 2006, og utviklingen for ilagte straffe-

reaksjoner er parallell til beskrivelsen som er gitt for siktede i perioden 1980-2006, men utviklingen er enda mer markant. Antallet straffereaksjoner for forbrytelser er nærmest seksdoblet i perioden 1960-2006, og tredoblet fra 1980-tallet og fram til i dag. For hele ungdomsgruppen er antallet straffereaksjoner mer enn doblet siden 1980, mens det for de over 30 år er gitt mer enn åtte ganger flere straffereaksjoner. Innenfor ungdomsgruppen er det også de eldste som får flest straffereaksjoner over tid. Den ujevne utviklingen for ulike aldersgrupper har ført til at andelen straffereaksjoner gitt til unge under 30 år har falt fra 84 prosent på begynnelsen av 1980-tallet til 57 prosent i 2006.

Fram til midten av 1990-tallet var det en fallende tendens i antallet straffereaksjoner gitt unge under 18 år, men etter 1995 har antallet reaksjoner økt igjen og er nå på samme nivå som i 1980 dersom vi ser bort fra 14-åringene på grunn av hevingen av den kriminelle lavalder. Unge i alderen 18-20 år er klart mest overrepresentert i statistikken over straffereaksjoner, antallet er doblet siden 1980- tallet. Antallet reaksjoner til ungdom i alderen 21-24 og 25-29 år har imidlertid økt mer, og blitt henholdsvis 3 og 4 ganger høyere i samme periode. Over tid er det straffereaksjoner ilagt de eldste ungdommene har som har økt mest. Ser vi på straffereaksjoner for en eller flere forbrytelser er det i dag mest unge i alderen 18-23 år som er overrepresentert. Dette er en endring i forhold til begynnelsen av 1980-tallet, hvor dette gjaldt gruppen 15-20 år.

Det mest påfallende når vi ser på straffereaksjoner, er den massive økningen i ilagte forelegg og bøter for forbrytelser som nå utgjør mer enn halvparten av de årlige straffereaksjonene som blir ilagt ungdom i 2006. Fengselsdommer er på samme nivå i dag som på begynnelsen av 1980-tallet, men det har vært en dreining i forholdet mellom betingede og ubetingede dommer. Tidligere utgjorde de halvparten hver av fengselsdommene, mens ubetingede dommer i dag utgjør 60 prosent. 10 prosent (1 800) av straffereaksjonene i 2006 er andre typer enn de allerede nevnte, og samfunnsstraff er den største innenfor denne kategorien.

Spesielt for de yngste har sanksjonstyper som kan brukes, endret seg noe siden 1980. Betinget dom var og er den nest mest brukte straffereaksjonen ovenfor unge under 18 år, men andelen som får slik straff har vært fallende de siste 5 årene, mye på grunn av innføringen av samfunnsstraff i 2002. Antallet reaksjoner som samfunnsstraff har bidratt sterkt til en dobling i antallet straffereaksjoner for de under 18 år i 2006 sammenlignet med 1995, hvis man ikke regner med forelegg og bøter. Holder vi forelegg og bøter utenfor, ble det i 2006 ilagt 7 200 straffereaksjoner ovenfor unge i alderen 18-29 år. Tilsvarende antall i 1980 var 5 400. Økningen skyldes i hovedsak flere ubetingede fengselsdommer og innføringen av samfunnstjeneste, senere samfunnsstraff. Betingede dommer er på et lavere nivå i 2006 enn i 1980.

For ungdom ble det ilagt 28 prosent flere ubetingede dommer i 2006 sammenlignet med 1980. Økningen blant ungdom er betydelig mindre enn blant voksne over 30 år, selv om ungdom fremdeles er klart overrepresentert når det gjelder denne typen straffereaksjon. Det er et uttalt mål å begrense bruken av fengselsstraff til unge under 18 år. Likevel var 5 prosent av straffereaksjonene, eller 131 dommer ilagt denne aldersgruppen, en ubetinget

dom, en halvering i forhold til begynnelsen av 1980-tallet. Mer eller mindre hele denne utviklingen skyldes færre ubetingede dommer for vinning. 20 prosent av straffereaksjonene ilagt unge i alderen 18-20 år var ubetinget dom i 2006, det vil si 1 000 dommer, og nivået er det samme som i 1980. På samme måte som for unge under 18 år var antallet som fikk fengselsstraff for vinning sterkt synkende utover 1990-tallet. Voldslovbrudd er nå blitt den vanligste begrunnelsen for å ilegge ubetinget fengsel til ungdom i alderen 18-20 år. Ubetinget fengselsdom utgjør 25 prosent av straffereaksjonene ilagt unge i alderen 21-24 år, det vil si 1 400 dommer i 2006. Det er en økning på 33 prosent siden 1980. Siden 1980-tallet er det færre som har vinning som begrunnelse for den ubetingede dommen, men flere dommer på bakgrunn av volds- og narkotikaforbrytelser. Vold utgjør i dag 33 prosent av ubetingede dommer. Etter århundreskiftet ser vi at flere unge i alderen 21-24 år er ilagt en ubetinget fengselsdom som følge av narkotikakriminalitet. Blant 25-29-åringene var 26 prosent (1 300 dommer) av straffereaksjonene i 2006 en ubetinget fengselsdom. I denne aldersgruppen er det ikke det samme fallet i antallet som har vinning som hovedlovbrudd ved ubetingede dommer, og også i dag er det oftest hovedlovbrudd ved en ubetinget fengselsdom for denne gruppen (37 prosent). Antallet dommer for voldsforbrytelser blant de eldste ungdommene har femdoblet seg fra 1980 til 2006. Også antallet dommer med narkotika som hovedforbrytelse har økt i samme omfang.

Totalt sett kan vi da si at den årlige andelen av de enkelte ungdomskullene som blir tatt og straffet for lovbrudd, og da særlig de mer alvorlige forbrytelsene, er relativt liten. Det er likevel ungdom som oftest siktes og straffes og spesielt unge i alderen 18-24 år er overrepresentert i kriminalstatistikkene. Framstillingen i dette kapitlet viser at flere unge siktes og straffes nå enn før. Voksne har likevel hatt en sterkere vekst enn ungdom, og de eldste ungdommene øker mer enn de yngste.

Selv om det er forskjeller med hensyn til alder, har vi også en nedgang i vinningskriminalitet og oppgang i volds- og narkotikaforbrytelser – relativt til tidligere nivå. I dag er det ikke betydelig flere under 18 år som er siktet eller ilagt straffereaksjon enn for 20 år siden. I de eldre ungdomsgruppene blir imidlertid betydelig flere siktet og straffet sammenlignet med for 20 år siden. Vinning og vold er de typene lovbrudd som medfører at flest ungdom blir dømt til ubetinget fengsel.

11.7. Oppvekstkår og registrert kriminalitet

Når vi skal nærme oss forholdet mellom kriminalitet og ulike former for sosial marginalisering, er det vanskelig å si noe om årsaksretningen. Vi har sterke indikasjoner på at marginalisering og kriminalitet er tett sammenknyttet, men det er vanskelig å hevde at det ene fører til det andre. En tilnærming til dette, hvor årsaksretningen blir mer entydig, er derfor å ta for seg oppvekstkårenes betydning for senere kriminalitet, og da se på kjennetegn ved foreldrene når vi studerer unges kriminalitet. I kapittel seks gjøres dette ved å ta utgangspunkt i personer født i 1982 og følge denne kohorten over en periode fra de var 10 år (1992) til det året de fyller 22 år (2004). Vi finner at 23 prosent av alle født i 1982 ble siktet for minst ett lovbrudd i denne perioden, mens andelen er 11 prosent dersom vi avgrenser oss til bare forbrytelser. Jevnt over er det mer enn tre ganger høyere

andel siktede blant menn sammenlignet med kvinner.

Når de unges kriminalitet ses i lys av levekårsindikatorer knyttet til foreldrene, har vi fokusert på andelene unge som har vært siktet for forbrytelser. Det første vi ser er at andelen siktede synker med økende utdanningsnivå blant foreldrene, og selv om andelen siktede er høyere for menn enn for kvinner, er det samme mønster for begge kjønn. Andelen siktede er også langt høyere blant unge med skilte foreldre, enn blant unge med gifte/ samboende foreldre.

Selv om relativt få i den aktuelle kohorten ble født av en mor i tenårene, er andelen siktede blant barna omtrent dobbelt så høy som for dem som har eldre mødre, både for menn og kvinner. Selv om mors alder nok ikke har direkte betydning for kriminalitet, kan det å få barn i ung alder ha betydning for blant annet mors utdanning og økonomiske situasjon.

Vi ser også på økonomiske indikatorer for foreldrene, og da finner vi at indikatorer på svak arbeidsmarkedstilknytning blant fedre, henger sammen med en dobbelt så høy andel siktede som blant barn av yrkestilknyttede fedre. Mors yrkestilknytning viser tilsvarende, men mindre utslag. Sosialhjelp er et mer direkte mål på økonomiske vanskeligheter enn yrkestilnytning, og vi ser da også at hvorvidt far eller mor mottok sosialhjelp når barna var 10 år, gir sterke utslag for barnas kriminalitet. I vår kohort har nesten en av tre hvor mor mottok sosialhjelp i 1992, vært siktet for minst en forbrytelse. Det er nesten tre ganger mer enn gjennomsnittet.

Vi har også sett på bostedsstrøk ut fra tanken om at sentrale strøk er rike på så vel legale tilbud og muligheter som illegale muligheter og miljøer. Og selv om det er en svak tendens til at det blir høyere siktelsesrate med økt sentralitet, er forskjellene beskjedne.

Foreldres kriminalitet kan ha betydning for barnas kriminelle løpebane. Vi har sett på denne sammenhengen ved å se på foreldrenes kriminalitet i samme periode som vi ser på barnas, altså 1992 til 2004. Vi har da sett bort fra forseelser og kun tatt for oss om foreldrene har blitt siktet for en forbrytelse i løpet av perioden. Bare 5 prosent i vår kohort har foreldre som har blitt siktet i løpet av perioden, og blant disse finner vi at en av tre har vært siktet for en forbrytelse, altså tre ganger flere enn blant de som ikke har siktede foreldre. Det er en vesentlig høyere andel siktede blant menn, men for begge kjønn har foreldrenes kriminalitet stor betydning for barnas kriminalitet. Svært få foreldre har siktelser for narkotikaforbrytelser, men for disse finner vi at mer enn halvparten av sønnene og en fjerdedel av døtrene ble siktet for en forbrytelse i den aktuell perioden.

Det kan tenkes at oppvekstkår kan ha ulik betydning for forskjellige typer kriminalitet. Vi har sett på tre former for hva som ofte blir betegnet som tradisjonell kriminalitet, vinningsforbrytelser, vold og narkotikaforbrytelser og analysert dette i lys av levekårsindikatorer knyttet til foreldrene. I vår kohort ble 5 prosent siktet for vinningskriminalitet, 3 prosent for voldskriminalitet, og 5 prosent for narkotikakriminalitet i perioden 1992-2004. Mens vinnings- og narkotikakriminalitet er omtrent like vanlig blant mennene, er narkotikakriminalitet litt vanligere enn vinning blant kvinnene. Vi

finner gjennomgående at sammenhengene mellom oppvekstkår og disse typene lovbrudd tilsvarer de vi fant for siktelser for forbrytelser generelt. Alle indikatorer på ufordelaktige oppvekstkår henger sammen med en høyere kriminalitetsrate. Dette gjelder altså for både vinning-, volds- og narkotikaforbrytelser. For narkotikakriminalitet finner vi også en viss sammenheng med bostedsstrøk, noe vi antar henger sammen med større tilgjengelighet og marked i de sentrale strøk, og da særlig i de større byene, enn i resten av landet.

Samlet sett er det en systematisk variasjon mellom oppvekstkår og kriminalitet, selv om de fleste med dårlige oppvekstkår ikke blir siktet, og det er en høy andel siktede også blant dem fra mer normale forhold. Årsaksrekken fra oppvekstkår til kriminalitet er imidlertid trolig indirekte, og går via flere andre personlige og sosiale problemer som former disse barnas liv før kriminalitet blir et aktuelt handlingsvalg. Den generelle ressurssituasjonen og ulemper under oppveksten danner rammene for deres livssjanser, og dårlige oppvekstkår øker sjansen for ulike typer problemer som så i sin tur kan føre til kriminalitet.

11.8. Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom

Sosial kontakt bidrar til oppbygging av sosial kapital og integrering i samfunnet, og det kan også være en faktor som bidrar til styrket psykisk helse. Utgangspunktet for kapitlet om sosial kontakt er dermed at mangel på sosial kontakt kan være skadelig både på det individuelle og kollektive plan. Vi har valgt ut noen indikatorer for sosial kontakt og sett på hvor store andeler av ungdom som faller utenfor, herunder hvilke ungdommer som er mest utsatt.

95 prosent av ungdommene har en fortrolig venn utenfor familien, og ni av ti har ukentlig kontakt med venner. Dette er høyere andeler enn blant personer over 30 år. Blant ungdommer som likevel mangler en venn og har sjeldnere kontakt, er det de som står utenfor utdanning og arbeidsliv og sosialhjelpsmottakere som kommer dårligst ut. Når vi fokuserer på nærhet, deltakelse fra andre og mulighet til å få praktisk hjelp, gir 1 prosent utrykk for at de mangler noen de kan regne med ved personlige problemer, mens 2 prosent mener at andre ikke viser interesse for det de gjør. På disse områdene tyder funnene på at utviklingen har vært positiv de siste årene, men igjen finner vi at unge som står utenfor utdanning og arbeidsmarked samt sosialhjelpsmottakere, kommer dårligere ut sammenlignet med andre ungdommer. Disse gruppene kommer også dårligere ut enn andre ungdommer når det gjelder muligheten til å få praktisk hjelp fra naboer.

Tre av ti unge var plaget av ensomhet i 2005, og det er en høyere andel enn blant personer over 30 år. En rekke ungdommer opplever dermed en varierende grad av ensomhet selv om andre indikatorer tyder på at de har et sosialt nettverk rundt seg. Også her er manglende tilknytning til utdanning og arbeidsliv samt behov for sosialhjelp forhold som slår negativt ut.

Deltakelse i organisasjonsaktiviteter kan være en arena for både sosial kontakt og oppbygging av sosial kontakt, og vi har derfor også sett på ungdoms deltakelse i organisasjoner i form av aktivitet. Funnene kan tyde på at ungdom er noe mindre aktive enn personer over 30 år, men forskjellen er liten og usikker. Omtrent halvparten av alle unge er aktive i en eller flere organisasjoner, og det er de

yngste ungdommene som deltar i høyest grad. Vi finner også at det er de mest ressurssterke ungdommene, med høy utdanning og tilknytning til utdanning og arbeidsliv, som deltar i høyest grad.

De utvalgte indikatorene på sosial kontakt gir dermed i hovedsak et positivt bilde av ungdommers sosiale liv, men ungdom som har dårlig tilknytning til utdanning og arbeidsliv og ungdommer som mottar sosialhjelp, opplever problemer i større grad enn andre ungdommer. For å se nærmere på opphopning av sosiale problemer og hvem som er mest utsatt, har vi derfor laget en indeks over sosiale problemer. Analysen av dette forsterker inntrykket av at arbeid og utdanning beskytter mot problemer med sosial kontakt. Dette sammenfaller i noen grad med at en av fire som ikke er tilknyttet utdanning og arbeidsliv også mottar sosialhjelp, og for denne gruppen kan vi observere en klar tendens til at sosiale problemer hoper seg opp. Vi finner ingen store forskjeller mellom menn og kvinner når det gjelder om og hvor mange sosiale problemer de opplever, men menn opplever likevel i større grad enn kvinner å mangle en fortrolig utenfor familien. Totalt sett kan vi dermed konkludere med at det er ungdommer som i utgangspunktet er utenfor viktige samfunnsarenaer som også har større risiko for å oppleve problemer med hensyn til sosial kontakt.

11.9. Sosialhjelp blant unge

Sosialhjelp er økonomisk støtte til livsopphold for personer som ikke kan forsørge seg selv og som heller ikke har krav på, eller kan dekke sine behov via andre økonomiske støtteordninger. Dette er altså i utgangspunktet en økonomisk utsatt gruppe. I 2005 var fire av ti sosialhjelpsmottakere unge i alderen 16-30 år, som igjen betyr at 5,7 prosent av alle i denne aldersgruppen mottok sosialhjelp. Denne aldersgruppen har over flere år vært overrepresentert blant sosialhjelpsmottakerne, og spesielt høy er andelen for 21-25-åringer og 18-20-åringer. Ni av ti unge sosialhjelpsmottakere er ugifte, og de bor gjennomgående i mindre familier enn de som ikke mottar sosialhjelp. Unntaket er 16-20-åringer. Blant de unge som mottar sosialhjelp er det også en overrepresentasjon av personer med lav utdanning.

Omtrent hver femte sosialhjelpsmottaker i alderen 16-30 år i 2005 var førstegenerasjonsinnvandrere, men ser vi på de aller yngste mottakerne (16-17 år) er nær halvparten førstegenerasjonsinnvandrere. 12,7 prosent av unge førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 16-30 år mottok sosialhjelp i 2005, og er dermed overrepresentert blant sosialhjelpsmottakere. Førstegenerasjonsinnvandrere over 30 år er imidlertid enda sterkere overrepresentert. De høye andelene sosialhjelpsmottakere blant førstegenerasjonsinnvandrere utgjøres i stor grad av innvandrere fra ikke-vestlige land. Noe av forklaringen kan ligge i at disse oftere enn innvandrere fra vestlige land er flyktninger og asylsøkere og ikke arbeidsinnvandrere.

Det er også interessant å se nærmere på hvor mange ganger og hvor lenge de unge har behov for sosialhjelp. For å kunne følge dette over perioden fra 2003 til 2005, må vi utelukke de yngste og se på gruppen 21-30 år, altså de som var gamle nok til motta sosialhjelp i 2003. Vi finner da at denne gruppen har like mange perioder med mottak av sosialhjelp som personer over 30 år, men at den totale varigheten av stønadsperiodene er noe kortere. Det er også færre

langtidsmottakere i gruppen 21-30 år sammenlignet med de over 30.

Blant unge i alderen 18-30 år er det av flere årsaker lave andeler som mottar uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad sammenlignet med personer over 30 år. Andelen som mottar uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad er imidlertid betydelig høyere blant sosialhjelpsmottakerne, også for unge personer. Analyser av inntektsdata har også vist at unge sosialhjelpsmottakere under 25 år har vesentlig lavere inntekt enn andre sosialhjelpsmottakere.

11.10. Unge enslige forsørgere

Selv om enslige forsørgere er en heterogen gruppe viser analyser at denne gruppen har knappere økonomiske ressurser enn andre barnefamilier. Vår definisjon av enslige forsørgere bygger på mottak av utvidet barnetrygd, og med denne definisjonen finnes knapt 21 000 enslige forsørgere i alderen 16-30 år. Det er store variasjoner i andelen enslige forsørgere også innad i denne aldersgruppen, og antallet stiger med alder. Nesten alle de unge enslige forsørgerne er kvinner, bare 700 er menn. Målt som andel av befolkningen utgjør enslige forsørgere 5 prosent av landets kvinner i alderen 16-30 år.

De aller yngste enslige forsørgerne er stort sett ugifte, mens innslaget av skilte/separerte blir noe høyere med alderen. En fjerdedel av enslige forsørgere i alderen 26-30 år var skilte eller separerte i 2005. 73 prosent av de unge enslige forsørgerne har ett barn, og til sammen 27 000 barn bodde sammen med en enslig forsørger i alderen 16-30 år i 2005.

Som andel av befolkningen utgjør enslige forsørgere i alderen 16-30 år den største gruppen utenfor de store byene (2,6 prosent), mens 1,8 prosent av personer i alderen 16-30 år bosatt i Oslo er enslige forsørgere.

Per 1. oktober 2005 var en fjerdedel av de unge forsørgerne fremdeles under utdanning, og dette bidrar til å forklare hvorfor enslige forsørgere i gjennomsnitt har noe lavere utdanning enn andre. Dette bidrar også til å forklare at andelen yrkesaktive blant unge enslige forsørgere er relativt lav.

Unge enslige forsørgere er overrepresentert blant brukerne av folketrygdens stønader rettet mot enslige forsørgere, og det er også en relativt stor andel som kombinerer disse stønadene. Det er imidlertid få mottakere av uføreytelse eller grunn- og hjelpestønad, noe som indikerer at den lave yrkesaktiviteten i hovedsak skyldes forsørgeransvaret og ikke sviktende helse. 14 prosent av de unge enslige forsørgerne mottar sosialhjelp.

For de unge enslige forsørgerne utgjør overføringer den største andelen av inntekten. I 2005 utgjorde overføringer 61 prosent av den samlede inntekten i denne gruppen. Yrkesinntekt blir imidlertid viktigere jo eldre de enslige forsørgerne er.

Figurregister

1. Ungdom og unge voksne, demografi
1.1. Befolkningspyramide for hele befolkningen i Norge. 1. januar 2006 12
1.2. Antall menn per 100 kvinner. 1. januar 2006 13
1.3. Personer 16-30 år i prosent av hele befolkningen i fylket. 1. januar 2006 15
1.4. Andel ugifte menn og kvinner i aldersgruppen 16-30 år. 1970-2006 15
1.5. Gjennomsnittlig fødealder for førstegangsfødende. 1987-2005 16
1.6. Nettoinnvandring av ungdom og unge voksne. 2005 17
1.7. Befolkningspyramide for hele befolkningen i Norge og innvandrerbefolkningen. 1. januar 2006 18
1.8. Innvandrerbefolkningen 16-30 år, etter landbakgrunn (gruppert i regioner). 1. januar 2006 18
1.9. Andel gifte i alderen 16-30 år, blant personer uten innvandrerbakgrunn, personer med vestlig innvandrerbakgrunn og personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. 1. januar 2006 19

3. Yrkestilknytning
3.1. Sysselsatte i alt, etter kjønn. Årsgjennomsnitt. Prosent av alle personer i hver gruppe 51
3.2. Sysselsatte i alt, etter alder og kjønn. Årsgjennomsnitt. Prosent av alle personer i hver gruppe 51
3.3. Hovedaktivtitet for ungdom i alderen 16-19 år. 2001, 2002 og 2003. Prosent 54
3.4. Hovedaktivitet for unge voksne i alderen 20-30 år. 2001, 2002 og 2003. Prosent .. 55

6. Ungdomskriminalitet og straff i endring
6.1. Siktede for forbrytelser, etter alder og kjønn. 1965 og 2005. Per 1 000 innbyggere 107
6.2. Siktede for forbrytelser, etter aldersgrupper. 1980-2005. Antall 107
6.3. Siktede for forbrytelser, etter aldersgrupper. 1980-2005. Prosentandel 108
6.4. Siktede, etter lovbruddskategori og alder. 2005. Per 1 000 innbyggere 109
6.5. Siktede, etter utvalgte forbrytelses- og aldersgrupper. 1987-2005. Per 1 000 innbyggere 115
6.6. Siktede 15-29 år, etter utvalgte typer voldsforbrytelser. 2005. Antall 116
6.7. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Antall 120
6.8. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter alder. 1980-2006.Prosentandel 120
6.9. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Per 1 000 innbyggere .. 121
6.10. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 14/15-29-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall 123
6.11. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 14/15-17-åringer, etter utvalgte typer reaksjoner. 1980-2006. Per 1 000 innbyggere 124
6.12. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 18-29-åringer, etter utvalgte typer reaksjoner. 1980-2006. Per 1 000 innbyggere 124
6.13. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser, etter alder. 1980-2006. Antall 125
6.14. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 14/15-17-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall 126
6.15. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 18-20-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall 126

6.16. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 21-24-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall 127
6.17. Ubetingede fengselsdommer for forbrytelser ilagt 25-29-åringer, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1980-2006. Antall 128

8. Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom
8.1. Hopning av sosiale problemer blant ungdom, etter ulike kjennemerker. 2002. Prosent 169

9. Sosialhjelp blant unge
9.1. Sivilstand for sosialhjelpsmottakere og befolkningen ellers i alderen 16 år og over. 2006. Prosent 175
9.2. Andel førstegenerasjonsinnvandrere som mottok sosialhjelp i prosent av alle sosialhjelpsmottakere. 2005 176

10. Unge enslige forsørgere
10.1. Antall enslige forsørgere. 1994-2005 184
10.2. Bosatte enslige forsørgere, etter yrkesaktivitet og utdanning. 2005. Prosent 189
10.3. Gjennomsnittlig stønadstid blant bosatte enslige forsørgere som mottar økonomisk sosialhjelp. 2005. Måneder 192

Tabellregister

1. Ungdom og unge voksne, demografi
1.1. Personer 16-30 år, etter kjønn. 1946-2006 12
1.2. Personer 16-30 år, etter kjønn og ettårig alder. 1. januar 2006 20
1.3. Personer 16-30 år, etter fylke, alder og kjønn. 1. januar 2006 21
1.4. Personer 16-30 år, etter fylke og bostedsstrøk. 1. januar 2006 22
1.5. Forventet gjenstående levetid, etter alder og kjønn. 1990-2005 24
1.6. Døde, etter kjønn. 2005 24
1.7. Framskriving av folkemengden, etter kjønn og alder. 2010-2060 25
1.8. Folkemengde, etter kjønn, alder og sivilstand. 1. januar 2006. 26
1.9. Personer 16-30 år, etter alder og antall barn 26
1.10. Fødte, etter mors alder ved fødselen. 1975-2005 27
1.11. Gjennomsnittlig fødealder. 1946-2005 27
1.12. Innenlandske flyttinger, etter alder og fylke. 2005 28
1.13. Flytting til og fra utlandet , etter fylke. 2005 30
1.14. Innvandring, etter fraflyttingsland og utvandring, etter tilflyttingsland. 2005 32
1.15. Personer 16-30 år, etter innvandringskategori og bostedsfylke. 1. januar 2006 34
1.16. Innvandrerbefolkningen, etter alder og landbakgrunn. 1. januar 2006 35
1.17. Innvandrerbefolkningen 16- 30 år, etter bydel i Oslo. 1. januar 2006 35
1.18. Innvandrerbefolkningen 16-30 år, etter landbakgrunn og sivilstand. 1. januar 2006 36
1.19. Flyktninger, etter alder, landbakgrunn og sivilstand . 1. januar 2006 36

2. Ungdom og unge voksne i utdanningssystemet
2.1. Elever, lærlinger, studenter og deltakere i videregående utdanning, etter alder, utdanningsinstitusjon og kjønn. 1. oktober 2005 38
2.2. Elever og lærlinger i videregående opplæring i prosent av registrert årskull 16-18 år, etter innvandrerbakgrunn, innvandringskategori og kjønn. 1. oktober 2005 39
2.3. Elever og lærlinger i videregående opplæring, etter studieretning. Andel kvinner. 1. oktober 2005 39
2.4. Elever som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring i løpet av fem år, kjønn og hjemstedsfylke ved 16 år. Prosent 40
2.5. Elever som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring i løpet av fem år, studieretning og kjønn. Prosent 42
2.6. Elever som startet på grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring i løpet av fem år, kjønn og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent 43
2.7. Elever med innvandringsbakgrunn som startet i grunnkurs for første gang høsten 1999 og 2000, etter fullført videregående opplæring i løpet av fem år, kjønn og landbakgrunn. Prosent 44
2.8. Studenter i høyere utdanning i Norge og norske studenter i utlandet, etter alder og skoleslag. 1. oktober 2005. Absolutte tall og prosent 45
2.9. Personer 16 år og over, etter utdanningsnivå, kjønn og alder. 1. oktober 2005. Prosent 47

3. Yrkestilknytning
3.1. Logistisk regresjonsanalyse av kjennetegn ved tilknytning til arbeidslivet 57
3.2. Hovedaktivtitet for ungdom i alderen 16-19 år. 2001, 2002 og 2003. Prosent 61
3.3. Hovedaktivtitet for unge voksne i alderen 20-30 år, 2001, 2002 og 2003. Prosent .. 62

4. Arbeidsmarginalisering og levekårs-problemer
4.1. Marginalisert ungdom, 16-19 år. 2001-2003. Prosent 66
4.2. Marginaliserte unge voksne, 20-30 år. 2001-2003. Prosent 66
4.3. Kjennetegn for ulike grupper, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning, 2005. Prosent 69
4.4. Økonomiske forhold blant ungdom, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning, 2005. Prosent 71
4.5. Bolig, boligøkonomi og boforhold blant ungdom, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning, 2005. Prosent 73
4.6. Helseforhold blant ungdom, etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. 2005. Prosent 75
4.7. Andel personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt, etter alder. 2003-2005. Prosent 76
4.8. Inntektsforhold, andel personer 18-30 år i husholdninger etter tilknytning til arbeidsmarked og utdanning. Prosent 77

5. Marginalisert ungdom og helse – dårligere helse, mer usunne levevaner
5.1. Personer i alderen 16-30 år i helse- og levekårsundersøkelsen, etter gruppe og år. 1998, 2002 og 2005 81
5.2. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og levekårs-utvalget generelt, etter gruppe. 1998, 2002 og 2005. Prosent 85
5.3. Symptomer. Et utvalg psykiske plager blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt siste tre måneder, etter gruppe. 2005. Prosent 86
5.4. Bruk av helsetjenester. Bruk av utvalgte helsetjenester siste tolv måneder blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 87
5.5. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 88
5.6. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 89
5.7. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner av sosial kontakt blant unge med svak arbeidsmarkedstilknytning og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 91
5.8. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 1998, 2002 og 2005. Prosent 93
5.9. Symptomer. Psykiske plager blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent 94
5.10. Bruk av helsetjenester. Bruk av et utvalg helsetjenester siste tolv måneder blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent ... 94
5.11. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent 95
5.12. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent 96

5.13. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner for sosial kontakt blant unge med psykiske helseproblemer og i levekårsutvalget generelt. 2005. Prosent 97
5.14. Unge marginaliserte, etter kjønn. 1998, 2002 og 2005. Antall 98
5.15. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 1998, 2002 og 2005. Prosent 103
5.16. Sykelighet. Egenvurdert helse blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 1998, 2002 og 2005. Prosent 103
5.17. Symptomer. Et utvalg psykiske plager blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 103
5.18. Symptomer. Et utvalg psykiske plager blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent 103
5.19. Bruk av helsetjenester. Bruk av et utvalg helsetjenester siste 12 md. blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 104
5.20. Bruk av helsetjenester. Bruk av et utvalg helsetjenester siste 12 md. blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent 104
5.21. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge marginaliserte og levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 104
5.22. Funksjonsevne. Deltakelsesvansker blant unge marginaliserte og levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent 104
5.23. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 105
5.24. Levevaner. Utvalgte levevaner blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent 105
5.25. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner av sosial kontakt blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter gruppe. 2005. Prosent 105
5.26. Sosial kontakt. Utvalgte dimensjoner av sosial kontakt blant unge marginaliserte og i levekårsutvalget generelt, etter kjønn og gruppe. 2005. Prosent 105

6. Ungdomskriminalitet og straff i endring
6.1. Siktede for trafikkriminalitet, etter alder. 1992-2005. Antall 111
6.2. Siktede for annen kriminalitet, etter alder. 1992-2005. Antall 112
6.3. Siktede for annen vinningskriminalitet, etter alder. 1992-2005. Antall 113
6.4. Siktede for voldsforbrytelser, etter alder. 1987-2005. Antall 116
6.5. Siktede for narkotikaforbrytelser, etter alder. 1987-2005. Antall 118
6.6. Siktede, etter lovbruddskategori, forbrytelsesgruppe og alder. 1987-2005. Antall og per 1 000 innbyggere 131
6.7. Siktede 15-29 år, etter utvalgte typer lovbrudd (vinningskriminalitet). 1987-2005. Antall 137
6.8. Siktede 15-29 år etter utvalgte typer lovbrudd (voldsforbrytelser). 1987-2005. Antall 139
6.9. Siktede 15-29 år, etter utvalgte typer lovbrudd (narkotika- og alkoholrelaterte lovbrudd). 1987-2005. Antall 140
6.10. Straffereaksjoner for forbrytelser i alt, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall 141
6.11. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 14/15-17-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall 142
6.12. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 18-20-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall 143

6.13. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 21-24-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall 144
6.14. Straffereaksjoner for forbrytelser ilagt 25-29-åringer, etter type reaksjon. 1980-2006. Antall 145

7. Oppvekstkår og registrert kriminalitet
7.1. Siktet, etter kjønn og lovbruddskategori. 1992-2004. Kohort født i 1982. Prosent 148
7.2. Siktede for forbrytelser, etter kjønn og egenskaper ved foreldre. Kohort født 1982. 1992-2004. Prosent 150
7.3. Siktede for forbrytelser, etter kjønn og foreldres kriminalitet. Kohort født 1982. 1992-2004. Prosent 153
7.4. Andel siktet for ulike typer forbrytelser, etter kjønn. Prosent 154

8. Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom
8.1. Venner og vennekontakt, etter alder. 2002. Prosent 159
8.2. Nærhet, deltakelse fra andre og praktisk hjelp, etter alder. 2002 og 2005. Prosent 161
8.3. Hvor plaget man er av ensomhet siste 14 dager, etter alder. 2002 og 2005. Prosent 162
8.4. Hvem snakker du med om helseproblemer, etter alder. 2002. Prosent 163
8.5. Antall organisasjoner man er aktiv i, etter alder. 2004. Prosent 164
8.6. Ulike sosiale problemer blant ungdom 16-30 år, etter ulike kjennemerker. 2002. Prosent 166
8.7. Hopning av sosiale problemer blant ungdom, etter ulike kjennemerker. 2002. Prosent 168

9. Sosialhjelp blant unge
9.1. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005. Antall personer og prosent befolkningen ... 173
9.2. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005, etter kjønn og sivilstand. Gjennomsnittlig antall personer i familien. Prosent. 174
9.3. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005 som andel av befolkningen. Bosted. Prosent 175
9.4. Bosatte førstegenerasjonsinnvandrere i alt og førstegenerasjonsinnvandrere som mottok sosialhjelp i 2005. Vestlige- og ikke-vestlige land. Antall og prosent . 177
9.5. Bosatte sosialhjelpsmottakere i 2005. Stønadstid, stønadsperioder og andel langtidsmottakere 178
9.6. Bosatte sosialhjelpsmottakere i alt, og førstegenerasjonsinnvandrere med sosialhjelp i 2005. Stønadstid 178
9.7. Bosatte i alt og bosatte sosialhjelpsmottakere med uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad. 2005 180

10. Unge enslige forsørgere
10.1. Bosatte enslige forsørgere. 2005. Antall og prosent 184
10.2. Bosatte enslige forsørgere, etter kjønn og sivilstand. 2005. Prosent 185
10.3. Bosatte enslige forsørgere og antall barn. 2005. Prosent 185
10.4. Bosatte enslige forsørgere og antall barn. Gjennomsnitt. 2005 186
10.5. Bosatte enslige forsørgere etter innvandringsbakgrunn. 2005. Antall og prosent 186

10.6. Bosatte enslige forsørgere, etter bosted. 2005. Prosent 187
10.7. Bosatte enslige forsørgere, etter høyeste fullførte utdanningsnivå og igangsatt utdanning. 2005. Prosent 188
10.8. Bosatte enslige forsørgere og andel som mottar ulike typer stønader. 2005. Prosent 191
10.9. Bosatte enslige forsørgere og andel med ulike typer inntekt. 2005 192
10.10. Bosatte enslige forsørgere og ulike inntektskomponenter. 2005. Gjennomsnitt kroner 193